

קובץ מפרשים מסכת ברכות

פרק רביעי וחמישי

תלמוד בבלי (עוז והדר)

רא"ש

דפי הרי"ף

תוספות הרא"ש

תוספות ר' יהודה (ברכה משולשת)

רמב"ם הלכות תפילה (פרק א-י)

חידושי הרשב"א (קוק)

חידושי הריטב"א (קוק)

מוסף דהא דלא ליטו מחפלל בערצות
דהאיך יקרא את הקרנות וכבר
עבר זמן מוסף וגם לא תיקנו
שבע זכרות של מוסף אלא—מאסו
ושלמה פירס שפיתו^ט וכו' דלא
עבר זמנו בטל קרבנו אבל
שאר תפלות דרחמי ינינה^ז ולוא
שיתפלל אדם כל היום כולו^ח ואין^ט
כאן עבר זמנו בתפלה אחרת:
טעה

כל היום (ר') יהודה אומר עד
החמה כדי שיסמוך גאולה
לזיתקין^ט דא"ר יוחנן ותיקין היו
לא והאמר רב מרי בריה דרב
תפלל בשחרית שנים^ז שחרית
ולא בזמנה מכאן ואילך^ח שכן
התפלל מנחה מהו שיתפלל
וינא הוא דכתיב^ט ויהי ערב
קרבנו או דילמא כיון דצלותא
ר' יצחק א"ר יוחנן^ז טעה ולא
יחיבי^ט מעות^ח דלא יוכל לתקון
קיש של שחרית או תפלה של
רב מצוה ולא נמנה עמהם א"ר
תני בטל ולא קתני טעה ש"מ:
תנו

[קולח א. טו.] שמעוהו מכירו לדבר מלוה. שאמרו

(א) 'עו' חוס' חולין נה.
 ד'ל' ל'ל' (שעורין) צ'ר' חו.
 ח'ס' ל'על' חול' ד'ר' חו:
 ח'ס' ד'ר' א'ביע'א
 (הרר) א'ל'יהו' ח'ס'מבע'
 מ'ג'ר'ד'ן' (ג) ל'ק'מ'ן' ד'
 (ח, כה, ג) ע'ו'ת'פ' מ'ז'מ'ה
 ג' ד'ג' ד'ר' ח' (ד) ג' ד'
 ח'ס' מ'נח'ו'ט' מ'ד' ד'ר'ה'
 (ח) ו'ק'ש'י'ן' ד'ר'
 מ'כ'ו'ת' מ'ז'ן' (א, ב) מ'ל'ת'
 ד'ר' מ'ר'ש'ת' ש'ב'ל'ת'
 (ח) ח'כ'ו'כ'ו'ת' מ'ז'ן' (ח) ע'י'ן'
 (ל'ק'מ'ן' כה, (ט) ו'ר'ש'ל'מ'
 ע'ד'ר'ב'ן' מ'י'ר'א' פ'ס'ק'
 (א) ל'א' מ'י'י'ת' ח'ס'א'פ'ק'
 ו'ה'ו'א' ב'ל'ק'ו'ט' ש'מ'ע'ו'י'
 ו'ז'מ' מ'ז'ן' (ט) ע'י'ן' ס'פ'ר'
 ח'ו'ט' ס'ר'פ' מ'נח'ו'ט' ע'י'ן'
 מ'י'ב' צ'ז' ע'ל' (א) מ'ב'ר'
 (כ, ד) ח'ס' ע'י'ב' (א) ד'ר'ה'
 ח'ס' ע'י'ב'.

תרת לכל אדם

ואינה לריכה הימנו גט והעד ר'
יהודה בן צבא שפעמים שמויה על
בית דין ללמדה שחמאן כי כגון שני
אחים נשואין שתי אחיות יתומות
אחת גדולה וקדושה קדושי תורה
ואחת קטנה שאין קדושה אלא
והדבריו יתחילו בזה של גדולה ולא

(א) וַיִּלְקְטוּ אוֹתוֹ בַּבֶּקֶר
בַּבֶּקֶר אִישׁ כְּפִי אִכְלוּ
וְתֵם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמוּס:
[שְׁמוֹת מו, כא]

(ב) וַיֵּרָא אֵלָיו יְיָ בְּאֵלֶי
מִמְּרָא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח
הָאֹהֶל בְּחֹם הַיּוֹם:
[בְּרֵאשִׁית יז, א]

שֶׁהָיָה עִמָּוֶה מִתּוֹכָם אֶתְּמַר לְקִיָּץ
 שֶׁהָיָה כְּלוֹמַר אֲשֶׁר וּדְמִי לְקִיָּץ
 בְּמִסְכַּת יִצְחָק (דָּף קט.) מִלְמַדִּין
 קִטְנָה וְזוֹ שֶׁחֲמֵאֵן בְּצִלְהָ וְהַעֲקוֹר
 קְדוּשָׁה לְמִפְרָע וְהַעֲשֶׂה כָּל צִעִילוֹתֶיהָ
 לְאֵלֵי הָיִן שֶׁל זְנוּת כְּדִי לְהַסִּיר אֶת
 בְּצִלָּה לִיבֵם אֶת אֲחוּתָה דִּמְנָן נוֹשֵׂאִין
 עַל הָאֲנוּסָה וְעַל הַמְּפֻסָּה (יִצְחָק
 דָּף 45.) וְהַעֲדִיר יִיְהוּדָה בֶּן צִבְאָ
 יָדוֹשׁ שְׁנֵינִי עֲדוּתוֹ^(א) הִסְלִיכָה כִּדְמִי
 עִי"ש עַד אַחֵר. שֶׁאֵמַר לֵה מִן צִעִלִּין
 בְּמִדְיָנָה הֵימָּן (יִצְחָק דָּף קכב.)
 שֶׁנֶּחֱסֵי תִרְנֻטָּה. שֶׁיִּקְרַע קִדְקִדּוֹ שֶׁל
 חִיטּוֹן בְּמִקּוֹם שֶׁהִמּוֹת רֹפֵף^(ב) וַיִּקְרַע אֶת
 מִטּוֹה וּקְטִילוֹה מִכִּשְׁפֵּט שׁוֹר שְׁנֵה אֶת
 הָאֵדֶם לְחִיבִי (שְׁמוֹת כ"א) הַשּׁוֹר יִסְקֵל
 וְגִמְרִינָן צִי"ש שׁוֹר שׁוֹר מִצֵּבֶה לְעֹשׂוֹת
 כָּל בְּצִלְהָ מִיָּה וְשׁוֹר כְּשׁוֹר (פֶּ"ק ד'
 דָּף 100.) וְעִי"ש בֶּן אֲרֻבָּאִים יוֹם. שֶׁיִּזְלַח
 מִכְלָל יִין מִגְמוֹה וְצִלָּה לְכָלל יִין גְּמוֹר
 וְקִרְיָן דִּיה נֶסֶךְ שִׁכְרָה^(ג) (מַדְבָּר כ"ה.)
 בְּאַרְבַּע שְׁעוֹת. וְהוּא לֹא אֲלֻמָּה כְּדִי
 יִיְהוּדָה ס"ל וְקִאֲמַר בְּאַרְבַּע שְׁעוֹת
 אֲלֻמָּה לְרִבִּי יִיְהוּדָה עַד וְעַד כִּלְכָּל:
 הָאֲבָה בְּרַבִּי יְהוּדָה. דִּמְנָתִי דִּלְפִין
 חֲמִיד שֶׁל שֶׁחַר קִרְבִּי לֵאמֹר אֲרַבֵּעַ
 שְׁעוֹת וְהִיא לְתַפְלָה: בְּבַחֲרִיתָא.
 עֲדוּת קִרִּי בְּחִירָתָא שֶׁהִלְכָה כְּלוֹמַר

עדינית: כשהוא אומר כחוס היום הרי
היום ולא אמר כחוס השמש אלא הרי
השמש. דמשמע השמש חס והכל
לאו בקר הוא דהא כמיז וילקטו אלו
הוא ולא בקר מיקרי: ארבע שעות
אלא שני לוקטים אלא שכל שעות
שבת. סקל עליו שם מנעודו
ומן חפלת ערבים: ואם פסקו צלו

רון של מנחה אחרונה קאמר:
ו דאמרי חפלת המוספים כל
ס ור' יהודה לטעמיה דאמר
לה מצוה עוברת ושל מנחה

עַד וְלֹא עַד כִּבְלָל
פִּינְיָן כָּל הַיּוֹם ר' יְהוֹדָה
וְחִתְנִיָּה ע' הָיוּ לִפְנֵינוּ שְׁתֵּי
סֹסֶף וְאַחַת שֶׁל מִנְחָה
חֹר כֶּךָ שֶׁל מוֹסֵף שׁוּ
וְיָרָה רַבִּי יְהוֹדָה אוֹמֵר
חֹר כֶּךָ שֶׁל מִנְחָה שׁוּ
יָרָה אוֹ אִמְרַת בִּשְׁלֹמֹה
דְּמִשְׁכַּחַת לָהּ שְׁתֵּי
לֹא אוֹ אִמְרַת עַד וְלֹא
חֹת לָהּ שְׁתֵּי תַּפְלוֹת
וְיָרָה לָהּ יָלֵל מִנְחָה

וְעַד הַיּוֹדָה בֵּין רַבִּי יְהוֹדָה
 פֶּלֶא פֶּלֶא מִנְחָה פֶּלֶא
 רִאשׁוֹנָה קָאֵמֵר וְהָכִי
 פֶּלֶא רִאשׁוֹנָה עִיִּיל פֶּלֶא
 שְׁעוֹת חֹמֶר רִבְעֵי אֹמֶר
 תִּנְיָא רַבִּי יְהוֹדָה בֵּין
 כִּבְרִים *שְׁמַמְאֻנִי אֶת
 אֶת הָאִשָּׁה עַל פִּי עַד
 שְׁנִמְסָק בִּירוּשָׁלַם עַל
 לִדְיִין בֵּן אַרְבַּעִים יוֹם
 כֹּה * וְעַל הַתְּמִיד שֶׁל
 שְׁעוֹת שִׁמ' עַד וְעַד
 כֹּהנָא הָלַכְהּ כִּרְבִי
 כִּבְחִירְתָּא כּוּוֹתִיה: וְעַל

בארבע שעות¹⁶: מאן
אתה אומר בארבע ש
היום הרי שש שעות
שעות מני לא רבי י
צפרא הוא אי רבנן עד
בעית אימא רבנן אי
י' לשני בקרים ואי בע
יה אחת דכולא עלמא
רבי רבי אחא בר יעקב א
חם והצל צונן הוי אומר
יה רב חסדא לרב יצחק
בחיורא כוותיה הכא מ
נחזי אנן מדרב מצלי ש
יה אדרבה מדרב הונא
יה כרבי יהודה השתא
י עבד ודעבד כמר עבד
יה מצלי רבי ירמיה בר
דרבי ירמיה שמע מינה
בת ושמע מינה מתפ
נגד המתפללין מסייע
יסור לעבור כנגד המת
יורבי אסי חוץ לארבע
אמר רב ירמיה אמת

במקום אחר ששינה הכתוב צו
בין חמה בין כל הוא מדבר
קודם ארבע שעות אף
והנח הנזכר ומדמוקין וימנע
ית עד ועד בכלל וגבי חמיי
ון: היתם אחר רב כהנא.
י"ל דאמר מפלג המנהג א
יצי ירמיה ולחול לעצור לפני

היום ורבי יהודה אומר עד שבע שעות
והאמר עד שבע שעות ושל וכו' שאמר
עד שבע שעות אינו במשנה ויש
ומיהו בכל הספרים הישנים אינו. וא"ת
ורבי למה לא הזכיר אותו במשנה
וי"ל משום דלא ק"ל כוותיה בזה
דלמר עד שבע שעות אצל זה
דקאמר עד שבע שעות ק"ל כוותיה
משום דתנן בבבא מציעא כוותיה
ובהיא דפגל המנחה נמי משום
דאמרין לקמן דעד כמר עד
ודע עד כמר עד דהי פירושא דעד
כר' יהודה (עד) דלמר מפגל המנחה
ליילא הוא עד כר' ¹⁷ ומשום הכי מנחה לא
אכל אין לפרש הכל בתפלת המנחה
ועד כרבי יהודה שהתפלל מנחה
וקדם פגל דפשיטא דרבנן ומדוי
בשיעורו דרבי יהודה:

דרב צ"י ש"י שבת בני"ש. חומה
דהא אמרינן צפרק צמה
מדליקין (ד' ע"ג) ובלבד שלא יקדים
ושלא יאחר. ויש לומר דהתם
בשאינו מקבל עליו שבת מיד אבל
הכא מיררי שמקבל עליו שבת מיד
הלכך לא הו"א הקדמה וטעמא משום
דס"ל כרבי יהודה וכן ה"ל דלקמן^א
שהתפללו של מ"ש בשבת היינו משום
דסבירא להו כרבי יהודה לענין
הפלת הערב שהיא שעה ורביע קודם
הלילה אעפ"כ [ואין] אסור לעשות
מלאכה (ב' צ"ט)^ב מיד לאחר פלג
המנחה וכן לענין חוספת שבת (וט'^ג)
בצ"ל^ד ו"ה דק"ל שהוא מן המורה^ה
אם כן^ו לא תריך שיסור גדול כל כן:
ולא

תנא לרא^י דתנן^ט וחס השמש
קת או אינו אלא בשש שעות
אמור הא מה אני מקיים וחס
יהודה ולא רבנן אי רבי יהודה
חצות נמי צפרא הוא אי בעית
בעית אימא רבנן אמר קרא
ות אימא רבי יהודה האי בקר
מיהא וחס השמש וננס בארבע

ואי אִישְׁתִּיק וְלֹא אָמַר לִיָּהּ וְלֹא
לְשֶׁבֶת בְּעֶרְב־שַׁבָּת מִבְּעוּד יוֹם
וּרְבֵנָן לֹא הָיוּ מִצְּלוּ עַד אֲוֵרְתָא
וְלֹא אִתְּמַר הִלְכְּתָא לֹא כְמוֹ
רַב אִיקְלַע לְבִי גִיבָא וְצִלִּי שֶׁל
אָבָא * לְאֲחוּרֵיהּ דְּרַב וְסוּיִם רַב
תִּלְתִּי שְׁמַע מִינָהּ * מִתְּפַלֵּל אֲדָם
לֵל תִּלְמוּד אֲחוּרֵי * וְשִׁמְעוּ
לִיָּהּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוי דְּאָמַר
פְּלִלִין אֵינִי וְהָא רַבִּי אֲמִי וְרַבִּי
אֲמוּת הוּא דְּחִלְפִי וְרַבִּי יְרֵמְיָה
רַב לְעוֹלָם אֵל יִתְפַּלֵּל אֲדָם
לֹא

לשון ואמר והוא יושב פתח האוהל כחם
בשעה ששית: הא מה אני מקיים וחס
שמש זקן: מי. הא למשמע להרע
בארבע שעות ממלך ללא זמן לקיטה
ד כתיב^א מעשה צנקר: אשני בקרים.
וצי חפלת השחר: ש' שבת בשרב
לילה לילה זמן חפלת הממנה ועייל ליה
וי ולשב במקומו אלא עמד על עמדו:

כנגד
מראשותיו ועל אותה שעה שנינו על תמיד של שחר שק
הגדולים והלכה כמותן [קידושין נד:]. ורחם השמש
ועל שעה מתחיל השמש להתחמם והלל לזון וזו [עירובין]

מגן התכנה
אנואר הכחמה

קקחא והיו מפתחות בית המקדש חתה מ
ת קרי בחירתא שכל דבריהם העירו מפ
שמות טז, כא]. בארבע שעות. יום שא

איכותית הדפס ישירות מ

מן למחרת עד ארבע שעות כדלית' בפסוק
ותנן בבחירתא בוויתא. מסכת עדות
סוף פוסקין ע"י השמש מתחמם ומפסיד

4
ברזולוצית מסך - להדפסה

והכניסה לו כמה מיני כלי זמר ונער כל הלילה ויש
והזכיתו על המעשה הזה [משלי לא, א]. הווא"ו
ונעשה נחלים וכו' וגמס פשר לי

הדפסה 1

שלמנד ברלי

כח.

כז וְאֵלֶּיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 תְּפִלָּתֵנוּ לֵב טוֹב עֲשֵׂה
 יְיָ טוֹשֵׁב אֶרֶץ חַיִּים
 קְבוּרָה: **סָעִף:**
כח זֶה הָיָה מִיּוֹם שֶׁ
 הָיָה לֵב טוֹב שֶׁ
 טוֹשֵׁב אֶרֶץ חַיִּים
 קְבוּרָה: **סָעִף:**
כט וְהָיָה מִיּוֹם שֶׁ
 קָנָה שֶׁ טוֹשֵׁב אֶרֶץ
 חַיִּים קְבוּרָה: **סָעִף:**
ל וְהָיָה שֶׁ הִלֵּךְ שֶׁ
 טוֹשֵׁב אֶרֶץ חַיִּים
 קְבוּרָה: **סָעִף:**
לא וְהָיָה שֶׁ הִלֵּךְ שֶׁ
 טוֹשֵׁב אֶרֶץ חַיִּים
 קְבוּרָה: **סָעִף:**
לב וְהָיָה שֶׁ הִלֵּךְ שֶׁ
 טוֹשֵׁב אֶרֶץ חַיִּים
 קְבוּרָה: **סָעִף:**

הני כ"ד דתעניתא כנגד
מ' אמר ר' חלבו
כנגד כ"ד גזנות שאמר
שלמה. הא מילתא
פרשה בלמוד איין
ישראל פבירקן ובקור ב'
יתעניתא (הלכה ב')
חלבו ור' שמואל כנגד
כ"ד פעמים ונה פתח
תחנה כטובין במעלה
שלמה ואית בגמרא ב'
משקין בית השלחין
(מועד קטן טז) ובקור
כל ישראל שי להם חלבו
(דף קז) בשעה שנה
שלמה את בית המקדש
ובקש להניס את ארץ לביה
קדש הקדשים דבין
שערים וזו הוה אמר כ"ד
גזנות כ"ד

(א) ובשוב
מצדקתו ועשה
על
כָּל־הַתּוֹעֲבוֹת
אֲשֶׁר
עָשָׂה הָרָשָׁע יַעֲשֶׂה וְחִי
כָּל־צַדִּיקֵי־אֱלֹהִים
לֹא תִזְכְּרֶנָּה בְּמַעֲלֵוֹ
אֲשֶׁר מַעַל וּבַחֲטָאֹתָיו
אֲשֶׁר חָטָא בָּם יָמוּת׃

[יחזקאל יח, כד]

והשקפה. שכו' לשון
רציה כמו וישקף
(בראשית יט) ומתרגמין
ואיסתמי (ר"ה כו. ועי' רש"י
איוב לח, לן). **ינאי**.
ממלכי בית השמונאי היה
והרג חכמי ישראל שצאו
לפסלו מן הכהונה במסכת

סוּס (קדוּשָׁה) (ז'ה.)
 נִפְדָּה שָׁרָה (ז'ה.)
 וְהָיָה זֶה וְזֶה וְזֶה לְעֹמֶת
 וְהָיָה עֲלֵיהֶם הָרִין (ז'ה.)
 שֶׁהָיָה שִׁקְדָּה (ז'ה.)
 נִקְרָא לְשֵׁמֶת חֲפָלָן
 בָּיִת וְהָיָה עֲלֵיהֶם הָרִין (ז'ה.)
 בָּיִת (ז'ה.)
 רִבְנוּתוֹ חֲמוּסִי (ז'ה.)
 וְהָיָה וְהָיָה וְהָיָה
 וְהָיָה (ז'ה.)
 וְהָיָה חֲמוּסִי (ז'ה.)
 חֲמָלָה חֲמוּסִי (ז'ה.)
 אֲחֻרָיִם (ז'ה.)
 דְּמִנְיָהּ וְלֹא נִרְאָה (ז'ה.)
 בְּשִׁשָּׁה (ז'ה.)
 שֶׁהָיָה אֲרִין (ז'ה.)
 וְהָיָה קִדְּשִׁי (ז'ה.)
 שֶׁהָיָה שֶׁל (ז'ה.)
 קִדְּשִׁי (ז'ה.)
 רִבְנוּתוֹ (ז'ה.)
 שֶׁהָיָה (ז'ה.)
 לְשֵׁמֶת חֲפָלָן (ז'ה.)
 חֲמוּסִי (ז'ה.)
 אֲחֻרָיִם (ז'ה.)
 דְּמִנְיָהּ (ז'ה.)
 וְלֹא נִרְאָה (ז'ה.)
 בְּשִׁשָּׁה (ז'ה.)

קָלָרָה שְׁחִיקָה לְעוֹבְרֵי
הַיָּם [גִּדְּהָ ח.]. הִצִּינוּ לְדַעַת
בֵּן הַדַּעַת [גִּדְּהָ ח.]. וְלֹא
הַגְּבוּרֹת גַּשְׁמִים שִׁוְרֵדִין

וּנְכַלְלָהּ בַּחֲבִינָיו. והא דלחמרינן צפ"ק דגדה (דף ה:) כל השנה כולה^י מתפלל אדם י"ח חוץ ממוצאי יה"כ מפני טעורא דצור מפני התענית וי"א שמתפללים י"ח שלמות מפני שז"ל הבלה בחזון הדעת וישימה אמוצי לא פריך ונכללה בהצינו וי"ל דלא דמי דהאם כל השנה כולה מתפלל י"ח ואין לנו להקשות ונכללה מכלל כדי לשנות המנהג של כל השנה אבל האם שכל השנה מתפלל הצינו פריך שפיר למה לי לשנות המנהג בשביל אמת חוונתו ונכללה בהצינו:

מפני שיבוי דאומרה בשו"ת
כדאמר [לקמן עא. (ש"ג)]

ה' רבי יהושע
ה: מאי מעין שמנה עשרה רב אמר מעין כל ברכה
בינינו ה' אליהו לדעת דרכך ומוֹל את לבבנו לִיִּיאִתְךָ
לִים ורחקנו ממכאובינו ודשנו בנאות ארצך ונפוצותינו
על דעתך ישפמו ועל הרשעים תניף ידך וישמחו
תקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עובדך ובעריכת נר
ראי¹⁸ אתה תענה ברוך אתה ה' שומע תפלה¹⁹ לִיִּים
לִיִּים הבינו אמר רב נחמן אמר שמואל²⁰ כלל השנה
ינינו חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים מפני
הדעת מתקין לה רבה בר שמואל ונימרה ברכה
לא תנ²¹ ר"ע אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה

דינן כר' עקיבא דהשתא נמי געביד כל השנה כולה
י לא תקון הכא נמי שבע תקון תמני לא תקון
יו המברל בין קדש לחול קשיא: אמר רב ביבי^ז
מימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת
בנאות ארץ ותן טל ומטר אתי לאטרודי אי הכי
כיון דאתיא בתחלת צלותא לא מטריד הכא כיון
מרה בשומע תפלה דא"ר תנחום אמר רב אסי טעה
שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול
דין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס טעה שאני:
ורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה
שומע תפלה והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו
חזקיד גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו
עת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס
משליח צבור אי הכי האי מפני שיכול לאומרה בשומע
ואידי ביחד ול"ק^ח הך דאדכר קודם שומע תפלה

הא וקוקן ואומר היינו באלמנו ומקיים בשומע חסלה כדלמירין צבריות (כט.) ויש עמין כר
אומר אומר ברב רביעית בפני עמיה. להכלה מנחלי שחנות ואינו כולל
בבורות גשמים. שאמר משי היום ומוריד הגשם ונמלא מפרש טעמא אמר קר.
והוא על ומעל לשון נקשה. והחבירה בחוץ הדעת. מנחלי שנת אלה מונחתי [קדקף קר].

התחיל לאומרה וטעה צאלנעסיה:
 אַזאַ שטו. האַ דאָמער רב יודאָ מעלין
 זיבעה קולות. צוממור קול ה'
 עַל הַנִּים (חלס טע) שאַמרה חנה.
 צפּרשט עזל זי (ז"ב): ב"ד רננות.
 צפּרשט ויעמוד שלמה (חלס ט)
 רנה חפלה חנה כלנה כ"ד איכא:
 ביומא דרחמי. שווערן צקש רחמים
 צעדקן שערים זה מה ולא היו
 צומניחין כלננים ארון ציח קדשי
 חלדקשים כדלמרי צמועד קטן (ד)
 זיין ב"ב ברכה. אומר צקור
 על כל אחת ואחת: היינו.

ולבסוף נעשה צדקרי
הוא יוחנן רבא אמר
ינאי רשע מעיקרו ויוח
לאביי אלא ארבא
צדיק מעיקרו נמי דר
אמאי לא אסקוהו
דאתחיל בה דאמר
ואיתימא רבי יהושע
שלא התחיל בה אב
הני שבע דשבתא כג
שאוול כנגד שבעה כ
המים הני תשע דר
דמן קרטיגנין כנגד ת
חנה בתפלתה דאמר
נפקדה שרה רחל וחי
דתעניתא כנגד מי א
שומר שלמה בשעת
קדשי הקדשים אי הכ
אימת אמרינהו שלמ
נמי ביומא דרחמי א
אומר מעין שמנה עש
וברכה ושמואל אמר
ותסלח לנו להיות גא
מארבע תקבץ והתע
צדיקים בבנין עידך
לכן ישי משיחך מרס
עלה אביי אמאן ד
כולה מתפלל אדם
שצריך לומר הברלה
המנוחין לפני ה' ויהיה

ו' אליעזר אומר בהודאה "אטו כל השנה כולה מי
מאי טעמא לא עבדינן כר"ע תמני סרי תקון תש
מתקין לה מר זוטרא ונכללה מכלל הבינונ' ה' אל
בבר אביי "כל השנה כולה מתפלל אדם הבינונ' חזו'
השנים מתקין לה מר זוטרא ונכללה מכלל ודשגנו
הבדלה בחונן הדעת גמי אתי לאטרודי אמרי התם
דאיתא באמצע צלותא מטריד מתקין לה רב אשי ו
ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין או
לאומרה בשומע תפלה והבדלה בחונן הדעת אין מח
נופא א"ר תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר
בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה
מפני שיכול לאומרה על הכוס מיתבי "טעה 'ולא
שאלה 'בברכת השנים מחזירין אותו והבדלה "בחונן
ל"ק הא ביחיד הא בצבור בצבור מ"ט לא משום דשמעו
תפלה מפני ששומע משליח צבור מיבעי ליה אלא א

דרכים [דומא פון]. שאמר בשבעה דרכות מעין שמונה עשרה כגון ג' ראשונות וג' אחרונות
 ודרכך כו' שכלל ח"א דרכות בבשרית אחת וג' ראשונות וג' אחרונות כלהבן [שכלל פון ח"א].
 הוסיף בגבורות בשמים. משיח היום שאינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ושם [לשון ח"א].
 מצורה שנאמר עושה גדולות וגו' [תענית]. ש'אולה בבשרית ח"א

[א] מרם נקרא לחת
מענה. ו"צ כי אתה
עונה בכל ב' ג' רי"ן
ורא"ש ועיין רמב"ם:

[illegible][illegible]

מסורת הש"ס
עם הוספות

(א) שנת 77 ק"ה;
(ב) [קדושין לג': ושם
[גמרא]] (ג) מוספחא פ"ג,
(ד) עיין לעיל דף יז,
(ה) הלכה ב' (לט ע"א),
(ו) לה ע"א.

(ה) רש"י ד"ה כמשי וכו'. ידי חובתי הס"ד ואמר כך ממחיל הדבור מי שאינו אומרה בלשון תחנונים. (ב) רש"י ד"ה להשיט וכו'. קנע כהיום כן: (ג) רש"י "רלרן וכו'. "לעיל ג"כ ע' לעיל ד"ט ע"פ פירוש דקא"ח: (ד) רש"י ד"ה תוב' ד"ה הא דלדכר וכו'. לנא דלדכר פירוש הא לנא דלדכר לא טל ולא מטר לנא מחזירן אותו הא דלדכר דלדכר:

(א) גמ' (ר"א שמע
 שונת עמך ישראל
 ויגש מחרה בקשתם
 באי ש"ת) תל"מ וז"ל
 מתוספתא ל"ג לה
 (ב) שם ד' מקסור. ג"ז
 וטוב בעיניך עשה.
 גירסת ר"ף ורמב"ם
 ור"א ש"ם
 ותקממי לטול. ג"ז
 ותתחורני
 ש"שום
 (ג) שם
 (ד) שם
 במועה יד' תל"מ
 (ה) שם ונעני כל רואי.
 ג"ז כי אתה שומע
 כ"ל אות:

(א) יִרְאוּךָ עִם שְׂמוֹשׁ
וְלִפְנֵי יְרֵחַ דָּוִד דּוֹרִים:
[תהלים עב, ה]

[illegible]

הא דאדכר בתר שומע תפלה: אמר רבי
תנחום אמר רב אסי אמר ר' יהושע בן לוי
*מטע ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר
לעבודה⁶ נזכר בהודאה חוזר לעבודה בשים
שלום חוזר לעבודה ואם סיים חוזר לראש
אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא הא
דאמרן סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר
רגליו אבל לא עקר רגליו חוזר לעבודה א"ר
מנא לך הא א"ר⁷ מאבא מרי שמיע לי ואבא
מרי מרב. אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרן
עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא שאינו
רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל רגיל
לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה
איכא דאמרי אמר רב נחמן בר יצחק⁸ הא
דאמרן כי לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא
אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו
אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו
חוזר לראש: ר' אליעזר אומר העושה תפלתו
קבע וכו': מאי קבע א"ר יעקב בר אידי אמר
רבי אושעיא כ"ל שתפלתו דומה עליו כמושי
ורבנן אמרי כ"ל מי שאינו אומרה בלשון⁹
תחנונים רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו כ"ל
שאינו יכול לחדש בה דבר א"ר זירא אנא
יכולנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דלמא
מטרידנא אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין
דאמרי תרויהו כל שאין מתפלל עם דמדומי
חמה דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן¹⁰ מצוה
להתפלל עם דמדומי חמה וא"ר זירא מאי
קראה¹¹ ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים
ו"י¹² עלה במערבא אמאן דמצלי עם
דמדומי חמה מאי מעמא דלמא מיטפרא ליה
שעתא: רבי יהושע אומר המהלך במקום
סכנה מתפלל תפלה קצרה וכו' בכל פרשת
העבור: מאי פרשת העבור אמר רב חסדא

הא דאדבר (אחר) [בתר] שומע זיך
אס לא עקר רגליו איז נרץ ל
אלאל חור לשומע חפלה וכן משמע ביר
אס לא שאל צברת השנים מחזירין
בגס ר' יוחנן אמר צר"ח אס עקר
רגליו חור לראש ואס לא חור
לצודה ה"נ עקר רגליו חור
לראש ואס לא חור לשומע חפלה
אלאלא משמע צדיק דאיז חור אל
לשומע חפלה כי לא עקר רגליו מיהו
הירושלמי פליג אנמרא דידן צבירות
גשמים דהכא קמי לא הוציר צבירות
גשמים מחזירין אותו ולא קאמר
לחומריו בשומע חפלה וירושל' קאמר
אס לא שאל צברת השנים אומרה
בשומע חפלה ודכותה אס לא הוציר
צבירות גשמים בתחיית הממים
מחזיר בשומע חפלה ונה אס שאלה
שהיא מדוחק אומרה בשומע חפלה
הוצרה שהיא מרשע לא כ"ש אלאל
צדיק איהו דחור דחור צבירות
גשמים לשומע חפלה ואפשר להיות
שהגמרא שלנו לא חשש לפרשו משום
הקל וחומר כדאיחא בירושלמי והא
דקמי לא הוציר צבירות גשמים
מחזירין אותו איירי שלא הוציר כלל
בשומע חפלה והא ליחא דהא במקסא
מוקי אס מימרא צנוח קודם שומע
חפלה משום פירכא דשאלה בירושלמי
קאמר היה עומד צול והוציר של
גשם מחזירין אותו פי' צימות הקץ
ופריך והא חניא צול וצבירות לא
חייצו חכמים להוציר והכי פריך כי
הכי דאס לא הוציר כלל מטל איז
עייב ואס היה רואה להוציר מוציר
ה"נ אס עמד צול והוציר של גשם
אין לחוש דלא גרע מלא הוציר טל
וכלל ומשני דלא דמי ההוא דמקל ומצלי
לההוא דמצלי ולא מקל פי' ^א מקלל
כלומר איז דיומה כשעומד צול
ההוציר של גשם שהוא סימן קללה למי
שאיז מוציר כלל לא טל ולא גשם
שאיז מקלל וכן הלכה למעשה שאס
עומד צול טל והוציר של גשם
דמחזירין אותו ואס לא הוציר משניהם
כלל אין מחזירין אותו והדר קאמר
בירושלמי קאי בגסם והוציר צול טל
אין מחזירין אותו ופריך מהכא
ההתיבא אס שאל הוציר צבירות גשמים
מחזירין אותו ומשני לא דאדבר הא
דלא (ז) דאדבר לא דלא דאדבר לא טל
ולא מטר לכך מחזירין אותו הא דהוציר
של טל ומטר ולא נהירא דפשיטא אס
הוציר שניהם דאין מחזירין אותו ואס
לא הוציר כלל פשיטא דמחזירין אותו
אלאלא ודאי יש לפרש הא דאדבר טל
הכי דלא דאדבר כלל לא טל ולא מטר
לפניך מחזירין אותו אבל אס הוציר
טל אף צימות הגשמים אין מחזירין
אותו לכך יש ציי אדס שאומרים כל
שעה טל מחוך שהם רגילים אס כן
צימות הגשמים אס שנה מורה הגשם
מורה אותו: **מעה** ויא
הוציר ש' ראש חרש בעבדא חור
העבדה. ובלכות גדולות פי' ^א דומה

[illegible][illegible]

ביחיד אבל בצבור אינו חוזר מפני שזממה מש"ס מיהו צריך לדקדק מפי החזן כל אות ואות של חפזה אע"פ שהוא בקי דהא אמרינן בראש השנה (פ"ד דף לז:) כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא הבקי ואע"ג דלמחרין ההס"ל לא פטר רבן גמליאל אלא העם שבשדות משום דלמנין וטרידיי אבל טעה"ל לא י"ט לומר היינו שלא התפלל כלל אבל היכא שהתפלל כבר"ל לא חשבינן ליה כאלו לא התפלל כלל והי"ה לכל דבר שמחזירין אותו אי הדר שמע ליה משלוחא דמזכורא מראש ועד סוף נפיק^ל והרב ר"מ פסק דוקא שכת להוציר של ר"מ אבל שכת ברכה שלמה מחזירין אותו יוצא בשמייעותו משלחא כבר (ועי' חו"ס ר"ה לד' ד"ה ק): **איכא** דאמרי אומר רב נחמן וכו'. רב אלפס פסק כאיכא דלמרי דברגלי לומר חטטטט ועל עקר רגליו אינו חוזר רגליו ואם רגליו גס כי לא עקר רגליו חוזר לראש ורגליו גס עם כי רגליו לומר חטטטט כמו אלבי נצור לשוני חוזר לראש:

כל שאינו יכול לומר תחנונים. פי' ר"ח דאם יכול לומר לשון תחנונים אפי' עליו כמשהו היו תפלה מעליה דלא צעין אלא לשון תחנונים בלבד: והידי

(א) "בין דף פ"א: ושמ
מסורת מהבין נלמד,
(ב) חסותה פ"ק ג'
(ג) לקמן נ"ה, (ד) מורה
פ"ה מ"א (עין רש"י),
(ה) לקמן ג"ג, (ו) עין
מורה: ד' ושמתי יא,
(ז) עמוד א.

הנהגות הב"ח

(א) תוס' ד"ה אשה
וכו'. לא יזי זולתן כלל
בתפלה דיוק כיון
דענין איז טיט:

גליון הש"ס

נ"מ היה עמוד אהורי
בית הכנסת. ר"ח
דענין ויהי פ"ק דף ו'
ע"א ודף הפסד דף ו'
ע"ב: רש"י ד"ה
בשבתא דרגא וכו',
ועצרת. ע"י לעיל י"ז
ע"ב נשי" ד"ה שבת
ותוס' ע"ב נשי" ד"ה וזמני:

רב נסים גאון

אמר ליה אוקמן לדירי
נמי ואצלי מהות
טוב אל תקרא רע.
הם כבבא קמא בפרק
מורה (ד' פ"א) אמרין
מלכין בשבילי הירושלם
שלמה אמר כדנתיא
הרי שלכו פדיותי מן
השדה ואני מניח בני
אדם ליכנס בתוך שדהו
מה הברית אומרת עליו
מה נזאח יש לו לפלוגי
ומה הברית מזהיקת
אותו עליו הכתוב ויזכר
מהות טוב אל תקרא רע
ומתפוצצות מהות טוב אל
תקרא רע קרא הוא
ומתפוצצות אין כתיב כי
הוא נזאח (מסילי ג') אל
תנוע טוב מבעלי:

תורה אור השלם

(א) כי יצא עקב
למלחמה על איבו
בדרך אשר תשאלם
והתפללו אל ה' וידד
העיר אשר בחרת בה
ותבית אשר גנתי
לשקד: (מלכים א' ח' טז)
(ב) וישב אלך בקל
לךם ויבדל נפשים
אמרין ואיבהם אשר
שבו אהם והתפללו
אלך דרך ארצם אשר
נתת לאבותם העיר
אשר בחרת ותבית
אשר גנתי לשקד:
(מלכים א' ח' טז)

(ג) וגם אל הנקרא אשר
לא שפיק ישראל הוא
ובא שפיק רחוקה
למען שפיק העיר וידד
החוקה וידד העיר
ובא והתפללו אל
הבית הקדש:
(דבר חיים ב' ג' כ)
(ד) הנקרא שפיק ואל
יהיה קשר כי יקראו לו
והתפללו אל הקדש
הוא ויהיה את שפיק
ויקראתם שפיק כי
תעבד: (מלכים א' ח' טז)
(ה) כמנהג הורד צאנך
בן חלפיות אף
תמן תלי עליו כל
שפיק הנפירות:
(שם השם ה' ד')

השתה נפשיה. אל יתפלל תפלה קרה"ג
רבים שמתוך כל תפלתו נשמעת: עד כהה. וזמנה להתפלל:
עד פרשה. אל לא לאחר שהלך פרשה וזה"ל מפרש עד כמה
יבקש ילך שאלה נרץ להתפלל עד
אלא עד פרשה אל לא דרך פחות
מפרשה אין נרץ להתפלל תפלה
זו: רב ששת. מאור עינים הו"ה:
ואז יכול להתפלל מעומד שהרי
תורתו עומדת לא אקרא רע
להתפלל מהלך ואע"פ שמותר: ובי
מטי לביתיה בני מהדר אצ"ו.
שהרי לא התפלל כלום מתפלת
י"ח: שאין דעתו מיושבת עליו.
שקשה עליו עכ"ל הדרך: אביון
את הרוחות. ללך ארץ ישראל
כדענין למימר תל שהכל פונים
ט: אהורי בית הכנסת. נמערב
העורה היו י"א אמה חזר מכול
בית קדשי הקדשים לכול מערב
של עורה" והעומד שם מחזיר פניו
למזרח הכפופת למזרח: הוא מקדמי.
קודם היום: בקרון ובספינה.
איכא נעומתא דמיא: קורא ק"ש.
ימתין עד שגיע זמן ק"ש ויקראנה
ואח"כ יתפלל: תפלה משמדת
עדי. שיכל לבין את לכו לפיכך
היו מקדמין להתפלל מעומד
צמיחם שלא יטערו להתפלל בדרך
נמהל: בשבתא דרגא. שלמי
פסק ועצרת וסוכות ומימזר עשירי
ומז' וזע"ל עשירי היו הדרכים
ושחרית היו העם הולכים לבית
המדרש וכשמגיע זמן ק"ש קורא
והדרגה דורש והעם נשמטים
ומתפללים איש איש לבדו ולכן
הם היו מאספין להם שחרית
קודם שילכו לבית המדרש וקורין
ק"ש ומתפללים בסמיכת גאולה
לתפלה והדר נפקי לפרקא ודרשי:

ומנלי זהדי לצור"ג: רב אשי. היה
ראש ישיבה" נמתא מחסא" ודורש
והוא לא היה מתפלל קודם בית המדרש
אלא כשנגיע זמן ק"ש לותם הרעה
יחד למתורגמן העומד לפניו ועוד
שהמתורגמן משמיע לרבים הוא קורא
את שמע וקומץ גאולה לתפלה ומתפלל
מיושב שלא היה רוצה ללכת שלא
להטריח את הצעיר לקום מפניו: בהדי
צבורא. נעשה שהצעיר נשמטין
ומתפללן אי נמי זהדי לצורא כמו
שהוא יושב בתוך הצעיר כלומר שאינו
יולא לו הוטא אמי לביתו מחר ומתפלל
מעומד לבין את לכו: טריחא י'
מיחא. לאחר בית המדרש עד
שאתפלל: ויעביר מר באבוא דשמואל
ואז. שמתפללן קודם היום צמיחם
מעומד ולא תטערו לז' תפלות
ומשום סמקן גאולה לתפלה כיון
דמנלו קודם" ק"ש לא קפדי: לא
חזינן דהו ארבנן קשישי מינן דעבדי
הבי. שיקדמו תפלה לקריאת שמע
הלכן כיון דמתמזין מתפלה עד
ומן ק"ש מנלו לסמקן תפלה אחר
גאולה לפיכך מתפלל מיושב במקומו
ולפי שאין דעתו מיושבת עליו כ"כ
נרץ לחזור ולהתפלל צמיחם:
מתנ"י אין תפלת המוספין אלא
בבית עיר. לא תקטיל אלא
צאנך. חזר עיר תפלת העיר
אל לא לימיר: משמו. של
לכ"ע: כל מקום בו. ונמנ'
פרץ היינו ת"ק אלינא דלכ"ע:
גמ' יהודי שלא בחבר עיר. יחד
הדר עשירי שאין שם עשרה לח"ק
אלינא דרבי אלעזר דאמר לא תקטיל

תפלת השחר פרק רביעי ברכות

והיכי מצ"ה. אתפלת הדרך קאי ורב ששת אמר אפי' מהלך
וקי"ל כרב ששת ומיהו בחוספ"ס פסק ה"ר יוסף כרב
חסדא וכן רב אלפס פי' דרב חסדא עדיפא ליה טפי:
מאי איכא בין הבינו לתפלה צדדה. תימנה דלמלא
ביניהם דתפלה קרה"ג אינו מתפלל
אלא במקום סנה והבינו מתפלל
אלא אפילו שלא במקום סנה וי"ל
דכ"י קא בני מאי ביניהם כל א'
מקומו תפלה קרה"ג במקום סנה
והבינו שלא במקום סנה:
הלכה ברבי. שלא יד למטה
ואפילו שלא במקום סנה:
למחזיר פניו כנגד ירושלים:
היה עומד בח"י יבין כנגד ארץ
ישראל. ולי"ג לכו דלפניו קאי
דקמני סיפא ה"ה עומד צמוד
מחזיר פניו למערב:
לתלפיות תל שכל פיות פונים
בו. וכך שמעממא
קי"ל וכן מסקין גלא יתפור (צ"ב סה):
דקאמך אמן דקיימתו לאפונא
דא"י אדרימו ולא כהני אמוראי דלעיל
(ס"ה) דפליגי אי השכינה צמודה
או צמודה עשוי"ס או צמודה של
א"י על כן אנו פונים למזרח:
אבוא דשמואל ולי' וכן מקדמי
ומצ"ה פירש רש"י קודם
עמוד השחר ולא נראה דאם קן לא
היו יזאנן ט כלל (א) דעדין אינו יוס
לכן נראה כפי ר"ם דמשעלה עמוד
השחר קאמר וזו מקדמי קודם הנך
החמה קאמר ועדין אינו עיקר זמן
תפלה: מוסמך גאולה לתפלה
עדי. להתפלל מעומד וסמי
פסקי צה"ג הלכה כר"ם קן אלעזר
ומשמע ד"ם צריח מותר להתפלל
בדרך נמהל ואין נרץ לעמוד
וא"ת ומ"ם מהבינו מסקין לעיל
דמעומד דקא וי"ל דשמיני הבינו
שאי קרה"ג ואין כלל עמוד דרך
כ"כ כמו צ"ח ברכות ועוד פירש
הר"ם"ס דהא כי הדר לביתו מנלי
מעומד דלאמרינן סמקן רב אשי
מנלי זהדי לצורא צמיד מיושב כדי
לקרות ק"ש נעשה לו הדר לביתו
מנלי מעומד ור"ם פסק כלשה
דשמואל ולי ומיהו מדקאמר רב אשי
לא חזינן לרנן קשישי דקא עבדי
הכי משמע דאין הלכה כמותם:
אין

היה עומד בח"י יבין כנגד ארץ
ישראל. ולי"ג לכו דלפניו קאי
דקמני סיפא ה"ה עומד צמוד
מחזיר פניו למערב:
לתלפיות תל שכל פיות פונים
בו. וכך שמעממא
קי"ל וכן מסקין גלא יתפור (צ"ב סה):
דקאמך אמן דקיימתו לאפונא
דא"י אדרימו ולא כהני אמוראי דלעיל
(ס"ה) דפליגי אי השכינה צמודה
או צמודה עשוי"ס או צמודה של
א"י על כן אנו פונים למזרח:
אבוא דשמואל ולי' וכן מקדמי
ומצ"ה פירש רש"י קודם
עמוד השחר ולא נראה דאם קן לא
היו יזאנן ט כלל (א) דעדין אינו יוס
לכן נראה כפי ר"ם דמשעלה עמוד
השחר קאמר וזו מקדמי קודם הנך
החמה קאמר ועדין אינו עיקר זמן
תפלה: מוסמך גאולה לתפלה
עדי. להתפלל מעומד וסמי
פסקי צה"ג הלכה כר"ם קן אלעזר
ומשמע ד"ם צריח מותר להתפלל
בדרך נמהל ואין נרץ לעמוד
וא"ת ומ"ם מהבינו מסקין לעיל
דמעומד דקא וי"ל דשמיני הבינו
שאי קרה"ג ואין כלל עמוד דרך
כ"כ כמו צ"ח ברכות ועוד פירש
הר"ם"ס דהא כי הדר לביתו מנלי
מעומד דלאמרינן סמקן רב אשי
מנלי זהדי לצורא צמיד מיושב כדי
לקרות ק"ש נעשה לו הדר לביתו
מנלי מעומד ור"ם פסק כלשה
דשמואל ולי ומיהו מדקאמר רב אשי
לא חזינן לרנן קשישי דקא עבדי
הכי משמע דאין הלכה כמותם:
אין

במערב מחזיר פניו למזרח בדרום מחזיר פניו לצפון בצפון מחזיר פניו לדרום
נמצאו כל ישראל מכוננין את לבם למקום אחד א"ר אבין ואיתימא ר' אבינא
מאי קראה" כמנהל דוד צוארך בני תלפיות תל שכל" פיות פונים בו:
אבוא דשמואל ולי"ג כי הו"ו בעו למיפק לאורחא הו"ו מקדמי ומצלי וכי
הו"ו מטי זמן ק"ש קרו כמאן כי האי תנא דתנא" השכים לצאת לדרך
מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנגנע מגילה וקורא בה"ם וכשיגיע זמן ק"ש
קורא השכים לישיב בקרון או בספינה מתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא
רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל כדי שישמך גאולה
לתפלה במאי קמיפלגי" מר סבר תפלה מעומד עדיף ומר סבר מסמך
גאולה לתפלה עדיף מרימר ומר זוטרא הו"ו מכנפי בי עשרה בשבתא
דרגלא" ומצלי והדר נפקא לפרקא רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד
מיושב כי הו"ו אתי לביתיה הדר ומצלי מעומד אמרי ליה רבנן ולעבד
מר כמרימר ומר זוטרא אמר להו טריחא י' מלחא ולעבד מר כאבוא
דשמואל ולי אמר להו לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הדי
מתנ"י ר' אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר
וחכ"א בחבר עיר ושלא בחבר עיר ר' יהודה אומר משמו כל מקום שיש שם
חבר עיר יחיד פטור מתפלת המוספין: גמ' ר' יהודה היינו ת"ק איכא ביניהם
אמר ר' חייא בר רב הלכה כר' יהודה שאמר משום ראב"ע א"ל רב חייא בר
אבין שפיר קאמרת דאמר שמואל מימי לא מצלינא צלותא דמוספין ביחיד
אלא נעשרה יחד זה פטור ולכ"י יהודה אין יחד פטור אלא במקום עשרה שלמים צאנך פטור:
נהנהדע

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס: 91 הודפס ע"י אוצר החכמה

ה"ג אין

הלכה ברבי יהודה שאמר משום ראב"ע. אלא הלכה כרבנן וכן פסק ר"מ דלמיה מיימי (ג) רבי אמי ור' אסי שהיו מתפללים ביחד כרבנן בני עמודי דגרסי לנשמעין דהלכה כרבנן: **והתניא** טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו. ל"ג ליה דהא אמרינן בסמוך טעה ולא הזכיר של ר"ח אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין בו אי נמי או איתא אגב אחריתא נקט ליה: **כמה** ישהה בין תפלה לתפלה. כגון אדם שטעה ורצה להתפלל שנית וכן בין תפלת שחרית לתפלת המוספין: **כדי** שתתחיל דעתו עניו. ומפרש מיושנא דהיינו שילך ארבע אמות: **לפי** שאין מקדשין את החדש בו. פי' לעיל בדין פירקין (דף טו.) מה שמקדשין ומיפוק ליה משום שרות משום דהיינו דוקא לעשות מנחה אחרת עוצרת וי"מ דוקא צלילה ראשונה אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין החדש צלילה אצל צלילה שניה מחזירין אותו כעבר מקודש מיום שלפניו ולא נראה לחלק:

מסתברא

מילתא דרב בחדש מלא. כלומר שהיה אותו שלפניו מלא דלא יכול לאומרה בערבית של מחר שהוא עיקר והיה אומר ה"ר יתחק לכל דבר שאמרו חכמים אין מחזירין אותו כגון יעלה ויצא בערבית ועל הנסים לא מיעביד אס עקר רגליו (ג) ופחה צצורה שלאחריה דאין מחזירין אותו אלא אפילו לא עקר אלא שקיים אותה צרכה שתקנו זה לאומרה אין מחזירין אותו ולא יחלה לרבינו אלחנן דהא חזין צצורה המון דאוקן שאמרו חכמים מחזירין וגם אותן שאין מחזירין שזין היכא דלא עקר רגליו כדאמר לקמן (דף מט.)

אס שנה של שנה וקיים הצצורה כולה ועדיין לא התחיל צצורה הטוב והמטיב אומר צרוך אשר נתן התם לא עקר ולא הזכיר של ר"ח קודם שעקר רגליו דהיינו קודם שיתחיל צצורה הטוב והמטיב דאזתה קורא עקר רגליו אומר צרוך אשר נתן ראשי חדשים וכו' אלמא היכא דלא עקר אלו ואלו שזין ואס עקר רגליו שהתחיל צצורה הטוב והמטיב של שנה חזר לראש ושל ר"ח מעשות לא יוכל לתקן והכ"ל נמי יחזור (ד) צאזזה צצורה אס לא התחיל צצורה שלאחריה. ומיניה אין ראייה מהתם דשאני התם צצורה המון שכבר צרך ג' צצורות וצצורה הטוב והמטיב לא דלוריימא היא ע"כ אין מחזירין אותו לגמרי כי אין דומה שם הפסק כל כך ואין להביא ממנו ראייה ל"ח צצורות דאס יחזירוהו דבר שאין לו לחזור הו כנו הפסקה ועוד דאין להביא ראייה לכאן דאס היית אומר היכא של עקר רגליו צ"ח צצורות שהיה לו לחזור א"כ היה צריך לחזור לרעה ואין זה הגון ומיניה אומר ר"י דראה את ר"מ דהיכא דלא עקר רגליו חזר לרעה ואין עמא דבר:

הדרן עלך תפלת השחר

בנהרדעא. לפי שיש שם צטר והשליט פוטריני: פולמוסא. חיל: דצ"י והדר צ"י. ולמה ליה צ' תפלות אלא אחת של שחרית ואחת של מוספין ש"מ ליה דלרצ"ע: ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה. ומדוויחו דשחרית: מאן גברא רבא דקמסחיד עליה. רבי יוחנן שהעיד על הדבר יפה דקדק שצטל תפלת המוספין הימה: משום רבינו. רב: ¹⁷ בצבור שנו. דאין מחזירין משום דשמע ליה מ"ש ואיכא מקלטה הזכרה אצל ביחיד צריך לחזור. וזה"ל מפרש יחיד הד: טעה ולא הזכיר במוספין. שסתפלל אחת חזון: כמה ישהה בין תפלה לתפלה. מי שיש עליו לחזור ולהתפלל או משום דטעה או משום מוספין כמה ישהה צ"ו לו: שיתחזון. שמהל דעמו מיושנת לערוך דצרי לשון תחנה: שתתחיל. לשון חילוי והיא היא אלא צלילא צעלמא פליגי: בחדש מלא. כשהחדש שער מלא עושן ר"ח צ' ימים הלך יכול לאומרה למחר דערצת של מחר ר"ח גמור יותר מן הרצון: מכדי טעמא קאמר. שאין מקדשין את החדש צלילה:

הדרן עלך תפלת השחר

כובד ראש. הכנעה: שודין שעה אחת. צמקוס שצלו להתפלל: גמ' אשתחיה א"ל היכא קדשך ביראתך. מתוך יראה: מציין נפשיה. מקשט עמנו צצנדי: עבדו את ה' ביראה. תפלה שהיא לנו צמקוס עבד עשו אזהרה מלה: ¹⁸ בבל צצנדי דיהוה מותר. כשאלם מלה אחת עמנו עכב יהיה לו שער: דהוה קא בדה טובא. יומר מדלי ונראה כפורק עול: תפילין מנחא. וחס עדות שממשלת קוין ומשכרתו (ג) עלי: כסא

עליו דכתיב ¹⁹ ואתחנן אל ה' ומיד כדי שתתחולל דעתו עליו דכתיב ²⁰ ויחל משה אמר רב ענן אמר רב יטעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום אמר אמימר מסתברא מילתא דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר מה לי חסר ומה לי מלא אלא לא שנה:

הדרן עלך תפלת השחר

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש חסידים הראשונים היו שותין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים * אפי' המוכר שואל בשלומו לא ישיבונו ואפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק: **גמ'** מנא ה"מ א"ר אלעזר דאמר קרא ²¹ והיא מרת נפש ממאי דילמא חנה שאני דהות מוריא לכא טובא אלא א"ר יוסי בר' חנינא מזהב ²² ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחיה אל היכל קדשך ביראתך ממאי דילמא דוד שאני דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא אלא אמר ר' יהושע בן לוי מהכא ²³ השתחוו לה' בהדרת קדש אל תקרי בהדרת אלא בהדרת ממאי דילמא לעולם אימא לך הדרת ממש כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי אלא א"ר נחמן בר יצחק מהכא ²⁴ עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה ²⁵ מאי וגילו ברעדה א"ר אדא בר מתנא אמר רבה ²⁶ במקום גילה ²⁷ שם תהא רעדה אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדה טובא אמר וגילו ברעדה כתיב א"ל אנא תפילין מנחא ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא חזייה דהוה קא בדה טובא אמר ליה ²⁸ בכל עצב יהיה מותר כתיב א"ל אנא תפילין מנחא מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא אייתי

לרעה ואין זה הגון ומיניה אומר ר"י דראה את ר"מ דהיכא דלא עקר רגליו חזר לרעה ואין עמא דבר:

אל תקרי בהדרת אלא בהדרת. מימה אמאי לא מוכח צהדיא מדכתיב צתריה חילו מלפניו כל הארץ (י) וי"ל היינו קרא דכתיב צממור הו לה' צי אלס ומההוא קרא צעי להוכיח צממכת מגילה (קד) א"ר שאלומריס אצת וגצרות וקדושת השם וי"ח צצרות תקנו כנגד (י) האזכרות ²⁹ ומשום הכי דיין מאותו קרא שצמז צאזזה פשה אצל אותו דחילו וגו' איתו כחז צאזזה פשה: איתי

13

מסורת הש"ס
עם הוספות

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלמוד בבלי <עז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס : 98 הודפס ע"י אוצר החכמה

פרק רביעי

א תפלת השחר עד חלות ר' יהודה אומר עד ארבע שעות תפלת המנחה [א] עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע ושל מוספין כל היום. עד חלות ותחלת זמנה יראה משעלה ברכ השחר והאיר פני המזרח [ב] מדי דהוה אתמיד השחר (ריש פרק ב' דיומא) אע"ג דעיקר מצותה עם הנך החמה כדכתיב ייראוך עם שמש (פרק א' ס"ט י') (א) מ"מ אם התפלל בזו השעה יאל והתנא לא חש לפרשו דמילתא דפשיטא היא כיון דזמן המאוחר שלה הוא בזמן התמיד [ג] ה"ה לכל זמן המוקדם. תפלת המוספין כל היום מן הצוק עד הערב כמו קרבן מוסף שהיה כשר כל היום כולו ואפילו מן הצוק מדאיתריך קרא דיומא פרק אומר להם הממונה (דף לד.) דנכסים קודמין למוספין

רש"י בתלת שעי קמייחי. בשעת הדין. מוספי כל השנה הן שבת וספורי מעשה אבל מוסף ראש

מערבני יום טוב

שראה קרי כו' שזריך טבילה אלמא דמהניא ליה הטבילה ואע"פ שלא נטוה מזונו ומאי צריכה ליה למשמע להא מילתא מדיוקא ונ"ל לתוך דאי מפשטא דמתני' איכא למדחי ולפרושי דהא דלריכין טבילה לא קודם שיכילין לטוה מטומאת זובן אלא ה"ק שאם ספרו להם הימים הראוים לריכין טבילה ועיקר דינא אחא לאשמעיין דטבילה צרי לד"ת ולא סגי ליה בנתינת ט' קבין ור"י פוטר כלומר דלא ס"ל לתקנת עורא וכר"י בן חזקיה ואע"ג דאיתא לעיל בגמרא דר"י לא הוה חלל הלכות דרך ארץ אכתי י"ל מתי תנאי אליבא דר"י מצינו לפרושי דפוטר מטיבילה קאמר אבל נתינת ט' קבין זריך מ"מ מפשטא דמתניתין לא שמעיין ולא מידי דזב לא צרי טבילה אבל מדיוקא שמעיין שפיר דאי איתא דזב גופיה בלא ראיית קרי נמי זריך טבילה אמאי קמיני וז שראה קרי הו"ל למחני וז או שראה קרי אלא בדוקא קמיני וז שראה קרי דהא וז שלא ראה קרי אין זריך טבילה וכן הלכה ועיין סימן כ"א: הדרן ע"ך מי שמתו

פרק רביעי

[א] עד הערב. פירש רש"י עד חשיכה וז"ל תהר"י אין לפרש עד יציאת הכוכבים שהוא לילה ממש דע"כ אית לן למימר דעד הערב האמור כנאן אינו ר"ל אלא עד שקיעת החמה משום דהכי אמר בנתינת מנין לרש שנפסל משקיעת החמה ואילך וכו' ר"ל דמשקיעת החמה ואילך אינו זמן וזריקת דם תמיד של בין הערבים ותפלת המנחה היא כנגד תמיד של בין הערבים ועיקר התמיד הוא וזריקת הדם וכו' היכי שזריקת הדם אין זמנה אלא עד שקיעת החמה ה"נ תפלת המנחה שנתיקנה כנגדה אין זמנה אלא עד שקיעת החמה

לטיבולתא ונהוג עלמא כר"י בן חזקיה כדלעיל סימן כ"א ועיין שם: הדרן ע"ך מי שמתו

פרק ד (א) מ"מ אב התפלה בזו השעה יצא. וכן סתמו הטור והש"ע אבל רמ"י הוסיף וכתב יאל בשעת הדחק והוא מדברי הרמב"ם וכתב הכ"מ שלמדו מהא דלקמן סימן ב' אצוה דשמואל ולי כי הווי צעו למיפק לאורחא הווי מקדמי כו' וא"כ יאל דקאמר הרמב"ם אפילו לכתחלה קאמר דיואל ידי חובתו כשהוא בשעת הדחק כההיא עובדא דלכתחלה עשו כך ורבינו שכתב ולא פירש דמייירי בשעת הדחק היינו לפי דנדיעוד קאמר ואפילו שלא בשעת הדחק וטעמא רבה איכא דקאמר מידי דהוה אתמיד השחר וכן מובאר בלשון הטור והרמב"ם לא יתקון על זה כלל והש"ע נטוב טעם השמיט לשון הרמב"ם בזה לפי שצריך הדין דבשעת הדחק שהוא הך עובדא דאצוה דשמואל כתבו הש"ע בסוף הסימן ופירשו בלכתחלה וא"כ מינה דהך דהכא דנדיעוד אף שלא בשעת הדחק ולכן לא היה יכול בעל הש"ע להעתיק כנאן בשעת הדחק בלשון הרמב"ם דהא הרמב"ם כשזכר כן בלכתחלה קאמר ודמסיים בזה לא דלני של שבת צע"ש ולכתחלה היא וכו' וטעם שלמדו כ"מ בזה הר"ר קמח מרישיה לסיפיה דבשעת הדחק הוא כך נלמד מסיפיה לרישיה דלכתחלה הוא ועוד דהרמב"ם לא כתב בשום מקום להא דאצוה דשמואל הוכחה גמורה הוא דבהך דהכא לימדנו להאורא דאצוה דשמואל דלכתחלה הוא וכדפרישית ולא הו"ל הרמב"ם לפרש דשלא בשעת הדחק יואל דנדיעוד דממילא משמע דכיון דזמן תפלת לשעת הדחק היא בלכתחלה אף כל שהתפלל כן דנדיעוד יאל וא"כ לא ס"ל להרמב"ם להא מ"מ דעת רבינו כך היא והוא דעת הש"ע ומוכרח דבדבריו כמ"ש מדכתב להאורא עובדא בסוף הסימן נמא דהכא ברישא לא מייירי בכה"ג הרי דמנה שהוסיף רמ"י ו"ל וכתב בשעת הדחק גרע דאין דנדיעוד עסקין ואפילו שלא בשעת הדחק דאי אמרת דאף לכתחלה קאמר וכלי הרמב"ם א"כ נפסל הדין בסוף הסימן ולכן עיקר הכוון מדברי רש"י ופוסט לשון הש"ע דנדיעוד אף שלא בשעת הדחק יאל: (ב) דביתר ד' שעות. שהוא שיש היום כדכתב הרמב"ם וטעמא דכל השעות שזכרו בדבריו חז"ל כצווא בזה הם שעות זמניות וכמ"ש בדבריו בפ"ק ריש סימן י' צמ"ט וגם כתבתי צמ"ט אדהכא דלא אמרו דשכר תפלה אית

פרק ד וזמן תפלת שחרית מעמוד השחר עד ארבע שעות ותיקון עם הנך החמה ואי טעי ולי נתר הכי (ד) עד שעה ששית שכר תפלה יהי ליה שכר תפלה צומנה לא יהי ליה ושל מוספין כל היום: ב אע"ג דקי"ל תפלת ערבית רשות אף הא קציענא לה חובה ואין לנטול בלא חונס הלכך טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שמים ואם לא זכר עד זמן המנחה כיון שעברו ב' זמנים של תפלות עבר יומו בטול קרבנו טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שמים טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שמים ודוקא שכת אבל אם הויד לא ומיהו אם יראה יתפלל נדנה ושכר תפלה דרמתי יהי ליה טעה במוסף לא

שדה צופים

קובץ מפרשים (ה) וה"נ אמרין בפ"א דמס' ע"ז לא ליציל איניש כו'. ג"ב וכ"ה בתוספתא פ"ג המתפלל תפלת המוספין עד שלא קרב תמיד של שחר יצא (מלא והיועין): 20

הא אי ליכא קרא מוספין כשרין ליקדם. (ז) אע"ג דכתיב צבקר גבי נכסים (ח) וכן תפלת המוספין יכול להתפלל צבקר (ו) וה"נ אמרין בפ"א דמסכת עבודה זרה (דף ד') לא ליציל איניש צלוחא דמוספין בתלת שעי קמייחא [ו] צריש שחא ביחיד: ג' תפלת השחר עד חלות ורמיניהו מצותה עם הנך החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמא מתפלל ביום כי תניא ההיא לוותיקין דא"ר יוחנן וותיקין היו גומרין אותה עם הנך החמה [ו] אכל כ"ע סברי כרצון עד חלות ואע"ג דליחא לרבנן (ח) דאמרי עד חלות היכא דטעה ולי (ב) לכתב ד' שעות שכר תפלה יהי ליה שכר תפלה צומנה לא יהי ליה:

ב א"ר יחזק (ג) טעה (ד) ולא התפלל ערבית (ה) מתפלל שחרית ב' טעה ולא התפלל שחרית (ו) מתפלל מנחה ב' (ז) וא"ת אמאי זריך להתפלל שחרית

השנה מתוך שהוא מתפלל מלכות וזכויות שופרות מפקד דינא טפי ואל יפרוש אדם עצמו מן הצטר:

מערבני יום טוב

בלבד ע"כ: [ב] מידי דהוה אתמיד השחר. כדתנן ביה צריש פ"צ דיומא: [ג] ה"ה דב"ד זמן המוספין. ואפי' מזכר השחר ודקמני למאחר משום דמוקדם אחיא בה"ה משא"כ אי קמיני מוקדם ה"א אבל לא יאחר כלל ועוד שהזכר לשנות המאוחר להשמיטו המחלוקת שיש בו: [ד] אע"ג דכתבין בבקר גבי נכסים. והשחא נמי דקרא מקדים קדים נכסים מ"מ משמעין מדאיתריך לקרא ולא סגי ליה במאז דכתיב צבקר גבי נכסים דזמן המוספין להקדים נמי אלא שהנכסים ומיהו דלחר הנכסים מיד זמן של המוספים וצ"י ר"ס רפ"ו כתב בשם הרשב"א שגראה מהחוס' שאם הקדים תפלת מוסף לשל שחרית יאל ע"כ נראה שסברתו דלא אחא קרא אלא להקדים לכתחלה הנכסים למוספין אבל אם הקדים המוספין יאל וה"ל דייקא לינשא דרבינו דקאמר דאי ליכא קרא מוספין כשרין ליקדם היינו לכתחלה וא"כ קרא כי אחא אלכתחלה אחא דלא. ואני אדון בדבר הלכה ולא לחלוק חלילה אלא קשיא לי דנמנן דאיתריך קרא אלכתחלה ותקשה לן הא כבר כתיב צבקר גבי נכסים דילמא הגמרא כי מזכיר קרא ולא סגי ליה במאז דכתיב צבקר משום דאחא למיפק דאף דנדיעוד לא יאל והשחא מתי קראי צריכי חד לכתחלה וחד לעכב: [ה] וכן תפלת המוספים יואל דהתפלה בבקר. והא דמקדים במחני תפלת המנחה לתפלת המוספים שניה היום משום שהיא תדירה בכל יום: [ו] בריש שחא ביהיד. אלמא בשאר ימות השנה יכול להתפלל כ"כ החוס' וצריש שחא גופיה דוקא ביחיד אבל הצטר יכולים להתפלל: [ז] ה"ה ברי"ף אב"ב כ"ע דדברי רבנן עד הצות ואע"ג דאיתא דדרבנן. כדלקמן סי' ג': [ח] דאמרי עד הצות היכא כו' שכר תפלה יהי ליה. כלומר דלא דמין למלתייהו

דברי המודות

ליה אלא עד חלות ואח"כ אסור לו להתפלל עד המנחה דמשלים כדלקמן לפי שאף רבי יהודה דהלכה כמותו אינו חולק על חכמים אלא על שאין שכר תפלה צומנה כ"א עד ד' שעות אבל שכר תפלה אית ליה עד חלות אף לרבי יהודה ולפיכך הא דכתב רבינו וכן הוא לשון הרי"ף היכא דטעי כו' לאו דוקא אלא כי עבר צמוד נמי וז"ל הרמב"ם ואם עבר או טעה כו' והטור סימן פ"ט לא הוסיף אלא אם עבר כו': (ג) מנחה ואל התפלה ב'. וכל שלא הויד בשאט נפשו אפי' בלא שום טירדא אבל היה סבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו וצ"ל כן וצ"ל כן עברה לו השעה או שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יצא ליד הפסד וע"י כן הפסיד מלהתפלל כולם משוים אנוסים ויש להם תשלומים כ"כ ב"י בשם מ"ה ועוד כתב בזה דמיהו לכתחלה לא יעבור זמן תפלה משום ממון ודין שיכור אכתוב בפ' הדר סימן ה': (ד) ואל התפלה. אבל צק"ש כתבתי מחלוקת בפ"ק סעיף ס"א ורמ"א שכתב בסימן ק"מ דאין לק"ש תשלומין לא יפה עשה שראה כך לשון הסמ"ק צ"י סימן וז' ואשחמיתיה שכר כזה הוא עלמא התשלומין כק"ס י"ח: (ה) מתפלה שחרית שתיים. ובסוף הסימן יתבאר דשניה היא התשלומין ולשון הש"ע לאחר שיאמר יוצא וי"ח צרכות יאמר אשרי ואח"כ יתפלל י"ח לתשלומין ערבית והוא לשון הסמ"ק ורמ"א כתב ואח"כ יאמר התחנן שאומרים וסדר קדושה שכל מה שיוכל להקדים ולסמוך תפלת התשלומין לתפלת החובה יעשה ואין דבריו מוכרחים שאע"פ שהסמ"ק והש"ע לא הוסיפו לתחנן אפשר משום דלא פסיקא ליה תחנן שהרבה ימים הם שא"ל צמח חננון וקרוי יומר להסמך התחנן לתפלה צומנה והרי אמרו הפוסקים שלא להפסיק בין תפלה לתחנה כמו שכתב הב"י צר"ס קל"א וכתב הרשב"א דתשלומין דוקא בזמן תפלה לפי שזיון שהוא זמן תפלה והוא עוסק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלתו אבל שלא בזמן תפלה לא שאל"כ לימא טעה שחרית כו' חוזר ומתפלל לאחר חלות או טעה במנחה כו' חוזר ומשלים כל התפלה הל"ל ע"כ רזנו לומר שאם הניח עסק התפלה והלך לו שוב אין לו ענין להשלים ולא דק יפה רמ"י וז"ל בזה כמ"ש בספר מלצשי יו"ט בס"ד: (ו) מתפלה מנחה שתיים. גם כנאן כתב רמ"י וז"ל דמפסיק בשארי ולמד כן מדין שמשלימה בערבית שכתב ב"י בס"ס רל"ד בשם הריב"ש שדמפסיק בשארי כדי שיהא בזה היכר שהתפלה

קיצור פסקי הרא"ש

יתפלל ערבית שמים טעה ולא התפלל מנחה צע"ש מתפלל ערבית שמים של שבת וכן אם לא התפלל מנחה בשבת מתפלל ערבית שמים של מוצאי שבת ומבדיל בראשונה ולא בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו ומתפלל פעם שלישית בלא הבדלה הבדיל בשתייהן או לא הבדיל באחת מהן אין מחזירין אותו טעה ולא הזכיר יעלה ויצא צומנה צר"ח או שהתפלל מנחה בשבת תפלת חול יש אומרים שלא יתפלל ערבית שמים ויש אומרים שזריך וללאת מן הספק יתפלל ערבית השניה נדנה ואינו זריך לחדש זה דבר:

דף כו ע"א ר' יהודה אומר עד פלג המנחה. הרא"ש בנרסות פ"א סימן א':

(ז) ר"ף [גליין]: (ח) תוס' [גליין]: (ד) עד שעה ששית. ג"ב צ"ע דבש"ס משמע דגם לאחר חצות יש לו שכר תפלה אם מתפלל לתשלומין [ע"י במערבני יו"ט ס"ק ח' בשם הב"י] [רי"א חב"ר]:

שמים היכא דלא התפלל ערביה [א] והא ק"ל דתפלת ערביה רשות [א] והלכתא כרז באיסורי וכן קשה לקמן בשילהי פירקין (דף ל:) הא דקאמר טעה ולא הזכיר של ר"ח צלילה אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החדש צלילה הא לאו הכי מחזירין אותו ואמאי הא תפלת ערביה רשות וי"ל [ב] דנהי שהיא רשות אין לצטלה אם לא מפני צורך שעה כגון מפני מלוא עוצרת ושרי המיינה דלא מטריחין ליה צפ"ק דשבת (דף ט:) וכן עלה על מטחו צירושלמי דאין מטריחין אותו לירד. [ג] מדע שהרי יעקב אבינו עליו השלום חיקנה [א] ואסקמכוה אהקטרת אצרים ופדרים שמאזנס כל הלילה וכמו דאניהו לא מעכבי כפרה ואיהי נמי מלוא בעלמא יש זה ואין לצטלה אם לא מפני צורך שעה [ב] ואם תאמר הא דאמר' בשילהי יומא (דף פו:) אמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערביה רב לטעמיה דאמר ללוא יחירה היא וכיון דללי חו לא צריך ופריך והאמר רב תפלת ערביה רשות כלומר ולמה צריך לפוטרה ומאי קושיא והלא אין לצטלה בחנם אם לא מפני הצורך וי"ל דהתם נמי לא בחנם היא שהרי מלוא להכין לסעודה צמוצי יוה"כ שהוא כעין י"ט דאמרין צמדרש בת קול יוצאה ואומרת לך אכול צממחה לחמך וגם הוא עיף מן התפלה ומן התענית ואין להטריחו מידי דהוה אשרי המיינה או עלה למטה וכן משמע צירושלמי דפירקין דאין לצטלה בחנם דאמר צירושלמי למ"ד דתפלת ערביה חובה אין תפלת נעילה פוטרת אותה ולמ"ד רשות פוטרת אותה אלמא דאין לצטל אותה אם לא שתפטרנה תפלה אחרת אע"פ שהירושלמי פליג אגמרא דידן אהא דאמר' ציומא דרב לא איירי אלא לדברי האומר חובה [ג] מ"מ יש להביא ראיה משם דאין לצטלה בחנם [ג] וה"ג כחז גבי אין מקדשין את החדש צלילה אע"ג דתפלת ערביה רשות [א] כיון דשרי עילוייה חובה אי לאו טעמא דאין מקדשין את החדש צלילה היה צריך לחזור ולהתפלל [ע] ולא [ה] נהירא דאמרין צפ"ק דשבת דלמ"ד תפלת ערביה רשות כיון דשרי ליה המיינה לא מטריחין ליה הא אי לא שרי המיינה מטריחין ליה

תפארת שמואל

מוסף הוא כל היום: (א) ושכר תפלת רחמים אית ליה. וכן נראה דלא גרע מתפלת נדבה דשרי והא דלא מחדש בו דבר אין לך חידוש גדול מזה שמשלים תפלתו:

מעדני יום טוב

למה צריך שיפטור אותה תפלת נעילה ולא הצנינו דצריהם שהרי למ"ד דהיא חובה מקקי' התם דפוטרת לרב דאמר דנעילה ללוא יחירה היא וצטלה קצעה חובה היינו דמקשה התם דרב אדרב: [ע] וי"א נהירא בוי. עיין בסי' ו' ומה שאכתוב שם צפ"ק: [א] ובי תיבא כיון שהתפלה בשאר ימינו בוי. והכי איכא למידק דכך הם דברי צה"ג דללוא"ה קושיא הראשונה נמי קשיא אטעיה ולא התפלל ערביה מתפלל שחרית שמים: [צ] אב"ד דא מיבעיא ליה טעיה וי"א התפלה מוסף מהו שיתפלה ערבית שמים בוי. תמיה לי דאמננה הוה למצעי ליה למאי דכתב צממין דבשתי תפלות שעברו לא תקנו עוד א"כ מש"ה לא היו מצעי ממנוסך לערביה אלא כי הוה מצעי בשל מנחה ה"ל למצעי ולפי מ"ש בסי' ק"ח נראה שכתב דכל זמן שלא חשכה עדיין זמן תפלת מוסף הוא וכדתנן ושל מוספים כל היום ואע"פ שהתפלל מנחה קודם אין צורך כלום דהא לכתלה נמי וימנין דמקדים תפלת המנחה לתפלת המוסף כדלקמן ע"כ והשתא על מנחה לא מצעיא ליה דהא אכתי זמנה הוא אצל על ערביה מצעיא ליה שכיון שזמנה ג"כ לאחר מנחה א"כ עדיין לא עברו זמן שני תפלות: [ק] והלאוי שיתפלה אדם ב"ה היום בוי. שזהו כמו חידוש וכמבואר פ' דלעיל סי' ט"ו: [ר] ואין מבידי' בשניה. ולא דמי לרישא דמתפלל צנייה של שבת דהבדלה לאו תפלה דחול הוא אלא דוקא להבדיל בין קודש לחול וכבר הבדיל

דברי המודות

אם ראה להתפלל אותה שבת תפלה דרמתי אית ליה ואין כאן מקום לחדש כלל צ"י ועיין פ' דלעיל סימן ט"ו: (י) יתפלה ערבית שמים ש"ש שבת. וה"ה אם לא התפלל מנחה צער"ח מתפלל של ר"ח שמים כ"כ רמ"י וי"ל צממין ק"ח ואע"פ שצ"י סימן חכ"ז כתב לשון הכלבו שמוכר צראשונה ולא צנייה נראה לרמ"א וי"ל דטפי איכא לדמיו לרישא דהכא מלסיפא דצמוצי שבת וכן נראה צעיי דשאני הבדלה שלא נתקנה אלא כדי להבדיל זה בין קודש לחול ומכיון שהבדיל הוה חול ואין לו להתפלל עוד אלא של חול אצל צר"ח שכל היום עורו ר"ח הוא הוה כמו צננת שמוכרין זו של שבת גם בתשלומין ורמ"י וי"ל כתב שהמנהג שלא להזכיר צנייה יעלה ויצא דאין קדושת ר"ח חמורה כשל שבת לומר כיון שעשינו שבת בתפלה ראשונה היאך

שדה צופים

דף כו ע"ב טעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל לביל שבת שמים. הרא"ש נפסקים פ"י ס"ו:

קובץ מפרשים

דשבת בוי. ג"ב ע' בבה"ג מ"ש שם לעיל בהא דאמרין תפלת ערבית רשות. והביא שם הא דפרק קמא דשבת לראי' לדבריו [בן אריה]: (ד) מתפלל שחרית שמים ברשב"ם וי"ל בוי כיון שעברו שני זמנים של תפלה עבר יומו בטל קרבנו. ג"ב ואין כן דעת הבה"ג וכמ"ש בשמו הטור סי' ק"ח ע"ש ועי' ב"ח שם [בן אריה]: (ה) תוס' [גליין]: (ו) תוס' [גליין]: (ז) כיון שמוכר בתפלה את קרבן המוסף וכו'. ג"ב ול"ד לטעה ולא התפלל מנחה בשבת דמתפלל במוציא שבת שמים של חול ואפילו להראב"ד דלעיל פ' מ"ש דין י"ז דגם במוסף היה ראוי להתפלל ח"י אם לא מפני הטורח ע"ש. דהתם לא נתקנה התפלה בשביל שבת דגם בחול מתפלל מנחה. משא"כ תפלת מוספין לא נתקן רק בשביל להזכיר קרבנות מוספין ודו"ק [תפארת למשה]: (ח) תוס' [גליין]:

בשבת ראו לו להתפלל י"ח אלא מפני הטורח חיקנו שבע ברכות הלכך כשלא התפלל
במנוחה שבע יאל באותו י"ח ברכות שמתפלל צמ"ש דאין נמי שייכי לשבת וה"ה נמי
אם התפלל במנוחה בשבת י"ח ולא הזכיר של שבת אע"פ שלא יאל באותה תפלה ואם
היה נזכר מצד יוס היה צריך להתפלל ז' ברכות אפי' הכי לא יתפלל צמ"ש שחם
כיון שהתפלל כבר י"ח ברכות וחכמי פרובינצ"א היו אומרים כיון שלא יאל ידי חובתו
בו התפלה הוה ליה כאילו לא התפלל וצריך להתפלל שחם לערב אע"פ שאין מוזכר
של ר"ח או של שבת והדבר מוכרע לכך היה אומר רבינו יונה ז"ל שהנכון לנאח מן
הספק שיחפול אומה לערב בחזרת נדבה ואין צריך לחדש זה דבר דכיון שמתפלל
אומה על דרך הספק אין לך חדוש גדול מזה כדפרישית לעיל (פרק מי שמחו ס'
ט"ו). למימרא כיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא עלי דמי ורמיניהו טעה ולא הזכיר
גבורה גשמים בתחית המחים ושאלה בברכת השמים מחזירין אותו הבדלה בחזון
הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס קשיא [ש] כתב רב האי גאון
אע"פ שנשאר בקושיא כיון דלא קאמר חיוצתא לאו משנשחא היא דטעמא דמסתבר
הוא דכיון דאבדיל בשניה גליא דעתיא דכיון בראשונה לשם תשלומין ושניה משום
חוצה [ה] ואין להקדים של תשלומין לחוצה הזמן (יא) וצריך להתפלל אומה של
תשלומין פעם שנית מיהו אם לא הבדיל באחת מהם (יב) או שהבדיל בשניה אין
מחזירין אותו דאין כאן גלוי דעת בראשונה לתשלומין וכן משמע מדפריך למימרא
כיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא עלי דמי [א] משמע הא אי כמאן דלני דמי יאל
ידי שחם אע"פ שלא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה בראשונה עלתה לו לשם חוצה
ושניה לשם תשלומין:

תפארת שמואל

(ד) דמאן דמקדים ומצלי. פ' מי שרגיל להקדים ערבית וכן מי שרגיל לאחר תפלת מנחה עד ערב ותוס' כתבו כי מפני טורח הצבור מקילי בתפלה למיעבד תרי קולי דסדרי אהרדי:

מעדני יום טוב

ונעשה חול שוב אינו מתפלל אלא של חול: [ש] כתב רב האי גאון אע"פ שנשאר
בקושיא ב'. ועין בפרק יש נוחלין ס' ט"ז ומ"ש שם: [ה] ואין להקדים ש' תשלימין
ב'. כתב רמ"י דטעמא דלא משום דק"ל תדיר ושאינו תדיר קודם וילפינן מקראי
ואם היפך לא עלתה לו דכיון דמקראי ילפינן להו ע"כ ולי נראה דמשום הא לא איריא דהא
אע"ג דתנן ברפ"ו דנזחים כל התדיר מחזירי קודם את חזירו התמידין קודמים למוספים
הא תנן בפרק התכלת דתמידין אין מעבדין את המוספין ומפרש לה צמרא לה דהתם (דף
מ"ט) דלענין קדימה הוא דלא קדמי אלא למנוה ונראה צעיי שלכן אמרו שאם הקדים
התשלומים שלא יאל לפי שיש לחוש שע"י כן תתבטל תקנתא ויאל להתפלל אומה אפי' שלא
בזמן תפלה שניה לא אכל מכיון שאפי' אם התפללה קודם לשל חוצה צריך שיחזור ויתפלל
אומה של תשלומים לא אחי לידי פשיעה זו שיחפול אומה לאחר זמנה וקודם זמן תפלה
השניה: [א] משמע דא אי כמאן דצלי דמי יאל ידי שתייהם ב'. נראה לי דהכי דייק
מדלא רמי צמרא לצרייתא אהרדי דהכא קמי שניה לא עלתה ורמיניהו טעה ולא הזכיר כ'
הבדלה בחזון הדעת אין מחזירין אותו ולמאי צריך למימרא לפרושא דמלתא דכמאן דלא עלי
דמי אלא סברת הגמרא דברייתא גופא משום דבקמייתא לא אבדיל הוה כמאן דלא עלי אכל
אי הוה כמאן דלני היה יואל אע"פ שלא הבדיל כ' וא"כ מיהא שאם לא הבדיל בשתייהן וא"כ

דברי חמודות

נעשה חול בתפלה שניה ולא אוכל לדעת מי הגיד לו מנהג כל הקהלות אחר שגם רבו מוזכר בכל
מקום המנהגים ואילו ידע מנהג היה כותבו וכו"ש שכן דעת הכללי: (יא) וצריך להתייבא
אותה ש' תשלימין פעם שניה אם לא הבדיל ב'. וכן הדיון באם טעה צמ"ח שמתפלל
צמ"ח שחם שאם לא הזכיר יעלה ויאל בראשונה והזכיר בשניה צריך לחזור ולהתפלל ואם לא
הזכיר בשתייהן יאל. כלבו צמ"י סימן תכ"ב ועין בסעיף דלעיל וא"ל בטעה צמ"ש ומתפלל בשבת
שחם דנמי דינא הכי: (יב) או שהבדיל בשניה אין מחזירין אותו. כתב צמ"ח שמתפלל
דקדק הר"ר יונה דכל הטענה ומוזכר מאורעות שאר ימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסקה
ע"כ וכתב רמ"א בשם הא"י דאם נזכר טענה פוסק אפילו באמצע הברכה: (יג) איהו
במנוחה גדולה ב'. וכתב הרמב"ם בפ"ג מה"מ נהגו אנשים הרבה להתפלל מנחה גדולה
וקטנה והאחת רשות והאחר קלם הגאונים שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה ואם התפלל
הגדולה חוצה לא יתפלל הקטנה כ"א רשות וכתב צמ"י סימן רל"ג דטעמו שלכחלה יתפלל
הגדולה לנדבה לפי שהיא כנגד דבר שאינו תדיר בכל יום ועין לקמן בפ' הירושלמי שכתבתי
צמ"ט סימן ח' והטור סימן רל"ד כתב בשם רבינו שהשיב בתשובה שאם שיש לאדם ליזכר שלא
יתפלל תפלה נדבה אם לא שיוכל לחדש זה דבר וגם צריך שהיה מבייר עצמו וזכיר חזיו ואמר
דבעתו לכיון בתפלתו מראש ועד סוף בלא היסח הדעת אבל אם אינו מכיון זה יפה קרינן ביה
למה לי רוב זכריים והלואי שיוכל לכיון צ' תפלות שתקנו חכמים: (יד) אחד עשר שעות
פחות רביע. כבר כתבתי צמ"ט פ"ק סימן י' שהם כפי שעות וזמניות ושלדעת צמ"ח היה

קיצור פסקי הרא"ש

ג תפלת המנחה מאן דעביד כרבנן דאמרי עד הערב עביד והוא שיהיה שלא יתפלל לעולם ערבית קודם הערב ומאן דעביד כר' יהודה דאמר עד פלג המנחה והוא שעה ורביע קודם הלילה
עביד ויהיה שלא יתפלל לעולם מנחה אחר פלג ויכול או להתפלל ערבית:

שדה צופים

דף כז ע"א רב צלי של שבת בע"ש. הרא"ש ברכות פ"א ס' א':

(דף כז ע"א - כז ע"ב)

איתא דרבנן ליחא לדרבי יהודה לכן אי גלי תפלה המנחה עד הערב תו לא מני לאקדומי לתפלה הערב צפגל המנחה דאי אפשר לו לעשות פעם כרבי יהודה ופעם כרבנן:

ד אריב"ף (יז) אסור לעצור כנגד המתפללים איני והא רבי אמי ורבי אסי הוו עברי חוץ לארבע אמות של תפלה הוא דעברי:
ה (דף כז ע"ב) **אמור** רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם (י) לא כנגד (ה) (יח) רבו (יט) ולא אחורי רבו (י) [א] אבל חוץ לארבע אמות שרי (ז) ותניא [ז] רבי אליעזר בן חסמא אומר המתפלל אחורי רבו או כנגד רבו [ח] והנותן שלום לרבו (כא) והחולק על ישיבתו של רבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורס לשכינה שמסתלקת מישראל והנותן שלום לרבו פירש"י כמו לשאר אדם (כב) ואינו אומר שלום עליך רבי וצירושלמי משמע דתלמיד אינו נותן שלום לרבו כלל דגרסי' צירושלמי נהיגי גבייהו דלא שיל זעירא צשלמא דרבה ומקיימי צנפשייהו

תפארת שמואל

(ה) כנגד רבו ולא אחורי רבו וכו'. פ' אצל רבו ומראה כאילו שוה לו אחורי רבו פירוש משום יוהרא ותו נראה כמשתחוה לרבו ורבינו יונה כתב מפני שרבו לא יכול לפסוע ג' פסיעות לאחוריו נראה שהטעם שאסרו להתפלל אחורי רבו מפני הפסקה שמא יצטרך רבו ג' פסיעות

מצדני יום טוב

סתליא בתלף גרסאות דרש"י גורס כגי' גמרא דידן דגרס והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו וא"כ נתינה וחזרה כי הדדי נינהו ותהר"י לפנייה גי' הר"ף וכן גי' רבינו ולי"ג והמחזיר שלום לרבו: [ב] א' חייש א'סמיכה. וכ"כ תהר"י ז"ל ולפי זה שפיר מני סבר ליה רב כרבי יוחנן ואע"ג דכריש מכילתין לא פירש כן וע"ש: [ג] מאן דצ"י בו'. לכאורה קאי אשבת שיחפנל בע"ש דאחמר עלה צירושלמי אר"ח משכני רבי ישמעאל בר רבי יוסי אלל פונדק אחד אל"ל כחן התפלל אבא של לילי שבת צערב שבת א"ר אמי רבי יוחנן פליגי ולא הוה צריך מפלגא על הדא למה שכן מוסיפין מחול על הקורש ומיימי נמי כה"ג בשל מ"ש

דברי חמודות

התפלה בזמן שיקרה לנו להתפלל כנגד גזל או כותל מזויר ע"כ וכעת המרדכי ר"פ כל הנלמים שמועט זה שלא יתבטל הכוונה אסור לצור ציורים בספרים שמתפללים מהם אבל בגדים שמוזיר עליהם דברי חיפלות השיב רבינו בתשובה סימן ב' כלל ה' שאפילו לישב עליהם צבה"נ אסור: (ב) אב"ד חוץ ד"א שרי. מוכח בטור א"ח סימן ז' וי"ד סימן רמ"ב דאפילו לפניו נמי שרי ואע"פ שצטא"ח כתב רמ"י ז"ל הדבר צמחוקת ב"ד סתם וכעת דאפילו לפניו שרי וכעת מהר"א בשם בעל המאורות דכל שהוא צבור אס הוא כך סדר ישיבתן אין כאן חששא ושרי מאחוריו וכו"י ב"ד סימן רמ"ב כתב בשם רב האי גאון שכן גס כנגדו וכעת ב"י דיש לחוש אפילו צבור ודקדק רמ"י לכתוב שזוהר שירחיק מאחוריו כבדי שיוכל רבו לפסוע הג' פסיעות לאחוריו צעד שהוא מתפלל ולא יוכל להפסיק כמ"ש לעיל סעיף ט"ז ולדבריו יתרחק שיעור הג' פסיעות וגם ד"א: (כא) וההוצ"ק ע"י ישיבתו ש"ד רבו. צפ' חלק ד' ק"י כל החולק על רב' כחולק על השכינה שנאמר בהצותם על ה' וכתבו הרמב"ם פ"ה מהל' ת"ח וכעת עלה חיזהו חולק על רבו זה שקובע לו מדרש ויושב דורש ומלמד שלא צרשות רבו ורבו קיים ואע"פ שרבו צמדינה אחרת ע"כ וג"ל פשוט דמהך דהכא נפקא ליה להרמב"ם לפרש להא דחלק החולק על רבו שהוא צענין זה דהכא שחולק על ישיבתו ומפרש שזוה מקרי חולק כל שקובע לו לעצמו מדרש שרי הוא הוא זה כחולק על ישיבת רבו כיון שקובע לו מדרש לעצמו ואולא לה בכך תמיהה הרמ"ן: (כב) ואינו אמר ש"שם ע"דך רבי. וז"ל הרמב"ם ולא יתן שלום לרבו או יחזיר לו שלום בדרך שנותנים לרעים ומחזירים זה לזה אלא שוחה לפניו ואומר לו ציראה וכבוד שלום עליך רבי ואם נתן לו רבו שלום יחזיר לו שלום עליך רבי ומורי ע"כ וכך העתיקו הטור י"ד סימן רמ"ב אבל הש"ע שנה בלשונו וזין בצורה וזין צמתינה כתב רבי ומורי וכבר הזכרתי חלופי גרסאות שבגמרא דנזיר צמי"ט פ"ק סימן א': (כג) מיהו בגמרא דידן בו'. ורמ"א אע"פ שכתב שכן נוהגים כתב אה"כ לירושלמי משמע דלענין הדין דעמו נוטה כהירושלמי וכבר כתבתי צמי"ט דתהר"י מיישבים גמרא דידן דאינו חולק על הירושלמי וכבר כתבתי בסעיף י"ח דרבו שאמרו צענינים הללו רבו מוצקס הוא: (כד) ואמרו מפי רבו. והרמב"ם כתב ולא יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד שיזכיר שם אומריו וכ"כ הטור ופי' הב"י משום דסתם כל מה שהתלמיד אומר סוברים השומעים שמרבו שמעו ואם לא שמעו מפיו צריך להודיע מפי מי שמעו ע"כ והטעם שאפשר שיש לפקפק על הדבר ההוא וגמאלא שמחגנה ע"י ומפני כן הקפידו

קיצור פסקי הרא"ש

קדושה על הכוס מפגל המנחה ולמעלה ואם טעו הצבור ציום המשוען והתפללו של שבת בע"ש אין צריכים לחזור ולהתפלל ויחד צריך ואלו ואלו מותרין בעשיית מלאכה ומי שהיה אנוס בשבת בגון שהיה צריך להחשיך על התחום מתפלל של מולאי שבת בשבת מפגל המנחה ולמעלה ואומר הדבלה על הכוס ותוספת של שבת ויו"ט צריך שיעור קצת ולא מפגל המנחה

שדה צופים

דף כז ע"ב מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קדושה על הכוס. הרא"ש צפקסים פ"י סי' צ': מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס. הרא"ש צמעניתי פ"ד סימן ל"ט: ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות. הרא"ש צצרכות פ"א סי' ה':

קובץ מפרשים

(א) ותניא ר"א בן חסדא אומר כו'. ג"ב בש"ס לא גריס כלל ובר"ף גריס חסמא [מלא הרועים]: (ב) תר"י [גליין]: (ג) תוס' [גליין]:

דלקמן שהתפללו של מוצאי שבת בשבת ואמרו הבדלה על הכוס כרבי יהודה סבירא להו. [א] ואפשר שהיה להם אונס שלא היו יכולין להבדיל בזמ"ש שהיו צריכין להחשיך על התחום לדבר מזה כי פשיטא שלא היו ממחרין להבדיל ולהתפלל של מוצאי שבת בשבת אם לא מחמת אונס ונראה אע"ג דסבירא לן כרבי יודא לענין תפלת הערב שהיא שעה ורביע קודם הלילה לענין תוספת שבת וי"ט דקיימא לן שהוא מן התורה פ"ק דר"ה (דף ט.) אין צריך כל כך שיעור גדול לתוספת מיהו נראה שצריך שיעור מדאמרין צביה גריס פרק המביא (דף ל.) ובשבת גריס השואל (דף קמח:) דהא תוספת ד"ה דאורייתא והא נשי דידן אכלו ושחו עד אורתא ולא מחיין צדיהו. ומסתמא לא היו אוכלין ממנו עד אורתא שאין יכולות לזמנא אלא פירשו מלאכול קודם הלילה. אלא קודם אותו הזמן יש תוספת דאורייתא (כה) ולא נחזר יפה מה שיעור יש לאותו תוספת. אבל לענין (ו) מנה היה אומר ה"ר יעקב מקורביל (ב) שאין לאכול מנה עד שחשך מדאמרין בתוספתא דפסחים אמרו עליו על הלל שהיה כורך פסח מנה ומרור ואימת אוכלן משתחשך והיינו טעמא משום דכתיב בפסח ואכלו את הבשר צליה הזה וליה ממנו צעין. ומנה איחשק לפסח דאם אכלה מצע"י לא יכל ידיו חובתו ולא שייך כאן תוספת: רב (י) עלי של שבת צע"ש. אל"ר רבי

רש"י תוספת יד"ב. שצריך להתחיל ולהתענות מצע"י דאורייתא היא דנפקא לן מועניתם את נפשותיכם בתענה: ואכלו ושתו עד שחשיכה גרס וי"ג משתכחה:

תפלת שמואל

(י) רב עלי של שבת בע"ש וא"ל ר' ירמיה בר אבא בר ברלתי (כצ"ל) ונ"ב ואסור במלאכה: (י) בפניא דמעלי שבתא. נ"ב לאחר שהתפלל של שבת בע"ש ע"כ: (ח) ליחיד אבל מלאכה בערב שבת אלו ואלו מותרין. כצ"ל:

מעדני יום טוב

דאלו הם לא נכנס אלא להוציא לא היו נותנין לו פך שמן לסוך אלא ודאי לרחיצה ממש נכנס כי הריהו דתניא רחץ ולא פך מעיקרא דומה לנתון מים ע"ג חצית הלכך ע"כ נחמי טבירא עבדי ולאחר גזירה היה מעשה: [ע] ה"ג אבא ב"מאבה א"ו וא"ו מותרין. וכן העתיק הב"י סימן רס"ג וכלומר צין צבור צין יחיד ומיירי כשהתפללו של שבת צע"ש בטעות וגם תהר"י כתב שמוחרין ודייק לה מדאמר שאני צבור דלא מותרין להו דמשמע שלא חששו אלא משום טרחא בלחוד אבל מפני קבלת שבת בתפלתם לא חששו כלל ומותרין במלאכה ע"כ ואע"פ שאותו מעשה צמ"ש היה דייק שפיר דהא ש"מ שלא חשו אלא על טרחא הצבור אבל אלו היה יחיד היו מותרים אותו וא"כ יומא צמקומו עומד כמו שהוא שם הוא צמ"ש עדין אסורים במלאכה ואם הוא ע"ש מותרין: [פ] באי אין דה קבע. אילמא דאי

דברי חמודות

קידוש לא יקדש קודם שחשך כמו שאכתוב צפ"ע פ"ב צ"ד: (ב) שאני צבור ד"א מטרדיני דהו. ופירש הב"י סימן רס"ג דנראה דהיינו דוקא כשהתפללו מפלג המנחה ואילן ויחיד אפילו התפלל מפלג המנחה ולמעלה כיון דבטעות הוא שהיה צבור שכבר נשכח לא עלתה תפלה אבל קודם פלג המנחה אפילו צבור נמי מחזירין כיון דלאו זמן תפלת ערבית הוא כלל וכן נראה מדברי ר' יונה ע"כ: (כה) א"ו וא"ו מותרין. דקבלה בטעות אינה קבלה והמדרכי כתב צ"פ צ"מ בשם הגאונים שפעם אחד היה יום המעון וספורין העם שחשכה והדליקו נרות ולא הספיקו להתפלל מנחה עד שנתפזרו העצים וזרחה החמה והתחילו הנרות לבטות והורו חכמי הדור שאותם שהדליקו אסורים להדליק ולעשות מלאכה שכבר קבלו שבת ושאר אנשי הבית מותרין ומשמע דס"ל דעדיפא קבלת שבת ע"י הדלקת הנר שהוא מעשה מקבלה בתפלה ובצבולי הלכט כתוב צמעה הזה דאיתו הנר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהסוך בו שמן ואפי' אם כזה אסור לטלטל עד מ"ש ואיני יודע טעם למה המותרין במלאכה לא יהיו מותרין ליגע בנר שהודלק לשם שבת עכ"ל הב"י ואע"פ שצ"ע כתב לצבולי הלכט רמ"י ז"ל השמיט לדבריו ויפה עשה ויתר דיני קבלת שבת יתבאר צ"ד צ"פ צ"מ: (כז) ואומר קדושה ע"ה הבור. ובר"פ ע"פ כתב רבינו שיכול לאכול ג"כ קודם שחשך אחר שקיבל עליו השבת וכבר הב"י סימן רס"ו דהיאך אוכל קודם ק"ש דהא תניא לא יאמר אלן לביתו ואוכל קימעה כו' (וכ' רבינו צ"ק סימן ט' דאלא ככ"ע) וי"ל דמכיון דלר"י מפלג מנחה ואילן היו זמן ק"ש אע"פ דלמאן דס"ל דלא היו זמן ק"ש עד זאת הכוכבים חזרו לקרואה משתחשך מ"מ לא מקרי אוכל קודם זמן ק"ש ע"כ ולי הוא דוחק גדול כ"ש למאי דכתב רבינו לעיל שלאחר יציאת הכוכבים היה קורא קריאת שמע צעונה ולא היה סומך גאולה לתפלה ש"מ שעם הברכות אמר צליה ולא קרא קריאת שמע כלל קודם לכן נ"ל דהא"כ דאף בשבתות וי"ט איכא איסורא דשלא לאכול קודם ק"ש ומיהא איסור דמשום ק"ש כבר כתבתי צ"ק בצע"ק מ"ד בשם הב"י עמנו שהוא דוקא בכתבי שעה קודם כמו שאמרנו בתפלת המנחה וא"כ כל שהוא קבל עליו השבת קודם תפלת שעה זו שמוחר לאכול ואע"פ שהוא הו"י וקורא ק"ש עם זאת הכוכבים נלצח י"ח ק"ש צומנה וכלפי זה הוא ככתב רבינו צפ"ע פ"ב דמותר ולאפוקי מנה שצליה פסחים הוא דאחא לאורוי ולא נחית התם צעין איסור דזמן ק"ש אלא מכיון שיכול להיות בשבתות וימים טובים אף קודם שחשך שפיר קתני התם צע"פ עד שחשך מה שאין כן בשבתות וימים טובים דהא משכחת לה לאוכל אף קודם שחשך והיינו כשקיבל השבת ומתחיל לאכול קודם חצי שעה לפני זאת הכוכבים: (ז) ואומר הבדלה ע"ה

קיצור פסקי הרא"ש

ואין לאכול המנות צליה הפסח עד שחשך: ז תפלת הערב אין לה קצב דומה כל הלילה והיא רשות והאידנא נהגו העם לשויה חובה:

קובץ מפרשים

(א) תוס' ריש ע"פ [גליין]: (ג) אבל מלאכה אלו ואלו מותרין וכו'. נ"ב והתוספות ס"ל דהצבור כיון דא"צ להתפלל שנית אסורים במלאכה אם התפללו של שבת בע"ש בטעות ציין ח"ש מזה [תפלת למשה]: (ד) תוס' ותר"י [גליין]: (ד) ר"ל בע"ש ההוספה בטעות ועי' תר"י [גליין]: (ה) כ"ה ברי"ף [גליין]:

[דף כז ע"ב - כח ע"א]

ר"ג אומר חוצה ור' יהושע אומר רשות אומר הלכה כדברי האומר חוצה ורבא אומר הלכה כדברי האומר רשות וק"ל⁶ הלכה כרבא מיהו ה"מ היכא דלא זלי ליה כלל אצל היכא דזלי ליה תפלת ערבית כבר שוויה עילויה חוצא ואי טעי אהדרו לרישא כדקאמר רב (סוף פירקין) טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החדש אלא ציוס (ושמעני) מינה שאם טעה בערבית בראש חודש אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החדש אלא ציוס) [צ]וש"מ שאם טעה בערבית בשבת [ק]או ציימים טובים (רא)שמחזירין אותו ואמרין נמי (ד' כו.) טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שמים והא ד"ה הוא דליכא מאן דפליג עלה [ר] ואפי'

תפלת השחר

מערני יום טוב

מטעה ולא התפלל ערבית כלל למה יטרך להתפלל שחרית שמים דהא לא זלי לה השתא מש"ה צריכא ליה למימרא דלעולם מנחה היא ואין לצטלה בחדס ואף על פי שעכשיו אין דברי זה"ג מוכרחין דהא אי אמרינן דמנחה היא לא קשיא ולא מידי ואין לנו מכרית לומר שהיא חוצה מ"מ כתב דבריו של זה"ג שכל דבריו דברי קבלה וגם משום דמסיים והאידנא נהוג כו' לומר דליכא טעמא למנהגא דהא זה"ג לדינא נמי ס"ל דחוצה היא ומ"מ המנהג מחמיר ג"כ טפי מזה"ג דלצה"ג דוקא אי זלי אצל למנהגא חוצה היא צין זלי צין לא זלי ולפי מה שפירשתי אין ג"ל מ"ש תהר"י שנראה מדברי הרי"ף שסומך יותר על מירוח בעל הלכות גדולות דאדרצה לענין המירוח נראה מדבריו שסומך יותר על מירוח האחד דמש"ה כתבו אצל זה"ג לא כתבו לסמוך עליו צענין המירוח אלא צענין הדין דדבריו דברי קבלה וגם מפני המנהג להעמידו על עמוד גדול הוא זה"ג כך ג"ל ולפיכך ג"כ אין לחפוס על רבינו צוה דלעיל כתב על מירוח של זה"ג דלא נהירא והכא סתם וכתב כלי הרי"ף ומשום כך כתב בעל שלטי הגבורים שדברי רבינו צריכים עיון ולמאי דפרישית אין כאן מקום לעיין עליהם כי ישרים הם שאף הרי"ף אינו סומך על זה"ג צענין מירוח הקושיא כלל ורבינו לעיל לא כתב אלא לתרך הקושיא ודחה למירונו של זה"ג ונכאן לפסק הלכה כתב כלשון הרי"ף לענין הדין וגם בדבריו של הרי"ף מציאר היטב שאינו סומך על זה"ג צענין המירוח כלל ומשום כך ג"כ לא ה"ל לצי"י להתרעם על רבינו צסימן רל"ה שכחז שם וז"ל והרי"ף כתב דהאידנא קצטעה חוצה והרא"ש הקשה על זה בר"פ ת"ה ואח"כ כתב סתם דברי הרי"ף ע"כ והרי על מנהגא דהאידנא מעולם לא הקשה כלום אלא על המירוח שאינו עולה הוא שהקשה ולכן לענין מנהגא שפיר מני למיכתב לדברי הרי"ף וכתב לכל לשון הרי"ף לפי שאף מלשואו נראה שגם הוא אינו סומך צענין המירוח על זה"ג: [ר]ובך היא שנויה. אינו מדוקדק לשון שניה כיון שאינו אלא מימרא: [ש]עד אחר ו' שעות. לאו דוקא אלא אחר שש ומחלה דהיינו קודם שנגיע שעת המנחה וכ"כ בתוספות וצטור סוף סימן רפ"ו אע"פ שבסיפא תר"ח לא דקדק גם כן וכתב כ"א יאחרו עד שזע שעות כו' ולקמן כתב רבינו בשעה ו':

דברי המודות

ותחיתה שפיר דמי טפי ממה שיא' בשמיעה בלבד ולרבותא הוא דנקיט הגאונים דיוא' בששומע ומיתה ודאי צהא מודינא דדוקא בשעה שהש"ן אומרה אם שמע או אמרה עמו דשפיר עבד אצל אם כבר הש"ן אמרה חו לא שפיר דמי לנאח בתחלה בצרכת מנן אצות אלא יתפלל כל השזע וכסצרת הטור ומיהו אי עבר ולא התפלל אלא אותה הצרכה שמעין שבע אפילו שלא בשעה שאמרה הש"ן ודאי דאין מחזירין אותו: (לב) והאידנא נהוג ע"פא צשוויי' חובבה. ואין לצטלה כלל טור סימן רל"ז ועמ"ש בפ"ק סעיף ו' וכתב הטור סימן רל"ז שאין הש"ן מחזיר התפלה של ערבית וכתב הרמב"ם הטעם לפי שאינה חוצה ופי' הב"י בשם הרשב"א דאפילו לדברי הגאונים שאמרו שאם התפלל פעם אחת קבלה עליו חוצה אם המתפלל צקי הוא אין ש"ן מויא'ו ואם אינו צקי ולא התפלל פטור הוא ע"כ ומהאידנא דשווייה חוצה ליכא קושיא אע"פ שפירש דשווייה חוצה ואפילו לא התפלל כלל וכמ"ש צמי"ט דמ"מ לא אליס מנהגא לשוייה חוצה כדי לאטרוחי צצורא להחזיר הש"ן התפלה ועוד כי היכי דמנהגא לשוייה חוצה הי"ג מנהגא שאין הש"ן מחזירה ואי אמה יכול לשנות המנהג מפני מנהג כך ג"ל: (לג) דהצ"בה ברבנן דהבא. וכתב הרשב"א ומסתברא שגם עבר והקדים תפלת המוספין לתפלת המנחה ואפילו צמקוס שיש לו להתפלל תפלת המנחה יא' וא"צ לחזור ולהתפלל של המוספים שנייה משום דמוספים כל שעתא זמניה הוא דהא תפלת המוספים כל היום אלא דלכתחלה צריך

קיצור פסקי הרא"ש

עליו לפניו שמי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוסף מתפלל מנחה ואח"כ מוסף ואפי' יש שהות ציוס להתפלל שתיהן לכך יש להזהר ציוה"כ שיתפללו מוסף קודם שזע שעות שהוא זמן מנחה גדולה ויש אומרים שאינו צריך אע"פ שעברו

שדה צופים

דף כח ע"א בו ביום בא יהודה גר העמוני ועמד לפניהו בבהמ"ד. הרא"ש ציטוט פ"ח סי' ד': דף כח ע"ב כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום וכו'. הרא"ש צמק' שנת פ"א סי' י"ח: ר"י אומר ההורף במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ו' וכו'. הרא"ש צצרכות פ"א סי' ג': המתפלל צריך שיברע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. הרא"ש צצרכות פרק ה' סימן כ"ב. ונחולין פ"ח סי' י"א: שמועון הפקוליי הסדיר י"ח ברכות לפני ר"ג על הסדר ביבנה. הרא"ש צצרכות פ"ה סי' כ':

קוביץ מפרשים

6) הרי"ף [גליון: (ט תוס' [גליון:]

שעות שיש להקדים תפלת המנחה קודם תפלת המוסף [ד] ובירושלמי דפירקין גרסינן רבי חייא בשם רבי יוחנן תפלת המנחה ותפלת המוסף תפלת המנחה קודמת הוּו צעו למימר [ש] צשאין שהות ציוס להתפלל שמייה. אבל אם יש שהות ציוס להתפלל שמייה תפלת המוסף קודמת ר' נתן צר טובי אמר אפילו יש שהות ציוס להתפלל שמייה תפלת המנחה קודמת והחניא הקדים תפלת המנחה לתפלת המוסף ולא דיעבד אין לכתחלה לא הוא פתר לה צאלא הגיע זמן לתפלה כהא דריב"ל (ט) דהוה מפקיד לתלמידיו (כ) אי הוה לכוין אריסטון ומטא יומא [ח] לשית שעי עד דלא (סליקתון) [מסקון] לאריסטון תיהוין מנלי דמנחה עד שלא (תסקון) [משרין] [ח] משמע שכן א"ל דבשעת מנחה קטנה שהוא עיקר עד שיתפלה המנחה או יש להקדים תפלת המנחה קודם תפלת מוסף אבל צמנחה גדולה דשנע שעות אין לחוש. ומיהו גמרא דידן לא סבר הכי [א] דאפי' בשעה שציעית פסקין כרצנן שצריך להקדים תפלת המנחה וי"מ (ג) דהא דקאמר היו לפניו שתי תפלות מתפלל של מנחה תחלה היינו דווקא שצריך עתה להתפלל שמייה [ב] כי הייא דירושל' שרועה ליכנס לסעודה גדולה ואי אפשר לו להתחיל עד שימתפלל כיון שצריך להתפלל שמייה תפלת המנחה קודמת שהיא חדירה וגם עיקר זמנה. (ד) אבל (י) אם אינו צריך להתפלל תפלת המנחה יכול להקדים תפלת המוספין [ג] ולאחר תפלת המנחה עד סמוך לדמדומי החמה:

תפארת שמואל

(ט) בי הא דריב"ל וכו', ומביא ראיה מריב"ל שיכולין להתפלל מנחה לכתחלה מזמן מנחה גדולה וק"ל: (י) אבל אם אינו צריך להתפלל וכו', לפי זה רביום כפורים אין לחוש וכן נראה

מענדי יום טוב

עד סמוך לדמדומי חמה. ג"ל שדקדק רבינו לכתוב עד סמוך דאלו עם דמדומי חמה הא אחרין צממא דף כ"ט ע"צ דלייטי עלה צמערצא אמאן דמאלי עם דמדומי חמה מ"ט דלמא מיטרפא ליה שעתא וצטור סימן רפ"ו כחז עד דמדומי חמה והוא ג"כ משמעות עד סמוך אבל לא עם ממש ושוב מלאכי צבי"י סימן רל"ז בשם הגהת מיימו' נהגו העולם כרצנן עד הערב לא וזע"ג דלייטי עלה צמערצא ה"מ מאן דמאחר טפי אבל קודם ציאת שמש מעט שפיר דמי כו' ע"כ ובפרק כל כתבי דף קי"ח איתא להא דעם דמדומי חמה ולא אחרת עלה הא דלייטי עלה ולא קשיא שכן רגיל צממא: [ד] ע"צו הכתוב אומר וכו'. לכתחלה קאמר דכתב רבינו צב"ס א' דזע"ג דליתא לדרצנן כו' שכן תפלה יחיי ליה: [ה] **ה"ג אמר ריב"ל** המתפלל תפלת המוספין אחר ז' שעות **לר' יהודה** ע"צו הכתוב **אומר** נוגי ממועד אספתי וגו'. וכן צרי"ף גרס ליה בחר הא דר"א זע"ג דנגמרא קדים משום דעסיק צענין תפלת המוספין ראה הרי"ף להקדים של שחר כפי זמנו המוקדם ואפשר נמי דליהו גרס צממא דאריב"ל זע"ג דרש"י ג"ג ומכיון צצגמ' לא הקדים אלא לסייעתא לא הוצרך הוא להקדימה ג"כ ותו צממא גירסא אחרת צענינא דמאי משמע וכמ"ס רבינו היא גירסת הרי"ף והג"י צצממא פירשה צעל כחמת שמש: [י] **לדאור ד' שעות**. לר"י דזע"ג דלא אחרת הלכתא כותיה צתפלת המוספין מיהא אי' צגמ' אדברי חכמים דתפלת המוספים כל היום א"ר יוחנן ונקרא פושע: [י] **בדמובח בפ"ק דשבת ד'** **ב'**. דמוציב עליה ממתניתין דאם התחילו אין מפסיקין ולא משני ליה דמתניתין שהתחיל צהיתר: [ח] **ואין להצהי בן**. צהא דקאמר שאסור לו לאדם שיטעום כו'. אבל צהא דלדידיה אפי' כשהתחיל צהיתר צריך להפסיק צהא הלכתא כותיה דממסקין רבינו לקמן: [ט] **ובותר** **לצבור** בשיגיע זמן תפלת המנחה. פי' אפילו סעודה קטנה לא טעימה צצבז דממסקין וכן נמי סמוך למנחה קטנה כו' אבל צפ"ק דשנח כתב רבינו דלא קי"ל כותיה צהא דאסור

דברי המודות

צלא שעה עוברת תפלת הפיוטים והתחנונות עם הצטור ולא פירוש מן הצטור אפילו לעסוק דצ"ח ועיין צפ"ו דלקמן סי' כ"א: (א) **ויאית הלאכת** כוותיה. אלא מותר לטעום קודם תפלת המוספים ופי' הרשב"א אפילו טעימה שיש צה כדי לטעוד הלכ כי הא דרב איהו צצממא דלא אחא לפירקא דרב יוסף משום דחליש ליביה וא"ל דה"ל לטעום מידי קודם תפלת מוספין ולמימי אצל סעודה אסורה ודאי דכתב רבינו צשם רבינו חננאל צריש פ"ד דעמינת: (א) **ולא לאבוב בסעודה גדולה ובמנחה גדולה**. והר"ר זרמיה הלוי ז"ל מיקל יותר ואומר דכיון דאי לא מדריב"ל הוה מוקמ' ממני' צצמון למנחה קטנה ודריב"ל אידמה ליה נקטינן ממני' כפשטה צצמון למנחה קטנה דאין תתחיל אפי' סעודה קטנה ואם התחילו אין מפסיקין הא

קיצור פסקי הרא"ש

אסור לאחר תפלת השחר עד אחר ארצע שעות ותפלת מוסף עד אחר שנע שעות:
קטנה קודם שימתפלל ואסור להתחיל סעודה גדולה קודם שימתפלל אפי' סמוך למנחה גדולה:

קובץ מפרשים

ויתבי אפיתחא דר"ג בר טוביה כו' א"ל הכי א"ר יוחנן אין הלכה כו' יהודה דאמר מתפלל אדם של מוסף ואח"כ של מנחה. א"ל ר' יוחנן אמרה. א"ל אין תני מיני' ארבעין זימנין. א"ל חדא היא לך או חדא היא לך. א"ל חדת היא לי משום דמספקא לי ברי"י בן לוי עכ"ל הגמ'. והנה להבין דברי חכמים וחדיותם במ"ש חדא או חדת. וגם מ"ש דמספקא לי בריב"ל יבואר אל נכון. כי הנה צריך ביאור מה שאמר ר' יוחנן אין הלכה כר"י בלשון שלילה היה לו להורות הלכה כרבנן. והנה הא שהוצרך ר' יוחנן למפסק הלכה כרבנן אף דיחיד ורבים הלכה כרבים. ובפרט סתמא במתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם ע' פ' החולץ מ"מ ה"א דמסתבר טעמא דר' יהודה. וכמ"ס כה"ג בפ"ק בבבצה ע"ש וראיתי בשאגת ארי' סי' י"ט שהאריך להוכיח מהא דאמר ר' יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף. דאם אין שהות ביום להתפלל שתיהם מתפלל של מוסף. מדקאמר ואח"כ מתפלל של מוסף. ע"ש דמאלישא דרבנן אי' ראיה משום דאחי לאפקוי מר' יהודה דת"מ עד שיש והמה סוברים כל היום. שמא"כ מפסקא דר"י יש ראיה. דלא הל"ל רק הלכה כרבנן ע"ש היטב וכדעת הגמ"א. ואני אומר כי יש לדחות שרצה ר' יוחנן להביא כל דברי רבנן. לבאר דבריו בהדיא כידוע אמורא צריך לפרש דבריו. ועוד דלהכי אמר ר' יוחנן כן וכן רבנן להורות דאף ביש שעות מנחה קודם. ולאפקוי מס"ד דירושלמי והבן. אולם ממה שאמר ר' נתן בר טוביה בשם ר"י אין הלכה

(א) **אי הוה לכוין אריסטון ומטא יומא** לשית שעה כו'. ג"ב בתוס' ישנים ביומא דל"ד ע"א הביאו הירושל' הוה וגרסי ומטי יומא לתשע שעין וכן הגי' בפני משה בכאן בדברי הרא"ש ועיקר הדבר דהוי ק"ל מ"ש הרא"ש כאן שכן א"ל והוי ס"ל דקאי על ריב"ל לכך הוצרך להגיה תשע שעין ורפי' במעד"מ שפי' דמ"ש הרא"ש כאן משמע שכן א"ל כו' דקאי על ר"ג בר טובי הנ"ל ואי"צ להגיה דרז"ק ועי' עוד במעד"מ ובש"ס שלנו והנה בתוס' ישנים שם שית שעין וכן נכון דלא כפ"מ [מלא הירועים]: (ג) תוס' [גליון]: (ג) תוס' [גליון]: (ד) ובירושלמי דפירקין גרסינן ר' חייא בשם ר' יוחנן כו'. ע' במג"א סי' רפ"ו שהכריע מסבא דנפשי' דמתפלל מוסף דמנחה יש לה תשלומין בערבית ע"ש. והנה מצד הסבא נראין דבריו. ולדידי יש ראיה מת"ה סי' רצ"ו לענין מילה ומגילה צדד לומר כדביש שעות קדיש המילה. וכשאין שעות קרא המגילה. והטעם שיכול למול בט' כמ"ש בבכ"ג ע"י מ"א סימן תרפ"ז ס"ק ה'. והבררים ק"ו דהתם מצוה דאורייתא לא נעשית בזמנה וכל שעה ושעה עובר דאסור להניחו עול. ע' מ"א סי' ק"ה ומ"ט ס"ק ה' מ"מ עדיף מ"מ דאין לה תשלומין ק"ו כאן. ודבריו מ"א נכון לדינא. וראיתי בדגול מרובה שדחה דברי המ"א וכתב שנעלם מאתו הירושלמי שהביא רבינו נאן ולפע"ד נראה בס"ד דברי המ"א נכונים לדינא וכמ"ש מהת"ה ומירושלמי אין תברא וכמו שאבאר. ואגב יבואר מ"ש בגמ' פ' ת"ה דף כ"ח א' ר"י כי הוי חליש מגירסי' האי אויל

תפלת השחר פרק רביעי ברכות

אשר

[דף כז ע"ב]

(יא) לאכול סעודה גדולה ובמנחה גדולה אצל סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה מותר להתחיל (יח) וכן נמי סמוך למנחה קטנה דלא חיישין לאמשוּכי כלל בסעודה קטנה דבשל סופרים הלך אחר המיקל [י] וסתמא דגמ' דקאמר ההם האי ליִשנא קמא וליִשנא בתרא רב אחא בר יעקב קאמר לה [ב] ואע"ג דהאי דמשיני גמרא בליִשנא קמא אליצא דריב"ל משיני ולא קיימא לן כוותיה משמע הא אליצא דידן איין אנו לריבין להעמיד המשנה במנחה גדולה. מ"מ כיון דאוקמי הכי ולא קמשני מידי אליצא דידן שמע מינה דהלכתא הכי [ג] ורב אלפס ו"ל כתב בליִשנא בתרא לחומרא דאפילו סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה אסור:

יב מתני' רבי נחויא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וציניאחו חפלה קצרה אמרו לו מה מקום לחפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע חקלה על ידי וציניאחי אני נותן הודאה על חלקי: **גמ'** **ת"ר**

תפלת

הגהות הב"ח א דהלכתא הכי אבל רב אלפס כו':

תפארת שמואל

בעיני עיקר: (יא) **ולא לאכול סעודה גדולה**. אם התחילה בשעת מנחה גדולה אין לו להפסיק אפי' אם הגיע זמן מנחה קטנה רק שיהיה לו שהות להתפלל אח"כ אבל אם התחיל סעודה גדולה סמוך למנחה קטנה אז יש לו להפסיק פ"ק דשבת רק תימא דהכא כתיב אף דתלמודא מוקי לה במנחה גדולה אליביה דריב"ל מ"מ אף לדידן קי"ל הכי מדלא משיני

תפלת

תפלת

לטעום כלום קודם שיתפלל אלא מותר לאכול פירות וגם מקיים שזו היא שיטת רבינו תם וכו' נראה מזה שלא המיר אלא אכילת פירות דהיינו טעימה וכן הוא נהדיא בחוספות דהתם דסמוך למנחה אסור בסעודה קטנה ואשתמיטתיה להב"י כשדייק הכא מתחלת דברי התוספות דהתם ולא שפיל לסיפיה דלאוה דהדיו שכתבו כך נהדיא וכ"כ תהר"י בשם ר"ת וגם הטור בסיומן ק"ג כתב בן דלר"ת בסמוך למנחה קטנה שהוא בתחלת שעה עשירית אסור להתחיל אפי' בסעודה קטנה לכך היותר קרוב אלי שכן גם פירוש דברי רבינו דהכא שמ"ש ומותר לאכול אכילת פירות הוא ואטעימה מהדר ואע"ג דקאמר ליִשנא דלאכול נלמוד מעיניא דאטעימה דריב"ל מהדר וקאי והמגיה לאכול פירות כלשונו דפ"ק דשבת לא הפסיד ומ"ש אח"כ וכן נמי סמוך למנחה קטנה דלא חיישי' כלל לאמשוּכי בסעודה קטנה כ"ל שאינו מדברי רבינו אלא הג"ה היא שהוגה במחוך ועי' הסופרים ששנו צרורה במהירות הכניסוה בפנים וצפ"ק דשבת כתובה הג"ה זו ולכן מוכח שכן גם בבאן היא הג"ה ולכן ג"כ יש לגרוס נהדיא לאכול פירות כי י"ל שנמתק מן הספר אחר שכבר נכנסה הגה"ה וזאת בפנים ואע"פ שבקיטור דהכא כתב ג"כ שמוחר להחיל בסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה אעפ"כ מואחר שצטור לא כתב בן דואי שיש ליתן לחיבור הטור שהוא בתראה לקיטור כמ"ש בהקדמת הספר הזה ויש לנו לומר שכשחזיר הטור ראה וידע שזו היא הג"ה ואע"פ שאין זה כולי האי הכרע לומר בן בדברי רבינו דאפשר שהטור הלך בספרו אחר שיטת התוספות ולא השגיח על דברי אביו בזה במ"ש על שם ר"ת מ"מ כ"ל מ"ש כדי ליישב את דברי רבינו דהכא ודפ"ק דשבת שלא יהיו נראים כסותרים וגם לא יהיה חולק בדעת ר"ת עם התוספות ותהר"י ועיין עוד לקמן גבי ואע"ג דהאי דמשיני כו' שאוכיח עוד כדברי: ובן נמי בוי' עד בסעודה קטנה. כבר כתבתי שג"ל שזו הג"ה היא ואכתוב עוד לקמן: [א] וסתמא דגמרא בוי'. כמו ועוד וצפ"ק דשבת כתוב נהדיא שם ב"י חירו"ס: [ב] ואע"ג דהאי דמשיני בוי'. מלתא דאפי נפשה היא על כרחו לריבין אנו לפרש שנתכוון נחמי דמיך דש"ר להלכתא הכי דלא מלי קאי אמאי דלתאמר נהדיא במילתיה דריב"ל דאסור לטעום דהא קאמר דלית הלכתא כוותיה אלא כי הא דכתב נהדיא צפ"ק דשבת דנהי דלא קי"ל כוותיה בזה דאסור לטעום כו' בזה מיהא קי"ל כוותיה שאם התחיל לאכול סמוך למנחה קטנה שמפסיקין מדלא קא משיני לא קי"ל כריב"ל ע"כ כך לריב"ס אנו לפרש דברי רבינו בבאן ואע"פ שאין זה מוצא דבדבריו שנקיה דליהו דמיך

תפלת

תפלת

במנחה גדולה אפי' סעודה גדולה שרי' ע"כ וכן נוהגין וכמוז בציגודה פ"ק דשבת דלאוי הטעם משום שעבשו קורין לב"ה לא חיישין דלמא יפשע ולא יתפלל וזה לא היה בימייה וכתב רמ"א דיש להחמיר וכן נראה מלשון האגודה דמסיים אמנם יש פלוגתא דרבותא וצפ"י סעודה גדולה

תפלת

תפלת

יב כשיכנס האדם לבית המדרש יאמר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא אכשל בדבר הלכה ושלא אומר על טהור טמא ולא על טמא טהור ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר ולא יכשלו חצירי בדבר הלכה ואשמח בזה וצנאחו הוא אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי ששמת חלקי מיושבי בהמ"ד ולא שמת חלקי מיושבי הקרנות שאני

תפלת

תפלת

כר"י ולמה לא אמר הלכה כרבנן מזה יש להוכיח כדעת המ"א וש"א. להורות נתן דרך בזה אין הלכה כו' יהודא דאמר מתפלל של מוספין ואח"כ מתפלל של מנחה. והיינו באיכא שהות. משא"כ בליכא שהות מתפלל של מוספין וכו"ל. משא"כ אי אמר הלכה כרבנן לא ידעינן כג"ל. ואיכ מוכח מדברי ר' יוחנן כדעת המ"א וש"א. אולם מה שבירושלמי הוון בען מימר כשאין שהות כו' כג"ל י"ל דס"ד דבני ישיבה דגם למנחה אין תשלומין בערבית. וכמו שמספקא לש"ס דילן בפ' ת"ה משום דעבר יומו בטל קרבנו. וכדמשמע מדברי ר' יוחנן שם דאמר טעה ולא התפלל ערבית כו' שחרית כו'. ולא הזכיר מנחה אשר משום זה מבעי' להו שם ונבמק"א כתבתי לתרץ למסקנא דברי ר"ין וכמו כן הוי ס"ד בירושלמי ומשי"ה ס"ד למימר דבאין שהות הוא משום דלשתייהם אין תשלומין. ואודא לה סברת הת"ה והמ"א והש"א והנה מ"ש ר' יורא בשם ר' יוחנן אפי' כו' דמשמע ל"מ באין שהות. וזה דלא כמ"א. בזה י"ל דהאי אפי' לא קאי רק על מה שהסברא נוטה דביש שעות תפלת מוסף קודמת. משום שזמנה התחיל מקודם. כלפי זה אמר ר' יוחנן אפי'. וכיוצא בזה כתב הש"ך בחור"מ סי' פ"ז ס"ק כ"ב ע"ש ותבין. (או אפשר דאמוראי הוא אליבא דר' יוחנן ובההיא דריש פ' ת"ה

כמו

בכניסתו מהו אומר י"ר מלפניך ה' אלהי שלא אכשל [ב] בדבר הלכה ושלא אומר על טהור טמא ולא על טמא טהור ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר ולא יכשלו חצירי בדבר הלכה ואשמח בזה וציניאחו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואין מקבלים שכר אני רך והם רזים [ג] אני רך לחיי עולם הלא והם רזים אלא רזים שחת:

יג מתני' ר"ג אומר בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה [ד] רבי יהושע אומר מעין שמונה עשרה ר' עקיבא אומר אם שגורה תפלתו בפיו יתפלל שמונה עשרה ואם לאו יתפלל מעין י"ח: **גמ'** **הנ"י** תמני סרי משקרי הווין אמר רבי לוי ברכת הַדּוּקִים ציצנה תקנוה ת"ר שמעון הפקולי [ה] הקדיר שמונה עשרה

הגהות הב"ח א דהלכתא הכי אבל רב אלפס כו':

תפלת

לדידן בע"א ולשם כתב דנהי דלית הלכתא כריב"ל היינו משום דקאמר דאתי לטעום משמע אפי' פירות אבל לאכול אסור אף לדידן סמוך למנחה קטנה ואם התחיל מפסיק והכא פסק דמותר אפילו לכתחלה אבל הטור כתב כמ"ש הרב המחבר ושם משמע להדיא שחזר מדבריו וק"ל:

מעדני יום טוב

ומוקי אנפשיה אצל אם יכולין אנו לומר כך במפרשים אין אנו יכולים לומר בן בפוסקים שמדרכם הוא ראוּי שיפרשו את דברייהם ולא יסתמו לכן י"ל צרור ועל פי מה שכבר הגהתי לעיל ומחקמי וכן נמי סמוך כו' כנגד זה אני מוסיף בבאן וכפי מה שנמצא בחוספות צפ"ק דשבת ששם כתוב זו הקוּשִׁיא דאע"ג וכו' שכבר רבינו בבאן ותחלת דברייהם שם הוא בזה הלשון ומיחו סמוך למנחה קטנה אסור אפילו סעודה קטנה ואם התחילו מפסיקין ואע"ג וכו' וזה הלשון בעצמו נראה לי שהוא חסר מדברי רבינו ושליכין אנו להגיוה בספר כך י"ל פשוט וצורו: [ד] ורב אַלְפַס. גרס וצפרק קמא דשבת כתב שכן נראה להר"ר יונה כו' ומשום כך כתב הטור שכן מסקנת רבינו ו"ל כהר"ף ואע"פ שהב"י כתב שבציאורו לטור ח"מ סימן ה' יכתוב שאינו מוכרח הדר ביה שלא כתב בן שם אלא כדברי הטור שכן הוא מסקנת רבינו ו"ל: [ו] ה"ג בדבר הַלְבָּה וישמחו בי חבירי. והיא גירסת רש"י ורי"ף אבל בקצור וצטור ס"ס ק"י ל"ג וישמחו בי חצירי ומיהת בסיפא גרס ואשמח בזה וכתב הב"י שמהר"י אביוצ"ב ו"ל כתב שמהר"י פירשו ולא יכשלו חצירי בדבר הלכה ואשמח כלומר היה מתפלל שלא יכשלו החצירים וישמחו בזה רעה שיהא שמת בנשלונו והיה נראה שהי"ל מהם ולפי הנראה היה מתפלל שיהיה לו שמחה וגיל בזה שהמורה היא שמתה לעוסקים זה עכ"ל וזה מסכים דל"ג וישמחו בי חצירי דהא ודאי בי א"א לפרש על דברי תורה שישמח בזה ולפיכך טעה רמ"י ו"ל צמה שהעתיק וישמחו בי חצירי ומפרש על ואשמח בזה כפי מהרי"א ו"ל: [ג] אני רץ דְּחַיי הַעוֹדֵב והם רצים דְּבֹאֵר שְׁחַת. וא"ת ולמה הוסיך לתזור זה והלא הוא בכלל מה שאמר תחלה אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר י"ל שהוא דבר בפני עצמו ור"ל כשאני רואה שעוברים הימים והזמנים אני מרגיש בעצמי שאני רך בכל יום ומתקרב למיתה ומפני זה אני מכין ידע לדרך כדי שאזכה לחיי הַעוֹדֵב אצל הם אינם מרגישים במיתתם כלל עד שעת המיתה ואינם מכינים ידע לדרכם מפני מורי הרב נר"ו עכ"ל תהר"י ולי מעיקרא לאו קוּשִׁיא דאע"ג דשכר מלות בזהאי עלמא ליכא מ"מ ח"מ כנגד כולם שאוכלים פיתויהן בעוה"ו וא"כ מה שאמר תחלה אני עמל ומקבל שכר בעוה"ו קאמר וכ"פ רמ"י ו"ל ומ"מ כ"ל דתהר"י סביר דמ"מ בכלל שמקבל שכר בין עוה"ו בין עוה"ב: [ס] ה"ג ר' יהושע אומר מעין י"ח. ומיהת צטור סימן ק"י העתיק ג"כ רבי דוסא: [ע] הסדיר י"ח ברכות ע"ה הסדר ביבנה. שמתחלה לא היו מתפללין אותם על הסדר אלא כל אי ואי הצרכה שהיתה לריכה לו ובה שמעון הפקולי

דברי המודות

וסעודה קטנה כתב רבינו צפ"ק דשבת ע"ש: (יח) וכן נמי בסמוך צמנחה קטנה בוי'. אע"פ שבמ"ט כתבתי שג"ל שאין זה מלי רבינו מ"מ הג"ה היא וכן כתובה בהגהות פ"ק דשבת וגם הטור כתב בן שהר"ר יהודה כתב כך בשם ר"י וכמוז בציגודה שנהגו להקל כסגרא זו ויחר

קיטור פסקי הרא"ש

משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רך והם רזים אני רך לחיי העוה"צ והם רזים לצאר שחת: יג כל השנה כולה מתפלל אדם היבנינו וחותרם צרוך אתה ה' שומע תפלה חוץ ממוצאי שבת ויו"ט שצריך לומר הצדלה בחוץן הדעת. וכן צימות הגשמים

קובץ מפרשים

דר' מרי כו' בשם ר"י מחולק עם הונא ברי' דר"י ארי"צ אמר ר"י אם למנחה יש תשלומין רק לר"ג בר טוביה מוכרח לומר כמ"ש למעלה בכונת תיבות אפי' ודר"ק) ובוה יבואר אל נכון דר"ו שמע מר"ג בר טובי' דאין הלכ' כר"י מוכח מזה דבאין שהות מתפלל מוסף וכדעת המ"א. והקושה לו תיבת אפי' שר"ז אמר בשם ר' יוחנן והוא הוא ר"ו בעצמו שבבבלי נבלע הע' כידוע. לזה אמר חדת הוא לי כי גם ר"ג בר טובי' אמר בירושלמי בשם ר"ז תיבת אפי' ותקשי לכאורה. וצ"ל כג"ל ולזה סבר דריב"ל אמר זאת כמוזכר בירושלמי. ריב"ל הוה מפקד כו' ע' ברא"ש. והנה כיון שכן דברי המ"א ושא"א וכונינס לדינא. ובפ"מ ראיתי שכתב דאם איחר מוסף עד סוף ש"ש יתפלל של מוסף כי היכי דלא לקרי פושע. ולא הבנתי דאא בזה הוא הפלוגתא בין רבנן ובין ר"י. והלכה כרבנן דאף קודם ש"ש מתפלל מנחה ע' בגמ' גם עיין רש"י שם דף כ"ח ד"ה של מנחה כו'. שפי' טעם אחר ממ"ש בגמ'. ואי נימא שלא היה גירסתו בגמ' כן. כמו דאיתא ברי"ף ורא"ש כאן. הלא שם כ"ז א' ד"ה מתפלל כו' הזכיר רש"י שם טעמא דתדיר רצ"ע. כ"ז נלע"ד בס"ד: [הגר"י בבירן]:

אזכרה שהיא מריוח לכ"ס והא חני אס לא שאל בצרכת השנים או שלא הזכיר בתחיית המתים מחזירין אותו א"ר אבא מרי אחוה דרב יוסף בשלל אמר בשומע תפלה להיכן חוזר ר"ש בר גא בשם רבי יוחנן בר"ח אס עקר רגליו חוזר לראש ואס לאו חוזר לעבודה [ח] אף הכא אס עקר רגליו חוזר לראש ואס לאו חוזר לשומע תפלה וכן פסק ה"ר יוסף ז"ל בשם ר"ח שחוזר לשומע תפלה ומיהו בגמ' דידן לא הזכיר לומר גבורת גשמים בשומע תפלה [ט] ואפשר דפליג אירושלמי בהא * או שמא פשוט היה לו הק"ו כדאיתא בירושלמי מיהו מנאמי ברוב הספרים שכתוב בהן טעה ולא אמר הזכרה בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בצרכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה וגם רב אלפס ז"ל הביא כן אלמא פליג אירושלמי וא"ת הא אמרינן לקמן בפרק אין עומדין (דף לג.) צעו מיניה מרב ששט טעה צו וצו מהו אמר להו חוזר לראש פי' שתיקנו הבדלה בתפלה ועל הכוס כשטעה בתפלה אומרה על הכוס וא"ל לחזור ולהתפלל ואי טעה על הכוס חוזר ומתפלל הכא נמי כיון שטעה ולא הזכיר בשומע תפלה [י] היה לו לחזור לראש לצרכת השנים ושמא יש לחלק דשאני הכא דר"ח ברכות כולן כתפלה אחת הן ולא אטרחוהו רבנן לחזור לראש כמו גבי הבדלה שנתקנה בתפלה ועל הכוס דחרי עיניו וניהו ובה"ג כתב דאי אידכר קמי שומע תפלה אומרה בשומע תפלה ואי לא הדר לראש משמע שר"ל אס לא אמרה בשומע תפלה חוזר לצרכת השנים דהיינו ירשא דידהו [ב] ולישנא לא

הגדה"ה
טעמא דכיון דשלט ראשונות
שכחן של מקום אס טעה
בגבורת גשמים אין לו להזכיר
בשומע תפלה שהיא נזרק
עלמא. העתק מן החסו'.
מא"י:

משמע דאיידי כשסיים כל י"ח ברכות ואז חוזר לראש י"ח ונראה דסברי ה"ג דגמ' דידן פליג אירושלמי מההיא דפרק אין עומדין טעה צו וצו [ז] וכל דברייהם דברי קבלה ויש לסמוך עליהם וכן כתב הראב"ד ז"ל עוד כתב שם [ז] בירושלמי א"ר ירמיה בשם רבי חנינא [ח] היה עומד בטל (ט) והזכיר גשם מחזירין אותו בשם ר' הונא טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו והתניא בטל וברוחות לא חייבוהו חכמים להזכיר ואס רבא להזכיר מוזכר וקס"ד דהא דקאמר בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו משום דלא הזכיר טל הוא דמחזירין אותו ולהכי פריך כיון דלא חייבוהו חכמים להזכיר אמאי מחזירין אותו ומשני דלא דמי ההוא (י) דמנאלי ומיקל לההוא דלא מנאלי ולא מיקל כלומר הא דמחזירין לא בשביל שלא הזכיר טל [ז] אלא לפי שעומד בשעת שאין מוזכרין אלא טל דהיינו בקיף והזכיר גשם שהוא סימן קללה והיינו דלא דמי ההוא דמנאלי ומיקל [ח] (ט) כלומר שהזכיר גשמים שלא צעונתם לההוא דלא מנאלי ולא מיקל פירוש שלא אמר לא טל ולא מטר ותו פריך בירושלמי בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אס לא שאל בצרכת השנים ולא הזכיר בצרכת המתים מחזירין אותו בההוא דלא אידכר לא טל ולא מטר כלומר אס לא הזכיר כלל מחזירין [ט] אלא אס הזכיר טל אין מחזירין אותו כל (יד) זה בהזכרת גבורות גשמים [פ] והא דקאמר מטר לאו דוקא דהוא ליה למימר ולא גשם [צ] אלא לענין [ג] שאלה שהוא תפלה אס לא הזכיר מטר מחזירין אותו:

זו (פז) ואם טעה ולא הזכיר הבדלה בחוץ הדעת אין מחזירין אותו מפני

תפארת שמואל

שומע תפלה הזכרה של גשמים שאינו אלא לשבח בעלמא ק"ו שלא יצטרך לחזור: (יג) החוה דמצלי וטיקל. נ"ב לשון קללה: (יד) וכל זה. צ"ל דכל זה:

מערני יום טוב

ואני צעניי אומר שאינו תימה כלל דהא בעלמא אמרי' דחזרה תוך כדי דבור הוה חזרה תוך ממימר ומגדל כו' ואי בעלמא דאע"ג דיש שאמרו חוץ מ"מ בכל הוי חזרה בתוך כדי דבור א"כ אף אנו נאמר דהכא כגון הא דא"ל לתקן צעניי אחר אלא בחזרה דהויא חזרה ואפי' שלא בתוך כדי דבור דהא מיהת חוזר הוא ואינו רואה צמא שאמר מתחלה וקמי שמיא גליא דחוזר וחוזרו חזרה: [ז] ב"דבור שהזכיר גשמים ש"א בעונתה. וכתב הר"ן ולפי זה קרוב הדבר שכל שהזכיר גשם אע"פ שהזכיר טל ג"כ מחזירין אותו מפני שקילל אכל הרמב"ן אומר שאין פי' הירושלמי ברור בזה שאלו היה המתוך צא לתוך ולומר דלא משום דלא אידכר טל מחזירין אותו אלא משום דלא אידכר גשם ואפי' כשהזכיר טל וגשם קאמר דמחזירין אותו לא היה נופל על זה לטון לא דמי אלא כך היה ראוי לומר טעמיה דר' חנינא משום דמיקל לפיכך פירש דמתוך נמי ס"ל דמשום שלא הזכיר טל והזכיר גשם הוא דמחזירין אותו אלא הזכיר שניהם אין מחזירין אותו שאין הגשמים סימן קללה אלא כשלא ירדו גשמים קודם לכן הא כשירדו סימן צרכה הם כדאיתא בירושלמי ומיהו כשהניח להזכיר טל שהוא דבר המתבקש לעולם והזכיר גשם שהוא לפעמים סימן קללה אחר שאלו ניסן והכתוב מוזכר לקללה הלא קציר חטים היום וגו' מחזירין אותו וגמלאות אומר לפי זה דכי אמרינן צימות התמה אחר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו דוקא כשלא הזכיר טל אלא סירכא צימות הגשמים נקט כפשטא דמלמא אכל הזכיר טל וגשם אין מחזירין אותו ע"כ ועיין בד"ת לענין הלכה: [ט] אבא אבא אבא הזכיר ב"א אין מחזירין אותו. וכתב הב"י סי' קי"ד תמיהא לי דתניא (פ"ק דתענית) בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר היאך הזכרת הטל עולה במקום מה שחייב להזכיר גשם ונ"ל שכיון שצטורות אין אנו שואלים אלא מוזכרין לשבח להקצ"ה נהי דלכתחלה צריך לשבח שהוא מוריד הגשם שהוא דבר הנעצר וצריך להסתכל עליו מ"מ דיעבד. אס צנחו בטל אע"פ שמתוך שאינו נעצר א"ל להסתכל עליו מאחר שציצת מיהא בדבר שהוא נזרק העולם אין מחזירין אותו אלא כשלא שיצב לא בטל ולא במטר מחזירין אותו ע"כ: [פ] והא דקאמר מטר דא"ל דוקא. שהרי הוא הלשון שאומרים בשאלה: [צ] אבא צעניי שאלה שהיא תפלה אבא אבא הזכיר מטר מחזירין אותו. אפי' שאל טל וכתב הר"ן בפ"ק דתענית בשם הרמב"ן דהו דלא לוסקיף עלה דבהזכרה הוא דאמרינן ואין דנין כן בשאלה לפי שיש שצח והודאה צמא שאינו נעצר כמו ש"ש צמא שהוא נעצר לפיכך הזכרה של רצוי וגבורות גשמים עומדת במקומה אלא היאך יתכן

דברי חמודות

מקום שאנו אומרים חוזר לצרכה שטעה צה ה"מ שטעה בשוגג אכל צמוד וצמחיון חוזר לראש: (פז) ב"דבור שהזכיר גשמים ש"א בעונתה. וכתב צמ"ט בשם הר"ן דלפי זה קרוב הדבר כל שהזכיר גשם אע"פ שהזכיר טל ג"כ מחזירין אותו מפני שקלל ואע"פ שכתבתי ג"כ בשמו דהרמב"ן חולק בדבר וס"ל דדוקא בשלל הזכיר טל כו' כבר כתב הב"י דמדברי הרמב"ם נראה כצרכת האומר שאפי' הזכיר ג"כ טל מחזירין אותו ושכן הלכה וכן פסק רמ"א: (פז) ואם טעה ויא הזכיר הבדלה כו' אין מחזירין אותו. אלא משלים תפלתו ואפילו נזכר קודם שומע תפלה דדוקא צרכיו נגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שצריך שדהו מים דהוא

קיצור פסקי הרא"ש

גבורות גשמים בתחיית המתים אס הזכיר טל אין מחזירין אותו ואס לאו מחזירין אותו. הזכיר הגשם בקיף (אין) מחזירין אותו: ב"ו טעה ולא הבדיל בתפלתו אס יהיה לו כוס להבדיל עליו ואפילו למחר אין מחזירין אותו ואס לא יהיה לו כלל מחזירין אותו:

קובץ מפרשים

א) ע"י תוס' [גליין]: ב) תהר"י [גליין]:

שאומרה על הכוס כתב צעל ה"ג כיון שחלוי הדבר צדוק היכא שאין לו כוס צריך לחזור ולהתפלל וה"ר יונה ז"ל היה אומר אף אם לא היה לו כוס מוזמן צלילה [ק] (מש) אם יודע שימצא כוס למחר אין צריך לחזור ולהתפלל:

מזו א"ר תנחום א"ר אפי' יהושע בן לוי (א) טעה ולא הזכיר של ר"ח בעצודה חוזר לעצודה צהודה חוזר לעצודה בשם שלום חוזר (טו) לעצודה סיים חוזר לראש וקאמר רב פפא בריה דרב אחא בר אבא הא דאמרן סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר את רגליו אבל לא עקר את רגליו חוזר לעצודה אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרין כי לא עקר את רגליו חוזר לעצודה לא אמרן אלא כשהוא רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אע"ג דלא עקר את רגליו חוזר לראש וכן (ב) הלכתא דלעולם חוזר עד דאיכא תרמי דלא עקר את רגליו וגם רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו:

יז ונראה דכל אותן דאין מחזירין כגון על הנסים דתנוכה ופורים [ג] ויעלה ויצא דראש חדש [ש] וענו [ח] וכיוצא בהם כיון דסיים אותה ברכה

הגהות הב"ח

א ולא מסתבר כלל דכיון דהיכא וכו':

פסקינן להדיא חוזר לעבודה ואיירי שלא התחיל ברכה אחרת כמו שכתב הרא"ש לקמן בשם ר"י ונראה דלא דק כולי האי ק"ל: (טו) תקנו ברכה חדשה. ג"ב עיין בתוספות סוף פ' אין עומדין תמצא מפורש היטב: (יז) וחר"ר יונה ז"ל הביא ראיה דצריך לחזור וכו'. כצ"ל: (יח) דיינינן לה בטעות וכו'. ולפי' משמע אפילו במקום שחייבו חכמים לחזור וסיים בעבודה חוזר לראש ולא גסי מה שאמר יעלה ויבא אבל בריש תענית משמע דס"ל דברי ראבי"ה שיוכל לומר משיב הרוח ומוריד הגשם כל זמן שלא התחיל ברכה אחרת ואין בה משום הפסקה היינו טעמא שחייבוהו חכמים לתחזיר לעבודה ודו"ק וה"ה ליעלה ויבא פ' בשחרית דר"ח ועיין בטור ובמרדכי: (יט) ולכך אמר לשון חוזר וכו'. פי' דלא הול"ל חוזר מאחר דלא חשבינן לו בטעות אלא הול"ל אומר בעבודה או לא הול"ל כלל אלא אם נזכר בהודאה חוזר לעבודה וכן בשם שלום ומדאמר בעבודה חוזר לעבודה דומיא דהודאה ושים שלום א"כ ממילא במקום שאין מחזירין דהיינו יעו"י ערבית שאין מחזירין כלל:

מערני יום טוב

לומר בשאלה שמהא שאלת מה שאינו צריך לשאול עולה לו צמקוס מה שצריך לשאול הא ודאי ליתא ע"כ: [ק] אם יודע שימצא כוס צמחר בו. אפשר דר' יונה סובר כשיטת הגאונים דאין מצדלין אלא יום ראשון בלבד כמו שכתבתי בפ"ק סי' ח' ועיין דנ"ח: [ר] ויע"ה ויבא דר"ה. וכן הלשון צמרדכי אבל מיהת פשיטא מלתא דלא קאמר אלא דבערצית וכדאיכתא צסוף פירקין והטור סי' רצ"ד והצ"י סי' קי"ד העתיק בזהא ויעלה ויצא צליל ר"ח: [ש] ועננו. דתענית קיטור אבל צטור סי' רצ"ד העתיק כמו צכאן: [ח] וכיוצא בהן. כגון טל ורוחות צריש מס' תענית וכן הדלה דלעיל: [א] ואין שם הפסק באמצע ברכת המזון. וצמוס' סוף פירקין כתבו עוד דאין להביא ראיה לכאן דאם הייתי אומר היכא שלא עקר רגליו צי"ח צרכות שהיה לו לחזור א"כ היה צריך לחזור לנראה ואין זה הגון ע"כ: [ב] דאין צהוזר. צאותא שאמרו צגן דאין מחזירין: [ג] ולצ"ה אמר צישון חוזר. דשייך אמלתא דטעומא אבל איני יודע שאם אע"פ דלא דיינינן ליה בטעות איזה לשון אחר היה יכול לומר כי אם שיהיה חוזר לכך נ"ל שאינו מדייק בלשון שאומר חוזר דודאי שלא היה יכול לומר בלשון אחר אלא הכי דייק דמדאמר חוזר לעצודה ולא אמר

מעין תפלה וכן שאלה אבל הזכרה והצדלה ושאר שכתה אסור שאינו מעין שומע תפלה. חוס': (מש) אם יודע שימצא כוס צמחר בו. ומסיים הטור סי' רצ"ד דלפי זה אף צט' צאצ שחל להיות צאחד צצצת אם טעה ולא הצדיל תצפלה א"צ לחזור ולהתפלל כיון שמצדיל על כוס צמוצאי ט' צאצ ע"כ ואני הפרצתי עוד צמי"ט לפרש דהא דר' יונה שכתב למחר דאפשר לומר דטעמו שגורם כג' הגאונים והר"ף שכתב רבינו צסוף מס' תענית דגרסי מצדיל והולך כל היום כולו אבל לרבינו דגורס צפ' ע"פ סוף סי' י"ג כל השצת כולו ופי' עד יום ד' וכמ"ש צפ"ק סי' ח' אפשר שכן ג"כ אם יודע שיהיה לו כוס קודם יום ד' שאינו חוזר ומה שלא פירש והניח סתום בלשון הרר"י י"ל דסמך על המצינ דממילא משמע דלדאית ליה דמצדילים עד יום ד' דאף אם יודע שיהיה לו קודם יום ד' וא"י נקט מלתא צצתמא דמצתמא כשלא ידע שיהיה לו למחר לא ידע ג"כ שיהיה לו אח"כ והשתא אף הר"ר יונה מצי סבר כג' רבינו כל השצת כולה אלא שיש לדון צצפק מכל זה שאפילו לגיר' רבינו שמצדילים עד יום ד' לא חלו צכאן שלא יחזור אא"כ כשיודע שלמחר יוכל להצדיל על הכוס שמאחר טעמה צו וצו לא רצו להרחיב לו זמן וצ"ע: (א) וצעה וצא הזכיר שצ"ה בעבודה חוזר בו. כתב הצ"י ר"ס תכ"צ וז"ל ואם מחזירין אפי' הזכיר אפי' לאו נראה מהירושלמי פ"ק דתענית דמחזירין אותו דקמי התפלל ואינו יודע מה הזכיר כל ל' יום חזקה מה שהוא לנמוד מוזכר וכתצוהו המוס' צצפ"ק דצרכות (ולמוד) ממנו לכל הדצרים שצריך להזכיר (וכתצו שם רבינו ג"כ ללמוד ממנו ע"ש) וגם הכלצו כתב צבי' י"א צצם הר"ן נראה מזה הירושלמי שכן נמי אמרינן צר"ח וצחו"מ אם נצתפק אם אמר עיין היום אם לא שצריך לחזור אלא שצח"כ כתב מיהו צפ' שלשה שאלנו גרסי' יירושלמי דצספק הזכיר צר"ח וצח"מ אין מחזירין אותו עכ"ל ותמיהי עלייך איך לא נצתכל

מז טעה ולא הזכיר של ראש חודש בעצודה אם נזכר קודם שסיים תפלתו או אפי' אם סיים תפלתו ולא עקר רגליו והוא רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעצודה ואם לאו חוזר לראש: יז כל אותן שאין מחזירין אותן כגון על הנסים דתנוכה ופורים ויעלה ויצא צלילי

קובץ מפרשים
(א) ר"ף [גליין]: (ב) תוס' [גליין]:
30

אע"פ שלא פתח בצרכה שלאחריה אינו חוזר ואם יחזור הוא צרכה לצטלה וה"ר אלחנן ז"ל היה ר"ל כל זמן שלא פתח בצרכה שלאחריה חוזר והביא ראיה מהא דאמר לקמן צפ' שלשה שאלנו (דף מט): לגבי יעלה ויצא דצרכת המזון שאם לא פתח בהטוב והמטיב תקנו (טו) ברכה חדשה אע"פ שאם פתח בהטוב והמטיב אין מחזירין אותו א"כ ה"ר אע"ג דכשפתח בצרכה אין מחזירין אותו כל זמן שלא פתח יחזור לראש לאותה ברכה עצמה כמו שחקנו שם ברכה חדשה ולאו ראיה היא דשאני החם שכבר סיים ברכת המזון דהטוב והמטיב לאו דאורייתא [א] ואין שם הפסק צאמצע הצרכה אבל הכא אם יחזירוהו לאותה ברכה צצצר שאין לחזור הוא הפסק צאמצע תפלתו. וה"ר (יז) יונה ז"ל הביא ראיה [ב] דאין לחזור מהא דאמר טעה ולא הזכיר של ר"ח בעצודה חוזר לעצודה משמע דמיד שסיים ברכת עצודה דיינינן (יח) לה בטעות [ג] ולכך (יט) אמר לשון חוזר [ד] ואע"פ שלא התחיל עדיין ברכה אחרת ורבינו יצחק ז"ל ראה לר"ת ז"ל שחזר לאחר מודים צצצר שאם לא אמר אין מחזירין אותו א ולא מצתצר כלל דהיכא שאם עקר רגליו אינו חוזר לראש גם אם

תפארת שמואל

(טו) חוזר לעבודה בו. פי' לרצה ואף לא התחילה בברכה אחרת והטור כתב כל זמן שלא התחילה הוא אומר במקום שנזכר והוא דברי אבי העזרי בתענית רפ"ק ותמה אני עליו הלא פסקינן להדיא חוזר לעבודה ואיירי שלא התחיל ברכה אחרת כמו שכתב הרא"ש לקמן בשם ר"י ונראה דלא דק כולי האי ק"ל: (טו) תקנו ברכה חדשה. ג"ב עיין בתוספות סוף פ' אין עומדין תמצא מפורש היטב: (יז) וחר"ר יונה ז"ל הביא ראיה דצריך לחזור וכו'. כצ"ל: (יח) דיינינן לה בטעות וכו'. ולפי' משמע אפילו במקום שחייבו חכמים לחזור וסיים בעבודה חוזר לראש ולא גסי מה שאמר יעלה ויבא אבל בריש תענית משמע דס"ל דברי ראבי"ה שיוכל לומר משיב הרוח ומוריד הגשם כל זמן שלא התחיל ברכה אחרת ואין בה משום הפסקה היינו טעמא שחייבוהו חכמים לתחזיר לעבודה ודו"ק וה"ה ליעלה ויבא פ' בשחרית דר"ח ועיין בטור ובמרדכי: (יט) ולכך אמר לשון חוזר וכו'. פי' דלא הול"ל חוזר מאחר דלא חשבינן לו בטעות אלא הול"ל אומר בעבודה או לא הול"ל כלל אלא אם נזכר בהודאה חוזר לעבודה וכן בשם שלום ומדאמר בעבודה חוזר לעבודה דומיא דהודאה ושים שלום א"כ ממילא במקום שאין מחזירין דהיינו יעו"י ערבית שאין מחזירין כלל:

שיזכור צמקומו והיינו קודם (מודים) צמקוס שהוא עומד משמע דאיירי צמיד שסיים ברכת העצודה ומדלא אמרי' שיזכור צמקומו אלא אמר שחוזר לעצודה ש"מ דצטעומא דיינינן ליה: [ד] ואע"פ שצא התחצי' עדיין ברבה אחרת. וכתב צ"י סי' קי"ד דלע"ג דמצברי הר"י משמע דאפי' צצברים שמחזירין אותו קאמר דקיום ברכה צצבי בטעות לא הביא רבינו צצבריו לענין זה אלא לסתור צצרי הר"ר אלחנן בלבד דקאמר דאף לענין צצרים שאין מחזירין לא חשיב סיום ברכה בטעות וצהא ס"ל רבינו כוותיה אבל לא צענין צצרים שמחזירין אותו דהתם לא ס"ל לרבינו כוותיה דהא צצריש תענית כתב דלרצבי"ה בלא שום חולק שאם לא פתח בצרכה שלאחריה צצצר שמחזירין אותו אומרה שם וא"צ לחזור וכן משמע מלשון רבינו שכתב נראה דכל אותן שאין מחזירין כגון על הנסים כו' כיון דסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בצרכה של אחריה אינו חוזר עכ"ד הצ"י ומ"ש שלא הביא לדברי הרר"י אלא לסתור כו' ה"ק שביאור רק כדי להביא גם הר"ר יונה שאינו סובר ג"כ בהר"ר אלחנן וצוה סותר צצבריו של הר"ר א ג"כ מצברי הר"י אבל מיהת לאו מטעמיה של הר"י שאינו סובר לטעמו כלל דאי סבר טעמו א"א לומר דסבר כוותיה צצחדא ופליג עליה צצחדא דהא הא צהא תליא

דברי חמודות

צצמי דאחמר התם עליה דההיא דאשכח תנא ופליג כל יום שיש צו קרבן מוסף כגון ר"ח וחוש"מ צריך להזכיר מעין המאורע ואם לא הזכיר מחזירין אותו וכיון דפלוגתא היא וגמ' דידן מיימי צרייתא דקתי מחזירין פשיטא דלא חיישי' לצורך צרייתא ואפשר עוד דהתם צירושלמי לא לענין הזכרה דתפלה איירי אלא לענין הזכרה צצה"מ דהא אהזכרה צצה"מ דאיירי ציה מיימי ליה עכ"ל הצ"י ונראה מזה שדעתו לפסוק דלא כהלצו ומשום כך צצפרו הש"ע לא הזכיר דין הספק משום דקתמו כפירושו והי' בכלל לא אמרו דמחזירין אותו ואני תמה מאד על רמ"א שפסק להלצו ורמ"י כתב לשתי הסצברות ולא הכריע אבל נראה ודאי דהצרכות צ"י הצרכה היא דהא טעמא קאמר ועוד דצעל המימרא דאמר צירושלמי אין מחזירין ר' יוחנן הוא ועלה אמרי' דאשכחן תנא דפליג א"כ אין לנו אלא כצברי התנא שאפי' אם נוכל לומר דר"י תנא הוא ופליג מ"מ אם לו הכח לחלוק אין לנו כח לפסוק כמותו נגד תנא דצרייתא ועוד ראה זה מצאתי צירושלמי פ' אין עומדין אמתניתין דהאומר על קן צפור כו' רבי יעקב צר אחא ר' שמעון צר אצא צצם רבי אלעזר ספק הזכיר של ר"ח ספק לא הזכיר מחזירין אותו להיכן הוא חוזר שמעון צר אצ צצם רבי יוחנן עקר את רגליו כו' הרי שמעון צר אצ צצם רבי יוחנן צצעל המימרא דהתם הוא עצמו מפרש לדברי האומר מחזירין לכך הקרוב אלי לומר דכיון ששמעו לתנא האומר שלא כצבריו שחזר צו וכן לא דמה התם לתנא דפליג אע"פ שהיה יכול לדחותו דמיירי שידע שלא הזכיר אבל צצפק לא שמעינן מינה מדלא דחי הכין ש"מ דשמע וקיבל וא"י כצברי הצ"י דהתם צצה"מ והך דפ' אין עומדין מיירי בתפלה ולא תקשה דר' יוחנן אצרי' ודוחק לומר דלע"ג דמפרש לא סבירא ליה ומאחר דפשטא דגמרא דידן משמע דמחזירין אף צצפק מדביאה לאותה צרייתא דמחזירין כמ"ש הצ"י והאוס' כתבו כן בפשיטות מהירושלמי ועל

קיצור פסקי הרא"ש

ראש חדש וענונו בתענית וכיוצא בהן כיון שסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בצרכה אחרת אינו חוזר ואם יחזור הוא צרכה לצטלה וי"א שאם ירצה יחזור ולא מצתצר: לא יעשה אדם תפלתו קצב שלא לאומרה בלשון תחנונים אלא אומרה בלשון תחנונים ולא תהיה דומה עליו

קובץ מפרשים

(א) ר"ף [גליין]: (ב) תוס' [גליין]:

סיים הצרכה אינו חוזר לעבודה ואפשר שהוא היה מפרש אין מחזירין אותו אינו חייב לחזור ואם רוצה חוזר [ה] מיהו גם זה יתכן אם סיים תפלתו שיכול לחזור לראש [ו] דלא גרע מתפלת נדבה אבל צאמנע התפלה כיון דאינו מחויב לחזור נ"ל דהוי הפסק (נא) [ו] אם הוא חוזר: **ביתני** ר"א אומר העושה תפלתו קצב אין תפלתו תחנונים: **יח רבי** יהושע אומר המהלך במקום הסכנה יתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך [את שארית ישראל] [ח] בכל פרשת העיבור יהיו צרכיהם לפניך צא"י שומע תפלה: **גמ'** מאי קצב אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי אשעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי ורצון אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים פר"ח ז"ל דסביר רצון אם אומרה בלשון תחנונים אפי' דומה עליו כמשאוי הוי תפלתו תפלה (נב) [ט] ולא צבי אלא לשון תחנונים בלבד. ת"ר המהלך במקום גדודי חיה וליטטין

מעדני יום טוב

אלא טעמו אינו סוכר ולא הביאו אלא לסתור לדינו דהר"א צמה שגם הר"י לא סבר ליה כוותיה והוא דוחק קצת ועי' עוד לקמן: [ה] **בבאורה** נ"ל דה"ג מיהו גם זה לא יתכן אלא אם סיים אבל מה אעשה שגם הטור ס"ק ר"ד העמיק כמ"ש בשמו: [ו] **ד"א** גרע מתפלת נדבה. וא"י חידוש כיון שמשום שטעה זה חוזר ומתפלל וכי הא דכחז רבינו לעיל ס"ק ז': [ו] **אם** הוא חוזר. לפי מ"ש לעיל בשם הב"י דלרבינו אפי' עדיין לא התחיל בצרכה שלאחריה אלא שסיים הצרכה שבה מוכיר שוב אינו מוכיר ואפי' לא יחזור לאותה צרכה כשהוא בדבר שאין מחזירין אותו א"כ ה"ל לרבינו לכתוב בנכחן אם הוא מוכיר דהא אפי' להזכיר ושלל יחזור חשיבה ליה הפסק אלא דרבינו קאי על ר"ת דאף בדבר שאין מחזירין אותו היה חוזר לאחר מודים והיינו ודאי לצרכה שטעה זה וצדיקא כתב התוס' דסוף פירקין שר"ת היכא דלא עקר רגליו היה חוזר לצרכה וכו' מש"ה מסיים נמי בלישאל דחוזר אבל אה"נ דאף להזכיר בזהו מקום ושלל יחזור חשיבה ליה לרבינו דהוי נמי הפסק ועוד י"ל דזה נמי יתכן לקרות חזרה שהרי חוזר על מה שהיה לו לומר קודם לכן ומיהא קשיא לי הלשון שכתב רבינו לעיל בסמוך וז"ל גם אם סיים הצרכה אינו חוזר לעבודה וגדולה מזו דמתחלת דבריו כתב ואם יחזור הוי צרכה לבטלה דמשמע ודאי שכוונתו בענין החזרה שחוזר לראש הצרכה ודוחק לומר דהשמות שמוכיר ציעלה ויצא ובענינו חשיב ליה בצרכה לבטלה כיון שמוכיר השם אע"פ שצדיקא צוה נסתפק רמ"א בחזרת יעלה ויצא צבה"מ בס"י קפ"ח סעיף ו' והכריע שלא לאמרו מהך טעמא דתקשה לן על הנסים שאין צו החזרת שמות ומש"ה אומרים אותו צבה"מ כמ"ש שם ס"ק קפ"ז ולמה כללו בנכחן שלא לחזור כמו יעלה ויצא וענינו וגם לשון צרכה לבטלה אינו משמע כן דה"ל שמוכיר שמות לבטלה לכך נ"ל יותר לומר דרבינו לא מיירי הכא אלא בענין חזרה לאותה צרכה עצמה ובהא הוא דקאמר שאינו חוזר והוי צרכה לבטלה וצדיקא מיירי דברי הר"ר אלחנן וגם סוף דברי רבינו אבל בענין הזכרת הטעות בין צרכה לצרכה צהא לא קמיירי הכא ואע"פ שלדברי הר"ר יונה שכתב רבינו בנכחן הוי דינו דאין ראשי להזכיר אפי' בין צרכה לצרכה דהא כתב דמיד שסיים חשבינן ליה בטעות ורבינו לא מצי ק"ל הכי מעא דכתב לדרבנן צריש תענית מ"מ מייית ליה שפיר לסתור לדברי הר"ר דמיד שסיים הצרכה מחשבינן ליה בטעות ואינו חוזר לצרכה עצמה אבל לא הביאו לעיקר דין זה הנשמע מכלל דבריו שאף להזכיר בין צרכה לצרכה שאינו ראשי וכמבאר יותר מסוף לשונו שכתב דאם סיים בצרכת אחת חונן אינו חוזר הואיל ויכול לאומרה על הכוס ש"מ שאף להזכיר בנכחן אינו ראשי דבהא לא קמיירי רבינו הכא כלל אלא שם צריש תענית וניחא השתא דאע"ג דלא ס"ל בדברי הר"ר יונה בענין הזכרה שצין צרכה לצרכה מ"מ עיקר ראייתו וטעמו ס"ל נמי דלחשביה לטעות מה שסיים הצרכה ומשום כך אין לו לחזור לעבודה דהא הוא דמייתי ליה דלא מיירי הכא כלל אלא בבגון זה דלחזור לעבודה אבל להזכיר בין צרכה לצרכה צהא לא קמיירי הכא כלל אלא התם צריש תענית ואינו

דברי המודות

ראייתו של הכלבו יש קושיות חזקות כראי מונק א"כ ודאי דלא עדינן כוותיה אלא אף בסקפ צריך לחזור דסקפ תפלה לא הוי כשאר ספק ברכות אלא כדאמר' הלאה שיתפלל אדם כל היום כולו כדאיחא בפרק דלעיל סימן ט"ו כך נ"ל בתפלה אבל צבה"מ אין נ"ל כן וכמו שאכתוב בס"ד במקומו צ"כ שלשה שאכלו: (נא) **אם** הוא חוזר. ואף להזכיר בין צרכה לצרכה שלא יחזור לצרכה עצמה שטעה זה הוי הפסק בדברים אלו שאין מחזירין אותו ולא דמי להדברים שמתחזירין אותו שכתב רבינו צריש מ"מ תענית שאם נזכר קודם שהתחיל בצרכה שאחריה שמוכיר שם כ"כ צ"כ ואני כתבתי במי"ט שאין נ"ל בדבריו צהא אלא שצין שניהם שיש וכמו שכתבתי שמתחזירין אותו אומרה כשנזכר קודם שהתחיל אחרת כן באלו הדברים שאין מחזירין אותו אומר ג"כ בזהו המקום שנזכר צו קודם שהתחיל באחרת חונן מהבדלה הואיל ויכול לאומרה על הכוס: (נב) **ו"א** בעי א"א שיון תחנונים ב"בד. כרס המצק בפתח וצנחת ל' הטור ס'י

קיצור פסקי הרא"ש

כמשוי: יח המהלך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל תפלה קצרה אף כשהוא מהלך ולא יאמר ג' ראשונות וג' אחרונות וזה נוסחה צרכי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אצתי שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה והטוב צעייך עשה צדק אחת ה' שומע תפלה וכשנא לביתו מתפלל י"ח: ההולך בדרך מתפלל תפלה הדרך מעומד אם דעתו לילך פרקה וכ"ש יותר אבל פחות מפרקה לא יתחום בצדק ואם לא אומרה חוץ פרקה ראשונה יכול לאומרה אחר כך וזה נוסחה יהי רצון

קובץ מפרשים

(א) תהר"י ותוס' [גליין]:

מתפלל תפלה קצרה מאי תפלה קצרה אחרים אומרים (ג) צרכי עמך בית ישראל מרובין ודעתן קצרה יהר"מ ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה [ו] והטוב צעייך עשה צד"י ש"ח: [ב] אריב"ל הלכה כאחרים * א"ל אליהו לרצ יהודה אחוה דרצ סלא חסידא לא תרחח ולא תחטא [ב] לא תריו ולא תחטא וכשאתה יוצא לדרך המלך בקוץך ולא מאי היא אמר ר' יעקב אמר ר' חסדא וז' היא תפלת הדרך ואמר ר' יעקב אמר ר' חסדא (ג) כל היוצא לדרך צריך שיתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך [ג] (נה) י"ר מלפניך ה' אלהי שחילכני לשלום ותעמידני לשלום ותסמכני לשלום ותחילני מכך כל אויב ואורז בדרך [ג] ותחנני לכן ולחסד ולרחמים צעייך וצעיני כל

מתחלק בזה בין דברים שמתחזירין לדברים שאין מחזירין אלא דבכולם כל שלא התחיל בצרכה של אחריה מוכיר שם כך נראה צעיי ועי' צ"י דלקמן ס' כ' אלא שם כל זה צהבדלה שיכול להבדיל על הכוס ונפיק צהדיא מפומיה דהר"ר יונה כמ"ש לשונו לעיל המיקל שלא להזכיר אף בין צרכה לצרכה לא הפסיד שהרי יכול להבדיל על הכוס מה שנראה לי כתבתי: [ח] **בב"א** פירש"ה חייבור. צמ' מפרש אותו צבני פנים אמר ר' חסדא אמר ר' עוקבא אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כחשה עוצרה פירש"י והכי משמע בכל עניני פרישות העיבור כגון עברה כעוצרה ע"כ יהיו כל צרכיהם לפניך פירש"י גלויה לפניך לרחם עליהם ואיכא דאמרי אמר ר' חסדא אמר ר' עוקבא אפי' בשעה שהם עוצרים על ד"ת יהיו כל צרכיהם לפניך ופירש"י וי' פרישות העיבור שהן פורשין לעצירה וז"ל תהר"י ולשני הלשונות ר"ל בכל ענין שתעשה כשעצרו עיניהם או כשתכעס עליהם עשה צעייך וז"ל שני יטרכו לעם אחר אלא תראה צרכם ותספיק להם מה שצריכין כענין שהיה מתפלל כ"ג צויה"כ ולא יטרכו עמך ישראל זה לזה ולא לעם אחר: [ט] **ו"א** בעי א"א שיון תחנונים ב"בד. ומ"מ כתב תלמידי הר"י דמנד אחר הוי חומרא שאל"פ שלא יתפלל כמי שדומה עליו כמשוי אלא שמתפלל כמי שצריך לו הדבר צוחר אפי' אם אינו אומרה בלשון תחנונים אין תפלתו תפלה דלעולם אוליין צחר לשון תחנונים: [י] **והטוב** בעיניך עשה. וכן כתב צרי"ף ורמב"ם אבל צמ' ל"ג אלא בדברי ר"א שאומר דתפלה קצרה היא עשה רצוןך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליראך מתחת והטוב צעייך עשה ופירש"י עשה רצוןך בשמים שאין שם חטא ואין רצוןך עליהם אלא לטוב ועצור לתחנונים על רצוןך ותן להם ליראך נחת רוח שלא יתערצב רוחם ע"י הצריות כגון ע"י חיות וליטטין והטוב צעייך עשה אחת להם ודוגמא זו מצינו בספר שופטים ויאמרו צני ישראל אל ה' חטאנו עשה אחת לנו ככל הטוב צעייך אך הצילנו וגו' ע"כ וא"כ אין ענינה לענין התפלה של אחרים ומ"מ יש לפרש דלאחרים נמי מתפלל כן שאם אולי אין כל אחד וא' ראוי לתת לו כדי פרנסתו וכדי מחסורו מפני חטאיו המרובים על זה הוא אומר ומתפלל ג"כ והטוב צעייך עשה שהרי יוכל להפטר ממנו צעייך אחרים אך ורק כל מחסורו יהיה עליו צוה להנצל מגדולי חמיה ולסטים אשר הוא שם: [כ] **אריב"ל** ה"ב באהר"ם. צריכה דפליגא עליה צברייתא צמ' וז"ע שם דר' יהושע שצברייתא אינו אומר כמו שהוא אומר צמשה וז"ל דתרי תנאי הם אליביה: [כ] **ו"א** תריו ו"א תחבא. גרסי' ופי' רש"י לא תשתכר צין ותלמידי הר"י ז"ל פירשו כלומר לא תשבע כדי שלא תבא לידי חטא כי כשהאדם שבע ונמשך אחר תענוגיו שוכח עיניו הבורא יתצרך ע"כ: [ג] **ירמיה** שתודיעני צ"ש צ"ש בוי. ל' הטור ס' ק"י ומה שאינה פותחת בצדק כתב תהר"י צריש מכילתין דכיון דצ"ח ברכות שומע תפלה סמוכה להצרכה אם עכשיו אינה סמוכה להצרכה לא חיישינן להכי. ועי' צד"ח: [ג] **בגמרא** גרס קודם ותחנני כו' ותשלם צרכה צמעשה ידי אבל גם צרי"ף ליתא:

צ"ח וכו' ג"כ ושלל תראה עליו כמשוי ומצקם ליפטר ממנה וכתב צ"י דס"ל דלכתחלה תרויהו צבי אליבא דכ"ע וצמ"ט כתבתי בשם הר"ר יונה שאף על פי שאינה דומה עליו כמשוי אפי' אם אינו אומרה בלשון תחנונים אין תפלתו תפלה: (ג) **צריב** עמך בוי. רמ"ז ז"ל כתב רבון העולמים צרכי עמך כו' והוא נכון שהיחך מתחיל לבקש רחמים מלפניו ית' ולא הזכירו עדיין ועוד הרי ארז"ל לעולם יסדר אדם שבתו של מקום ואח"כ יתפלל מנלן ממשא כו' פ"ק דע"ו סוף דף ו': (ג) **ב"א** היצא צד"ר צריב צ"ה צ"ה. ואין צריך לומר אותה אלא פעם אחת ציוס אפילו אם יונת צעיר צאמנע היום כ"כ טור סימן ק"י וכתב צ"י שצ"כ בלבו בשם הר"מ וכתב עוד אבל אם דעתו ללון צעיר ואח"כ נמלך ויאל מנחה לעצור חוזה לה או לשבז לביתו צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת: (ג) **הי** רצון ב"ב צריב ד' א"ה שתודיענו. כבר כתבתי צמ"ט בשם תלמידי הר"י למה אינה פותחת בצדק שהוא לפי שבתפלת י"ח אין צרכה

[דף כט ע"ב - ל ע"א]

רוחי [ע] ותחזירני לביתי לשלוש בא"י ש"ת. אמר אצ"י לעולם [דף ל ע"א] [פ] לישחק אינש נפשיה צדיי צבורא אימת מזלי לה א"ר יעקב אמר רב חסדא [צ] משעה שיאחו צדק ועד כמה עד פרסה. צה"ג כתב מי שיש לו לילך פרסה או יותר יצרך אבל פחות מפרסה אינו מצרך וי"מ עד כמה מידון אותו צאחיות הדרך ויכול לצרך אותו עד פרסה כלומר בתוך פרסה ראשונה יכול לומר אבל (ב) לאחר פרסה לא (ג) ונראה פי' ה"ג עיקר אס יש לו עדיין ללכת הרבה למה לא יצרך (ו) אבל כשיש לו לילך פחות מפרסה צריך לעיר לא היו מקום סכנה (זח) וא"צ לצרך. והיכי מזלי לה. רב חסדא אמר מעומד [ק] רב ששת אמר מהלך (נא) [ר] וכדרב חסדא טפי עדיף דהא רב ששת קאי וקמזלי לה דאמר מהיות טוב אל תקרא רע [ש] מאי איכא בין הבינו לתפלה קצרה הבינו צעי תלתא קמייתא ותלתא צתרייתא [ת] וכי מטי ליישוב לא צעי לנלווי תפלה קצרה לא צעי לא תלתא קמייתא ולא תלתא צתרייתא (ם) וכי מטי ליישוב צעי לנלווי הבינו מעומד (סא) תפלה קצרה אפי' מהלך (ב) ואע"ג דאמר' לקמן גבי

תפארת שמואל

(כ) אבל לאחר פרסה לא. נ"ב וה"ה אם שכח מלאמרו והגיע קרוב לעיר תוך פרסה ורצה ללון בו שלא לאמרו כך דעת הטור ולא נהירא מאחר דסתם דרכים בחזקת סכנה וצריכין שימור בודאי צריך לאומרו אפי' הגיע תוך פרסה ואין דומה לתחלת הלכות מן העיר ואין דעתו לילך

מערני יום טוב

לאו הא דרב ששת דהוי קאי ומזלי כו' לא היה לנו להתפלל אלא במהלך ולא במעומד דהלכה כרב ששת באיסורי והוה כמו צק"ש צפ"ק צמחני' דר"ט שהטע וקרא ואמרו על שעבר על דברי צ"ה כדאי הוא לתוב צעמנו אבל מדחזין לרב ששת דאיהו גופיה הוה קאי ומזלי ואומר מהיות טוב וגו' שמעינן מיניה דרב חסדא עדיפא ולכן צריך שיתפלל אותה מעומד והוי דומיא דההוא פלוגתא דצ"ש וצ"ה צמי ששכת ולא צירך צס"פ אלו דברים שאע"פ שצ"ה אומרים יצרך במקומו מודו שטוב לעשות כצ"ש כמ"ש רבינו שם ס' ה' ופשיטא מילתא ולא צריכא למימר דהיכא שיש סכנת דרכים וכשיעמוד שיש לחוש יותר שודאי שלא יעטרך לעמוד ואף רב חסדא לא יתלוק צוה ועיקר מחלוקתם היא בעיקר דינא היאך היא ומשום כך הרי"ף ורבינו גרסי דרב ששת אומר מהלך ול"ג אפי' מהלך כמו שהיא הגי' צגמ' שלפנינו כך נ"ל: [ש] **מאי איכא בין הבינו לתפלה קצרה בו**. תימה לימא דאיכא צינייהו דתפלה קצרה אינו מתפלל אלא במקום סכנה וכדמסיק רבינו בסמוך (וכן צפ"ק סס"ג) והבינו מתפלל אפי' שלא במקום סכנה וי"ל דהכי קא צעי מאי צינייהו כל אחד במקומו תפלה קצרה במקום סכנה והבינו שלא במקום סכנה. תוס': [ת] ובי מפי דיישוב. וכן גי' הרי"ף וצגמ' כי מטי לביתיה ועי' מ"ש צוה לעיל סוף ס' י"ג ולקמן בסוף זה הסי' ואע"ג דאמר' לקמן כו' רשב"א כו' ופסק כוותיה צה"ג ואליציה הוא דמקשה וכן הוא לקמן בתוס' ומסקי' כר"ח שפוסק דלא כוותיה וכן מסיק רבינו לקמן וא"כ אינה קושיא כלל מרשב"א ולא הביאו רבינו אלא ליישב אליציה דמאן דפוסק כוותיה ועוד נ"ל שהקושיא היא אליצא דכ"ע דאע"ג דאין הלכה כרשב"א אלא כאציה דשמואל ולוי מ"מ מדרשב"א נשמע לראצוה דשמואל ולוי אי לא קדים וללי ואולי באורחא דמתפלל כשהוא מהלך ועי' לקמן בד"ח סעיף ס"ו: [א] **מדיא שבעינן בו**. כ"כ הרי"ף וכלומר מדאמר'

דברי המודות

לעמוד עומד. הרמב"ם: (סב) **בגון המהלך במדבר וביוצא בו**. עיין לעיל סעיף מ': (סג) **היה יושב בספינה או באסדה או בעגלה**. (כדתניא צבי' דלקמן) אס יכול לעמוד עומד אס לאו יושב במקומו ומתפלל הרמב"ם פ"ה מה"ת וכתב צ"י צסס א"ח שאס יכול לעמוד צהגיע למקום כריעות עומד כדי שיהא כורע מעומד ומפסיק ג' פסיעות ואע"פ שיושב צכל בתפלות שפיר דמי ואס א"א מתפלל כתפלתו צצנחו ע"כ: (סד) **ישב במקומו ויתפלה**. ועיין לקמן סעיף ע' אבל צללו היכי יוחר אפי' להשען צעמוד או צתצירי כדאיחא פ' הקורא עומד דלא הוי צעמיה: (סה) **צפי שאין דעתו מיושבת ע"יר**. וכתב הרמב"ם חולה מתפלל ואפי' שוכב על ג'דו והוא שיכול לכיין את דעתו וז"ל א"ח צסס פסיקתא אס אין אתה יכול התפלל על מטתך אס אין אתה יכול ואתה אנוס מחולי או מד"א אמור צצנצב שנאמר אמרו צלצבנס ע"כ ועוד כתב א"ח צסס רש"י שמי שהיו לו גוים מכאן ומכאן ומחירא שמה יפסיקו תפלתו או יפסידו מקחו שיושב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אף על פי שצריך לעשות שלס פסיעות צסוף התפלה יושב ומתפלל וכורע וכתב צת"ה סימן ו' דמי צצא צדרך והוא סמוך למלון אס יכול להסתלק מן הדרך צמקום שלא יפסיקוהו עוצרי דרכים יסתלק שס ולא יתפלל צמלון של גוים שלא יצללוהו צני היות אבל אס אי אפשר לו להסתלק מן הדרך צמקום שלא יפסיקוהו יתפלל צמלון צצויה קרן זוית: (סו) **ומתפלה במהלך וכו'**. וכתב

קיצור פסקי הרא"ש

צצהמ"ק יכיון פניו כנגד קדשי הקדשים היה עומד אחורי הפרכות הופך פניו לפרכות נמאל עומד צמזמה הופך פניו למערב צמערב הופך פניו למזרח צדרוס הופך פניו לצפון צצפון הופך פניו לדרוס נמאלו כל ישראל מכיונים לאציהס צצשמיס ואצתנו מכיונים למזרח שאנו יושצים צמערבה של ארץ ישראל:

שדה צופים

דף ל ע"א השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומצננע וכו'. הרא"ש צסוקה פ"ג ס' כ"ו:

קובץ מפרשים

(א) תוס' [גליין]: (ב) תוס' [גליין]:

[דף ל' ע"א]

ב אבוה דשמואל ולי כי הוּו צעו למיפק לאורחא הוּו מקדמי ומנלי פי' רש"י קודם היום ולא אֵ נהירא דזמן תפלה אינו אלא משיעלה עמוד השחר כמו תמיד הבוקר ור"ח ז"ל פירש מקדימין מעלות השחר דעיקר זמן תפלה הוא מהנך החמה אבל צעוד לילה אין לו להקדים ולהתפלל. כמאן כהאי חנא דחניא השכים ללאת לדרך [ו] מציאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה [ו] וקורא ומתפלל (טז) [ח] וכשיגיע זמן ק"ש קורא ר"ש בן אלעזר אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל במאי קמיפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף ומר סבר מיסמך גאולה לתפלה עדיף מרימר ומר זוטרא בשבתא דריגאלא הוּו מכנפי צי עשרה ומנלו רב אשי מנלי בהדי אבורא מיושב וכי הוה אחא לצימיה הוה קאי ומנלי אמרו ליה רבנן ליעבד מר כמרימר ומר זוטרא אמר להו טריחא לי מילתא אמרו ליה ליעבד מר כאבוא דשמואל ולי אמר להו לא חזינן להו לרבנן קשישי דעבדי הכי א רבינו חננאל ז"ל פסק כאבוא דשמואל ולי דלפי' רב אשי דבסמוך לא פליג עלייהו אלא לא חזינן רבנן [ט] קשישי קאמר והיינו טעמא דמהלך בדרך אינו יכול לכון הלכך טוב יותר שיקדים ויתפלל מעומד. [י] אבל רב אשי היה מתפלל מיושב לכך לא היה רוצה להקדים

מערני יום טוב

כנסיות שבה הארון שמתפללים כנגדו עכ"ל אבל י"ל שיש ג"כ לפרש הגמ' דלא יחפור דאדרומי ממש קאמר ולא ללדד ומיהו לא בא למעט שלא יכוין כנגד מערב אלא דכדי שיקיים ג"כ הרוצה להסכים ידריש וכדאמר ריב"ל שמתחכם מתעשר ג"כ קאמר רב חבינא שידריש שנתקיים בזה ג"כ ספונה לא"י ומנאל שהכל נתקיים צידו ומעתה נתקיימו דברי רבינו מ"ש שאנו פונים למזרח בללד דהא ה"ג בני צבל לא היו מחויבים לפנות לדרום דוקא. ועיין בדברי תמודות: [ז] מביאין לו שופר ותוקע. וא"ת א"כ היכי קמיני השכים ללאת לדרך כיון דביו"ט מיירי תיךר צ"י סי' פ"ט בשם הרשב"א דנמשכים ללאת לדרך תוך החתום עסקינן וא"ר חוץ לחתום וע"י בורגנין: [ז] וקורא ומתפ"ל. פי' הב"י דהכא בשהשיירא מהלכת וא"ל לו להתעכב עד שיגיע זמן תפלה ויתפלל דאלת"ה הא אמרי' בפי' היה קורא סי' ז' דאסור לאדם ללאת לדרך קודם שיתפלל בו' אלא דהתם מיירי שרשות צידו להתעכב אלא שהוא רוצה למהר לדרך ויליך קודם שיתפלל: [ח] ובשייגיע זמן ק"ש קורא. וא"ת לפי' ר"ח דלא מקדימים להתפלל אלא משיעלה ע"ה א"כ גם ק"ש היה לו לקרות כרשב"י דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש בו' תיךר הרשב"א דהכא ביוצא בשיירא א"י במקום שאין שם גודלי חיה ולסטים דמשום תפלה כולה צעי עמידה וכוונה בדאפשר ואפשר שלא יזדמן לו בדרך אבל ק"ש שאינו תיךר אלא פסוק ראשון וא"ר עד על לבנך מזדמן לו בסתם דרכים הלכך מתאחר הוא למלוה מן המוצתר עד זמן המקרא וכבר כתבתי זה שם בדר"ח סעיף מ"ה: ובשייגיע זמן ק"ש קורא. ובגמ' גרס מו השכים ללאת בקריון או בספינה מתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא אבל גם הטור לא העתיקו אבל צבי' כשהעתיקו הגמ' כתב לבצא זו והעתיקה רמ"י ז"ל: [ט] ב"ד דה"ג קשישי הוא דקאמר. והב"י העתיק קשישי קאמר: [י] אב"ר רב אשי היה מתפ"ל מיושב. ודהשיב להם לא חזינן לרבנן קשישי בו' ולא השיב להם דאבוא דשמואל ולי הוּו צעו למיפק לאורחא י"ל דהה"ג כן

דברי המודות

הגשמים לא נראים השמש בכל אלו הארצות כי אם בדרום ואם היינו עושים נד התפלה נגד זריחת השמש היינו לרייךן לעשות באלכסון העולם קאת עד שחאה נוטה ממזרח לדרום אלא עושין אותה במלמע היום היינו משוכה בקו שזו בין דרום לצפון אבל לפי מה שכתבתי במי"ט דמשמע לי מהגמ' דפי' לא יחפור דבני צבל היושבים במזרחית לפונית לא"י שהיו מדרימים בעינין נטיה לדרום שפניהם למערבית דרומית א"כ גם אנו היושבים מערבית לפונית לארץ ישראל יש לנו לנטות לדרום דהיינו למזרחית דרומית ומ"מ נוכל לעשות צענין שלא תהא ממש כנגד זריחת השמש וז"ל רמ"י ו"ל י"ל שטוב וטובן כשעושין בכו"כ שיהרו שיעשו הכותל המזרחית שעושים שם הארון ושתתפללין כנגדה שחאה נוטה היא לא נקתה למזרחית דרומית ואז נעמוד מכיוון כנגד א"י וירושלים ובהמ"ק וקודשי הקדשים וגם לא חתהם הזקוקים ועמידה באופן צידים תקופת יוסן או תקופת חשרי או סמוך להן בו' או בו' ימים כשחזרה השמש בצקק ותכנס בחלון שבאמצע הכותל המזרחי מן הבית הכנסת ויכה הניצוץ כנגדה על הכותל המערבי נוטה הניצוץ מן אמצע הכותל המערבי ללד דרום רחוק מן האמצע באופן שכמו תאי שעה או שעה אחר הוריתה תגיע אל אמצע הכותל ממש מול חלון המזרחי ע"כ אלא שמפני שלא ראיחי נוהגין בן אמרתי אל לבי שהוא לפי שטבירים פי' בהמלא כמשמעה דאדרומי ללד דרום בללד וא"כ יקשה מה שהקשיתי אמאי לא למערב והא בני מערבא אקרו בני א"י לבני צבל ולתךר זה ז"ל דסגי ברות אחת או למערב או לדרום ודר' חבינא דאמר אדרומי לאו לאפוקי למערב אלא משום דלעיל מינה אמרינן הרוצה להסכים ידריש אמר להם שידרימו דבוא מתקיים ג"כ שפניהם לא"י דהא צבל בלפונה דא"י קיימא אבל אה"ג כשהיה פניהם למערב נמי יוחא וא"כ גם לנו סיגי לן כשפינו למזרח זה י"ל לקיים המנהג ומ"מ דעתי נוטה וכן אני רגיל לעשות ללדד למזרחית דרומית אם לא שאני מתפלל ואני עומד בלד דרום הארון שאז יהיה נראה כסופך עורף ולא פנים כלפי הארון שאז אני הופך פני למזרח בללד ודי לי אז בשחיות שאני שוחה בנטייה קאת לדרום: (טז) ובשייגיע זמן ק"ש קורא. דמיירי בסתם דרכים שיכול להתעכב ולעמוד עד שיקרא פסוק ראשון כמ"ש

קיצור פסקי הרא"ש

שאינו סומך גאולה לתפלה ממה שימתין להתפלל בדרך ויתפלל כשהוא מהלך ויסמוך גאולה לתפלה ורש"י ז"ל פסק קודם היום ולא נהירא:

קובין מפרשים

(א) תוס' [גליין]: (ב) תוס' [גליין]: (ג) תוס' [גליין]:

ולא כמו שפירש הרב ר' יוסף דאיירי במקום סכנה. ת"ר סומא או מי שאינו יכול לכיון הרוחות יכוין את לבו כנגד אציו בשמים שנאמר [ב] והתפללו אל ה' היה עומד בצ"ל (טו) [ג] יכוין כנגד א"י שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם היה עומד בצ"י יכוין כנגד ירושלים שנאמר והתפללו אל העיר הזאת היה עומד צירושלים יכוין כנגד בהמ"ק שנאמר והתפללו אל הבית הזה היה עומד צבהמ"ק יכוין דעתו כנגד בית קדשי הקדשים שנאמר והתפללו אל המקום הזה היה עומד צבהמ"ק יכוין דעתו כנגד בית נמנאל עומד במזרח מחזיר פניו למערב במערב מחזיר פניו למזרח בדרום מחזיר פניו לצפון בצפון מחזיר פניו לדרום נמנאל כל ישראל מכוונים לבם לאציהם בשמים א"ר אצין ואיחיתמא רבינא מאי קרא כמגדל דויד לוארך בנזי לתלפיות תל שהכל פונין לו [ד] וכהך שמעתתא קי"ל ודלא אֵ כהאי שמעתתא דב"ב פ' לא יחפור (דף כה) דפליגי תנאי ואמוראי התם אם שכינה במזרח או במערב והתם נמי מסיק כשמעתתא דהכא אמר ליה [ה] רב חבינא לרב אשי אתון דקיימתון אכפונה דא"י אדרמו אדרומי (סח) מה שאנו מכוונים האידנא למזרח [ו] מפני שאנו במערבה של א"י:

כי מטי ליישוב בו' וכן הוא צפי' הגדפס בציבז להרי"ף מדקמני כי מטי ליישוב משמע דמיירי במהלך במדבר: [ב] ה"ג שנאמר והתפ"ל א"י ה' אלהיהם: [ג] יכוין כנגד א"י. גרס והיא גירסת התוס' שכתב דלא גרסי' לבו דלפניו קאי כדקמני סיפא היה עומד במזרח מחזיר פניו למערב: [ד] ה"ג ובהך שמעתתא קי"ל וא"י כהאי שמעתתא. וכן הוא צטור סי' ז"ד: [ה] רב חביבא. ובגמ' ר' חנינא וראיחי בסקר יוסטקין רב חבינא מחזונהא אמר לרב אשי ועוד שם ר' חנינא בר ציבי בזמן רב אשי: [ו] מפני שאנו במערבה ש"פ א"י. וקשה לי דא"כ אמאי אמרו לבני צבל אדרמו אדרומי דהא איניהו הוּו קיימי במזרחא של א"י דבכמה דוכתי בגמ' קרי בני מערבא לבני א"י לפי שיושבים במערבה של צבל וא"כ היה להם לכיון ג"כ כנגד מערב וכי תימא דמ"מ היו ג"כ ללפונה של א"י והיינו שהיו מזרחיים לפוניים לא"י א"כ אכן נמי אע"פ שאנו מערבית לא"י לא מערבית ממש אנו אלא מערבית לפונית כידוע לכל רואי מפת העולם והיה לנו לעשות כבני צבל לאדרומי וג"ל שאפשר לפרש בן הא דאמר אדרומי דהיינו ללדד ג"כ ללד דרום אבל עכ"פ למערב נמי ולפי שזה היה מפורסם לכל שא"י מערבית בצבל דהא כ"ע קרו להו בני מערבא לא הוואך לומר אבל זה שבני צבל הם בצפון א"י לא היה מפורסם לכל ולכן הוואך להביא ראיח לדבריו דקאמר ומגלן בצבל ללפונה דא"י קיימי דכתבי מנאפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ ולפי זה מילתא דרב חבינא סמוך אלעיל מיניה דאמר' הרוצה שיסכים בו' ולא ריב"ל אמר שכינה במערב ומשני דמלדד אלדודי א"ל רב חבינא בו' דרב חבינא השתא נמי קאמר אדרומי בכגון אלדודי דלמערב פשיטא שיחזרו פניהם והא מלתא כ"ע הוּו ידעי ורב חבינא קאמר שיילדד ג"כ לדרום דבוא השתא ממש כנגד א"י וגם יתקיים הרוצה להסכים ידריש דלעיל מיניה כך י"ל ותקייע לרמ"י ז"ל שכתב צבי' ז"ד דאנו היושבים מערבית לפונית א"י שיש לנו להתפלל כלפי מזרחית דרומית ולהעמיד בן הכותל מזרחי בצבתי

הטור שכן גם אם היה מהלך ברגליו מתפלל דרך הלכות אף אם אין פניו כנגד ירושלים אפי' שלא במקום סכנה כ"א יעמוד ויתפלל יקשה צעניו יחזור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכיון ע"כ וכן נראה מהא דסימן דלקמן דאף על גב דמסיק רבינו לפסוק דלא כר' שמעון בן אלעזר אלא כאבוא דשמואל ולי דמקדמי ומנלי מכל מקום מדרשב"א נשמע לאבוא דשמואל ולי דאי לא קדים ונלי שיתפלל מהלך וכמ"ש ג"כ במי"ט בסי' דלעיל וגם רבינו ירוחם כתב בדברי הטור שאין לו לעמוד בדרכו כשהוא מהלך בדרך בו' ושכ"כ המפרשים ורבינו הרא"ש ז"ל וכתב עוד רבינו ירוחם שז"ל יש הכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו ישוב דעתו ע"כ כתב עוד הטור דשם מתמירין לעמוד בצלות וכ"כ תהר"י ברכוב ע"ג במה דלפתות יעבב אותה כצבא וכבז צ"י דלענין הלכה נראה שאם אפשר לעבב הצהמה בצלות יעבב ואם הוא במקום סכנה אפי' בצלות לא יעבב וכי' רמ"א בשם הגה' אלפסי החדשות שיחזור הצהמה ג' פסיעות לאחריה ועולה לו כאלו פוסע בעצמו: (טו) יבויין בבגד א"י. ולא תימא כנגד א"י בללד אלא כנגד א"י וכנגד ירושלים וכנגד בהמ"ק וכנגד קדשי הקדשים וכשעומד צירושלים א"ל לכיון כנגד ירושלים שהרי כבר עומד בצוהה אבל יש לטין כנגד בהמ"ק וכנגד בית קדשי הקדשים וכו' כ"כ תהר"י ומוכרח נמי מהמשנה דהא תנן היה רוכב על התמור בו' יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים ובודאי שלא ירכוב על התמור כשהוא צבהמ"ק: (סח) מה שאנו מכוונים האידנא למזרח מפני שאנו במערבה ש"פ א"י. וכתב הסמ"ג ואע"פ דאמר מר הרוצה שיסכים ידריש ושיעשיר יצפין יצפין מ"מ תיךר ללדד פניו למזרח כדמסיק התם צפי' לא יחפור ע"כ ואיחא התם דריב"ל פליג ואומר דלעולם ידריש שמתוך שמתחכם מתעשר שנאמר אורך ימים בימינה ובשמאלא עושר וכבוד ואללדד יאירודי קאמר דכ"פ תיךר שיחזיר גם פניו לא"י וכתב רמ"א בשם הגה' אלפסי החדשות שאין עושים מקום הארון ולד התפלה נגד זריחת השמש ממש כי זהו דרך הזקוקים רק מכוונים נגד אמצע היום ע"כ והפי' שאנו אין אנו יושבים כנגד זריחת השמש שארצות האלו נטוים הם לצפון מהלך השמש שהרי מעולם בין צימות החמה בין צימות

ב המשכים ללאת לדרך ואין לו פנאי לקרות שמע ולהתפלל מוטב שיתפלל קודם שילך כדי שיתפלל מעומד ובלבד שיעלה עמוד השחר אע"פ שלא יקרא ק"ש עד שיגיע זמנו ואע"פ

(ע) ועוד דעיקר תפלתו היתה מעומד אלא שרצה להתפלל עם הנצור מיושב וזה"ג פסק כר' שמעון בן אלעזר [ב] ומסתבר (כג) טפי כמו שפסק רבינו חננאל ז"ל כיון דרב אשי [פ] לא פליג אדרב ושמואל הלכתא כוותיהו:

בא מתני' ר"א בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחצר עיר וכו"א
בחצר עיר ושלא בחצר עיר [מ] רבי יהודה אומר משמו כל מקום שיש חצר עיר יחיד פטור מתפלת המוספין:

[דף ל ע"ב] **גמ' יתיב** רבי חנינא קרא קמיה דר' ינאי ויחזי וקאמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ר"א בן עזריה א"ל פוק קרא קראיך לברא
אין הלכה כר' יהודה דאמר משום ר"א בן עזריה. א"ר יוחנן אני ראיתי את ר' ינאי דללי והדר ללי א"ל ר' ירמיה לר' יוצא ודלמא לא כוון דעמיה מעיקרא והשתא כוון דעמיה א"ל תא חזי מאן גברא (כג) רבה [ג] דקא מסהיד עליה מכאן משמע דמי שלא כוון דעמו [ם] לכל הפחות באבות (עא) שזריך לחזור ולהתפלל. ר' אמי ור' אסי אע"ג דהוו להו חליסר צי כנישתא בטבריא לא הוו מזלי אלא ציני עמודי היכא דהוו גרסי

(כג) **ומסתברא טפי כמו שפסק וכו'.** נ"ב ולא שסבר המחבר שלא יכול לקרות ק"ש אחר שעלה עמוד השחר דהא לעיל פ"ק פסק כדברי הרי"ף דמי שהשכים לצאת לדרך קורא ק"ש אלא דס"ל דהכי עדיף שיקרא ק"ש בעונתו ולעיל איירי בענין שידוע לו שלא יהא לו שעת הכושר

תפלת

השיב להם דרבנן קשישי כשהיו דורשים לא הוו עצדי כאצוה דשמואל ולוי להקדים התפלה וממילא רווחא שמעתמא דהיינו טעמא דמהך דרך וכו': [ב] **ומסתבר טפי כמו שפסק ר"ה ז"ה.** ואע"ג דלעיל סי' י"ד כתב שיש לסמוך על דברי זה"ג דכל דבריהם דברי קבלה גם על ר"ח כתב בן צם"פ שזעזות הדיינים וצפ' ואלו מגלחין כתב בשם ר"ת דאין לסמוך על זה"ג דסגי נהור הוה ותלמידיו כתבו בשמו וכו' ועי' מה שכתבתי לעיל וצפ' הדיינים: [פ] **ה"ג א"א פלגי אדאבוה דשמואל** וז"ו **הכתבא** כוותייהו: [מ] **רבי יהודה** אומר. מפרש בגמ' דאיכא צינייהו יחיד שלא בחצר עיר ת"ק סבר פטור ור' יהודה סבר חייב: [ג] **דקא מוסהיד עליה.** שעדותו היתה להעיד שהתפלל מוספים ולא היה מעיד אא"כ שהיה יודע צירור דלא משום שלא כוון דעמו מעיקרא דדר ללי וצירושלמי אמר צהדיא בעדותו

במי"ט בשם הרשב"א וכתב רמ"י ובשכמול"ו וכבר כתבתי לדבריו בפ"ב סעיף ו' וכן כתבתי בשם הב"י שם סעיף י"א: (ע) **ועוד דעיקר תפלתו היתה מעומד.** ונראה מזה שמי שמתפלל מיושב מדינא חייב לחזור ולהתפלל מעומד וא"כ אע"פ שאנו אין יכולין לבין תפלתנו ואין חוזרין משום חסרון כוונה כמ"ש בסמוך וכתבתי ג"כ בסי' י"ג בשם רבינו שאין להתפלל שמי תפלות מנחה גדולה ומנחה קטנה הכא מדינא נהנימי גם אנו בכל מקום שנהיה מוכרחים להתפלל מיושב כגון האזי גוגא דבג"י דלעיל כשנוכל לריים לחזור ולהתפלל מעומד ומדאמרין סתמא דהוה קאי ומזלי משמע שלא היה מחדש זה דבר ומזלי תפלה הנהוגה עלי מוספת ומגרעת: (עא) **שצריך לחזור ולהתפלל.** ויראה דאפי' אם כוון בטולן ולא כוון באצות שזריך לחזור-גמי והאידינא אין אנו חוזרין בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין א"כ למה יחזור טור סי' ק"א ועיין במי"ט פ"ב סי' ג' וכן בס"פ דלקמן: (עב) **ולאחיב נהגו להתפלל בוי.** ויתפללו אותה ציחיד תחלה ככל התפלות ואח"כ יאמר אותה ש"ך בקול רם צ"י סי' רפ"ו בשם שבזלי הלקט: (עג) **כדי שתתהויל דעתו עליה.** ומפרש צירושלמי דהיינו כשילך ד"א כ"כ החוס' ונקצור ובטור כתב כדי הלוך ד"א משמע דלא צעי שילך והדין עמו שכן מסיק צירושלמי אדאמר התם דמהלך ד"א א"ר אבא ולא סוף דבר עד שיהלך ד"א אלא אפי' שהה כדי הילוך ד"א והב"י לא העיר בזה: (עד) **טעה וז"א הזכיר ש"ר ר"ה.** וכתב הסמ"ג דבשבת וי"ט מחזירין אותו ובסמ"ק כתב דאפי' בשבת וי"ט גמי אין מחזירין והכי מסתבר דמאי שנא שבת וי"ט מר"ח כ"כ הטור והב"י כתב דאיכא למימר דבר"ח שהוא יום עשיית מלאכה הקילו בכך מפני טורח צבור כדי שלא יחבטלו ממלאכתן אבל בשבת וי"ט שאין בזה עשיית מלאכה לא רצו להקל והכי נקטינן אבל רמ"א כתב לנהוג כדברי הסמ"ק והטור ורמ"י ז"ל כתב לשתי הסברות והשמיט להכרעמו של רבו רמ"א ז"ל ובאמת דמכיון שהבדייתא נקט ר"ח משמע דדוקא ר"ח דאל"כ ה"ל למחזי טעה ציוס שיש צ מוסף וכמ"ש הב"י אלא אפשר לר' לומר דלדבריה הבריייתא נקט לרבותא ר"ח שאע"פ שאין חייבים לעגנו כמו בשבתות וי"ט אפי"ה תשו על טורח הנצור ומכיון שיש רבותא למנקט ר"ח אע"פ שאם היה אומר יום שיש צ מוסף היה ג"כ נכלל צ ר"ח מ"מ אינו קושיא כ"כ כיון דנקט בלשון קצרה והוי רבותא וכתב רמ"י דאפילו

ר' יצחק בר אבדימי בשם רב אמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה. (ה) רבינו חננאל ז"ל גורס אין הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה אלא כרבנן דאמרי צין בחצר עיר צין שלא בחצר עיר (עב) ולהכי נוהגים להתפלל תפלת מוסף ציחיד [ע] ולהכי מייחתי נמי להא דר' אמי ור' אסי דלא הוו מזלי אלא ציני עמודי לאשמעינן דאפי' תפלת המוספין היו מתפללים ציחיד כרבנן: **בב כמה** ישהה צין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא חד אמר (עג) [פ] (כד) כדי שתתחולל דעמו עליו וחד אמר כדי שתחזון דעמו עליו מאן דאמר כדי שתתחולל דכתיב ויחל משה ומאן דאמר כדי שתחזון דכתיב ותחזון אל ה': **בג תניא** (עד) [ז] טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו מפני שתפלת המוספין לפניו א"ר יוחנן ובצבור שנו (עה) מפני טורח הנצור (עו) אבל ציחיד [ק] מחזירין אותו ואם לא הזכיר בתפלת מוספין חוזר ולא סמכינן על מה שהזכיר בשחרית דדוקא אחתלה שעדיין לפניו סמכינן ולא על התפלה שהזכיר זה כבר [ר] ולא סמכינן נמי על מה שיכול לומר במנחה כי דוקא בשחרית ומוסף

תפארת שמואל

לקרות אח"כ בדרך ע"כ קורא אותו אחר שיעלה עמוד השחר וק"ל וכן פי' ר"י לעיל: (כג) **גברא רבה דקא מוסהיד עליה.** נ"ב פירוש שר"י שהעיד על הדבר יפה דוקר דבשביל תפלת מוספין היתה: (כד) **כדי שתתחולל.** נ"ב ושיעורו כדי הילוך ד"א:

מעדני יום טוב

שהתפלל מוספים: [ם] **לפ"ה הפחות באבות.** כדמסיק בס"פ דלקמן: [ע] **ולאחיב מייחתי נמי לאחיב דר' אמי בוי.** אף דכבר אמרנו בפ"ק דף ת': [פ] **כדי שתתהויל בוי.** זו היא גי' הרי"ף וכוונה היא שכן ממקום שלמד ויחל משה מוקדם הוא לואתחנן וי"ל שגם גי' החוס' כך היא דאי גירסתם כגי' הגמ' ורש"י דגרסי כדי שתחזון צרישא היה להם למנקטיה: [צ] **טעה וז"א הזכיר ש"ר ר"ה שחרית.** וכן גי' הרי"ף וגם החוס' כתבו דל"ג צערצית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית דהא אמרי' בסמוך לפי שאין מקדשים כו': [ק] **ה"ג מחזירין אותו ואם לא הזכיר בתפלת המוספין חוזר וז"א סמכינן.** וכן העתיק צ"י סי' קכ"ו: [ר] **וז"א סמכינן נמי על מה שיכול לאומרה במנחה בוי.** ולא גרס כגירסתנו שנגמ' במוספים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה

דברי המודות

להאומרים דבשבתות וי"ט חוזר אם תל ר"ח בשבת ושבת הש"ך יע"ו בשחרית דינו כנחול ואין מחזירין אותו דלא פלוג: (עה) **בפני טורח הצבור.** וכתב הגה' מיימוני פ"י מה"ט משנאלו בתשובת רש"י דהיינו דוקא כשמסיים תפלתו כי האי דקאי עלה ר' חייא דללי והדר ללי אבל אי ליכא טורחא לצבורא כגון שלא סיים תפלתו חוזר לעצדה ע"כ ואם טעה הש"ך כשמתפלל בלחש כתב הרמב"ם ז"ל שאינו חוזר ומתפלל שני' מפני טורח צבור אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם ואם טעה באצות שמתפלל בקול רם חוזר לעולם כמו היחיד כ"כ הטור ס"ס קכ"ו וכלומר חוץ מתפלת שחרית למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והב"י הביא נוסחא שבספרי הרמב"ם שצידינו צריס פ"י מה"ט דמסיים בה והוא שלא טעה בג' ראשונות שאם טעה בזה לעולם חוזר כמו שהיחיד חוזר ולא פי' הב"י מה טעם לחלק צין ג' ראשונות לשאר הברכות בענין הזה ואולי שמפני הדחק הוה כתב רמ"י ז"ל דנ"ל דהיינו דוקא כשנוצר קודם שהשלים תפלתו שאין בחזרתו טורח צבור כ"כ אבל לא נזכר עד שהשלים תפלתו גם בג' ראשונות לא יחזור מפני טורח צבור ויסמוך על מה שימתפלל בקול רם ע"כ אבל אין דבריו נכונים בזה כלל שהרי אף בר"ח שיש תפלת מוספים לפניו אמרי' שאם נזכר קודם שהשלים חוזר א"כ על כרחנו הא דאמרן הכא דחוזר בג' ראשונות יותר מנבאר הברכות אפי' כשלא נזכר עד שהשלים תפלתו היא ואם באולי שאפשר שהרמב"ם יפורש כדבריו ונאמר דהרמב"ם לא ס"ל להא דתשובות רש"י מ"מ איהו דכתב לתרווייהו וגמגך אחר הש"ע בכך ודאי דאין לחלק בזהי וגם לא ניתקן בדבריו אלא למעט הקושיא אבל מ"מ עדיין במקומה עומדת לשאלו מה טעם לחלק צין ג' ראשונות לשאר הברכות יהיה החילוק צביניהם אם מעט אם הרבה: (עו) **אב"י ביהדי מחזירין אותו.** אע"פ ששומע מש"ך ודלא כפירש"י שאין הלשון משמע כפירשו שהרי חלה אותו מפני שתפלת המוסף לפניו ולא קאמר מפני ששומע מש"ך טור סי' תכ"ב וי"ל דודאי אם ישמע היחיד תפלתו מפי הש"ך באופן שנתבאר לעיל סי' י"ד בשם זה"ג אלא קמיירי ולא בא הטור אלא לומר דפי' הגמרא אינו כפרש"י אלא בש"ך מיירי אבל לענין הדין ציחיד לא קאמר דלא חסגי ליה כשישמע מהש"ך אלא קאמר דגמרא דהכא לא מיירי ציחיד וכן תהר"י שכתב צהדיא דיחיד אפילו בצבור חוזר סיימו ופירשו דאם ירצה לשמוע מש"ך כו' סגי ליה בזהי ולכן רמ"י ז"ל שו'

קיצור פסקי הרא"ש

ולא הזכיר של ר"ח צערצית אין מחזירין אותו בשחרית מנחה ומוסף מחזירין אותו אבל שלית צבור שטעה שחרית אין מחזירין אותו מפני טורח צבור הואיל ותפלת מוסף לפניו במוסף ובמנחה מחזירין אותו:

שדה צופים

דף ל ע"ב לעולם יעמיד אדם את עצמו אם יכול לכונן את לבו יתפלל. הרא"ש בנרכות פ"ה סי' כ"ד: טעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית. הרא"ש בנרכות פ"ד סי' צ'. וסי' ו':

קובץ מפרשים

(א) תוס' [גליין]:

תפלת השחר פרק רביעי ברכות

[דף ל ע"ב - לא ע"א]

שרגילים להתפלל כאחד הוא דסמינין מחפלה לתפלה אבל לא מחפלת המוסף לתפלת המנחה
אמר רב ענן אמר רב (עו) טעה ולא הזכיר של ר"ח בערצית אין מחזירין אותו (עח) [ש] [ת] מפני שאין מקדשין את החדש אלא ביום:

הדרן ערך תפלת השחר

פרק חמישי

א איין עומדין להתפלל אלא מתוך כווד ראש חסידים הראשונים היו [א] שוהין שעה אחת ומתפללים [ב] כדי שיכוונו את לבם למקום. ואפי' המלך שואל בשלמו לא ישיבנו. ואפי' נחש כרוך על עקיבו [ג] לא יפסיק: **גמ'** **מודה"ב** א"ר נחמן בר ינחק אמר קרא עבדו את ה' ציראה וגילו ברעדה מאי וגילו ברעדה. א"ר אדא בר מתנה אמר רב [ד] במקום גילה שם תהא רעדה אציי הוה ימיז קמיה דרצה חזייה דקא צדח טובא [ה] א"ל וגילו ברעדה כתיב [א"ל] אגא תפילין מנחנא] ר' ירמיה הוה ימיז קמיה דר' זירא [ו] חזייה דהוה קא צדח טובא א"ל

רש"י זמרא. לשורר צבית המשמאות: במנא. כטור: כלילא. היו עושים עטרות לחתנים יש של זהב וכסף לצעות ומזירות בצפרית ומלה שקורין ניי"ל יש של וורד והדס: באש בנעורת. לפי שהעוה מטה אהו לשמוע את המומר לעוה אחריו ומנאלו האנשים ונחנים לבס לקול הנשים וקול באשה ערוה כדכתיב השמיעני את קולך ומצעיר את ילדו כאש בנעורת אבל זמנן גברי וענין נשי קאת פריעות יש דקול באשה ערוה אבל אהיו מצעיר ילדו כ"כ שאין המומרים מטים אונס לקול העונים: לבטולי האי מקמי האי. אם אין שומעין לנו לבטל את שניהם נקדים לבטל את זה שהוא כאש בנעורת:

תפארת שמואל

פרק חמישי (א) **בבל עצב**. ג"ב פ"י לא שיהא עצב תמיד רק אמצעי: (ב) **אנא תפילין מנחנא**. ג"ב פ"י חולה היה ואחר כך נתרפא והיה זמן רב שלא הגיח תפילין ועתה הגיח שמח ג"ל:

מעדני יום טוב

אלא באידך דר' ירמיה בלחוד וכתבו תהר"י דבנוסחאות מדוייקות מנאלו שגורסים צהאי עובדא נמי אגא תפילין מנחנא שהיאך אפשר שאציי היה שמח ללא דבר מזוה כיון שהשמחה שאין בה מזוה אסור אלא ודאי גס הוא השיב תפילין מנחנא כמו שהשיב ר' ירמיה ופי' תפילין ר"ל שמחת מזוה אני שמח כי חולה הייתי במעיים ולא יכולתי להניח התפילין זה כמה ימים מפני חשש הנקיות ועכשיו שנתרפאתי אני שמח בקיום המזוה הזו מתוך חפזי בה. מפי מורי הרב נר"ו ע"כ: [ו] חזייה. פ"י ר' זירא לר' ירמיה דקא צדח טובא דהא ר' זירא לא גמך כלל כדאיחא פרק המפלת דף כ"ג וכן לעיל פ"י תהר"י דאציי הוה צדח וז"ל שאע"פ דר' ירמיה צעא מינייה דר' זירא כדאיחא התם וצנמה דוכתא לא תלמידו היה וכדמשמע נמי ליטנא דיתיב קמיה כדדייקין צפ' המפקיד אלא תלמיד חצר הוה ולכן א"ל ר' זירא לא סבר לה מר: [ז] וי"א ס"ף **מר בבב' עצב** יהיה מותר. כלומר בכל ענב שהאדם ענב יש בו יתרון כדי שלא ישמח וימשוך אחר תענוגי העולם הזה ואהיו ר"ל שיסתכל האדם שיהיה ענב שהענצון חולי הגוף וכשהאדם חולה אהיו יכול לעבוד הצורא ית' כראוי אלא שלא יהיה שמח ולא ענב כ"א על האמצעי ופשטיה דקרא ענב הוא מל' עמל וכו'. תהר"י: [ח] **בעו"ם** הוזה. הטור א"ח ס"ס תק"ס כתב בזמן הזה וכתב צ"י שכן פ"י הרמב"ן בספר תורת האדם אבל תהר"י כתבו דאפי' בזמן המקדש דאל"כ הל"ל משתדב צית המקדש אלא אפי' בזמן המקדש אסור שהשמחה מרגיל את האדם שישבת את המלות וזומן שיעשה עמנו נסים ויושיענו נשמת כדי לגלות נפלאותיו וגבורותיו וילמרו העמים הגדיל וגו'

דברי המודות

האדם דדוקא לחתנים כדדייקין בסמוך דדוקא לכלות אבל שאר כל האדם מותרים בהם דלא גזרו אלא בשעת שמחה ע"כ וצפירוש עטרה נחלקו בגמ' ופסק הרמב"ם כלוי דאף של קנים ושל חילת שהוא כמין גומא הגדל במים אסור וכן מני לוי במתניתא אף של קנים ושל חילת אסור וכתבו התוס' דלא בעטרות של הראש איירי שאין דרך לעשותן מקנים וחילת אלא כעין כיפה שעושין לחתן שיושב בה: (ג) **דומיא דב"ג** בגבירי. אבל בנשי שרי ולא בכלה דהא תנן בסוף סוטה בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כללות ופירשו בגמרא שהיא עיר של זהב ותנ"ה אהיוה עטרות כלות עיר של זהב אבל עושה אותה כיפה של מילת וכתב הרמב"ן דלאו דוקא עיר של זהב אלא כל שעיקרו של כסף או של זהב אסור אף לכלות ולא התירו להם אלא שעיקרו של מיני מצעונים אע"פ שם צו משבצות זהב וכ"כ הרמב"ם ז"ל גזרו על עטרות כלות של כסף וזהב אבל עטרות של גדיל מותר לכלות ושאר כל אדם חוץ מחתן וכלה מותרים בכל וז"ל הרמב"ן בתורת האדם לא גזרו על עטרות כלות אלא לכלה אבל לשאר נשים מותר כדתנן (בב' צמה אשה) ולא בעיר של זהב מאי עיר של זהב זה ירושלים דדבנא כדעביד לה ר"ע לדביהו אלמא אינה אסורה אלא לכלות וכן עטרות חתנים ששנינו דוקא חתנים כו' כמ"ש בשמו לעיל: (ד) **שנאמר קוד' ישורר** בחדון וגו'. ותו גרס התם בגמ' א"ר הונא זמרא דנגדי ודבקרי שרי דגרדאי אסור ופי' רש"י דנגדי מושכי ספינות בחבל שרי שאהיו אלא לזרום במלאכתן. ודבקרי שמומרים בשעה שחורשים אהיו אלא לכיוין השוורים לתלמים שהולכים לקול השיר שערב עליהם. דגרדאי אהיו אלא לשחוק ע"כ וע"ל שלהו נכתוין הרמב"ם שכתבתי לשונו לעיל בסעיף א' שכתב

קיצור פסקי הרא"ש

לאמרן צבית המשמאות השותה יין בתמשה מיני זמר מציא תמשה פורעניות לעולם ומותר לעשות עטרה לנשים בשמחתן ולאנשים אסור הקורא פסוק משיר השירים ועושהו כמין זמר והקורא פסוק צבית המשמאות בלא זמנו מציא פורעניות לעולם:

שדה צופים

דף לא ע"א אייתי כסא דזוגיתא חיוררתא ותבר קמיייהו. הרא"ש בדה פ"ט סי' י"ב: אין עומדין להתפלל וכו', אלא מתוך הלכה פסוקה. הרא"ש בדה פ"י סי' ו': יכול תיפלל אדם כל היום כולו. הרא"ש בנצרכות פ"ג סי' ט"ו: דף לא ע"ב כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של ע' שנה. הרא"ש בשבת פ"א סימן כ"ד. והרא"ש במס' תענית פ"א סי' ט"ו:

35

^{הדפסה ברזולוציית מסך - לחצפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה}

תלמוד בבלי **<עוז והדר>** - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס : 151 הודפס ע"י אוצר החכמה

עז

אשר

א מ"י פ"ג מהלכות יח.
תפלה הלכה א' סג
עשין יו טושי"ע אור"ח סימן
פטו סעף א'
ב מ"י שם פ"ג הלכה ה
טושי"ע אור"ח סימן רפו
סעף א'
ג *מ"י שם פ"ג הלכה א
טושי"ע אור"ח סימן פט
סעף א'
ד מ"י שם פ"ג הלכה ט
סג שם טושי"ע אור"ח
סימן קה סעף ב'
ה מ"י שם פ"ג הלכה ב
סג שם טושי"ע אור"ח
סימן קה סעף ב וסימן
רלד סעף ב'
ו מ"י שם פ"ג הלכה טו
סג שם טושי"ע אור"ח
סימן קה סעף ב וסעף י'

תפלת השחר עד הצות. דס"ל למחל קמא דתמיד של שחר
קרב עד חלות דעדיין צקר מיקרי: ור' יהודה אומר
עד ארבע שעות. דסבירא ליה דתמיד של שחר אינו קרב אלא
עד ארבע שעות בלבד:
תפלת המנחה עד הערב. אין לפרש עד יליאת
הכוכבים שהוא לילה ממש דע"כ
אית לן למימר דעד הערב האמור
צבאן אינו ר"ל אלא עד שקיעת
החמה* משום דהכי אמרינן בנזחים
(נו.) מנין לדס שנפסל צשקיעת
החמה וכו' רואה לומר דמשקיעת
החמה ואילך אינו זמן וזריקת דס
תמיד של צין הערבים ותפלת
המנחה היא כנגד תמיד של צין
הערבים ועיקר התמיד הוא וזריקת
הדס (מנחות יט.) וכי היכי שזריקת
הדס אין זמנה אלא עד שקיעת
החמה הכא נמי תפלת המנחה
שנתקנה כנגדה אין זמנה אלא עד
שקיעת החמה בלבד:
וש' מוספין ב' היום. וגבי מנחה
לא אמרו כל היום מפני שאין
זמנה אלא משש שעות וממנה
ומעלה אצל של מוספים זמנה כל
היום אלא שיש להקדים תפלת יוצר*
כדאמרין בצרכות^(א) מנין לנסכים
שקריבין צבקר וכו':

גמ' טעה ולא התפלל ערבית
וכו'. ויש לשאול דכיון
דקיי"ל (כ:) דתפלת ערבית רשות
למה נרץ--להשלים אותה ולהתפלל
שחרית שמים וכן יש לשאול צמאי
דאמרין צפירקין לקמן (ז:) טעה
ולא הזכיר של ראש חדש צערצית אין מחזירין אותו לפי שאין
מקדשין את החדש אלא ביום אחי' אינטיקין למימר האי טעמא
תפוק מ' מוס' דתפלת ערבית רשות.
ותירין צעל הלכות גדולות ז' (עמ' מה) דלע"ז דתפלת ערבית
רשות כיון שמתפלל אותה קצעה עליו חובה ולפיכך נרץ
לחזור ולהתפלל שחרית שמים כמו שצריך תשלומין מתפלת יוצר
ומתפלת מנחה ולפיכך כשטעה ולא הזכיר של ר"ח צערצית
הנרץ ג"כ לטעם אין מקדשין את החדש אלא ביום ששם לא כן
היה לו לחזור ולהתפלל כיון שקצעה עליו לחובה.
ורבינו יצחק הזקן ז"ל (עי' יומא פז: תוד"ה והאמר) מתרץ צענין אחר
^(א) יותר נכון דכי אמרינן דתפלת ערבית רשות אינו רואה
חובה כמו יוצר ומנחה אצל מנחה איכא* דמנחה לגבי חובה רשות
קרי ליה (עי' חולין קה.) ומציא ראי' מדאמרין צמסכת שבת (ט:)
הני צברין צבלאין למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא*
המיינייה לא מטרחינן ליה דמשמע דדוקא היכא דשרא המיינייה
לא מטרחינן ליה הא לא שרא המיינייה מטרחינן ואם איחא
לית צה מנחה אפילו לא שרא המיינייה אמאי מטרחינן ליה
אלא ודאי תפלת ערבית מנחה היא ויש להתפלל אותה היכא
ליתא טרחא.

אב"ז אכתי קשה מאי דאמרין ציומא (פז:) איציעיא להו* תפלת
נעילה פוטרת של ערבית וכו' ואם איחא דליכא מנחה
ד' בכתב הרא"ש (פי ט) וא"ח אמאי נרץ להתפלל שחרית היכא דלא התפלל ערבית הא קיי"ל (יומא
פז:) דתפלת ערבית רשות והלכתי כרצ צאטורי (מנחות מט:) וכן קשה לקמן צבליה פירקין (ז:) הא דקאמר
טעה ולא הזכיר של ר"ח כיון מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החדש צבליה (מנחות יח:) הא לא
הכי מחזירין אותו ואמאי הא תפלת ערבית רשות וי"ל דהיי דהיא רשות אין לנעילה אלא מפני נרץ שעה
בגון מפני מנחה עוברת ושרי המיינייה דלא מטרחינן ליה צ"כ דשבת (ט:) וכן עלה עד מנחה צירושלמי
(פז:) דלחן מטרחינן אותו ליד תדע שהיי יעקב צביו תקנה ואקטמיה ציבירי צפדריס
לצבליה אלא מפני נרץ שעה עכ"ל: ה' באשרי' (פי ט) פי' רשצ"ס אצל לא מייציעא ליה טעה
המוסף כיון שזמיר צמפלה את קרבן המוסף אינו רואי להתפלל אלא צומן הקרבן המוסף אצל שאר
כל היום (כא.) ע"כ: ו שם כתב גאון ז"ל ציטל מעוות שאינו יכול לתקון הוא וליה אלא שכן רחמי דרשות צעלמא הוא אצל שכן מנחה לית ליה משמע דאם רואה לחזור ולהתפלל שמים תשלומין
שציטל רשאי ושבך רחמי אית ליה ע"כ:

צמפלת ערבית היכי קאמר* דתפלת נעילה פוטרת* ואפשר למח
דהתם מפני שהוא עיף ויגע מהתפלות והתענית כמאן דשרא
המיינייה דמי ולפיכך היו אומרים שמתפלת נעילה פוטרת אותה
אצל אס לא מפני זה ודאי היה לו לקיים המנחה ולהתפלל
אותה. אצל לדעת צעל הלכות
גדולות ז"ל קשיא דאי צשקצעה
עליו חובה היאך יפטור אותה
תפלת נעילה ואם כשלא קצעה
עליו חובה כיון דלדצרו ליכא מנחה
למה נרץ ציפטור אותה תפלת
נעילה אלא ודאי התירין האחר
הוא עיקר.
והרב אלפסי ז"ל כתב צשניהס
צפירקין לקמן (פי ט) וגראה
מדצרו צסומך יותר על תירין
צעל הלכות ז"ל* אצל למורי הרב
נראה שהאחר יותר עיקר כמו
שכתבנו:
טעה ולא התפלל ערבית
יתפלל תפלת ערבית
שמים. ואומרים צבני צרפת ז"ל
דדוקא כשטעה ושכת תפלה אחת
יש לה תשלומין אצל אס טעה ולא
התפלל ערבית ומנחה אינו מתפלל
^(א) שלשה אלא שמים אחת של שחרית
ואחת של ערבית שאין תשלומין
מועילין אלא לתפלה אחת בלבד.
ויש מפרשים שאפילו לא התפלל
תפלות הרבה לכולן יש להן
תשלומין והם אומרים שמי שהיה
תפוס או חולה כשינא מצית
האסורין או כשנתרפא שיתפלל כל
התפלות שהפסיד. ואין דעת מורי
הרב נר"ו נוחה צה אלא הנכון
כמו שאומרים צבני צרפת ז"ל והוא

ג"כ דעת ר"מ ז"ל (תפלה פ"ג ה"י.) מיהו אס יראה להתפלל אותה
צמורת נדצה ושיחדש צהס שום דבר הרשות צידו ונכון לעשות
כן:
טעה ולא התפלל ערבית שבת יתפלל ערבית
שמים ש' שבת. וקא משמע לן השתא שאע"פ
שאינו עושה תשלומין מאותה תפלה צעלמא אפילו הכי מתפלל
שמים מאותה של שבת. ואומרים צבני צרפת ז"ל שאס טעה ולא
התפלל תפלת המוספין כל היום שאין לה תשלומין צבתפלת
שמנה עשרה שהיא רחמיס^(א) יש לה תשלומין שאין זמן צקשת
רחמיס עובר* אצל צבתפלת מוסף שאינה אלא שבת כיון שעבר
הזמן אין לה תשלומין.
תדע שהיי אנו רואין שהפסוקים של קרבן מוסף^(א) אין אנו
מזכירין אותם צבתפלת יוצר ר"ל שלא התקינו לומר צה
הפסוקים של קרבן צ^(א) שחרית כמו שהתקינו צבתפלת מוסף וכיון
שוז היתה כנגד קרבן מוסף וכבר עבר הזמן אין לה תשלומין אצל
תפלת יוצר של שבת או של מנחה אע"פ שהם שבת כיון שהיא
כנגד תפלת רחמיס שמתפללין צכל יום צבול יש להן תשלומין
כמו שיש לתפלת חול.
ובזה הטעם אומרים ג"כ שאס טעה ולא הזכיר של ראש חודש
צמנחה ולא נזכר ציום אינו מתפלל צערצ שמים אחת של
ערבית ואחת של מנחה שכיון שהתפלל צבר שמונה עשרה
והחזרה אינה צריכה אלא מפני זכירת ר"ח הואיל ועבר היום

אחת עשרה שעות חסר רביעי דהיינו שעה ורביעי קודם שקיעת החמה: אין לה קבע. כל הלילה זמנה ובבג'
מפרש מאי לשון אין לה קבע: של ק"ש: לוחיקים. המקרימין למצות ולעשות דבר
בזמנו וכו' תנן במתני' למאחר שלא יאחר יותר מחצות שמשם ואילך עבר הזמן: טעה ולא התפלל ערבית. כל
לשון תפלה חיינו שפ"צ: ובטל קרבנו. דתפלות תחת תמידין תקנום ואמרין (תמורה יד.) לגבי קרבנות דבר יום
ביומו מלמד שאם עבר זמנו עבר קרבנו ואינו מקריב ביום אחר אם זמנו קצוב כגון מוסף כל יום יום:

תפלת השחר: עד
הערב. עד חצות: עד
פ"ג המנחה. צמנחה
מפרש: אין לה קבע.
אלא כל הלילה זמנה
ובמנחה מפרש אמאי
נקט אין לה קבע: גמ'
צמנחה. של ק"ש:
^(א) ותיקין. המקרימין
למנוח ומחזירין לעשות
דבר צמנו ומאן
להקדים קודם הנך
החמה וכו' תנן צמנתיקין
למאחרין שלא יאחר יותר
מחצות שמשם ואילך
עבר הזמן: אב"ז צ"ע.
אזמן המאחרים עד
חלות יסולן לאחר ומו
לא: טעה ולא התפלל
מנחה מודה. התם צבא
התפלל ערבית יתפלל
שחרית שמים משום דמד
יומא הוא אצל אחר
מנחה יומא אחריתא הוא
ועבר יומא צבא^(א) קרבנו
תפלה צמקוס קרבן
דמאמרין לקמן: שמים
ש' שבת. שמים
התפלות יאמר אחת
קדש:

הנהרות וציונים
טח"כ ושאר פסוקים
(א) ר' יהודה אומר עד
שבע שעות (חור"י):
(ב) אינו אלא בברכות ולא
במנחות כדפוסים
אחרונים וצ"ל כדאמרין
צימא (דל.) מנין לנסכים
שיקריבין מוספין וכו' עי'
בראש כהן סי' א' ע"ש
שביא ראה זו מיומא
(ג) (א): ג"ב הנראה
(ד) ג"ב שחרית (א):
שלשה (א): (ה) חסר
וכצ"ל רחמי' או תפלה
שבתקנה כנגד תפלת
רחמיס (חור"י): (ו) יתבת
מוסף צמקא וצ"ל תפיד
וכו' יצחק איזנו מוזכירין
ד"ת: (א) חזקוני וכו' (ז)
בזמנו ובצורתו מקרימין
לאחר הגזן החמה
ד'התפלל (ב"ח):
(ט) ובטל צב"ל (ב"ח):

שיטת ריב"ב
מתני' עד הערב. עד
שתשקע החמה: עד פלג
בבג' מפרש
מנחה גדולה משש שעות
וממנחה ולמעלה מנחה
קטנה משש שעות
וממנחה ולמעלה פלג
מנחה אחרונה מאחת
עשרה שעות חסר רביעי
דהיינו תשע שעות
וממנחה ומחצית משתי
שעות ומחצית הנשארות.
ואסיקאן בבג' מאי פלג
פלג ראשון ועד ועד
בכלל ואח"כ קאמר אימת
נפיק פלג ראשון שהוא
זמן מנחה ומחצית פלג
אחרון שהוא זמן ערבית
לדעת ר' יהודה מבי נפק
בבג' כל הלילה זמנה ובבג'
לוחיקים. המקרימין למצות ולעשות דבר
בזמנו וכו' תנן במתני' למאחר שלא יאחר יותר מחצות שמשם ואילך עבר הזמן: טעה ולא התפלל ערבית. כל
לשון תפלה חיינו שפ"צ: ובטל קרבנו. דתפלות תחת תמידין תקנום ואמרין (תמורה יד.) לגבי קרבנות דבר יום
ביומו מלמד שאם עבר זמנו עבר קרבנו ואינו מקריב ביום אחר אם זמנו קצוב כגון מוסף כל יום יום:

תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס: 542 הודפס ע"י אוצר החכמה

א מ"י פ"ה מהלכות ח"ת
הלכה ט טו"ע י"ד
סמך רמב"ם כ"ג
ב מ"י פ"ה מהלכות ח"ת
הלכה ט טו"ע י"ד
סמך רמב"ם כ"ג
ג מ"י פ"ה מהלכות
ח"ת הלכה ז ופ"ט
מהלכות שבת הלכה יא
סמך עין טו טו"ע
א"ר סמך רמב"ם כ"ג
ד מ"י פ"ה מהלכות
ח"ת הלכה ז וסמך
סמך טו"ע י"ד
ה מ"י פ"ה מהלכות
ח"ת הלכה ז ופ"ט
הלכה ט סמך עין ט
טור א"ר סמך רמב"ם
כ"ג

שמקדים לו שלום (א) ואין לו לתלמיד להקדים שלום לרבו אלא כמי
שיש לו מורא ממנו ואינו יכול להקדים לו שום דיבור מרוב
המורא וכן אמרו (שבת פט.) כלום יש עבד שמקדים שלום לרבו
ומה שאמרו בהרבה מקומות (ב"ק עג.) כדי שאלת שלום תלמיד
לרבו אינו ר"ל אלא כדי חזרת
שלום לתלמיד לרבו. מפי מורי הרב
נר"ו:

האומר דבר שלא שמע מפי
רבו. ר"ל שלא שמע
ממנו ואומר אותו בשמו:

רב צדי ש"ש שבת בע"ש. כלומר
היה מתפלל קודם שקיעת
החמה ולאחר יציאת הכוכבים היה
קורא ק"ש בעונתה ואע"פ שלא
היה סומך גאולה לתפלה כיון
שהיה מתכוין למנוח לקבל שבת
מצדו יום ולהספיק מחול על
הקדש לא חיישין להכי וזהו מפלג
המנהג ואילן דמשם ואילן יכול
אדם לקבל השבת בתפלתו אצל
קודם לכן לא.

ובשרוצה להתפלל ולקבל עליו
השבת מצדו יום כר"ך
שידליק תחלה שאחר שקבל השבת
בתפלה אינו יכול להדליק ולעשות
שום מלאכה אח"כ וא"ת והיאך
יכול להדליק כל כך מצדו יום
שהרי אמרו (שבת כג.) ובלבד שלא
יקדים ובלבד שלא יאחר י"ל דהיינו
מילי כשאני מקבל השבת עד
הערב דכיון שאני מקבל השבת
עד הערב אין לו להקדים
ורמה השם הרי זה
מותר בעשיית מלאכה
ותחור ומתפלל תפלת
ערבית אח"כ ואם
הצור מתפלל בעצמו
הואיל והתפלל התפלל
שעורא להם לצור
לחזור ולהתפלל ואסורין
בעשיית מלאכה:

ב ב"ב הרא"ש (פ"ו)
תפלת המנחה ולמעלה.
ולאחר יציאת הכוכבים
היה קורא ק"ש בעונתה
ואע"פ שלא היה סומך
גאולה לתפלה כיון שהיה
מתכוין למנוח להספיק
מחול על הקדש לא חיישין
למניעה והיה מדליק את
הנר ומקבל עליו שבת
בעצמו והא דאמרין
כ"פ כמה מדליקין (שם
כג.) גבי הדלקת הנר
ובלבד שלא יקדים ובלבד
שלא יאחר אין זו הקדמה
כיון שהיה מקבל עליו
שבת באותה שעה כי
יכול לקבל עליו שבת
מצדו ובלבד מתפלל
המנחה ולמעלה ע"כ:

ג התוס' (פ"ו ד"ה טעם)
פלגי על פי תפלת
ערבית רשות וסביר
דרשות ר"ל מנוח
דמנוח על כל אדם
להתפלל ערבית וזה
נראה דעת רבינו יונה
(ד"ה תחיל) והמרדכי (ד"ה
ט) וצ"ע בשא"ר כ"ב

[כז:]

והרב רבי משה בר יוסף
זעבר שבת והתפללו
אע"פ שלא נחייב אותם
ויזלין באותה תפלה של
זעשיית מלאכה ודייק הכי מדאמר

"והחולק על ישיבתו של רבו" והאומר דבר
שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה
שתסתלק מישראל: אמר רב חייא בר אבין
רב אצ"י של שבת ב"עורב שבת ורבי
יאשיה צ"ל של מוצאי שבת בשבת איבעיא
להו רב צ"ל של שבת בערב שבת אומר
קדושה על הכוס או אינו אומר קדושה על
הכוס ת"ש דאמר רב יהודה אמר שמואל
מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר
קדושה על הכוס ורבי יאשיה צ"ל של
מוצאי שבת בשבת אומר הברכה על הכוס
או אינו אומר הברכה על הכוס ת"ש
דאמר ר' תחליפא בר אבימי אמר שמואל
מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת
ואומר הברכה על הכוס: תפלת הערב אין
ל"ה קבע: מאי אין ל"ה קבע אינה קבע
כמ"ד תפלת ערבית רשות אמר רב יהודה
אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל
אומר חובה ורבי יהושע אומר רשות אביי
אומר הלכה כדברי האומר חובה ורבא
אמר הלכה כדברי האומר רשות וקיימא
לן דהלכה כרבא מיהו הני מילי היכי דלא
צ"ל ליה כלל אבל היכא דצ"ל ליה לתפלת
ערבית כבר שוייה עליה חובה ואי טעי
הדר לרישא כדאמרין (ז:) אמר רבא (א)
טעה ולא יהוציר של ראש חודש
בערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין
את החדש אלא ביום ושמועין מינה שאם

משמעות אחר אלא שזמנה כל הלילה למה שנה לשון אין לה
קבע ליתמי תפלת הערב כל הלילה ומדלגת תמי הכי שמעינן
דאיכא נמי משמעות אחר דאחא לאשמעינן שהוא רשות ונמצא
שאין לה קבע ר"ל שני דברים שהיא רשות וזמנה כל הלילה
ועל זה אמרו (לקמן) [לעיל] (יז:) מפני מה אמרו תפלת הערב
אין לה קבע שהרי איברים ופדרים שלא נחשלו מצדו יום
שהיא רשות שאין זה הטעם נופל בו כלל אלא למאי דאמר
שזמנה כל הלילה ואמר תדע מפני מה אמר שזמנה כל הלילה
מפני שאיברים ופדרים קרבים כל הלילה ומה שלא פירשו זמנה
צפירוש ולא אמרו תפלת הערב כל הלילה כמו שאמרו צמוספין
ושל מוספין כל היום אע"פ שאין להם זמן קבוע מפני שצ"ל
להשמיענו בזה הלשון משמעות אחר שהיא רשות. מפי מורי
הרב נר"ו:

שאין מקדשין את החדש אלא ביום. דכתיב (תהלים פ"א ד)
תקעו צהר שופר וכתיב בתריה כי חק לישראל הוא
משפט וכו' וכתיב (ירמיה כ"א יג) דינו לבקר משפט* מה להלן אין
דין דיני ממונות אלא ביום (ר"ה כ"ה) אף הכא נמי אין מקדשין

המאור הקטן
כלום ואף לא מכל הנך עובדי דאבוה דשמואל ולוי כי בעו למיפק
לאורחא ומירמר ומר זוטרא בשבתא דרגלא ורב אשי דמצלו
מיושב בהדי צבורא (לקמן ל.) וכולן צריכין תלמוד: ושמועין מיהא
מדרב אשי (א) ומדרבנן קשישי דלא עבדי כאבוה דשמואל ולוי
דלמסמך גאולה לתפלה עדיף כרבי שמעון בן אבהו (א) ואף על גב
דלא אפשר ליה לצלווי מעומד מצלי כל היכא דאפשר ליה ועונת
קריאת שמע לא מקדימין ליה משום שעת הדחק אף על פי שעלה
עמוד השחר ומאחרין ליה עד הנץ החמה:

המאור הקטן
כלום ואף לא מכל הנך עובדי דאבוה דשמואל ולוי כי בעו למיפק
לאורחא ומירמר ומר זוטרא בשבתא דרגלא ורב אשי דמצלו
מיושב בהדי צבורא (לקמן ל.) וכולן צריכין תלמוד: ושמועין מיהא
מדרב אשי (א) ומדרבנן קשישי דלא עבדי כאבוה דשמואל ולוי
דלמסמך גאולה לתפלה עדיף כרבי שמעון בן אבהו (א) ואף על גב
דלא אפשר ליה לצלווי מעומד מצלי כל היכא דאפשר ליה ועונת
קריאת שמע לא מקדימין ליה משום שעת הדחק אף על פי שעלה
עמוד השחר ומאחרין ליה עד הנץ החמה:

המאור הקטן
כלום ואף לא מכל הנך עובדי דאבוה דשמואל ולוי כי בעו למיפק
לאורחא ומירמר ומר זוטרא בשבתא דרגלא ורב אשי דמצלו
מיושב בהדי צבורא (לקמן ל.) וכולן צריכין תלמוד: ושמועין מיהא
מדרב אשי (א) ומדרבנן קשישי דלא עבדי כאבוה דשמואל ולוי
דלמסמך גאולה לתפלה עדיף כרבי שמעון בן אבהו (א) ואף על גב
דלא אפשר ליה לצלווי מעומד מצלי כל היכא דאפשר ליה ועונת
קריאת שמע לא מקדימין ליה משום שעת הדחק אף על פי שעלה
עמוד השחר ומאחרין ליה עד הנץ החמה:

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס: 543 הודפס ע"י אוצר החכמה

(א) בב"מ ה"ג אמר רב ענן
אמר רב ובעי"ז בכת"י
י"ס: (ב) בתוספות וגם
ברש"י ז"ל פי' כשאר בני
אדם אלא צריך שיאמר
שלום עליו רבי (ר"ת):
(ג) ראוי לדעת אם זה
יצדק אפילו ביותר מפלג
המנחה. הנ"י (ר"ת, א"ש):
(ד) בכת"י: והמתפלל
בטעות צריך שיתפלל
פעם אחת ומותר:
(ה) מהא דרב אשי כצ"ל
(רבי'ת):

השגות הראב"ד
(א) כתב-שם: ושמועין
מיהא מדרב אשי
ומדרבנן קשישי דלא
עבדי כאבוה דשמואל
ולוי דלמסמך גאולה
לתפלה עדיף כר'
שמעון בן אבהו:

אמר אבהו: הגאון
פסק כח"ק והא דאמר
רב אשי לא חזינא לרבנן
קשישי דעבדי הכי
בשבתא דרגלא קאמר
דמיא להו דעבדי הכי
דקרו שמע עס הנך
החמה ומללו ביום מיושב
טומיקין ולא גיזלו וליקח
קודם זמן אצל [נל] כר'
שמעון בן אבהו דמללי
במהלך אלא מוטע
דלקדמה תפלה לק"ש כי
היכא דנללי משומד
וכת"ק:

אמר אבהו: הגאון
פסק כח"ק והא דאמר
רב אשי לא חזינא לרבנן
קשישי דעבדי הכי
בשבתא דרגלא קאמר
דמיא להו דעבדי הכי
דקרו שמע עס הנך
החמה ומללו ביום מיושב
טומיקין ולא גיזלו וליקח
קודם זמן אצל [נל] כר'
שמעון בן אבהו דמללי
במהלך אלא מוטע
דלקדמה תפלה לק"ש כי
היכא דנללי משומד
וכת"ק:

אמר אבהו: הגאון
פסק כח"ק והא דאמר
רב אשי לא חזינא לרבנן
קשישי דעבדי הכי
בשבתא דרגלא קאמר
דמיא להו דעבדי הכי
דקרו שמע עס הנך
החמה ומללו ביום מיושב
טומיקין ולא גיזלו וליקח
קודם זמן אצל [נל] כר'
שמעון בן אבהו דמללי
במהלך אלא מוטע
דלקדמה תפלה לק"ש כי
היכא דנללי משומד
וכת"ק:

אמר אבהו: הגאון
פסק כח"ק והא דאמר
רב אשי לא חזינא לרבנן
קשישי דעבדי הכי
בשבתא דרגלא קאמר
דמיא להו דעבדי הכי
דקרו שמע עס הנך
החמה ומללו ביום מיושב
טומיקין ולא גיזלו וליקח
קודם זמן אצל [נל] כר'
שמעון בן אבהו דמללי
במהלך אלא מוטע
דלקדמה תפלה לק"ש כי
היכא דנללי משומד
וכת"ק:

אמר אבהו: הגאון
פסק כח"ק והא דאמר
רב אשי לא חזינא לרבנן
קשישי דעבדי הכי
בשבתא דרגלא קאמר
דמיא להו דעבדי הכי
דקרו שמע עס הנך
החמה ומללו ביום מיושב
טומיקין ולא גיזלו וליקח
קודם זמן אצל [נל] כר'
שמעון בן אבהו דמללי
במהלך אלא מוטע
דלקדמה תפלה לק"ש כי
היכא דנללי משומד
וכת"ק:

39

א מיי פ"י מהלכות
ברכות הלכה כג כד
סמך עין כו טו"ע
א"ח סימן קי סט"ק
מ"ח פ"ב מהלכות
תפלה הלכה כג סמך
עין יט טו"ע א"ח
סימן ק סט"ק
ג ד מיי פ"י הלכה ג
סמך שם טו"ע א"ח
סימן קט סט"ק
ה ו ד מיי פ"י הלכה
ג ד סמך שם
טו"ע א"ח סימן ק
סט"ק
ח מיי פ"י הלכה ה
סמך שם טו"ע א"ח
סימן קיד סט"ק

שלישי הגבורים

א והבור (סי קט) כתב
דף ברכות תחית
המחית וזכרת צוה
ירושלם אל דילג אופן
מסקלן אומר והבא
רואה מן הירושלמי (פ"ה
ה"ג) ו"ע על דברי
הטור סמך פ"ח ו"ל ולי
אומר מין הוא ע"כ
אחיה קאי דלי אכרת
תחית המחית קאי ופליג
על הירושלמי א"כ כיון
שאמר תחית המחית
אחיה קאי ל"ל מין הוא
וכי דילג מן ברכת
המחית היה לנו לומר
דלן לסקלן דהא
תרוויחיה משום חד
טעמיה הוא דמסקלן
ליה ואי אכרת צוה
ירושלם קאי דקאמר
ירושלמי דלית מאמין
בצאת משיח וקאמר
אחיה דהוי מין אחיה
למה ממסקלן אומר הרי
כבר אמר ברכת המחית
ואחיה קאי ל"ל מין הוא
הוא ובספר פירושם
ומתולדות הארבעה כזה
ק"ס:

לשון ריא"ז
ב [ה"ג אות ג] וברוך
להתפלל בעומד ולא
כשואל מהלך בגלגלי
וכשמוע לישוע א"ן גרין
לחזור ולהתפלל ואין
מתפלל הבינו צעיר אלא
כשואל יורד לא בשעת
הדחק כדברי הגאונים.
[אות ד] (ע"ל השנה
כולה מתפלל אדם הבינו
כשואל יורד לדרך או
בשעת הדחק חוץ מימות
הגשמים מפני שצריך
לומר שאלה בברכה
השנים ואין יכול לכוללה
באמצע ברכה שאל
יטעה אלא במוצאי
שבתות ומוצאי ימים
טובים מתפלל הבינו
א"פ שצריך לומר
הצלה בחזון הדעת
הואיל ותחלת ברכה היא
יכול לסללה ולומר
הבינו ה' אלהינו בן
קודש לחול לדעת את
דרכיך כמנואל בקוטרס
הראיות:

ג ב' הרא"ש (פ"י יד)
כסס צעל הלכות
גדולות (פ"ג) שם
שם אדם יעלה ויבא או
כל דבר שצריך לחזור
ולהתפלל יבין דעתו
ישמע מפי ש"ל כל י"ח

ברכות מראש עד סוף ואל י"ח כדאמרין בשלי ר"ה (ד): כסס שהוא מוציא את שאינו בקי כן מוציא את הבקי א"ע דלמרינן תס דלא פטר רבן גמליאל אלא עם כשצדוק אריק דלניקי וטרידי
אל דעיר לא היינו היא כלל התפלל כלל אלא היא שכבר התפלל מוציא את הבקי וכן פירש בשאלות דרב אחאי (ויא שאלתא כג) ע"כ: ד רבני לרפת (רמז ויה ד"ה אלא) פליגי על זה ואמרי
דאם קיים ברכת תחית המחית יכול להכיר גבורות גשמים בשומע תפלה ומיימינו (תפלה פ"י ה"ח) ומוספות (ד"ה מפני) וסמ"ג (עין ש"ק ד) והרא"ש (פ"י יד) והטור (פ"י קיד) כתבו כדברי רבינו ואם

מתני' ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו וכו':
גמ' אני רץ לחיי העוה"ב והם רצים לבאר שחת. וא"ת ולמה
הוצרך לחזור זה והלא הוא בכלל מה שאמר תפלה אני
עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר י"ל שהוא
דבר צפני ענינו ור"ל כשאינו רואה
שעוברים הימים והזמנים אני
מרגיש צעמי שאני רץ בכל יום
ומתקרב למיתה ומפני זה אני מכין
זדה לדרך כדי שאזכה לחיי העולם
הבא אלא הם אינם מרגישין
צמיתתם כלל עד שעת המיתה
ואינם מכינין זדה לדרכם. מפי
מורי הרב נר"י:

מתני' רבן גמליאל אומר בכל
יום מתפלל אדם י"ח
וכו':

גמ' הסדיר י"ח בברכות ע"ל
הסדר ביבנה. שמתחלה לא
היו מתפללים אותם על הסדר אלא
כל אחד ואחד הצרכה שהיתה
צריכה לו* וצא שמעון הפקולי
לסדור אותם אחר כך על הסדר
ולמד הסדר מכת הפסוקים
כדאיתא בגמ' דמגילה (י"ז):

[כ"ט]. **טעה** בכל הברכות ב"ן
אין מעלין אותו.
ומ"ש העובר לפני המזבח וטעה
יעבור אחר תחתיו זהו לפי שעה
אצל כנאן אמר שאין מסירין אותו
מש"ס ולא קשין אהדי:

טעה בברכת המינין מעלין
אותו דחיישינן שמוא מין
הוא. ומה שלא אמרו שאל טעה
ולא הזכיר תחית המחית שמעלין
אותו ג"כ מפני שצרכת המינין י"ח
זה קללה למינין וכשאני אומר
אותה אנו חוששין שמפני שהוא
מין אינו רואה לקלל את ענינו אלא
בצרכת תחית המחית כיון שאין
זה קללה אין צוה היכר אם הוא
מין או לא שאפשר שאפילו שלא
יאמין הוא צתחית המחית עכ"ל
יאמר הצרכה דמאי איכפת ליה אם
יאמר מחיה המחית כיון שאינו
מקלל ענינו הלכך כיון שאפשר
שיאמר אותה ויהיה מין ולא נוכל
להכיר אותו אפילו כשלא אמר
אותה אין מעלין אותו. עוד נוכל
לומר שצתחית המחית כשטעה אין
מעלין אותו מפני שאפשר שהוא
מין ומאמין צתחית המחית (כ"ז) כמו
תלמידי י"ח:

והתועים בדעתך יושטו.

מעין שמונה עשרה רב אמר מעין
לבבנו ליראתך לסלות היה לנו
תקבץ והתועים בדעתך ישפטו ועל
הרשעים תניף ידך וישמחו צדיקים
בבנין עירך ובתיקון היכלך
ובהצמחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר
לבן ישי משיחך תרם נקרא אתה תענה
תרם נדבר אתה תשמע כי אתה עונה
בכל עת צרה וצוקה ופודה ומציל ברוך
אתה ה' שומע תפלה אמר רב נחמן אמר
שמואל 'כל השנה כולה מתפלל אדם
הבינו חוץ ממוצאי שבתות ומוצאי ימים
טובים מפני שצריך לומר שאלה השנים
וקאמרי רבנן^(א) הני מילי בשעת הדחק
אבל שלא בשעת הדחק

^(א) אין מתפלל הבינו: אמר ר' תנחום אמר רבי אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים 'בתחית המתים

כלומר אותם שהם תועים על דעתך ישפטו לא ע"פ מולס אלא
אתה צעמך משפטו אותם ואם מולס לטובה מהפוך אותו
לרעה וכן גורסין צנוסמאות המדויקות והתועים בדעתך
תשפטו וצירושלמי (ה"א) ג"כ אומר בדעתך תשפטו וקשיא לזה
הפירוש דכיון דהבינו הוא מעין
שמונה עשרה א"כ מהו השיכות
שם לזה עם צרכת השיטה שופטנו
שהוא כנגדה. על כן נראה יותר
נכון שר"ל והתועים שהם ישראל
המטעים דברים צה הגלות
הארוך שעזב הקב"ה אותם ואינו
משגיח צם יהי רצון שישפטו
דעתך כלומר דיעתך אשר היא
החמלה והחנינה מלשון וידע
אלהים (שמות ג, כה) וזהו שהיה
אומר הנביא (ישעיהו סג, טו) ליה
קנאתך וגבורתך המון מעין
ורחמך אלי מתאפקו וגו' למה
תתעב ה' מדרכי ואמר צמקוס
אחר (שם נח, ג) למה צמנו ולא
רצית ענינו נפשו ולא מדע ציאר
שמפי הסתלקות רחמי השם אנו
תועים דרכיו הטובים כלומר
שאנו אומרים שהוא אכזרי שהוא
הפקך ממדותיו כי הוא רחום
וחנון וכן אנו מתרעמים שאינו
רואה ואינו יודע אותנו צרחמים
וזהו ממש מה שנזכר בצרכת
השיטה שסיר ממנו היגיון ואנחה
שם לנו צגלות וימלך עלינו לבדו
צרחמים צדק וצמפטט והם
דרכיו הטובים שאנו תועים עתה
מהם:

מפני שצריך אומר הבדלה
בחזון הדעת. ובגמרא
שואל כמו שאומר מעין כל ברכה
וצרכה משמונה עשרה למה אינו
אומר ג"כ מעין הצלה והתפלל
הבינו אפילו צמו"ס וצמוצאי
ימים טובים ושאלר בקושא ופ"ה
מילתיה דשמואל להלכתא הוי.
ואפשר לומר טעם דבר דמשום
הכי לא תקינו מעין הצלה מפני
שהצלה אינה צרכה צפני ענמה
אלא שאנו כוללים אותה בצרכת
אתה חוץ ואם היו אומרים מעין
הצלה היה נראה שהצלה היא
צרכה צפני ענמה כיון שהתקינו
מעין הצלה כמו שתקנו מעין
שאר ברכות. מפי מורי הרב
נר"י:

אמר ר' אבי טעה ולא הזכיר
גבורת גשמים בתחית
מעין שמונה עשרה רב אמר מעין
לבבנו ליראתך לסלות היה לנו
תקבץ והתועים בדעתך ישפטו ועל
הרשעים תניף ידך וישמחו צדיקים
בבנין עירך ובתיקון היכלך
ובהצמחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר
לבן ישי משיחך תרם נקרא אתה תענה
תרם נדבר אתה תשמע כי אתה עונה
בכל עת צרה וצוקה ופודה ומציל ברוך
אתה ה' שומע תפלה אמר רב נחמן אמר
שמואל 'כל השנה כולה מתפלל אדם
הבינו חוץ ממוצאי שבתות ומוצאי ימים
טובים מפני שצריך לומר שאלה השנים
וקאמרי רבנן^(א) הני מילי בשעת הדחק
אבל שלא בשעת הדחק

^(א) אין מתפלל הבינו: אמר ר' תנחום אמר רבי אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים 'בתחית המתים

ברכות מראש עד סוף ואל י"ח כדאמרין בשלי ר"ה (ד): כסס שהוא מוציא את שאינו בקי כן מוציא את הבקי א"ע דלמרינן תס דלא פטר רבן גמליאל אלא עם כשצדוק אריק דלניקי וטרידי
אל דעיר לא היינו היא כלל התפלל כלל אלא היא שכבר התפלל מוציא את הבקי וכן פירש בשאלות דרב אחאי (ויא שאלתא כג) ע"כ: ד רבני לרפת (רמז ויה ד"ה אלא) פליגי על זה ואמרי
דאם קיים ברכת תחית המחית יכול להכיר גבורות גשמים בשומע תפלה ומיימינו (תפלה פ"י ה"ח) ומוספות (ד"ה מפני) וסמ"ג (עין ש"ק ד) והרא"ש (פ"י יד) והטור (פ"י קיד) כתבו כדברי רבינו ואם

מתני' מה מקום
צתפלה זו. כלומר מה
טיבה: **גמ'** ויא
אכש"ל. וישמחו חבירי
על כשניו הרי שמים
רעות^(א) על ידי שאגרום
לכם שיעשו וכן שלא
ישלנו בדבר הלכה
ואשמח אלי בכן:
מיושבי קרנות. עמי
האלך העוסקים בדברי
שטת: **מתני'** מעין
שמונה עשרה. מעין כל
ברכה אומר בקולר
ומנכן על כל אחת:
גמ' ברכת המינין.
היינו וכל המינים וכו':
ביבנה תקנה. לאחר
וזן מרובה: והשקף.
תשכ לומר אותה: דהוא
התחיל בה. התחיל
לאומרה וטעה
למאמצייה: א"א שנו.
הא דלמנכן בצרכת
המינין מעלין אותו אם
טעה צה: מיוצ"ב ברכה
וברכה. אומר בקולר
ומנכן על כל אחת:^(א)
^(א) הבינו. כנגד אתה
חונן ומול את לבנו
כנגד השינו לקלות לנו
גאולים כנגד גואל ישראל
וכן כולל: בנאות
ארכך. לשון טוה כמו
בנאות דשא יריעני
(תהלים כג, ג) והוא כנגד
צרכת השנים: והתועים
ע"ד דעתך. העוברים על
דברך: ישפטו. נגד
צדקה ומשפט לשנא
אחיה: והתועים
צמפטט על דעתך
ישפטו השיכם ללמדם
לפטו כדברך וכן
עיקר^(א) וכן הוא בהלכות
גדולות: בשעת הדחק.
בנו דברך או צמקוס
סכנה: גבורת גשמים.
משיח הרוח ומוריד
הגשם:

מפני שצריך אומר הבדלה
בחזון הדעת. ובגמרא
שואל כמו שאומר מעין כל ברכה
וצרכה משמונה עשרה למה אינו
אומר ג"כ מעין הצלה והתפלל
הבינו אפילו צמו"ס וצמוצאי
ימים טובים ושאלר בקושא ופ"ה
מילתיה דשמואל להלכתא הוי.
ואפשר לומר טעם דבר דמשום
הכי לא תקינו מעין הצלה מפני
שהצלה אינה צרכה צפני ענמה
אלא שאנו כוללים אותה בצרכת
אתה חוץ ואם היו אומרים מעין
הצלה היה נראה שהצלה היא
צרכה צפני ענמה כיון שהתקינו
מעין הצלה כמו שתקנו מעין
שאר ברכות. מפי מורי הרב
נר"י:

אמר ר' אבי טעה ולא הזכיר
גבורת גשמים בתחית

מעין שמונה עשרה רב אמר מעין
לבבנו ליראתך לסלות היה לנו
תקבץ והתועים בדעתך ישפטו ועל
הרשעים תניף ידך וישמחו צדיקים
בבנין עירך ובתיקון היכלך
ובהצמחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר
לבן ישי משיחך תרם נקרא אתה תענה
תרם נדבר אתה תשמע כי אתה עונה
בכל עת צרה וצוקה ופודה ומציל ברוך
אתה ה' שומע תפלה אמר רב נחמן אמר
שמואל 'כל השנה כולה מתפלל אדם
הבינו חוץ ממוצאי שבתות ומוצאי ימים
טובים מפני שצריך לומר שאלה השנים
וקאמרי רבנן^(א) הני מילי בשעת הדחק
אבל שלא בשעת הדחק

^(א) אין מתפלל הבינו: אמר ר' תנחום אמר רבי אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים 'בתחית המתים

ברכות מראש עד סוף ואל י"ח כדאמרין בשלי ר"ה (ד): כסס שהוא מוציא את שאינו בקי כן מוציא את הבקי א"ע דלמרינן תס דלא פטר רבן גמליאל אלא עם כשצדוק אריק דלניקי וטרידי
אל דעיר לא היינו היא כלל התפלל כלל אלא היא שכבר התפלל מוציא את הבקי וכן פירש בשאלות דרב אחאי (ויא שאלתא כג) ע"כ: ד רבני לרפת (רמז ויה ד"ה אלא) פליגי על זה ואמרי
דאם קיים ברכת תחית המחית יכול להכיר גבורות גשמים בשומע תפלה ומיימינו (תפלה פ"י ה"ח) ומוספות (ד"ה מפני) וסמ"ג (עין ש"ק ד) והרא"ש (פ"י יד) והטור (פ"י קיד) כתבו כדברי רבינו ואם

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס: 545 הודפס ע"י אוצר החכמה

לאותה צרכה צדבר שאין
צרכה עבודה דיינין לה
כלל דהיכא שאם עקר רג
שיוכל לחזור לראש דלא ג
פרסה וי"א (רש"י ד"ה עד

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס: 548 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלמוד בבלי <עוז והדר> - א ברכות תלמוד בבלי עמוד מס: 549 הודפס ע"י אוצר החכמה

[ז' - א"ז]

גמ' ב"ב ע"ב יורה
מותר. כשחלם מראה
אח עלמו עכ"ל יהיה לו
שכר: תפילין קא
מנחמא. והם עדות
שמעלה קוין ומלכותו
עלי: וזמא מנחמא
דאסור. לשורר בתוך
נמי המשמחה: שרמט
וכתב דהו. דאסור
לכתוב בלא שרמט:
פסקים של מורה או
נפילים או כתובים:
וזמא במנחמא כגון כלי
שיר כגור או עוג:
בפיסא. כסף הית
לשנא קיללא קא נקט:
וענין נשי. שהנשים
ענות אחר האנשים:
כאש בניגרת. לפי
שזרין האנשים להנן
מאוד מה מומרות
הנשים מדוע לענות
אחריהן ומתוך כך
מסתלקין בהן ומתהרין
אחריהן: בארבעה מיני
זכר. אומם הנזכר
נפסק דמימי: חמש
מיני פורעניות. גם כזה
הפסוק:

הנהרות וציונים
מב"ח ושא"פ פ"ש

(א) ליתא בגמ'
ובראשונים: (ב) גי'
כת"י: (ג) צ"ל בוכים
יט. ושם איתא שיעור היה
כו' (ש"ס): (ד) ברמב"ם
הל' תעניות פ"ה ה"י כ'
דגור על עטרת כלות אם
היו של כסף או זהב אבל
של גדיל מותר לכלה:

על כוונת אמירת התפלה אלא על
כוונת טהרת הלך כשהזכיר
אותו לשם כוונת אמירת התפלה אחר סימן לדבר:
ואפילו נחש ברוך על עקיבו לא יפסיק. ואע"פ שאין לו
להפסיק ולדבר אפילו הכי יכול ללכת כדי שישלכנו
מעליו שלא מנינו הליכה שנקראת
הפסקה* בשום מקום מיהו היכא
דאיכא סכנה בכל ענין מותר
להפסיק:

גמ' וגילו ברעדה במקום גילה
שם תהא רעדה. טעם
הדבר כדי שלא ימשך מתוך
השמחה לתענוגי העולם וישכח
עניני הצורה על כן נריך לערצב זה
עם זה כדי שיהיה על הקו
המנוגע ופשיטה דקרא כך הוא
[עבדו את ה' ציראה וצאומה
היראה וברעדה תגילו בזה] שאע"פ
הס דבר והפכו* שצטעה שהאדם
מפחד מוולמו הוא עומד נרעם
ודואג אבל הקצ"ה* אינו כן
לדרכה כשהאדם מתבונן בגדולתו
וירא מפניו ישמח ויגיל בצאומה
יראה מפני שצמאצמיתא מתעורר
לקיים המצוות ושם ונעלם צקיומם
שיודע כי שכרו אמו ופעולתו לפניו
ועל שמחה כזו תמלא שאמר
נפסקו אחד (תהלים ג, יא) עבדו את
ה' ציראה וגו' ונפסקו אחר (שם ק,
ג) עבדו את ה' צממחה ר"ל
תעבדו את ה' ציראה וצאומה
היראה תשמחו ותגילו זה כמו
שאמרנו ואע"פ ששמחה אחרת
אסורה כמו שהזכר למעלה שמחה
זו מותרת ומחוייבת כענין שנאמר
(דברים כח, מז) תחת אשר לא עבדת
את ה' אלהיך בשמחה וצטוב לבב
וגו':

אמר יאה וגילו ברעדה בתיב.
הלכות הרי"ף ו"ל לא
נמלא כתוב אלא תפילין מנחמא
צחאי עובדא אלא צאידך דרבי
ירמיה הלכות אלא צממחה
מדיוקות מלאנו שגורסין צחאי
עובדא נמי אלא תפילין מנחמא
שהיך אפשר שאצי היה שמח ללא
דבר מלוא* כיון שהשמחה שאין זה
מלוא אסורה אלא ודאי גם הוא
השיב תפילין מנחמא כמו שהשיב ר'
ירמיה. ופי' תפילין מנחמא ר"ל
שמחת מלוא אני שמח כי חולה
הייתי צמאי ולא יכולתי להניח
התפילין זה כמה ימים מפני חשש
הנקיות ועכשיו שנתרפאתי אני
שמח צקיום המלוא הזו מתוך חפצי
זה. מפי מורי הרב נר"ו:

לא סבר דה מר בב"ב ע"ב יהיה
מותר. כלומר בכל עכ"ל
שהאדם עכ"ל יש בו יתרון כדי שלא
ישמח וימשך אחר תענוגי העוה"ו
ואינו רואה לומר שישתדל האדם
שהיה עכ"ל שהעצבון חולי הגוף
וכשהאדם חולה אינו יכול לעבוד
הצורה יתבצר כראוי אלא שלא
יהיה שמח ולא עכ"ל כי אם על
האמצעי. ופשיטה דקרא עכ"ל הוא
מלשון עמל כמו צעזעון תחללה

שהאדם עמל צמלצמח יש בו
כלום תועלת יש לו כיון שאינו יושב צטל
שהצטלה מציאה לידי
שעמום (כתובות נט): ודבר שפטים אך
למחשור (משלי יד, כג) כלומר
אצל כשיושב צטל ומדבר כל היום לא יצא
לו מהדבור כי אם
חסרון שצטב דברים לא יחדל פשע
מזה

[כ"א - א"ז]

ישיבנו ואפילו נחש ברוך על עקיבו לא
יפסיק: **גמ'** מנא הני מילי אמר רב נחמן
בר יצחק (אמר רב) אמר קרא (תהלים ב, יא)
עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה מאי וגילו
ברעדה אמר רב אדא בר מתנה אמר רב
במקום גילה שם תהא רעדה אביי הוה
יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא ברח
טובא א"ל וגילו ברעדה כתיב רב ירמיה
הוה יתיב קמיה דרבי וירא חזייה דהוה קא
ברח טובא א"ל לא סבר לה מר בכל עצב
יהיה מותר (משלי יד, כג) א"ל אנא תפילין
קא מנחמא וכל כך למה [ז' - א"ז] דא"ר יוחנן
משום רבי שמעון בן יוחאי *אסור לו
לאדם שימלא שחוק פיו* בעולם הזה
שנאמר (תהלים קכו, ב) אז ימלא שחוק פיו
ולשונו רנה אז יאמרו בגוים הגדיל ה'
לעשות עם אלה אימתי ימלא שחוק פיו
ולשונו רנה בומן שיאמרו בגוים הגדיל ה'
לעשות עם אלה אמרו עליו על רבי שמעון
בן לקיש שלא מלא שחוק פיו בעולם הזה
מבי גמרה להא שמעתא מפומיה דרבי
יוחנן רביה: גרסינן בגיטין בפרק קמא (ו,
ז) שלחו ליה למר עוקבא *זמרא מנא לן
דאסור שרמט וכתב להו אל תשמח
ישראל אל גיל בעמים (הושע טו, א) ולישלח
להו בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשותיו
(ישעיה כד, ט) אי מההיא הוה אמינא זמרא
במנא הוא דאסיר אבל זמרא בפומא מותר
קמ"ל דאסיר רבינא אישכחיה למר בר רב
אשי דקא *גדיל כלילא לברתיה אמר ליה
לא סבר לה מר שנאמר (יחזקאל כא, לא)
הסיר המצנפת והרים העטרה בזמן
שמצנפת בראש כהן גדול תהא עטרה
בראש כל אדם נסתלקה מצנפת מראש
כהן גדול נסתלקה עטרה מראש כל אדם
א"ל דומיא דכהן גדול בגברי אבל בנישי
לא גרסינן בסוף סוטה (מח). אמר רב
אודנא דשמעא זמרא תעקר אמר רבא
זמרא בביתא חורבא בסיפא שנאמר (צפניה
ב, יד) קול ישורר בחלון חורב בסף. אמר רב
יוסף זמרון גברי וענין נשי פריצותא זמרון
נשי וענין גברי כאש בנעורת למאי נפקא
מינה לבטולי הא מקמי הא אמר ר' יוחנן
כל השותה יין בארבעה מיני זמר מביא
חמש פורעניות לעולם שנאמר (ישעיה ה, יא)
הוי משכימי בבקר שכר ירדפו מאחרי
בנשף יין ידליקם והיה כנור ונבל תוף
וחליל ויין משתיהם וגו' מה כתיב בתריה
לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב
והמונו צחה צמא. פירש גאון הא דאמרין
זמרא בפומא אסיר ה"מ כגון *נגניות של
אהבת אדם לחבירו ולשבח יפה ביפיו כגון
שהישמעאליים קורים להם אשעא"ר אבל
דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של

(בראשית ג, י) ור"ל כל עמל

שהאדם עמל צמלצמח יש בו
כלום תועלת יש לו כיון שאינו יושב צטל
שהצטלה מציאה לידי
שעמום (כתובות נט): ודבר שפטים אך
למחשור (משלי יד, כג) כלומר
אצל כשיושב צטל ומדבר כל היום לא יצא
לו מהדבור כי אם
חסרון שצטב דברים לא יחדל פשע
מזה

[ז' - א"ז]

אסור לאדם שימלא
שחוק פיו
ביוה"ז וכו'. י"מ שטעם הדבר
מפני חורבן צהמ"ק אצל שלא
שעת חורבן מותר. ואין זה נכון
דא"כ לא היה לו לומר צהמ"ו
אלא משחזר צהמ"ק אסור לאדם
שימלא שחוק פיו וכו' ומדלא אמר
הכי שמעין שאינו תלי צמורין
אלא אפילו צמון צהמ"ק אמר
שאסור למלא שחוק פיו צהמ"ו
שום ענין שהשמחה מרגילה את
האדם ששכח המצוות כמו שאמרנו
למעלה (פי' ק"ה). ומאי דאמרין
אימתי ימלא שחוק פיו ולשונו
רנה צמון שיאמרו בגוים הגדיל ה'
לעשות עם אלה לא מפני המקדש
בלבד אומר אלא הכי קאמר אימתי
ימלא שחוק פיו ותהיה השמחה
מוותרת צמון שיעשה עמנו נסים
וישיענו ולא צאומה הזמן נשמח
כדי לגלות נפלאותיו וגבורותיו
ויאמרו הגוים הגדיל ה' לעשות
עם אלה ויראו צממחתו ויבשו
ושמחה כזו שהיא שמחת הצורה
היא מלוא גדולה משום פרסומי
ניסא.

ודומה לזה מה שאמרנו צמדש
(שיר השירים רנה פ"א ג, ג) זה
היום עשה ה' נגילה ושמחה צו
(תהלים קיח, כד) הוי אומר צה'
כלומר אע"פ שזה היום הוא יו"ט
ועשה לנו צו נסים ונפלאות ואנו
שמחים צהס אפילו הכי עיקר
השמחה אינה צעזר יוס טוב אלא
צעזר ה' לפרסם את כל הגדולות
ואת כל הנוראות שהוא עושה
עמנו:

נסתלקה מצנפת מראש כ"ג
וכו'. המצנפת
והמגזעת הן כעין כובע והמצנפת
היתה צראש כ"ג כדכתיב (ויקרא טו,
ד) וצמנפת צד יגנוף שהיתה
קטנה יותר מפני שלא היתה
מכסה היץ שהיה צראש כ"ג
צגזה של ראש כדאמרין
(צמנחות^א) מקום היה נראה צין צין
למצנפת ששם היה מניח תפילין
אצל האחרת שהיתה צראש כהן
הדיעט שלא היה לו צין והיתה
מכסה כל הראש קרויה מצנפת.
כך פי' רבינו יצחק צ"ר אשר ז"ל*:
למאי נפקא מינה לבטולי הא
מקמי הא. כלומר לבטול
כשמנגנים האנשים צפיהם או
בכלי יגון ועונות הנשים כדי שלא
יבואו לעשות צענין אחר שהוא
כאש צנעורת והוא יותר קשה*
שצטעה שכן מנגנות והאנשים
עונים מתוך שמאריכות צדור
באים יותר צנקל לידי צצירה:

ומצטין צהס האנשים

א טו"ש"ע א"ח סימן תקס
ספיקו ה'
ב מ"י פ"ה מהלכות
תענית הלכה י' סמג
עשין מ"ד"ט טו"ש"ע א"ח
סימן תקס ספיקו ג'
ש"מ הגבורים
א מ"י כתב דלא נאסרו
רק לתענית ולכלות
וכשכן של גדיל אצל
לשאר כל אדם או אם הן
של כסף (ל"ה) והטור
(פי' מקס פ"ה) שמה עליו
וארריך לבשר דעת
המפרשים וכן סמ"ג
(משן דרמ"ג, רמ"ג, ג)
פ"ט באורך
לשון ריא"ז
[סוטה פ"ט ה"ב אות
ד] וכן גזרו שלא לעשות
לתענית עטרות שהיו
גרעין לעשות חמץ
ומלא הדומה לבדולח
ומצטין אותן צפירות
אצל עושין לכן של מיני
עשבים ולא גזרו על
עטרות חתנים אלא
לאנשים ולא לנשים כמו
שצמחאר צנעין צפ"ק:
ב רש"י (גיטין ו, ד"ה
ומה)
(תענית פ"ה ה"ד) פסקו
דרוקא צמח המצנפת על
היין הזמר אסור אצל אם
אינו על היין שרי
וצממחות (שם ד"ה ומלא)
מקמינן לדברי רבינו
מיהו הטור (פי' מקס)
כתב צהס מיימון
(צמנחות סי' רנד) ואפילו
שלא צמח משמחה נמי
אסור לא שנא לשון עברי
ל"ש לשון ערבי אחיה
לשון שיהיה הכל אסור
אם לא לשנת הצורה
יתבצר וימעלה. טור.
פ"ט באורך
לשון ריא"ז
[שם אות א] הדגירות
שמנגנין צטעה צמח
אדם מושכין משאוי
או צטעה שמנגינן
לחרישה
מותרין שאינן אלא לתקן
מלאכתן אצל הנגניות
שמנגנין האורגין או
שאר האומנין צאומותן
אסורין שאין אלא לשמח
לבבם ודבר זה אסור
בכל עת ואפילו הזמר
שמנגנים צפה בלא כלי
וזמר אסור שנאמר אל
תשמח ישראל אל גיל
כעמים כמו שמצאנו
צפ"ק דגיטין שהוא
נמשך אחר התקירות
ואחר המדות הרעות:
[שם אות ד] צטע צחאי
הנגיות של רומיים על
ישראל והנגיניו אותם
צקוף צית שני גזרו שלא
לנגן בכלי זמר שהן כעין
מופים וכטורות ואפילו
לנגן בזה לתיקיות
אסור:

א מיי פ"ד מהלכות
תפלה הלכה יח סמג
עשין ית יע טוש"ע או"ח
סימן ג' סעיף ג'
ב מיי פ"א מהלכות
איסורי ביאה הלכה ד
סמג לאוין קולא טוש"ע
י"ד סימן קסג:

מפני שהתורה חוגרת שק וכו'.

יכולה לומר ומה שיש לו להקב"ה להשיב:

הקורא

פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר ודבר בעתו מה טוב. ראש הפסוק הוא שמחה לאיש

[א:כ] - [ב:ב]

הקב"ה אין אדם מישראל נמנע מזאת ומנהג כל ישראל לאמורן בבתי חתנים ובבתי משתאות בקול נגינות ובקול שמחה ולא ראינו מי שמיחה בזאת: גרסי' בפרק חלק (סנהדרין קא). תנו רבנן הקורא פסוק משיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית המשתה בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנים בו הנכרים אמר לה הקב"ה בתי אם כן מה יעשו בני בשעה שהן אוכלים ושותים ושמהים אמרה לפניו רבש"ע אם בעלי מקרא הם יעסקו במקרא בנביאים ובכתובים ואם בעלי משנה הם יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות ואם בעלי תלמוד הם יעסקו בתלמוד בהלכות פסח בפסח בהלכות עצרת בעצרת בהלכות החג בחג העידר' שמעון בן אלעזר משום ר' יהושע בן חנניה הקורא פסוק אחד בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר (משלי לו, כג) ודבר בעתו מה טוב: (א:ז). תנו רבנן אין עומדין *להתפלל מתוך דין והלכה אלא מתוך דבר הלכה פסוקה היכי דמי הלכה פסוקה* אמר אביי כי הא דאמר ר' זירא *בנות ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל וישובות עליה *שבעת ימים נקיים**

ימים נקיים חזרה וראתה כל הימים הראשונים יפלו וזריחה אח"כ לחזור עוד ולמנות שבעה ימים נקיים ואפילו חזרה וראתה כמה פעמים לעולם סותרת ואינה עולה מטומאת היצות עד שמשכ שבעת ימים נקיים צלל שום ראייה כלל (גדה לג:).

ומתוך מה שכתב ר"מ ז"ל (אסורי ביאה פ"ו הל' ד"ו) נראה שסובר שאם חזרה וראתה בתוך שבעה ימים נקיים אחר שנשלמו י"א יום של יצות דין נדה יש לה ואינה סופרת אלא שבעה ימים עם ימי הראיה. ואין זה נכון שצירוף נראה במסכת ערכין (מ). ובמסכת נדה (עג). שלעולם סותרת המנין עד שמשכ שבעה ימים נקיים צלל שום ראייה כלל כדכתבין וכל זה הוא דין תורה. אצל צנות ישראל מפני שלא היו כולן נקיות צאלו החילוקים ולא היו יודעות להפריש שני נדה לנדה וצין וזה קטנה לנדה גדולה החמירו על עצמן וישובות על הכל שבעה ימים נקיים כמו צוזה גדולה כדי ללכת מספק.

ואפילו צלל חומרא כל כך היו יכולין ללכת מספק כדאמרין במסכת נדה (פו). רבי מיקן צדקה ראתה יום אחד מונה ששה והוא, שנים ששה והם, שלשה יושבת שבעה ימים נקיים. פי' צכפרים מפני שלא היו כל כך צני תורה ולא היו הנשים יודעות אלו החילוקים כדי ללכת מן הספק מיקן להן רבי שצכל זמן שמראה יום אחד צלל שמונה ששה והוא

ממה *נפסך אם ראתה צימי נדה** הנה מונה שבעה עם יום הראיה כמו נדה ואם אינה אלא וזה הרי מונה חמשה ימים יותר דדי היה לה ציום הראיה ויום אחד וכן כשראתה שני ימים מונה ששה והם שאם היא נדה הרי מונה כמו נדה ואם היא וזה הרי מונה חמשה ימים יותר ואם ראתה שלשה ימים יושבת שבעה ימים נקיים דמה נפסך אם היא וזה הרי יושבת שבעה ימים נקיים כמו וזה גדולה ואם היא נדה הרי יושבת שלשה ימים יותר וזה היה די ללכת מכל הספק אלא שהן אפילו לא החילוק לא ראו לעשותם ולרווחתם המקינה שמשכ על הכל שבעת ימים נקיים.

ואיכא למידק צוזה המקנה שמקן רבי כשראתה שני ימים שמשכ ששה והם והלא די צחמשה והם שאפילו היא נדה סגי לה צשמשכ שבעה עם ימי הראיה והתשובה צזה* מפני שמשכ כי פעמים תראה יום הראשון צימי וצבתה ויום השני צימי נדוזה וגמאל שהיום הראשון שהיה צימי היציה אינו צללל שבעה ימי נדוזה שזריך שבעה מיום שראתה דם צימי הנדוזה ואם לא הייתה מונה אלא החמישי צללל נמצא שלא ספרה לימי הנדוזה אלא ששה צללל עם יום הראיה שיום ראייה ראשונה אינו צללל המנין כמו שאמרנו ולפיכך המקין ששה והם כדי ללכת מזה הספק שאמרנו:

שאפילו רואות טפת דם בחרדל וכו'. י"מ שהחומרא הייתה מפני שהיתה מראה דם כעין החרדל ואין זה נראה דמה חומרא הייתה זו שזה מן הדין הוא דהא צהדיא קי"ל במסכת נדה שדם כמראה החרדל מטמא* והחומרא ג"כ אינה מפני שהיה מועט כחרדל שזה אף הוא מן הדין כדתנן (מ). ומטמאה צכל שהוא. אלא פשר הדבר הוא כך שאם היה אומר דם סתם היינו אומרים שאין צוזה חומרא כל כך מפני ששלשה צמים הם צאשה חדר עליה ופרוזדור וכשהדם מרובה אפשר שמהיום שלשה ימים נעקר ויאל ציום הראשון מעט צצית הפנימי וציום השני נעקר (ז) מעט ויאל צצית האמצעי* ועכשיו ציום השלישי נתקצן הכל צצית החילון ואע"פ שאינו מן הדין שימוש האדם לדם שצפנים אלא כשזדקת ורואה צצית החילון

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

ומכניסה במוץ שמה. לית קודם שיתחיל לטבול שאלו תחתיים צממם מן המורה אלא ר' רואה פני הבית משנתמרח צרכי אכל לפני מירוח אין ראית פני הבית קופצתה דכתיב (דברים י"ד) ראשית דגן קרי ביה דיגון דהיינו מירוח לכן כשמכניסה ציבת קודם מירוח לא תחתיים צממם מן המורה ורענן אסור אכילה קצת דבר של גמורה מלאכתו למעשר אכל אכילה ערלי לא אסור ואכילה צממה היא אכילה ערלי דתנן צממסת פילא (פ"א ט"ו) מאכיל לצממה ולחיה ולעופות עד שיתרח לכן אולת ופטורה אכל הוא אסור. הדם שגילה אסור באכילה קצת: ומעלה ט' ואע"ג דק"ל (משנה י"ב) דלחן מועילן דמיס' ה"מ כשנשטו צעורה דכתיב (ויקרא י') ואני נתחיו [נלסן] על גמולתם לכפר לפרעה נתחיו ולא למעלה אכל דם הקוס מועילן כלומר אם נהנה מזה קרבן מעלה והגן הוי"ו הלכות פסוקות שאין עליהם קושיות ומירוחים שיהא נרץ להרהר בהן: כמובא בתלמוד: מתוך כוונת ראש: כבדיתא. דמיימי מד:

הנחות וציונים

מכאן ושאר פסוקים (א) תנ"ך (ב) רבינו יונה גרס (ב"ח): (ג) רבינו יונה גרס דבר הלכה: (ד) ליתא בדפוס: ובכתיב: (ה) בדפוס: ליתא: (ו) ג"כ ע"י רש"י ריש נדה דף ב' ע"ב ד"ה הגס הגס (ב"ח): (ז) ג"כ נ"ל שכ"ל פסוקי שאינו מפורש שנק"ט ונעשה עובר אבל משלשה ימים ואילך אינו מוטב מפני שפסוקים ובמס' נדה כ" (פ"ט): (ח) היכא דאירגן כצ"ל וחיבת דהיא נמחק (א"י): (ט) ג"כ צ"ל רב הונא וכן לקמן (ב"ח): מהר"ם: (טו) פירוש כבדיתא (מהר"ם): (י) בא"י הג"י בכל מקום תחתונים (א"י):

אפילו הכי כיון שאפשר שיהיה זה הענין היינו אומרים שראוי לחוש וא"כ אין זה חומרה גדולה שהיה אפשר נעקר הדם מהיום שלשה ימים ודין הוא שגדון אותה כמו זה גדולה ותשכ שבעה ימים נקיים אכל כשהדם הוא מועט רחוק הדבר לומר ששלשה משווין היו וצכל יוס ויוס נעקר משהו אחד וקא משמע לן שאע"פ שהוא דבר רחוק שדבר מועט (ט) כל כך שיהיה נעקר מהיום שלשה ימים אפ"ה התמירו על עצמן ודנו אותו כאילו נעקר לגמרי ויוצאת עליו שבעה נקיים.

ואומר רבינו יתחק ז"ל שהאשה שלא ראתה דם אלא יוס אחד או שני ימים בלד ושמהה הלילה הסמוכה ליום שראתה לריכה שתשכ שלשה ימים תחלה ושתמנה שבעה ימים נקיים אח"כ מפני שזוהי פולטת שבת זרע אחר התשמיש וש"ז סמוך לשלשה ימים של תשמיש מוטב (שבת פו.) מפני שמקרינן אכל משלשה ימים ואילך אינו מקרינן שנקלט ונעשה עובר ובמס' נדה (כג.) מפרש דבעיא שבעה ימים נקיים לגמרי בלא שבת זרע ואם לא תשכ תחילה שלשה ימים סמוך לתשמיש נמלא שפולטת בתוך השבעה ימים ואינם נקיים לגמרי. ואית דבעו

[כז]. צממורה* (לג.) כיון דרבי זה כגופה הו'. ומו דלס איתא דמועלים זו מדרבנן קאמר מה צא להשמיענו רב הושעיא* (לד.) שפילו אחר שמיטה מזינו לדברי הכל שמועלים זו מדרבנן כדאמרין צהדיא (פסחים כג.) כל הדמים מוילין אותם לנחל קדרון ומכריס לגניס לזלזל ומועלין צהם הנה שצפירוס אמרו שמועלין צהם אחר כפרה שאם לא נתן הגנן הדמים מעל מדרבנן וא"כ מהו החידוש שמשמיענו רב הושעיא שקודם שמיטה מועל מדרבנן אלא ודאי ומועלין זו בלד גרסין ור"ל מועלין זו מן המורה כדכתבין וכן מזינו הגירסא צנוטאחות מדויקיות. מפי מורי הרב נר"י:

רבא אמר כי הא דאמר רבי אושעיא *מעררים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר אי נמי כי הא דרב הונא דאמר רב הונא אמר זעירי *המקוץ דם לבהמת קדשים אסור בהנאה ומועלים בו (מדרבנן) רבנן עבדי כמתניתין ורב שימי בר אשי עביד כברייתא דתנאי *אין עומדין להתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים ולא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא *מתוך שמחה* (א) (ב) של מצוה וכן אל יפטר אדם מחבירו לא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר הלכה שכן מצינו בגביאים הראשונים שסיימו את דבריהם בדברי שבח ותנחומין (י"ב) תאני מארי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא לא יפטר אדם מחבירו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר

לעיל דאסור ומה דאמרין דרבי שמי עביד כברייתא וכו' ר"ל שאע"פ שהיה מתפלל בכוונת ראש עדיין היה מחזר להתפלל מתוך הלכה פסוקה כמו שאומר צברייתא ורענן לא היו חוששין לחזר אחר הלכה פסוקה אלא היו מתפללין מתוך כוונת ראש כמתני'.

ואין גירסא זו ולא הפירוש נראים למורי הרב נר"י חזא דלא שייך למימר שלא יעמוד אדם להתפלל אלא מתוך הלכה ולא יפטר מחבירו אלא מתוך הלכה מטעם שסיימו הנביאים דצריה דצרי שבת ותנחומים וכי כל שאר הדברים של הנביאים אינם ג"כ דברי תורה וכיון שהכל הוא דברי תורה מה טעם הוא לומר שמפני הקיום שהוא של שבת לא יתפלל ולא יפטר מחבירו אלא מתוך הלכה ומה שפי' שר"ל מתוך דבר הלכה פסוקה ג"כ אי אפשר שיהי לא הזכיר צכאן הלכה פסוקה כמו שהזכיר למעלה אלא דבר הלכה סתם ועוד דאמרין בסמוך וכן אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה וצודאי אינו ר"ל הלכה פסוקה דשנלמא גבי תפלה אמרו הלכה פסוקה כדי שלא יחשוב זה בשעת תפלה ויכול לכוין בתפלתו אלא כשיפטר מחבירו מאי איריא הלכה פסוקה אפילו הלכה שאינה פסוקה.

ע"כ כן נראה דלא גרסין מתוך דבר הלכה כלל אלא הנכון בגירסת הספרים שגרסין ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים ולא מתוך עצלות ולא עזבות אלא מתוך שמחה* שנאמר (מלכים ג, ג) ועתה קחו לי מנגן וכו' שכן מצינו צנצאים הראשונים שסיימו דצריה דצרי שבת ותנחומין* ולא גרסין וכן תאני מארי אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך וזכרו שזה דבר אחר צפני עצמו הוא. וכן הוא פ"י הענין שלא יתפלל מתוך עצלות ומתוך עזבות שצדד שיהיה עזב או עלל אינו יכול לכוין כראוי דעללה תפיל תרדמה (משלי י"ט) ולפיכך כשרואה שהוא עומד צעין שלא יוכל לכוין מותר לו לשמוח כדי שיתקן איבריו שיהיו ראויים לעבודת הבורא ואע"פ שאמרנו למעלה (פ"י ק"א ד"ה וגילו) שהשמחה היא אסורה זו היא מותרת ששמחה של מצוה היא כיון שעל ידה צאה העבודה שהרי מצינו ג"כ שעל ידי השמחה היתה השכינה שורה דכתיב (מלכים טז) ועתה קחו לי מנגן ומאי דאמר שכן מצינו צנצאים הראשונים שסיימו דצריה דצרי שבת ותנחומין ר"ל שכן מצינו שהצנצאים סיימו דצריה דצרי שבת כדי שעל ידי השבח יזכירו נפלאות הבורא יתבאר ורענן כיון שהיו מתפללין בכוונת ראש לא היו חוששין להתפלל מתוך

מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר. פ"י מן המורה אינו חייב לא בתרומה ולא במעשר אלא היכא דהיא דגן* דכתיב (דברים י"ד) ראשית דגן וכל זמן שאינה דגן כשרואה פני הבית אינו חייב במעשר ולפיכך אמר שיכול האדם להערים בתבואתו ולהכניסה לבית קודם שתהיה דגן צין בשצלים צין לאחר שדשו אותה כל זמן שלא נמרחת לגמרי שפדין קצת מהתבן מעורב בתוכה וכיון שראתה פני הבית צפטור וכולת בהמתו ממנו ואפילו אכילת קצת דלחן אכילת קצת לצממה אכל האדם אינו יכול לאכול ממנה אכילת קצת כל זמן שלא תרם אותה ולא עישרה.

ואפ"י לאחר שנמרחת ונעשית דגן לגמרי נראה מהירושלמי שיכול להערים ולפטורה כשיערב זה חבן דגרסין התם (ה"א) תני ר' הושעיא מרצה אדם דגן בתבן ומערים אותו לפטורו. מיהו ז"ע אם לר"ך שיערב זו כל כך בתבן שירצה על הדגן. ואית דאמרי שאפילו האדם אוכל ממנו אכילת קצת ומאי דנקט כדי שמהא בהמתו אוכלת לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט. ואין זה נכון כלל* דצהדיא אמרין צממסת (פ"א ג.) הכנים שזולין לעשות מהם עיסה אוכל מהן אכילת ערלי משמע דדוקא אכילת ערלי המירו לו לאכול הא אכילת קצת אסור עד שיתרוס ויעשר:

המקוץ דם לבהמת קדשים אסור בהנאה ומועלין בו. כלומר מועלין זו מן המורה אכל לאחר שמיטה אין מועלין זו אלא מדרבנן דכיון שנתכפר דם ודאי אין מועלין זו כדקיימא לן (סוכה מט.) אין לך דבר שנעשית מזאתו ומועלין זו וכי היכי דלחן מועלין זו לאחר כפרה ה"ג אין מועלין זו קודם כפרה כיון שנשחטת הצממה דכיון שראוי לכפרה כמי שכפר דמי.

ויש ספרים שכתוב צהם ומועלין בו מדרבנן וזה טעות דודאי לא אמרו שמעלתו מדרבנן בלחוד אלא אחר שמיטה שהוא ראוי לכפר כדכתבין אכל קודם שמיטה ודאי מועלין זו מן המורה לדברי הכל דכגוף הצממה דיינין ליה והכי אמרין

א ב מ"י פ"ד מהלכות
תפלה הלכה טו
טו"ש א"ר"י סימן נח
סוף פ: א
ג מ"י שם פ"ה הלכה ד
סוף עין יע טו"ש ע
ד מ"י שם פ"ה הלכה ב
סוף א"ר"י סימן נב
סוף פ: א
ה ט"ור א"ר"י סימן קד:
ו מ"י שם פ"ה הלכה ה
ופ"ג סוף עין יע
ז מ"י שם פ"ו הלכה ב
סוף עין יע טו"ש א"ר"י
סימן קטע סוף פ: א

שלמי הגבורים

א—[טור סי' צח]
ויציר הטיובה
ויסיר כל המהפלות
הטורדות אותו עד
שתאמר מהשגתו וכוונתו
זכה בתפלתו וישפוט כי
אילו היה מדבר לפני
מלך בשר ודם שיהיה
כאן ולמחר בקרב היה
מוקד דבריו ומינין להם
יפה לנל יעל ק"י פסמי
מלך נגדו למלכים
הקב"ה ש"ר לנל אף
מהשגתו כי לפניו
המהפלות דבריו כי
המהפלות הוא חוקר וכן
היו עושין מקדשים ואנשי
מעשה שהיו מהפלות עד
ומתווכין בתפלתן עד
שהיו מגיעין להשפעות
השמימיות והמהפלות
רוח השכלית עד שהיו
מגיעים קרוב למעלה
הגנוזה ואם תבא לו
המהפלה אחרת בתוך
התפלה שחוקק עד
שתמטול המהפלות ולא
יתפלה לא במקום שיש לו
דבר שמתבטל כוונתו ולא
בשעה שמתבטל כוונתו:
ב בתב הרא"ש (פ"ג)
וא"ר"י ה"א אחריו

שמה אצל רב שימי אע"פ שהיה עושה כמו המשנה היה מחזיר
שיתפלל לעולם מתוך שמה דכתיבין.
מיהו צירושלמי (ה"א) גרסין מני לא יעמוד אדם להתפלל
אלא מתוך שיחה נאה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות
ראש ולא מתוך דברים בטלים
מוצינו בנביאים הראשונים ששימו
דבריהם בדברי שבח ותהנומין.
ולפי שטת זו נטען לומר דמאי
דאמר חתם שכן מצינו דלא קאי
למאי דאמר מתוך דברי תורה
אלא למאי דאמר מעיקרא אל
מתוך שיחה נאה שכן מצינו
בנביאים ששימו בשמה נאה כגון
שבח ותהנומין. ופריך צירושלמי
והרי ירמיה שחתם בדברי נחמות
וחמדין גם הוא בדברי נחמות
חתם שכן סוף דבריו ארוחת
תמיד נמנה לו (ירמיה נב, לד) שהיה
מפלת נדקיה (א) אל
שוגאיו חתם דכתיב (שם נא, סד)
ככה משקע צבל ולא תקום
דצפוסיה דקרא כתיב עד הנה
דברי ירמיה.

ובן ישיעיהו דדברי נחמות חתם
דמאי דכתיב (ישעיהו סו, כד)
והיו דראון לכל בשר כיון שהוא
אומר על הרשעים מפלתם של
רשעים טובה ונחמה היא לעולם
וכן מצינו דכתיב (איכה ה, כג) כי אם
מאוס מאסתם אינה מוכחה שכן
עלינו כלומר לא הייתה השגחה כ"כ
שלא תשוב אלינו ותמאס אותנו
כמו הדבר המאוס שאין אדם רוצה
בו כלל אללא קצפת עלינו ומי
שוקף חוזר ומתעלה. מפי מורי
הרב נר"ו:

המתפלל צריך שיכוין את
לבן וכו'. כלומר
צריך שיכוין לבו לאמירת המלות
שילך מהו אומר ומאי דאמר סימן
לדבר ולא אחר שהוא ראה מפי
שעיקר הכוונה שהוכרה בפסוק
זה אינה על כונת אמירת המלות
אלא על כונת טהרת הלך דכתיבין
צמחתי (ס"י קיא):

שנאמר נשא לבבנו אל
כפים. י"א כפי ר"ל
עצם כלומר נשא לבבנו למעלה
והנראה יותר דה"ק נשא לבבנו עם
הכפים שדרך בני אדם נשענת
הזרוע (ו) שנושאים כפיהם ואנחנו
לא נעשה כן אללא נשא לבבנו עם
הכפים:

צריך שיתן עיניו למטה ולא
למעלה. כלומר שישתד
כלבו כאלו עומד בשמים ויסיר
מלבו כל תענוגי העולם הזה
וכל הנאות הגוף כענין שאמרו
הקדמונים כשתתלה לבין פשוט
גופך מעל נשמתך ולאחר שגיע
לזו המהפלה יתחזק ג"כ כאלו
הוא עומד צבה"ק שהוא למטה
מפני שעל ידי זה תהיה תפלתו

רצויה יותר לפני המקום. מפי מורי הרב נר"ו:
היה מקצר ויציא. לא שהיה מקצר מנוסח התפלה אללא שאל

[א"ל]

היה מאריך הרבה בתחנונים שהיה אומר וגם לא היה מאריך כל
כן צלמירת המלות מפני טורח הצורך:
מפני הכריעות והשתחויות. סתם השתחויה הוא פשוט
ידים ורגלים וכשהאדם משתחוה צוה העינין ועוקר
רגליו בשעה שעומד נמצא מרחיק
עצמו ממקום שהיה עומד תחלה
וכריעה היא שכורע בראשו. וי"מ
שצמאנע התפלה היה כורע
ומשתחוה וקשה על זה מדתן
לקמן (לה) אם צא לשמות צסוק כל
צרכה וצרכה מלמדן אותו שלא
ישחה ומתארץ (ו) דהתם צסוק
הצרכה או צהתלת הצרכה אמרו
שלא ישחה אצל צמאנע הצרכה
כיון שצאצות וצחולא אין דרך
לשמות צמאנע לית לן צה. ונוכל
לפרש דהני הכריעות והשתחויות
אחר סיום התפלה של שמונה
עשרה היה עושה אותם והשתא לא
קשה מדי:

יבול יתפלל אדם כל היום
בו"ו. לא מצינא ליה
מחוזה דודאי אין האדם חייב
להתפלל כל היום אללא מתפלת
רשות קאמר וכי תימא אם כן מצי
קא מהדר ליה כדר מפורש על ידי
דניאל וזמנין תלתא ציומא דמשמע
שלא יתפלל אללא שלש פעמים
והלא אמרו (כא). הלואי שיתפלל
אדם כל היום כולו יש לומר דמאי
דאמרין שיתפלל כל היום לא
אמרו אללא צמידוש והכי מצינא
ליה אם יכול להתפלל צנוסח
התפלות של חוצה צלא צידוש
ומהדרין כדר מפורש על ידי
דניאל שאין לו להתפלל צנוסח
החוזה אללא שלש פעמים צלצד אללא
ודאי אם ירצה להתפלל צמידוש
אפילו כל היום כולו הרשות צידו
וכבר הארכנו צוה צפרק מי שמתו
(ס"י קג):

יבול יהא בולעץ בבית אחת
כבר מפורש על ידי דוד
שנאמר ערב ובקר וצהרים וכו'.
יש שואלין למה הוצרך פסוק אחר
והלא כבר אמר למעלה וזמנין
תלתא ציומא וי"ל דאי מהתם הוה
אמינא דניאל לא היה עושה זה
לחוצה צומנים ידועין אללא שהיה
מתפלל שלש פעמים ציום צכל עת
שהיה צריך וכמו כן כל אדם יכול
לעשות כן להתפלל אותם צכל זמן
שיזכה לפיכך אחר כבר פורש ע"י
דוד דכיון דדוד קצב להם זמנים
ידועים שמתעין שחוצה הוא
להתפלל אותם:

אין אומרים דברים (א) אחר
אבות וציצי. כלומר אע"פ
שכבר אמר רנה דהיינו ק"ש
וצרכותיה אפ"ה אינו שואל לרצו
עד שיתפלל כדי שסמוך גאולה
לתפלה:

ואין שיחה אללא תפלה שנאמר
ויצא יצחק לשווח בשדה.
יש שואלין דהכא ילפינן לפני ה'
ישפוך שיחו שר"ל תפלה משלשן לשוח צשדה וצדוכתא אחריתא
(ס"י): אמרין צהפך דילמך מיקן תפלת המנחה שנאמר ויא

בברכת חולים. היינו
רפואו: והולך לו. וטעם
רשות מן רבו:

הנהגות וצינונים מהב"ח וסאר פפרש"ס

(א) בדפדפון: ומשכחו:
(ב) בדפדפון: ליתא לתיבת
שלש פעמים: (ג) ובחוס'
בסוגין דיה ואין, מתוך
בדרך אחר, ובענין תורה
ואין, מתוך כהני' כאן
התורהו איצטריך ועושה
הצרכות באופן אחר
ע"ש (ד) ד"ת:
מ"י: (ה) בכתי' איתא:
ואין השעה צריכה אליו
עכשיו בש לאומרו בלשון
רבים ואם לאו הוה הפסקה
ודוקא בסוף: (ו) בדרך מ:
איתא כל "המשנה" וכו'
לא יצא אך בירושלמי
פ"ט ה"א איתא דיש
אסור "להוסיף" על
הברכות: (ז) דמגומר
הלל כצ"ל (דכ"ח):
(ח) שאף ע"פ שהגאונים
(תקנה) תקנו לומר כן.
ומתקן: (ד) נראה שקודם
הגאונים נתקנה, תם כן
יחייא (ע"י ב"י סי' נב)
(א"ש ד"ת): (ט) בפסקי
ר"ד: בראשי התיבות:
(י) עיין במהר"ץ חיות
נגילה (יב): דור אחד
מן המקומות דמאמר
הירושלמי היה נזכר עני
הראשונים ואבאר מאיתנו:
(יא) בטור: עליה:

יחזק לשון בשרה ואין שיהא אלא תפלה שנאמר ולפני ה' יספון
שיחו ואומר רבינו יחזק הזקן ז"ל דהתם איצטריך ולפני ה'
יספון שיחו דלא לאו הכי הוה אמירה דלשון בשרה ר"ל שיהא צין
השיחיס לטייל ולמעט זה הפירוש הולך להציא ולפני ה' יספון
שיחו שהוא מלשון דיבור וכיון
שידענו שר"ל דיבור מסתמא
דיבורים של תפלה היה והכא
כשנאמר ולפני ה' יספון שיחו
היינו אומר דשמה דיבור צעלמא
הוא ולפיכך הולך להורות שאינו
אלא דיבור של תפלה דכתיב לשון
בשרה ואומר הדיבור כבר ידענו
שהוא דיבור של תפלה:

אע"פ שאמרו שואל אדם
צרכיו בשומע תפלה
אם בא לומר בסוף כל ברכה
וברכה מעין כל ברכה וברכה
אומר. וענין זה מתחלק לארבעה
דינים חלוקים. האחד שצרכי
שומע תפלה יכול לשאול כל צרכיו
בכל ענין שירצה שצרכי שומע
תפלה כוללת כל הצרכים ולכן
נתקנה. והדין השני שאם בא לומר
בסוף כל ברכה וברכה מעין כל
ברכה וברכה אומר ואפילו שלא
יהיה לצרכי ממש מותר כיון
שאומר אותן בלשון רבים מיהו
בלשון יחיד אסור לאמרו כיון שאינו
אומר אותו (אלא) צעזור כל
ישראל (י) והוה הפסקה ודוקא
שיכול לאמרו בלשון רבים בסוף כל
ברכה וברכה שיוון שהשלים כבר
מה שתקנו חכמים לחיוב גמור אין
לחוש צמא שמוסיף אח"כ אלא
צאמצע הברכה לא דכיון ששואל
צרכי רבים צאמצע הברכה נראה
כמוסיף על המטבע שתקנו
חכמים. והדין השלישי הוא שאם
שואל הוא צרכיו ממש כגון ששואל
על חולה שיש לו צרכיו שיתרפא
וכיוצא בו יכול לאמרו בלשון יחיד
ואפילו צאמצע הברכה והיינו
לדמרינן אס' יש לו חולה צמון
צמון אומרה צצרכה החולים ולא

כנים (שבת קז): אומרים הגאונים שצריך לכוין צאמרינו ואם לא
כוון צריך לחזור ולאמרו* פעם אחרת ונראה שאע"פ שלא כוון
צבולו כיון שכיון צפסוק של פותח את ידך סגי ליה צהכי כיון
שעיקר האמירה היא צעזור זה הפסוק. מפי מורי הרב נר"י:

[כב.ג.]

תפלה אומר רב יהודה בריה דרב שמואל
בר שילת משמיה דרב אע"פ שאמרו שואל
אדם צרכיו בשומע תפלה * אם בא לומר
בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה
וברכה אומר אומר רב חייא בר אשי אומר
רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע
תפלה * אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר
בברכת החולים ואם צריך לפרנסה אומר
בברכת השנים אומר ר' יהושע בן לוי אע"פ
שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה
אם בא לומר אחר תפלתו אפילו בסדר
יוה"כ אומר: ובהאי פירקא לקמן (ד.)
אמרינן אומר רב יהודה * לעולם אף ישאל
אדם * צרכיו לא בשלש ראשונות * ולא
בשלש אחרונות אלא באמצעיות אומר רב
הונא ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח
לפני רבו ואמצעיות דומה לעבד שמבקש
פרס מרבו אחרונות דומה לעבד שמקבל
פרס מרבו * ונפטר (י) והולך לו [כב.ג.] דרש
ר' שמלאי לעולם * יסדיר אדם שבחו של
מקום ואח"כ יתפלל מנא לן ממש דכתיב
(דברים ג, כד) ה' אלהים אתה החלות וגו'
וכתיב בתריה (שם כה) אעברה נא ואראה
וגו': וגרסינן בפרק קמא (ד:) אומר רבי
אלעזר בר אבינא * כל האומר * תהלה לדוד *
(תהלים קמה) בכל יום שלש פעמים * מובטח
לו שהוא בן העולם הבא: וגרסינן בפרק
כל כתבי הקדש (שבת קח): אומר ר' יוסי
י'הא חלקי עם גומרי הלל בכל יום איני
והאמר מר הקורא הלל בכל יום הרי זה
מחרף ומגדף * כי קא אמרינן בפסוקי דזמרה
אמרינן ומאי ניהו? * מתהלה לדוד עד כל
הנשמה תהלה יה ותקינן רבנן למימר
ברכה * מקמייהו וברכה מבתרייהו ומאי

ז"ל (סדר שני וחמישי) שאם נכנס אדם לבית הכנסת ורואה שאם
יתחיל לומר כל הפסוקים שלא יוכל להשלים ולהתפלל עם
הצבור שיאמר צריך שאמר ומזמור של תהלה לדוד בלבד
וחתם צו צצרכה ישתצח (י) שאע"פ שהגאונים תקנו לומר
מתהלה לדוד עד כל הנשמה כיון שעיקר התקנה נראה שלא
היתה אלא מפני המזמור של תהלה לדוד בלבד שהרי אלו רואין
שעל קריאת אותו המזמור בלבד אמרו שמוצטט לו שהוא בן
העוה"כ די לו בזה המזמור כדי שיאמר ק"ש והתפלה עם
הצבור.

ועוד אמר הרב נר"י בשם רבותיו ז"ל שאם נכנס בשעה שמתחיל
החזן יוצר ולא היה יכול לומר אפילו זה המזמור בלבד
שיתחיל ק"ש וצרכותיה ויתפלל עם הצבור ואח"כ יקרא פסוקי
דזמרה עם הצרכות שלפניהם ולאחריהם שיותר טוב הוא שיתפלל
עם הצבור שהתפלה רצויה ומקובלת לפני המקום משיאמר
המזמורים תחלה ולא יוכל להתפלל עם הצבור. וכיון שתקנו
ברכה עליהם אין לו לשון צמא וצמדרש אומר שאפילו צין
צצרכה ישתצח לומר אור אין לו להפסיק כלל וכן כתב הרב
אלפסי ז"ל:

יום הרי זה מחרף
ומגדף. וקס"ד דמהלל (י) להלל
הללו עבדי ה' (תהלים קי, ה) קאמר
ומהדרין לא אמרינן מזה ההלל
אלא מהלל דפסוקי דזמרה דהיינו
מהלה לדוד וכו'. ויש לשאול מ"מ
אמרו שמתחיל ומגדף מפני שאומר
הלל של הללו עבדי ה'. וי"א מפני
שחותם צו יהללון וימלא שאומר
צצרכה לצטלה ואינו נראה כלל דמה
טעם לומר שמפני שאומר צצרכה
לצטלה יאמר מתחיל ומגדף ועוד
הכא הקורא הלל סתם אומר
דמשמע אפילו בלא צצרכה אומר
מתחיל ומגדף.

ומישוב הכי נראה למורי הרב נר"י
שטעם הדבר הוא מפני
שעיקר קריאת ההלל הוא על כל
צרה וצרה שלא תצא על הצבור
(פסחים קיח). ואנו אומרים אותו
צאומה שעה כמו שאמרו דוד על
הצרות שעברו עליו וכשאומר אותו
בכל יום נראה כמי שאומר שאין
הקצ"ה עושה נפלאות בכל יום
ולפיכך קורא הנסים שעברו כבר
וממלא שמתחיל ומגדף כלפי מעלה
אל תהלה לדוד שיש צו ג"כ
מהעמיד וממה שעושה בכל יום
אמרו שיאמר אותו בכל יום
ומוצטט לו שהוא בן העוה"כ.
וכיוצא בזה (תהלים קטו, ד) עציבהם
כסף וזהב וכשאומר אותו בכל יום
נראה כמתחיל לתחיל ולגדף כלפי
מעלה ולומר שאינו יכול לצטלס מן
העולם:

ותקינן רבנן למימר ברכה
מקמייהו וברכה
מבתייהו. וכתב רב עמרם גאון
ז"ל (סדר שני וחמישי) שאם נכנס אדם לבית הכנסת ורואה שאם
יתחיל לומר כל הפסוקים שלא יוכל להשלים ולהתפלל עם
הצבור שיאמר צריך שאמר ומזמור של תהלה לדוד בלבד
וחתם צו צצרכה ישתצח (י) שאע"פ שהגאונים תקנו לומר
מתהלה לדוד עד כל הנשמה כיון שעיקר התקנה נראה שלא
היתה אלא מפני המזמור של תהלה לדוד בלבד שהרי אלו רואין
שעל קריאת אותו המזמור בלבד אמרו שמוצטט לו שהוא בן
העוה"כ די לו בזה המזמור כדי שיאמר ק"ש והתפלה עם
הצבור.

ועוד אמר הרב נר"י בשם רבותיו ז"ל שאם נכנס בשעה שמתחיל
החזן יוצר ולא היה יכול לומר אפילו זה המזמור בלבד
שיתחיל ק"ש וצרכותיה ויתפלל עם הצבור ואח"כ יקרא פסוקי
דזמרה עם הצרכות שלפניהם ולאחריהם שיותר טוב הוא שיתפלל
עם הצבור שהתפלה רצויה ומקובלת לפני המקום משיאמר
המזמורים תחלה ולא יוכל להתפלל עם הצבור. וכיון שתקנו
ברכה עליהם אין לו לשון צמא וצמדרש אומר שאפילו צין
צצרכה ישתצח לומר אור אין לו להפסיק כלל וכן כתב הרב
אלפסי ז"ל:

ועוד אמר הרב נר"י בשם רבותיו ז"ל שאם נכנס בשעה שמתחיל
החזן יוצר ולא היה יכול לומר אפילו זה המזמור בלבד
שיתחיל ק"ש וצרכותיה ויתפלל עם הצבור ואח"כ יקרא פסוקי
דזמרה עם הצרכות שלפניהם ולאחריהם שיותר טוב הוא שיתפלל
עם הצבור שהתפלה רצויה ומקובלת לפני המקום משיאמר
המזמורים תחלה ולא יוכל להתפלל עם הצבור. וכיון שתקנו
ברכה עליהם אין לו לשון צמא וצמדרש אומר שאפילו צין
צצרכה ישתצח לומר אור אין לו להפסיק כלל וכן כתב הרב
אלפסי ז"ל:

ועוד אמר הרב נר"י בשם רבותיו ז"ל שאם נכנס בשעה שמתחיל
החזן יוצר ולא היה יכול לומר אפילו זה המזמור בלבד
שיתחיל ק"ש וצרכותיה ויתפלל עם הצבור ואח"כ יקרא פסוקי
דזמרה עם הצרכות שלפניהם ולאחריהם שיותר טוב הוא שיתפלל
עם הצבור שהתפלה רצויה ומקובלת לפני המקום משיאמר
המזמורים תחלה ולא יוכל להתפלל עם הצבור. וכיון שתקנו
ברכה עליהם אין לו לשון צמא וצמדרש אומר שאפילו צין
צצרכה ישתצח לומר אור אין לו להפסיק כלל וכן כתב הרב
אלפסי ז"ל:

[א - ג: - ד: - ז:]

מעה

הזכיר הדגלה בתפלה וטעה עוד שאלל קודם הדגלה מי אמרין שכיון שטעה בשניהם שלא יועיל לו נאמירת הדגלה בלכד ונריך לחזור ולהתפלל ולהדגיל בתפלה או אמרין שכמו שאלל היה זוכר קודם שאלל היה נריך לחזור ולהתפלל ה"ל עכשיו א"ל לחזור ולהתפלל אלא מדביל על הכוס ומסקנא דחזר ומתפלל דקנסינ ליה מפני שטעה בשמים. והיכא שאין לו יין צמא שיעביל או שאין לו שער אס מנהג המקום לשמות השכר בקציעות אית דזעי מימר שאינו אוכל למחר ולא יוס שני ולא יוס שליש עד שיעביל וסמכו להא דאמרין (פסחים ק:) וצת טות. ואין זה מתקבל כלל דודאי מותר לו לאכול ומאי דאמר וצת טות מדרך הסמיכות עשה אלל מן הדין מותר. מפי מורי הרב נר"ו:

מתני'

האומר יברוך שמיים וכו'. ו"מ שר"ל הטובים שהם הנדיקים יברכו אותך אלל לא הרשעים והו נצראו בלכד לכבוד השם ולקילוסו ולא הרשעים וע"כ אינם חייבין לברכו ואינו כן שכל מה שצרא הקב"ה לכבודו צרא וכולם חייבין לברכו. וי"מ טובים אותם שהשפעת להם טובה והם שצעים מלשון ונשבע להם וניהם טובים (ירמיה מד. ז) וזהו דרך מינות דמשמע דמפני שאמרה תורה ואכלת ושבעת וצרכת שהשענים יש להם לנצח ולא האחרים:

האומר

על קן צפור יגיעי רחמיך. בגמרא (ג:) מפרש זו תרי טעמי מפני שמטיל קנאה במעשה צראשית שחם על זה יותר משאר מעשיו ועוד טעם אחר מפני שטעה מעדומו של הקב"ה רחמים ואינם אלא גזרות שטעה שזו גזרתו ופריה וכו"ל צה:

ועל

טוב יובר שמך. דמשמע על הטוב ולא על הרע וזה אין ראוי לעשות שחייב אדם לנצח על הרעה כשם שהוא מצריך על הטובה כדאיחא בפרק הירושלמי (ד:):

ומהיבן

הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה זה. כלומר אף על פי שלא טעה אלל בצוק נריך לחזור מתחלה שקריאת אותה הצרכה כמאל דליחא דמי.

ובירושלמי מפרש דצרכת יוצר אור אס טעה בצופנים או^(א) מאופנים עד סוף הצרכה אין נריך לחזור אלא מלאל צרון ואילן דמשם ואילן כתחלת צרכה הו והכי גרסינן התם (ס"ג) בטביה אשתתק באופנים אתון ושאלון דרבי אבון אמר

חזר ומתחיל מאופנים עד סוף הברכה פי' ואם אופנים אמר כלול כדבעי וטעה עד סוף הברכה היינו מלאל בריך עד סוף הברכה אין צריך לחזור אלא מלאל בריך ואילן וכו'. (א) שהיה צריך קורא כצ"ל (רבית:) (ד) לשון תוס' פי' תפלת השחר (כט. ד"ה מפני) גבי טעה ולא הוכיז גבורות גשמים כו' ודיל נראה כל האומר בא"י שטעה תפלה אחר שסיים דברי תחנונים מיושב מגונה כדאמרין מכאן ואילן אסור לספר בשבחו של מקום כלומר להוסיף בברכה על אלו ע"כ ובההיא מודים מודים משתקין אותו פי' בתוס' (לד. ד"ה אבר) בשם הירושלמי והכי איתא בסמי' ה"ל תפלה פי' (בתגרות אות צד) הדא דתימא בצבור אבל ביחיד תחנונים הם ואף כאן היה ראוי לחלק בענין זה וההוא דנחית קמי דר' חנינא נמי בצבור הוה והטור אריח הביא בסי' פ"א וכתב עליו דאין נראה לו לחלק דהא בגמ' דידן לא חלק ואפילו לפי זה היינו דוקא בשטעה שמע מודים מודים כשתי רשויות וב"ש צבור ומ"ש יחיד אבל ברובי תוארים וספור שבחו של מקום נ"ל טעם נכון לחלק (מהר"ם, איש:) (ח) ברא"ש: מלמד: (ו) ברא"ש: ובסוף:

ור"מ ז"ל היה אומר שאין ש"ך יכול להפסיק ולקרות כהנים שיעלו לדוכן בהפקה היא ואפילו ליהא שמייה רבא אסור להפסיק ואפילו המלך שואל בשלומו ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק והא דאמרין בטויה (גה) לגשים קורין כהנים אחון קאי ולא אשליה צור וכן תנא בספרי (שם פסוק ג) אמור להם מלמד שהחן אמור להם אמור וירושלמי דפירקין (ה"ה) קאמר ונלגד שיהא החן ישראל וכ"כ פס"מ ז"ל לגשים קורא החן כהנים אלל ש"ך משפיק עבירה היא בידו ובערוך (עק חון) פירש חון ש"ך וטעות היא דחון הוא המתעסק בצרכי צה"כ"ס וש"ך הוא המוילא את הצור י"מ תפלה ועוד אמרין בטויה (גה:) אין הכהנים רשאין להתחיל בצרכה עד שיעלה הדצור מפי הקורא ונכספין^(א) קאמר אין ש"ך רשא להתחיל שיש שלום עד שיעלה אמן מפי הקהל אלמא ש"ך לאו היינו חון הקורא:

לון רבי אבון בשם רבי יהושע בן לוי זה שנובר תחתיו יתחיל במקום שפסק אמרי ליה והא נתנינ מתחלת הברכה שטעה אמר לון כיון דעניתון קדוש קדוש כמו שהיה תחלת ברכה דמי. ומו אמרין התם היה קורא בתורה ונשתתק זה שנובר תחתיו יתחיל במקום שפסק^מ הראשון אם את אמרת במקום שפסק הראשונים נתברכו והאחרונים לא נתברכו לאחריהם ולא נתברכו לפנייהם וכתב (מהלל יע. ט) תורת ה' תמימה כו'. כלומר אס יתחיל ממקום שפסק הראשון לא יצטרך לנצח צרכה ראשונה שהרי כבר ציך אותה הראשון והתחיל לקרוא ונמאל שהפסקוין שקרא הראשון ציך מתחלה עליהם ולא ציך צסוק ונמצדכו לפנייהם ולא נמצדכו לאחרייהם והפסקוין האחרים שקרא זה נמצדכו לאחרייהם על יד זה האחרון ולא נמצדכו לפנייהם כיון שאינו מצריך תחלה ולפיכך מתחיל ממקום שהתחיל הראשון כדי שיערך תחלה ונמאל שנמצדכו הפסקוין לפנייהם ולאחרייהם. ואפילו למנהג שאנו נוהגין עכשיו צרוז המקומות שהחן קורא הפסקוין אס שחק האחד ועלה אחר תחתיו נריך שיתחיל ממקום שהתחיל החון לקרוא עס האחד מאל שהדרך הוא שהאחד^(א) קורא עס החון ואפילו לא יקרא הוא כיון שדרך הוא שהחון קורא במקומו כאלו קורא הוא דיינין ליה. מפי מורי הרב נר"ו:

גמ' אמר האל הגדול הגבור והנורא וכו'. י"מ לדוקא בשמות המואר כגון אלו אין לו להאריך אלל דצדדים של שצח אס משצח למקום שטעה עמנו נסים ונפלאות ומספר אותם אינו אסור ונראה שאפילו צה הענין אין לו להאריך על מה שמקנו חו"ל יותר מאלו המספר שצצחו של מקום יותר מאלו נעקר מן העולם^(א) ואפשר לומר שלא אמרו זה אלל כשחוסם זו בצרכה שכל הצרכות הם מואר כגון מחיה מתים רופא חולים גואל ישראל אלל כשאינו חוסם על השצח בצרכה אין צכ כלום. והנכון כדי ללאת מספק זה שמי שירצה להאריך שצח המקום צ"ה שיאמר אותו בפסוקים וכיון שאומר פסוקים אס הוא משצח למקום דרך קריאת הפסוקים אין צכ כלום. מפי מורי הרב נר"ו:

ובל' האומר שמע שמע באומר מודים מודים דמי. ואמרין גמ' הא דאמר מילתא מילתא וכו'פלה הא דאמר פסוק פסוק וכו'פלו ופי' הרי"ף ז"ל דכשאמר מילתא מילתא משתקין ליה דמי לשמי רשויות וכשאמר כל הפסוק וכו'פלו אס"כ מגונה הוא דהו אלל שמוקי לא משתקין ליה. ורצני צרפת ז"ל (גה):

ד' התוס' (ד"ה אמר) כתב לדוקא צצור ים לומר מלכפול מודים והטור (פי' סא ועי' ב"י פי' קהל) כתב דגס צצור ים לומר: ד' רש"י (ד"ה מילתא) כתב להפך דכשפול הפסוק משתקין אותו אלל כשפול המלה אלל משתקין אותו: לשון ריא"י (שם) והוא שחומר כל הפסוק וכו'פלו אלל אס היה כופל כל מלה ומלה צפני עמלה אין משתקין אותו אלל הרי הוא מגונה בקריאתו כמבאר בקונטרס הראשון: ז' [טור פי' קבח] בתב מהר"ם שחם ש"ל כהן אס ים שם הכהנים אחרים לא יעלה לדוכן^(א) ואפילו אין שם הכהנים אחרים לא יעלה לדוכן מוטעם שצרכה תתחילו באל שטורקי וצריך משתק עשצודה ויאלמר מודים עד וכן נהא להודות ויעלה לדוכן ויצרך צצור כהנים קבלה לא חו וצריך וצריך משתק ויאלמר שחם ש"ל נראה שם קוק^(א) ואס לאו אינו יכול להקרות: ז' בתב הרא"ש ז"ל (פי' ח) אלל אלל לאו מפני הטורף לא חשיי הפסקה מה שטעה לומר שגורן תפלה חשיב ליה והכי נמי אמרין במדרש צעטמי חסרות וייתרות (נמי מדרשות עמ' רע ח"ג) אמרין אסן וא"ו^(א) ש"ך אומר להכניס עד כל דיבור ודיבור ולא חשיי הפסק לדריך תפלה הוא ור"מ ז"ל היה אומר שאין ש"ך יכול להפסיק ואפילו המלך שואל בשלומו ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק והא דאמרין בטויה (גה) לגשים קורין כהנים אחון קאי ולא אשליה צור וכן תנא בספרי (שם פסוק ג) אמור להם מלמד שהחן אמור להם אמור וירושלמי דפירקין (ה"ה) קאמר ונלגד שיהא החן ישראל וכ"כ פס"מ ז"ל לגשים קורא החן כהנים אלל ש"ך משפיק עבירה היא בידו ובערוך (עק חון) פירש חון ש"ך וטעות היא דחון הוא המתעסק בצרכי צה"כ"ס וש"ך הוא המוילא את הצור י"מ תפלה ועוד אמרין בטויה (גה:) אין הכהנים רשאין להתחיל בצרכה עד שיעלה הדצור מפי הקורא ונכספין^(א) קאמר אין ש"ך רשא להתחיל שיש שלום עד שיעלה אמן מפי הקהל אלמא ש"ך לאו היינו חון הקורא:

א (מ"י) פ"י מהלכות תפלה ש"ע א"ח סומן דלד סעיף ח: ב (מ"י) שם פ"ב הלכה יט סמנ עשין יט טוש"ע א"ח סומן תלל סעיף ב: ג (מ"י) שם פ"ט הלכה ז סמנ שם: ד (מ"י) שם פ"י הלכה ד סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: ה (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: ו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: ז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: ח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: ט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: י (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: יא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: יב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: יג (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: יד (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: יו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: יז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: יח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: יט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: כ (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: כא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: כב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: כג (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: כד (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: כה (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: כו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: כז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: כח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: כט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לו (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לא (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לב (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לז (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לח (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש"ע א"ח סומן קכ סעיף ב: לט (מ"י) שם פ"י הלכה ג סמנ שם טוש

א טוע"ע אור"ח סימן נג
סעיף טו וסימן קכו
סעיף ג:
ב מ"י פ"י מהלכות ספלה
הלכה א ד סג עין טו
טוע"ע אור"ח סימן קכו
סעיף ג:

שיטת ריב"ב

טעה בשלש ראשונות.
שהקדים האחת לחברתה
שלא כסדר: הא
שמעתיא פסקו בה
קמאי וכו'. וחובתיה
דבר ששת הכי מפרשין
לה לדעת הרב ז"ל מחיב
רב ששת מהיכן הוא
מתחיל מתחלת ברכה
שטעה זה פ"י (גס) [אם]
דלג אחת מן הברכות
ואמר אחרת ואינו יודע
לשוב ולתחור סדרו יתחיל
העובר תחתיו אותה ברכה
שדילג זה ואומר משם
והקול בשלמה לרב אסי
מוקי לה באמצעות דאמר
אין להם סדר וכפירשה
הרב ז"ל אלא לרב הונא
דאמר טעה בשלש
ראשונות חוזר לראש
באמצעות לאתה חונן
באחרונות לעבודה חוזר
ופרקין הני כוליה כחור
ברכה דמיאן ולדעת
הגאון ז"ל הכין פירשה
מהיכן הוא מתחיל
מתחלת ברכה שטעה זה
וקשיא לכוליה קשיא לרב
הונא דאמר בראשונות
חוזר לראש באמצעות
לאתה חונן באחרונות
לעבודה וקשיא נמי לרב
אסי דמתי' במאי מוקים
לה אי בשלש ראשונות
חוזר לראש מיכבי ליה אי
בשלש אחרונות חוזר
לעבודה מיכבי ליה אי
באמצעות הלא הם אין
להם סדר ובמקום
שחברה הוא יכול
לאומרה ופרקין לרב
הונא ככולה או בראשונות
או באמצעות או
באחרונות וכוליה כחור
ברכה דמיאן ולרב [אסי]
גס בראשונות או
באחרונות דבנתנו לא
פליג על רב הונא אבל
אמצעות אין להם סדר
ואומרה במקום שזוכרה
ודיו. וכו' כח הרב דודי
ז"ל בענין הזה:

הנהגות וצינונים

מה"כ ושא"י ספרים
(א) ע"י בנמרה ג"י רש"י
(ש"י):

חוד"ה אמר) מפרשים צהפך שאם
משתקין אותו אצל כשאומר מלה אחת בלעד ויכול אין משתקין
אותו דדמי כמי שלא כוון תחלה וחוזר פעם אחרת בצונה ולפי
ד"ה הפי' קשה מה שנהגו לכפול *בסליחות פסוק של שמע ישראל
אלה שאומרים שכיון שמנהג
אצוהים צדיהם מכמה שנים
ואומרים אותו כל הקהל מוכחא
מילתא שאינם עושין לכוונת שמי
רשויות ולא חיישין להכי וכן מה
שאומרים כמה פעמים ה' הוא
האלהים (מלכים א' י"ט, נט) כיון
שמנינו שהפסוק כופל אותו אין
לחוש:

[T2]. **טעה בשלש ראשונות**
חוזר לראש. אומרים
בצני גרפת ז"ל (חוד"ה אמצעות)
שאם טעה צ"ה ולא הזכיר זכרנו
באבות או מי כמוך צמחית הממים
שחזר לראש המפלה. וזה תימה
דכיון שאינו מעיקר המפלה למה
חוזר הצרכה עצור זה. ואפי'
לדבריהם אינו חוזר הצרכה אלא
צ"ה ויוה"כ בלעד שכן עיקר
הדין והתמימה ויש צהס קרנן
מוסף אצל צימים צנחמים נראה
דצריי הכל אין מחזירין אותו. מפי
מורי הרב נר"ו:

ורב אסי אמר אמצעות אין
להם סדר. רבינו הא"י גאון
ורש"י ז"ל פירשו שאין להם סדר

[T2]. כלל ואם טעה ושכח צרכה אחת ואחר שאמר שתי צרכות או
שלוש זוכר ששכח אותה א"כ לחזור לתחלת הצרכה שטעה
זה אלא אומרה צמקום שזוכרה ולדבריהם אם שכח ג"כ
השנייה שופטו ולא אמר המלך המשפט אין צריך לחזור
להשנייה שופטו אלא אומר צרכה
השנייה שופטו אחר הצרכה
שזכר זה.

והרי"ף ז"ל הקשה על זה דא"כ
היה ליה קורא הצרכות
למפרע וצדיקא אמרינן הקורא
את המגילה למפרע לא ילא וכן
צק"ש וכן בתפלה ולא מצינן
לדמות ולומר דה"מ לכתחלה אצל
דיעבד כגון זה ששכח וזכר
א"כ ילא דהא אמרינן בתוספתא
צדיקא הקורא את המגילה
והשמיט צה פסוק אחד צריך
לחזור מלאותו פסוק ואמרינן הסם
וכן בתפלה דמשמע דאפילו
דיעבד אם טעה ושכח הצרכה
או שטעה ולא אמר המלך
המשפט צצרכה השנייה שופטו
חוזר לתחלת הצרכה שטעה צה
ומאי דאמרינן אין להם סדר ר"ל
שאין להם סדר כמו שלש ראשונות
ושלש אחרונות דאילו צראשונות
ובאחרונות חוזר לראש ובאמצעות
אינו חוזר לאתה חונן אלא לתחלת
צרכה שטעה צה דמפרש ואזיל
צהלכות:

האי מימרא דגאון דהא בהדיא גרסינן (כח:) שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן
גמליאל על הסדר ביבנה וגרסינן במגלה בענין הקורא את המגלה למפרע לא יצא (ז.) תנא וכן בהלל
וכן בק"ש וכן בתפלה (שם ז:) תפלה מנא לן דתניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות על
הסדר ושמעינן מהא דהיכא דלא אמרין על הסדר לא יצא ואם כן היכי אמרינן היכא דשכח ברכה
במקומה ובירך ברכה שלאחריה ואחר כך נזכר שטעה שאומרה במקום שזוכרה ודיו הלא בטל את
סדר ברכות ונמצא כמבדך למפרע ועוד הא תני בהדיא בהאי תוספתא (פ"ב ה"א) דכתיב בה קרא את
המגלה וטעה והשמיט בה פסוק אחד לא יחזור ויקרא אותו הפסוק בפני עצמו אלא מתחיל מאותו
הפסוק וגומר עד סוף וכן בהלל וכן בתפלה וכן בק"ש ואי אמרת דאמר רב אסי אם טעה והשמיט
ברכה אחת ואחר כך נזכר שטעה שאומרה במקום שזוכרה ודיו אם כן הוה ליה רב אסי מפליג
אמתניתא וליכא למימר הכי דאי הוה רב אסי פליג אמתניתא הוה מותבינן ליה תיובתא מינה ומדלא
אותבינן עליה מינה שמעינן דלא פליג רב אסי על הא מתניתא אלא דרב אסי לחוד ודמתניתא לחוד
והא דאמר רב אסי אין להם סדר לאו למימרא דאין להם סדר כלל אלא דלא למהוי ² כשלש
ראשונות וכשלש אחרונות דאילו שלש ראשונות היכא דטעה בחדא מינייהו ואפילו בשלישית חוזר
לראש וכן בשלש אחרונות אבל באמצעות היכא דטעה בברכה ונזכר לאחר שעבר את מקומה אינו

המאור הקטן

אלא על הראשונות ולאחרונות ולמהוי אמצעות בין ראשונות
לאחרונות זהו הסדר המאור בהם אבל אמצעות לגבי הדדי אין
להם סדר ואין בהם משום מתפלל למפרע זהו פירושו של רב אסי
בהא דתניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות על הסדר
והיינו דנקט במימריה לישנא דאין להם סדר לפרש לנו אותה
ברייתא השנויה במגילה (יז:) וכדאי הוא רב אסי לסמוך על פירושו
דבריו הבריתא וכל שכן שיש לנו לסמוך עליו ועל הגאון ז"ל:

השנות הראב"ד

ואינו צריך לפנים ועוד אין נושא דבר מפשוטו אלא מראיה גדולה. וכבר ראינו שכל
שנה עשרה סדרו אותם חכמים על סדר יפה על פי זקנים ונביאים וכולם על סדר
מקראות וזו אחת זו ועוד שהוקשו צמקת מגילה [שם] למקרא מגילה ולהלל ולק"ש
שלא יקרא אותם למפרע ואין נאמר דרב אסי אחת לאפלוגי אהיהא מתניחין ואפילו
אמר בפירוש הוה מותבינן ליה מינה וכו' דלא אמר הכי. ומתחלה מצינו דלא
פליגא אמתניתין כלל והכי קאמר אמתניתין אין להם סדר כלומר אין להם הסדר
האמור בראשונות ובאחרונות לפי שאין להם ראש ממותן אלא חוזר למקום שטעה
כסגל ומגילה וק"ש ומו לא מדי:

הקדר והוא צרכה לטעלה אצל לפי רש"י אומרה צמקום שזכר ואין צה צרכה לטעלה וכן אם שכח ולא אמר המלך המשפט צין ר"ה ליה"כ דאמרינן לעיל (יז:) דמחזירין אותו לפי רש"י
יאמר אותה צרכה צמקום שזכר ולפירוש רש"י יתחיל מהשנייה שופטו ויאמר על הקדר עכ"ל: ב רש"י (סג) פירש ואם דלג אחד מן האמצעות שאומרה צמקום שזכר דלא כעמוד
וכן כתב רב הא"י וה"ה אם טעה ש"ס צננו או יחיד צהמלך המשפט ותוספות (ד"ה אמצעות) ומיימוני (תפלה פ"י ה"ד) וסמ"ג (פסח יט ק"א ה) פסקו כהרי"ף: לשון ריב"ז [ה"ג אות ג]
טעה צצרכות אמצעות חוזר לתחלת צרכה שטעה צה וגומר כל התפלה כסדר משם ולהלן ואם שנה סדר הצרכות ולא אמרין כקדרין הרי הוא כמתפלל תפלתו למפרע ולא ילא כמו שיצארו
צצניו יתקן ומו"ה (פסקי רי"ז ע"ה טז):

תוספות הרא"ש מסכת ברכות

[דף כג ע"א - כו ע"א]

ולא דמי למהלך במבואות המטונפות דאמרין לקמן שחורו למקום שפסק היכא דלא שיה דהתם גברא חזיא אלא שהמקום גורם. ה"ר יוסף.

ומר סבר גברא חזיא הוא. דאפילו בשעה שהמים שותחין הוא רואי להתפלל דלא אסרה תורה מי רגלים אלא כנגד העמוד כדאמר לקמן בפרקין ושותת לא חשיב ליה כעמוד ודבנה הוא דאחמור היכא שלא היה עומד בתפלה.

מהו שיכנס אדם בתפיליו לבית הכסא קבוע להשתין מים. אע"ג דתניא לקמן הנכנס לבית הכסא חוצץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס לאו משום הכניסה צריך לחלוץ אלא משום שרוצה לעשות צרכיו.

חיישינן שמא יפנה בהם. ודוקא בבה"כ קבוע אסור להשתין דחיישינן שמא יפנה בהם אבל במקום שאינו קבוע מותר להשתין בהם ולא חיישינן שמא יפנה בהן. **שהרי פכין קטנים מצינן באוהל המת.** פ"י אע"פ שגם קטנים מאד אפ"ה מועיל האויר שלהם וחשיב כלי להציל בצמיר פתיל, אבל אם לא היה חשוב האויר שלהם לא היה מציל באהל המת מיד דהוי אוכלים שבגלן בטט דאמרין בפ"ק דובחים שאינם נצולין באהל המת.

דף כג ע"ב. **לא ישתין בהן מים.** ובעודן ביזו מיירי ומשום ניצוצות כדמסקינן בסוף שמעתינן דחיישינן שמא ישפשף בידיו אבל כשהם בראשו שרינן ליה להשתין בהם בבית הכסא שאינו קבוע.

ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת זמא. בסוכה פרק הישן רמי ברייתות

אהדי ופוקי לה הן ברייתא בדמחתן בידיה. **דברים שהתרחי לך כאן וכו'.** תימה אמאי לא מתרין לה הכי דברים שהתרחי לך בבה"כ ערא אסרתו לך בבית הכסא קבוע וכגון הא דאמר דאסור [לפנות לגדולים] בבית הכסא כשתפילין בראשו אבל להשתין מותר, וי"ל משום דלא אשכחן הן מילתא מפרש בברייתא אבל הו דטפח אשכחן לה בברייתא. **בית הכסא קבוע** דליכא ניצוצות שרי כי מחתן בידיה כדאמרין לעיל או אווחון [בידו או בגברו ובידון ונכנס, ביה"כ עראי דאיכא ניצוצות אסור. דילמא אתי לשפשף בידו, דמנחה בשפשף, אבל כשהם בראשו שפיר דמי כדאתא לעיל, תמיה לי בה"כ קבוע נמי הלא צריך לקנח דאמר' ביזמא פ' אמר להם הממונה אמר רב פפא צואה במקומה אסור לקרות ק"ש, וצ"ע.

דף כד ע"א. **והא תני ר' חייא מניחן בכוכבי תחת מראשותיו.** תימה מאי קשיא ליה דילמא שלא כנגד ראשו קאמר דהכי תניא בברייתא דלעיל תחת מראשותיו ולא פריך מינה מיד, וי"ל דדייק הכא מוקחתי מניחן בכוכב תחת מראשותיו משמע דאפילו כנגד ראשו מותר מדרתי מילתא בכוכב דאי שלא כנגד ראשו אפילו בלא כוכב נמי שרי. ה"ר יוסף.

ולאגמורי להצה המנשה הוא דעבר. דקימני לן הלהכ כשמואל דאמר אפילו אשתו עימו מותר אע"ג דאיתוב כדפסיק רבא לעיל.

מהו שזה יחזיר פניו ויקרא את שמע. וא"ת והיכי מצו למקרי כי מצלי על צדו והא אמרין לעיל דמי מצלי לא ליקרי, וי"ל דלאו דוקא נקט מצלי אלא מיירי שמעט מוטה לצד אחד רק שאינו פורקן ממש אבל אי מצלי ממש על צדו מותר, ואי נמי אינו אסור כל כך דהא ר' יוחנן מצלי וקרי הילכך היכא שעלה על מטתו לישן לא הטיחוהו חכמים לקום.

ה"ג בפרי"ח וגם בקצת ספרים נמצא כן. **אמר לך שמואל וזרב יוסף מי ניהא והתניא היה שני במטה ואשתו ישנה בצדו לא יחזיר פניו ויקרא אל"א א"כ היתה טלית מפסיק בינו לבניה.** וכן נראה ודואי ברייתא אחרייתא ואלא פריך מברייתא דלעיל, חזי דבהך ברייתא דלעיל לא קרי לאשתו בני ביתו ועוד אי מברייתא דלעיל קא פריך לא היה ליה למימר והתניא והא קתני [הוי"ל] למימר.

והא איכא עגבות. נראה לי משום דאיבזרו נוגע בעגבות ס"ד דמיקרי ערה ואסור לקרות ולברך כל זמן שהם מגולין כאילו היתה ערותו מגולה, ולהכי קאמר לימא מסייע ליה

האשה קרצה חלתה אע"פ שעגבותיה נראין, דאי כפרשי" שפי' משום דנגעי אהדי מאי מיתיי סיעתא מהאי דקרצה חלתה ערומה.

אע"ג דאיתובת שמואל הלבנת כותיה הכא [מאין]. משום דק"ש ותפילין הוו תרווייהו דבר בשקדושה הוה ס"ד לדמרינהו אהדרי.

היכא דאתמר אתמר היכא דלא אתמר לא אתמר. וכיון דלא איפסיק הלבנת עבדינן לחומרא ומחמירין אכפרינן דפליגי אדרב יוסף ולא יקרא אפילו באשתו עמו אם אין טלית מפסיק בינו לבניה. אע"ג דהאמורא יש לו כח לשבש בברייתא כדאמר רבא לעיל אע"ג דאיתובת שמואל הלבנת כותיה ה"מ היכא דהאמורא יודע הברייתא ומשבש אותה אבל אם אמורא אמר דבר מסברא דנפשיה ונמצאת ברייתא דלא כותיה סמכיה אברייא דאילו ידע האמורא הברייתא לא היה פוגע עליה, ואם אדם נוגע בערות חבירו אסור לקרות ק"ש דלא גרע מעקבו שרואה את הערה דאסרין ליה לקמן, וגם צריך שלא ידע לבו רואה את ערותו ואל ערות חבירו דאפילו לקמן דאסור, ובניו קטנים מותר אפילו בלא הפסק טלית רק שלא יהא לבו רואה את הערה, והר"ף פסק כרב יוסף דאשתו לא בעיא הפסקת טלית.

טפח באשה ערוה. פ"י מה שרגיל להיות מכוסה באשה אי הוי טפח ממנו מגולה הוי ערוה, ופרץ למאי לא לאסתכלי בה הא אפילו באצבע קטנה שרין דרכו להיות מכוסה אסור להסתכל בו.

לא צריכא אל"א באשתו ולק"ש. ודוקא לאחר אבל היא עצמה הא אמרין לעיל האשה יושבת ערומה וקרצה חלתה.

ואמר רב חסדא שוק באשה ערוה. דלא תימא פעמים שהאשה מגבחה בגדיה ואין דרכה להיות מכוסה קמ"ל דהוי ערוה.

שער באשה ערוה. בשנים נשואות שדרכן לכסות שערן אבל בתולות שדרכן לילך פרועות ראש מותר לקרות ק"ש כנגדן.

וקו"ל באשה ערוה. לאו לענין ק"ש קאמר אלא שאסור לשמוע קול הנשים.

דף כד ע"ב. **וממשמש בכגדו.** פירשי' להעביר כינה העוקצת, ולא היה מתעטף בטליתו ומירי תמיו ניהו, ור"ח פ"י דחדא מילתא היא כלומר היה ממשמש בכגדו ומתקנו שלא יפול מעל ראשו אבל אם נפל מעליו לא היה מתעטף בו דחשיב ליה הפסק. **ולא היה מניח ידו על פנסו.** ל"ה הר"ף כלומר בשעת עקב קול היה מניח ידו על סנטרו, משום דנראה כגסי הרוח. ורש"י גירס היה מניח ידו על סנטרו כלומר בשעה שהיה מתעטש או מפהק שני יראה פתיחת פיו.

איתרבי ליה רוק פתקה לאחוריו. וירושלמי אמר ר' חנינא אני ראיתי את רבי מפהק ומתעטש ונתחן ידו על פיו אבל אינו רוקק ר' יוחנן אומר אפילו רוקק כדי שיהא כוסו רך, לפניו אסור לאחוריו מותר ליה אסור לשמאלו מותר דכתיב יפול מצדך אלף וכו', כ"ע מודו דרוקק אסטליין שהוא אסור פ"י הנגיד כמטייל כלומר שלא מאנוס, ריב"ל אמר הרוקק בבכה"ג כרוקק בבת עינו ר' יונה הוה ושיף ר' ירמיה ור' שמואל בן חלפתא אמרו המתפלל אל ירוק עד שילך ד' אמות ולקמן פ' בתרא שרינן ריקקו ומנעל בבכה"ג.

אין ת"ח רשאי לעמוד במקום המנופח. ודוקא בעומד אבל במהלך שרי אבל רב חסדא אסר אפילו מרחק, ופסק גאון כרב חסדא אע"ג דתלמידו דרב הונא הוה משום דכולהו אמוראי מסייעי עליו בקראי.

דף כה ע"א. **צואה על בשרו רב הונא אמר מותר לקרות קיש רב**

חסדא אמר אסור. פסק ר"ח ז"ל דקיי"ל כרב חסדא דאסר ואפילו מכוסה בכגדו, ואע"ג דרב חסדא תלמידו של רב הונא אולנין לחומרא, ורב אלפס פסק הלהכ כרב הונא חזי דהוא רביה דרב חסדא ועוד כי סתמא דתלמודא מקשה מיניה ביזמא פ' אמר להם הממונה על הא דאמר רב פפא צואה במקומה אסור לקרות ק"ש פ"י צואה בפי טבעת, הכי דמי אי דנראית פשיטא או דאניה נראית לא ניתנה תורה למלאכי השרת לא צריכא דירשב נראית ועומד אינה נראית ומאי שנא מצואה שעל בשרו או ידיו מטונפות מבית הכסא דרב הונא אמר מותר לקרות ק"ש ומשני במקומה

נפיש וזהמא שלא במקומה לא נפיש וזהמא, ומפרשי' מינה תלמודא אלמא דהילכתא כותיה. **מרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח וקורא קריאת שמע.** והלכתא כותיה דרב חסדא משום דתניא כותיה אע"ג דבצאות כלבים וצואת חזירים לית הלבנת כהך ברייתא מ"מ בהך דריח רע שיש לו עיקר לא פליגא אידך ברייתא עלה.

אמר רבא לית הלבנת כי הך מתנייתא. פירשי' ליה הלבנת כי הך מתנייתא דלעיל דאסרה צואת כלבים וחזירים כשאין בהן ערות, משמע אבל בצואת תרנגולין לא איירי ולא פליגא מתנייתא דלעיל, ומיהו נראה אע"ג דאיתובת זאת הברייתא צואת אדם דאיירי בכל ענין, וצואת כלבים וחזירים דוקא כשיש בהם ערות וצואת תרנגולים ושאר בהמות לא הוזכרה משמע דאין בהם איסור כלל, ואפילו אתי לר' אסור צואת תרנגולים דוקא בלול שלחן שיש לו סרחון אבל כשגדלין בבית ואין שם כי אם מעט אין לאסור. בירושלמי גרסי' מרחיקין מגלילי בהמה ד' אמות, ר' שמואל בר רב נחמן אמר בריכן ובלבד בשל חמור ר' חייא בר אבא אמר בבא מן הדרך, ר' לוי אמר מרחיקין מצאות חזיר ד' אמות מצאות הנמיה ד' אמות ומצאות תרנגולין ד' אמות אמר רבי יוסי בר בון בשם רב הונא באדומים פ"י משום דבאדום מאכלים להו שעורים ור' ירמיה בשם ר' יוא אמר נבילה שמסרחת ד' אמות אמר ר' אבנא ומתניין אמרה כן כמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות א"ר שמואלא תפטר במשרה של כובסין א"ל ר' מתא אם במשרה הא תנינן ולא במים הרעים ולא במי המשרה.

אמר אבוי מנא אמינא לא דתנן הטמא עומד וכו'. והאי דיליף אבוי צואה עוברת ממצודע עובר ולא יליף לה ממת עובר דחמיר דלא מסתבר ליה להחמיר כ"כ בצואה עוברת לענין תפלה.

דף כה ע"ב. **והרי לבו רואה את הערוה.** פרי"ח מדפריך סתמא דתלמודא הכי ש"מ לבו רואה את הערוה אסור, וה"ר שמוע' וכתב בשם רש"י שמצא בתשובה בביתא דלבו רואה את הערוה מותר מסביר ת"ק ד"אי דלבו רואה את הערוה מותר והוי כרבים לגבי יחיד, ומיהו נראה מרלא פליגי אמוראי אלמא דבעקבו רואה את הערוה משמע ודלכל מודו אבוי ורבא דאסור, אע"ג דשמואל אית ליה בפ"ק דסוכה (י' ב') היה ישן ערום בכילה מוציא ראשו חוץ לכילה וקורא ק"ש דלבו רואה את הערוה מותר לא ליהכא הכי אלא כאבוי ורבא דאינון בתראי דמשמע דמודו בלבו דאסור, וכן היה נוהג ר"ת כשהיה רוחץ בחמין עלולין היה מתכסה בכגדו למטה מלבו כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה.

והרי עקבו רואה את הערוה. אע"ג דשני ליה דסבר האי תנא דלבו רואה את הערוה דמותר דהו תו פריך ליה מעקבו משום דס"ד משום שכירוס מפסיק בין הלב לערוה אבל עקבו הוא מכוח כנגד הערוה כדאמרין בגדלים (כ' א') המסתכל בעקבה של אשה וכו' אי"ר שמעון בן לקיש מאי עקבה בית התורפה שהוא שמעון כנגד העקב, ותנן נמי במס' נדה (נ"ז ב') הוראה כתם על בשרה כנגד בית התורפה טמאה וכו' על עקבה ועל ראש גדולה טמאה אלמא עקב מכוח כנגד הערוה ויתא מפני שהוא מעקם את רגלו ונכנס העקב תחת הערוה ממש מה שאין כן בשוקיו ובירכותיו, ומיהו לפי המסקנא מחמירין בלבו טפי מבעקבו.

והלבנתא עקבו רואה את הערוה מותר נוגע אסור. וטעמא דגזרינן נוגע בעקבו אטו נוגע בידו.

עיי"ל רביעיתא דימא כר' זכאי. ואפילו לכתחלה. וזכר יוסף קיי"ל בין בכלי בין בקרקע צריך להטיל בהם רביעית. **גרף של רגי ועיבת של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדו ואע"פ שאין בהם כלום.** ומסתבר דהטיל מים לא מהני להו כיון דמיחודין לכך, ומיהו בכלוי תלמודא שמוכרי גרף ועיבת מיירי בשל חסין, ויש להסתפק אם ה"ה הכא בעבט של עץ או של זכוכית, ומסתברא דבעץ אסור בשביל שהוא מובעל בתוכו ומלא וזהמא אבל בשל זכוכית מותר. **מאן שמעת ליה דאמר כוזה בית כד' אמות רשבי"א היא.** פירשי' לא אתפרישי היכא

אתמר, ור"ח פירש היינו רשבי"א דפרק עושין פסין דתניא התם כלל אמר ר' שמעון בן אלעזר כל היקף שתשמישו לירדה כגון הדיר והסחר והמוקצה אפילו חמשת כורין אפילו עשרת כורין מותר וכל דירה שתשמישה לאויר בשרא סאתים מותר יותר מבית סאתים אסור, ולא נהירא כלל דליכא מאן דפליג על ההיא דר' שמעון, ועוד דר' שמעון דוקא בבית קאמר הכא והתם אפילו אורי נמי רק שתשמישו לדירה.

מטה פחות מג' כפבור דמי. פירשי' דקאי אמונתין תחת המטה, והגאון פ"י אדרשבי"א קאי דאמר דמטה חרצתה וקאמר דפחותה מג' אינה חרצתה עד עשרה קא מבטיא ליה ופסק הלהכ כרשב"ג מדבעי רב יוסף אליבוי.

ורבא אמר ליה הלבנת כרשבי"א. וכרבא קיי"ל דהוה בתראה ואפילו בבית סגי בהרחקת ד' אמות.

דף כו ע"א. **ס"ת צריך מחיצה עשרה.** וכדמסיק דאין לו בית אחר, והא דתניא לעיל ביה שיש בו ס"ת ותפילין אסור בתשמיש המטה עד שיוציאם או עד שיניחם כלי בתוך כלי לא קאי אס"ת אלא אתפילין, וכלי בתוך כלי לא מהני בס"ת אלא מחיצה עשרה היכא דאין לו בית אחר, ודוקא ס"ת אבל שאר ספרים סגי בכלי בתוך כלי וכן מסתבר, וה"ה בחומשין נמי כיון שאינן עשוין בגלילי כסא"י.

הני בית הכסא דפרסאי וכו'. וידנן אף ע"פ שהן סתומין גרילין להשתין בהם מים ואין ראוי לקרות בהן.

הדרן עלף מ"ך ששמות תפלת השחר

בתר דאסיק כל מילי דק"ש מפרש בהאי פירקא ידני תפלה.

עד הצות. ותחתל זמנה נראה לי משיעלה ברכ השחר והוא"פ פני המזרח מידי דהוה אתמיד של בקר, אע"ג דעיקר מצותה עם הנץ התחמה כדכתיב ייראות עם שמש מ"מ אם התפלל בזה השעה יצא, והתנא לא חש לפרשו דמילתא דאפשרת אלא כיון דהוא המאוחר שלה הוא בזמן התמיד ה"ה בזמן המוקדם.

תפלת המנחה עד הערב. לא שייך לומר כל היום כמו גמי מוספין, שהרי תפלת המנחה אינו יכול להתפלל אלא משש שעות ומחצה ולמעלה כמו תמיד הערב אבל קרבן מוסף כשר כל היום ואפילו מן הבקר דאצטריך קרא ביזמא פ' אמר להם הממונה (ל"א ו') דנסיכים קורדינן למספחים אא ליכא קרא מוספין כשרין לקדם אע"ג דכתיב בבקר גבי נסכים וכן תפלת המוספין יכול להתפלל בבקר, והכי נמי אמרין בפ"ק דע"ז לא ליצלי אינש צלותא דמוספין בתלת שעי קמייאת בריש שתא ביחיד.

ושל מוספין כל היום. בתר דתנא ג' תפלות של היום תנא בתר הכי תפלת מוסף.

מנחה ולא התפלל ערבית תפלת ערבית שתיים. וא"ת אמאי צריך להתפלל שתיים הא קיי"ל תפלת ערבית רשות והלבנתא כרב הא באסור, וכן קשה לקמן בסוף פרקין הא דקאמר טעה ולא הוכיז של ר"ח בלילה אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החדש בלילה הא לאו הכי מחזירין אותו ואמאי והא תפלת ערבית רשות, וי"ל דנהי שהיא רשות אין לבטלה אם לא מפני צורך שעה כגון מפני מצוה עוברת או שרא המיינה דפ"ק דשבת (ט') אין מטרחינן ליה, וכן עלה על מטתו בירושלמי דאין מטריחין אותו שירד, תדע שהוי יעקב אבינו תקנה ואסמכיה אהקרות אברים ופדרים שמצותן כל הלילה וכמו דהנהו לא מעכבי כפרה איחי נמי מצוה כעלמא אית בה. וא"ת הא דאמרין בשביליה יומא אמר רב תפלת נעילה שפורט של ערבית רב לעצמיה דאמר צלותא יתירתא היא וכיון דצלי תו לא צריך ופריך והאמר רב תפלת ערבית רשות כלומר ולהא מצריך רב תפלת לפוטרה ומאי קושיא ומהא אין ללבטלה בהנם אם לא מפני צורך, וי"ל דהתם נמי לא בהנם הוא שהוי מצוה להכיץ צרכי סעודה למוצאי יום הכפרים ושהא עומד לום טוב דאמרין במשרה דבת קול ויוצא ואע"פ ש"ל אכול בשמחה לחמך, וכן משמע נמי בירושלמי דפרקין דאין לבטל תפלת ערבית בהנם דאמרין בירושלמי דלמ"ד תפלת ערבית חובה אין תפלת נעילה פוטרת

תוספות הרא"ש מסכת ברכות

[דף כו ע"א - כט ע"ב]

אוהה ולמ"ד רשות פוטרת אותה אלמא דאין לבטל אותה אם לא שתפטרנה תפלה אחרת, אע"פ שהירושלמי פליג אתלמודא דידן אהא דקאמר ביומא דרב לא איירי אלא לדברי האומר חובה, מ"מ דב לא הביא רבי משם שאין לבטל אותה בחנוס. ובה"ג כתב גבי איה מקדשין את החדש בלילה אע"ג דתפלת ערבית רשות כיון דשריה עליה חובה אי לא טעמא דאין מקדשין את החדש בלילה היה צריך לחזור ולהתפלל, ולא נהירא דהא אמרין בפ"ק דשבת דלמ"ד תפלת ערבית רשות כיון דשרא ליה המיניה לא מטרחין ליה הא אי לא שרי המיניה מטרחין ליה וצריך להתפלל כקודם שאכל אע"פ שלא התפלל כלל, וכי חימא כיון דהתפלל בשאר לילות שריה עליה חובה א"כ למה הוצרך לתרין ביומא דרב דאמר תפלת נעילה פוטרת של ערבית לדברי האומר חובה קאמר דהא אפילו חזר לדברי האומר ניחא כיון דשריה עליה חובה בשאר לילות.

מתפלא שחורית שתיים. פרשנים דאם לא נזכר עד המנחה כיון שעברו שני זמנים של תפלות עבר יומא בליל קרבנו דני תקנו חכמים שיחזור ויתפלל כיון שעברו שני זמני תפלות.

טעה ולא התפלא מנחה מהו שיתפלא ערבית שתיים. אבל לא מבטיח ליה אם טעה ולא התפלל של מוסף מהו שיתפלל ערבית שתיים נזרעה דמילתא דפשיטא הוא דאני חוזר ומתפלל כיון שעבר זמן המוסף כיון שמוכר בתפלת המוסף קרבן המוסף אינו ראוי להתפלל אלא בזמן הקרבת המוסף, אבל שאר התפלות אע"פ שנתקנו כנגד הקרבנות מ"מ אינו מוכיר בהן קרבנות ורחמי נינהו ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. רשב"ם.

דיקא נמי דקתני ביטל ולא קתני טעה. כתב הגאון ז"ל וזה לשונו ביטל מעות שאינו יכול לתקן הוא ולית ליה אלא שכן רחמי ודרשות בעלמא הוא אבל שרר תפלת מצוה לית ליה, משמע דאם רצה לחזור ולהתפלל בערבית שתיים לתשלומי מנחה שביטל וראוי ושכר תפלת רחמי אית ליה.

דף כו ע"ב. טעה ולא התפלל מנחה בשבת. נראה שאם שכח ולא התפלל יעלה ויבא במנחה ב"ר"ח לא יתפלל במוצאי ערב שתיים כיון שאין לו להוכיז של ר"ח למה יחזור ויתפלל ר"ח בברכות כיון שכבר התפלל אותם, ולא דמי להא דאמרין הכא שהתפלל במוצאי שבת שתיים אין חול ויוצא בה בשל שבת דאני הכא דאף בשבת ר' להתפלל י"ח וצא שמעני הטורח תקנו ז' ברכות הילכך כשלא התפלל במנחה ז' יוצא באותם י"ח ברכות שהתפלל במוצאי שבת דאינו נמי שייכי בשבת. וה"ה נמי אם התפלל במנחה בשבת י"ח ולא הוכיז של שבת אע"פ שלא יצא באותה תפלה ואם היה נזכר מבעוד יום היה צריך להתפלל שבע ברכות אפי' הכי לא יתפלל במוצאי שבת שתיים כיון שהתפלל כבר י"ח.

מפני שיכול לאומרה על הכוס קשיא. וא"ת אמאי לא משני דהך ברייתא נשנית קודם שהעשירו וקבעו על הכוס כדאייתא לקמן בפ' אין עומדין, וי"ל דלא מצניז ברייתא שנשנית באותם ימים הראשונים בין שתי התקנות בתפלה ועל הכוס, אע"ג דאותה ברייתא דשניה עלתה לו נשארה בקשיא כיון דלא קאמר תיובתא וכן משבשבתה היא, כן כתב רב האי גאון, וטעמא דמסתבר הוא דכיון דאבדיל בשניה גלי אדעתיה דכיון בראשונה לשם תשלומין ושניה משום חובתו ואין להקדים על תשלומין לחובת הזמן וצריך להתפלל אותה של תשלומין פעם שנית, ומיהו אם לא הבדיל באחת מהן או שהבדיל בשתיה אין מחזירין אותו דאן כאן גלי דעת דראשונה לתשלומין, וכן משמע מדפריך למימרא דאין דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא עלי דמי וכי' דמשמע דבעי למימר אע"פ שלא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה הראשונה עלתה לו לשם חובה ושניה עלתה לו לשם תשלומין.

יצחק תקן תפלת המנחה. וא"ת והא אמרין ביומא כפ' אמר להם הממונה דצלותיה דאברהם אבינו כמו משחיר כותלי, וי"ל דלאותה שחקנה יצחק היה אברהם אבינו אומרה, אי נמי גם מתחלה אמרה דאפילו עירובי תבשילין קיים אברהם אבינו כדאייתא בפ' אמר להם הממונה אלא שלא עשה קבע לכל בני ביתו

עד שתקנה יצחק. **ואין שיחה אלא תפלה שנאמר ולפני ה' ישפוך שיחו.** וא"ת והא בפ"ק דע"ז אמרי' איפכא דמייית קרא דלפני ה' ישפוך שיחו וקאמר רבי שיחה אלא תפלה שנאמר ויצא יצחק לשוח בבשרו, וי"ל דתרווייהו לפי מהדרי דהכא ילפינן דויצא יצחק לשוח זו היא תפלה ולא נימא שיצא לטייל או לדבר עם איש או לתקן אילנות כמו אמר הש"ס, ומ"מ אותו פסוק דלפני ה' ישפוך שיחו לא משמע תפלה קבועה אי לאו דשמעינן ליה מקרא דויצא יצחק, ומיהו כיוצא בזה מצניז במגלה גבי יהי אומן את הדסה דקאמר אין הדסה אלא צדיקים שנאמר והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ובאגדת חלק קאמר על קרא דוהוא עומד בין ההדסים אין ההדסים אלא צדיקים וכי' שבא זה ולימך על זה על זה **שחרי קרבן מוסף והולך קרב וזה שעות.** תימא אמאי נקט שבע הוה ליה למימר שש או שש ומחצה דאין זמן המוספין אלא עד שש ומחצה שהוא עיצומו של יום כדמוכח בפסחים שחור נשחט, וי"ל לפי שאין העולם בקיאות לכיון חצי שעה להכי נקט שבע. א"נ חצי שעה היו שוהין להתפלל על הקרבן אחר שהקריבו שיתקבל ברכון.

דף כו ע"א. אלא מאי רב ועד כבשל ת"ש וש' מוספין כל היום ר' יהודה אומר עד ז' שעות. ולי"ג אימא סיפא דשברי רבי יהודה אין שנוין במשנה בספרים שנים, ומה שלא הוכיז רבי דבריו במשנה משום דרבי לא סבר כותיה אלא בהך דארבע שעות הואיל והנן בבחירתא כותיה וכן בההיא דעד פלג המנחה דאמרין לקמן דעבר כמר עבר ודעבר כמר עבר.

ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות. בירושלמי מפרש שה' בימי מלכות יון שהיו משלשלין להם בכל יום שתי קופות של זהב והיו מעלין להם שני טלאים שני אחד העלו להם שני חזירים באותה שעה האיר עיניהם הקב"ה ומצאו שני טלאים בלשכת הטלאים ועל אותה שעה העיד ריב"ב על תמיד של שחר שקרב עד ז' שעות, ובמדרש פסיקתא יש כשנשא שלמה את בת פרעה והכניסה לו אלף מיני זמר והיו מפתחות של בית המקדש תחת מראשותיו ויש עד ד' שעות ביום ואז הקריבו תמיד.

דרב מצאי של שבת בערב שבת. והיה מקבל עליו שבת מבעוד יום, והא דאמרין בפרק במה מוליקין גבי הדולקת זה ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר, אלא זו הקדמה מאחר שהיה מקבל עליו שבת באותה שעה, ובירושלמי אמרין רבי מפך לאבירן אמוריה אכריו קמי צבארא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד דיומא קיים, וכל זה אמוראי וכן תנאי דלקמן שהתפללו של מוצאי שבת בשבת ואמרו הבדלה על הכוס כר' יהודה סבירא להו, ואפשר שהיה להם אונס ולא היו יכולין להבדיל במוצאי שבת כגון שלא היה להם יין או שום אונס אחר, כי פשיטא שלא היו ממהרין להבדיל ולהתפלל של מוצאי שבת בשבת אם לא מחמת אונס, ונראה דאע"ג דסבירא לן כר' יהודה לענין תפלת הערב שהוא שעה ורביע קודם הלילה, לענין תוספת שבת וי"ט יום הכפורים דקיייל שהוא מן התורה בפ"ק דר"ה ובכמה דוכתי שאין צריך כל כך שיעור גדול לתוספת. מיהו נראה שצריך שיעור מדאמר' בביצה בריש פ' המביא ובשבת בפרק שואל היה תוספת י"ה דאורייתא והני נשי יידן אכלי ושתו עד אורחא ולא מחיני בירייהו ותיבתא לא היו אוכלות ממש עד חשיכה שאין יכולות לצמצם אלא פורשות מלאכול קודם הלילה אלמא קודם אותו שיעור יש זמן תוספת דאורייתא, ולא נתברר יפה מה שיעורו של לו לאותו תוספת, אבל לענין מצה היה אומר הר"י יעקב מקורב"ל שאין לאכול מצה עד שתחשך מדאמר' בתוספתא דפסחים אמרו עלי על הלל שהיה כרוך פסח מצה ומרור ואימת אוכלן משתחשך והיינו טעמא משום דכתיב בפסח ואכלו את הבשר בלילה הזה ולילה ממש בענין ומצה איתקיש לפסח דאם אכלה מבעוד יום לא יצא יד' חובתו ולא שייך כח תוספת.

דעבד כמר עבר דעבד כמר עבר. כתב הגאון דמאן דמקדים ומצלי מפלג המנחה ולמעלה כר' יהודה תו לא מצלי לעצמי

מנחה אלא עד פלג המנחה כרבי יהודה, דאם איתא לד' יהודה ליתא לדרבנן ואם איתא לדרבנן ליתא לדריבי יהודה, וכן אי צלי תפלת המנחה עד הערב תו לא מצא לקדומי ולצליי תפלת הערב בפלג המנחה דאי אפשר לו לעשות פסע כר' יהודה ופסע כרבנן. **דף כז ע"ב. ולא אחורי רבו.** משום יהורא. יש מפרשים משום שנראה כמשתחוה לרבו.

והנותן שלום פריש' כמו לשאר אדם שאומר שלום עליך ואינו אומר שלום עליך רבי ומארי, בירושלמי משמע שתלמיד אינו נתון שלום לרבו כלל דגרסינן נהיגי גבייהו דלא שאלו זעירא בשלמא דרבה ומקיימי בנפשייהו וראני נערים ונחבאו. **שאני צבור דלא טרוחין דהו.** פי' להתפלל אבל יחיד צריך לחזור ולהתפלל לא לענין מלאכה אלו ואלו מותרין. **אומר קדושה על הכוס או אינו אומר וכו'.** קס"ד משום דקדושה מן התורה הוא אין לו לאומר מבעוד יום ומסיק שהיה אומר גם קדושה על הכוס משום דכתיב זכור את יום השבת דמשמע סמוך לכניסתו מדלא כתיב זכור ביום השבת.

רב אמר תפלת ערבית רשות. פסק ר"ח דהלכתא כרב באיסור ותפלה איסורא הוא. ולהכי תקנו פסוקים ויראו עינינו וקדיש בין השכיבנו לתפלת ערבית להודיענו שהיא רשות, ומ"מ בחנם אין לבטלה כדפי' לעיל, וגם אין להפסיק בין גאולה לתפלה אלא מה שתקנו לומר.

בעלי תריסין. ת"ח (הממונים) [המגנים] על ההדור.

ד"ג אמרה ליה דילמא מעבידין לך אמר לה גמירי מעלין בקורש ולא מורדין, שאם יעלוני לא יורידוני אם לא בפשיעתו, והכא נמי הות ל' שלא העבירוהו אלא אם הוא היה עמו, ודילמא עניש לך אמר לה יומא חדא לשתמש בכסא דמוקרא ולמחר לתבר, ואין צריך למקור כמו שהמקור רשי". **דף כח ע"א. כל שאין תוכו ככרו אף יכנס לציבת המדרש.** משום דאמרין כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקליס. ור' אלעזר בן עזריה ה"מ היכא דקיס לן דאני הגון.

אמר ר' יהודה הלכה מתפלא של מנחה ואח"כ מתפלא של מוסף. ה"ג וכן היא שנויה בנכחים פ"ק ובפ' כל התערי, והלכה כרבנן דר' יהודה דהכא, וא"כ יש ליהרר כשמאמרין ביה"כ תפלת יצור עד לאחר ז' שעות שיש להתפלל תפלת המנחה קודם תפלת מוסף. ובירושלמי דפירקין גירס ר' חייא בשם ר' יוחנן תפלת המנחה ותפלת המוסף תפלת המנחה קודמת, הוון כגון מימר בשאין שהות ביום להתפלל שתיהן אבל יש שהות נתן בן טובי אמר אפילו יש שהות ביום להתפלל שתיהם תפלת המנחה קודמת, והא תניא הקדים תפלת המנחה לתפלת המוסף יצא לשעבר אין לכתחלה כהוא פתר לה בשלא הגיע זמן התפלה כהוא דריב"ל הוה מפקד לתלמידיו אי הוו לכז אריסטון ומטי יומא לתשע שעי ועד כאן לא סליקתון תהון מצלין המנחה עד דלא תשרון, משמע שכך ר"ל דבשעת מנחה קטנה שהוא עיקר זמן המנחה אז יו להקדים תפלת המנחה קודם תפלת מוסף אבל מנחה גדולה דשבע שעות אין לחוש. ומיהו תלמודא דירן לא סבר הכי דאפילו בשעה שביעית פסקינן כרבנן שצריך להקדים תפלת המנחה. ויש מפרשים דהא דקאמר היו לפניו ב' תפלות מתפלל של מנחה תחלה היינו כגון שרוצה להתפלל שתיהן כי ההיא יירושלמי שרוצה ליכנס לסעודה גדולה ואי אפשר לו להתחיל עד שיתחלה הילכך כיון שצריך להתפלל שתיהן תפלת המנחה קודמת שהיא תדירה וגם עיקר זמנה, אבל אם אינו צריך להתפלל תפלת המנחה יכול להקדים תפלת המוסף ולאחר תפלת המנחה עד סמוך לדמדומי חמה.

כל המתפלא תפלת שחורית אחר ד' שעות לר' יהודה. אליבא דר' יהודה נקט משום דקיייל כותיה.

כל המתפלא תפלת המוספין לאחר ז' שעות לר' יהודה. אבל לרבנן אע"פ שנקרא פושע אינו נעשע על כך.

יא

דף כח ע"ב. אסור לצאיר שיטעום כלום. ואפילו התחיל בהתר צריך להפסיק כדמשמע בפ"ק דשבת וכן משמע לישנא דאסור לטעום כלום. **וא"ת הלכתא כרבי'.** ומותר לר' לטעום כשיגיע זמן תפלת מנחה. וכן פסק ריב"ל בפ"ק דשבת דמוקי מתניתין דלא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה גדולה, ולא לאכול בסעודה גדולה ובמנחה [גדולה], אבל סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה מותר להתחיל וכן סמוך למנחה קטנה דלא חיישינן לאמשוכי כלל בסעודה קטנה דבשל טופרים הלך אשר המקל, וסתמא דתלמודא דקאמר התם היא לישנא קמא ולישנא בתרא דרב אחא בר יעקב קאמר לה אע"ג דהאי דקא משני תלמודא בלישנא קמא אליבא דריב"ל קא משני ולא קיייל כותיה משמע דהא אליבא דירן [אין אנו צריכין להעמיד המשנה במנחה גדולה מ"מ כיון דאוקמי הכי ולא קא משני מידי אליבא דירן] ש"מ דהלכתא הכי.

שלא תאריך תפלה על ידי. שלא יטעו תלמידי בבריה לעשות מעשה שלא כהלכה. ולא אומר. אפילו אמרה בעלמא. **היה רוכב על החמור וכו' היה יושב בספינה או באסדרא.** בירושלמי משמע כלשון שני של רש"י דקאמר הוא אסדרא היא אסקריא של ספינה היא רפסודות [דכתיב] ונביאם לך רפסודות אל ים יפו, פסוק הוא גבי חירם דבדברי הימים.

עד שיראה איסר כנגד לבו. פי' רב האי גאון שיכף את ראשו כאגמון שאז רואה איסר שהוא מונח כנגד לבו ולא שישחה גופו וראשו דזקף.

אמר רבא והוא צאיר נפשיה. כגון חולה חוקן, וכברא קי"ל דהוא בתראה.

כנגד אף הכבוד הרעים. ומתחלה לא קבעו כנגדו לפי שאינו שם המיוחד.

דף כט ע"א. כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים. והם בזמורו הכו לה', ובמתן תורה היו קולות, ומזמור זה נמי איירי במתן תורה דכתיב ביה קול ה' יחיל מדבר יחיל ה' מדבר קרש ותורה ניתנה בשבת.

כנגד תשע אוזרות שאמרה חנה בתפלתה. כתיב ביה ה' ירין אפסי ארץ והיינו ברה".

אלא אידי ואידי ביחיד. אבל בעבור אפילו נזכר אחר שומע תפלה אינו חוזר דהא שמע ליה מש"ן, וכן כתב בה"ג שאם שכח אדם יעלה ויבא או דבר שצריך לחזור ולהתפלל יכיון דעתו וישמע מפי ש"ן כל י"ח מראש ועד סוף ויצא ידי חובתו כדאמר' בשליח ר"ה (ל"ד ב') כשם שהוא מוציא את שאינו בקי כן מוציא את הבקי, ואע"ג דאמר' התם דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות דאניסי וטרידי אבל בעיר לא היינו היכא שלא התפלל כבר אבל היכא שכבר התפלל מוציא אף את הבקי, וכן פי' בשאלות דרב אחאי פורשת ויצא.

דף כט ע"ב. הא דאדכר לאחר שומע תפלה. ומפרש בירושלמי דחזרו לשומע [תפלה] ואינו צריך לחזור לברכת השנים, דגרסי' בירושלמי דפ' אין עומדין ר' ירמ בשם רב הונא אמר אם לא שאל בברכת השנים אומרה בשומע תפלה, דכוותי' אם לא הוסיף גבורת גשמים בתחיית המתים אומרה בשומע [תפלה] ומה אם שאלה שהיא מרווחא אומרה בשומע תפלה אזכרה שהיא מריחא לא כ"ש, והא תנא אם לא שאל בברכת השנים או שלא הוסיף בתחיית המתים אומרה בשומע תפלה, להיכן הוא חוזר ר' שמעון בשם ר' יוחנן בריה"א אם עקר גלילי חוזר לראש חזר לראש ואם לאו חוזר לשומע תפלה, וכן פסק ה"ר יוסף ז"ל בשם ר"ח שחוזר לשומע תפלה, ומיהו תלמוד דירן לא הוכיז לומר גבורת גשמים בשומע תפלה, ואפשר דפליג על יירושלמי בהא או שמא פשוט היה לו מכיש כדאייתא בירושלמי, ומיהו מצאתי ברוב פסחים שכתוב בהן טעה ולא אמר הזכרה בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה אלמא פליג בהריא כהא אירושלמי. וא"ת הא אמרין לקמן פ' אין

עומדין בעז מינייה מרב ששת טעה בזו ובזו מזה א"ל חזור לראש, פי' שתקנו הברלה בתפלה ועל הכוס וכשטעה בתפלה אומרה על הכוס ואין צריך לחזור ולהתפלל ואם טעה על הכוס חזור ומתפלל, הנה נמי כיון שטעה ולא הזכיר תפלה בתפלה היה לו לחזור לברכת השנים, ושמן יש לחלק דשאני הכא די"ח ברכות כלם תפלה אחת היא ולא אטרוהויו לחזור לראש כמו גבי הברלה שנתקנה בתפלה על הכוס דתי ענייני ניהו, ובה"ג כתב דאי אדכר קודם שומע תפלה אומרה בשומע תפלה ואי לא הדר לרישא, משמע שר"ל אם לא אמרה בשומע תפלה חזור לברכת השנים דהיינו רישא ידידיה, דלישנא לא משמע דאייני בשסיים כל י"ח ברכות (ואינן) [ואן] חזור לראש י"ח, ונראה דסברי ה"ג דתלמוד דידן פליג איירושלמי מההוא דפי' אין עומדין טעה בזו ובזו, וכל דבריהם דברי קבלה ויש לסמוך עליהם וכן כתב הראב"ד.

עוד כתוב שם בירושלמי א"ר זעירא בשם ר' חנינא היה עומד בטל והזכיר גשם מחזירין אותו, בגשם והזכיר טל אין מחזירין אותו, בטל והזכיר-גשם מחזירין [אותן] והתניא בטל וברוחות לא חיביבוהו חכמים להזכיר ואם רצה להזכיר מוכיז, וקס"ד דהא דקאמר בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו דמשום כלל הזכיר טל הוא דמחזירין אותו להכי פריך כיון דלא חיביבוהו חכמים להזכיר אמאי מחזירין אותו, ומשני דלא דמי ההוא מצלי ומקל לאהוה דלא מצלי ולא מקל כלומר לא דמחזירין אותו לא בשביל שלא הזכיר טל אלא לפי שצומד בשעה שאין מוכיזין [אלא] טל דהיינו בקיץ והזכיר גשם שהוא סימן קללה, והיינו דלא דמי ההוא דמצלי ומקל כלומר שהזכיר גשמים שלא בעונתן לאהוה דלא מצלי ולא מקל פי' שלא אמר לא טל ולא מטר. ותו פריך בירושלמי בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכת השנים או לא הזכיר בתחיית המתים מחזירין אותו, ההוא דלא אדכר לא טל ולא מטר כלומר אם לא הזכיר כלל מחזירין אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו, וכל זה בהזכרת גבורות גשמים והא דקאמר מטר לאו דוקא הוא [דהוה] ליה למימר ולא גשם, אבל לענן שאלה שהיא תפלה אם לא הזכיר מטר מחזירין אותו.

איכא דאמרי כי לא עקר רגליו וכו'. והלכתא כלישנא בתרא דעלום חזור לראש אי לא דאיכא תרתי דלא עקר רגליו וגם רגיל לומר תחנונים וכו' ונראה דכל אותם דאין מחזירין אותו כגון על הנסים דהזכנה פורים ויעלה ויבא דליל ר"ח ועגנו וכיוצא בו, כיון דסיים אותה ברכה אע"פ שאל פתח בברכה של אחריה אינו חזור ואם יחזור הוא ברכה לבטלה, וה"ר אלתן היה רוצה לומר דכיון שלא פתח ברכה שלאחריה חזור, וריאה מהא דאמר בפי' שלשה שאכלו גבי יעלה ויבא דברכת המזון שאם לא פתח בטהוב והמטיב תקנו ברכה חדשה אע"פ שאם פתח בטהוב והמטיב אין מחזירין אותו וכן נמי אע"פ שאם פתח בברכה אין מחזירין אותו כל זמן שלא פתח יחזור באותו ברכה עצמה כמו שתקנו שם ברכה חדשה, ולא ראה היא דשאני ההם שכבר סיים ברכת המזון דהטוב והמטיב לא אמר דאורייתא ואין שם הפסק באמצע הברכה אבל הכא אם יחזירוהו ולא הוה ברכה דברך שאין לו לחזור היו הפסק באמצע תפלתו, ועוד אם אתה אומר כן על הנסים אם סיים בתפלה הוואה היו צריך לחזור לרצה דטעה בשלש אחרונות חזור לעבודה, ולא דמי להאי ידעלה ויבא דההם תקנו ברכה חדשה והאי היינו יכילין ללמוד דכל זמן שלא פתח בברכה שלאחריה שיחזור אותה ברכה שסיים אבל שיחזור לראש ב' ברכות אין ללמוד משם הליכך לא דמיא להך דהכא כלל. ור"י ראה לר"ת שחזר לאחר מודים דברב שאם לא אמר אין מחזירין אותו, ולא מסתבר כלל דכל הכא שם שאם עקר רגליו אינו חזור לראש גם אם סיים הברכה אינו חזור לעבודה, ואפשר שהוא היה מפרש ש מחזירין אותו אינו חייב לחזור לא חזר אם רצה יחזור. ומיהו גם זה יתכן אם סיים תפלתו שיכול לחזור לראש דלא גרע מתפלת נדבה אבל באמצע התפלה כיון דאינו מחוייב

תוספות הרא"ש מסכת ברכות

[דף כט ע"ב - לג ע"א]

לחזור נראה לי דהוי הפסק אם הוא חזר.

ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים. פ"ח דסברי רבנן דאם אמר בלשון תחנונים אפילו הוי עליו כמשאוי הויא תפלה מעליא דלא בעי לשון תחנונים לבר.

זו תפלת הדרך. ולא היינו תפלה קצרה דמתני' דהתם מיירי במקום סכנה ומתפלל אותה במקום י"ח ברכות אבל הכא ביישוב איירי ובאדם שרוצה לצאת לדרך ואפילו התפלל י"ח ברכות צריך לומר תפלה זאת.

דף פ' ע"א. רב חסדא אמר מעומד רב ששת אמר מהלך. פסק רב אלפס כרב חסדא דהא רב ששת נמי קאי ומצלי.

מאי איכא בין הבינו לתפלה קצרה. מסקנא דמלתא אין תפלה קצרה אלא במקום סכנה, והבינו בדרך שלא במקום סכנה והיו מעומד, אע"ג דאמרין לקמן גבי השכים לצאת לדרך ר' שמעון כן אלוור אומר אין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל ולא חישי לתפלה די"ח מעומד, היינו טעמא כיון שהם י"ח ברכות והיה צריך להתעכב בהם יהיה לבו טרוד עליו מחמת העיכוב ולא יוכל לכוין אלא הבינו אין בו אריכות בדעים כל כך ויוכל לכוין מעומד.

הלכה כרבי. שאינו צריך לירד למטה לפי שאין דעתו מיושבת עליו כשהוא מהלך בדרך ואפי' שלא במקום סכנה טורח הוא לו להתעכב מתפלל במהלך ואינו מחזיר פניו ליירושלים כיון שרוכב על בהמתו והולך כדרכו, ולא כמו שפי' ה"ר יוסף דאיידי במקום סכנה.

היה עומד בחוצה לארץ וכוין כנגד ארץ ישראל. ל"ג לכו דאפניו קאי כדקתני בסיפא היה עומד במדבר מחזיר פניו. ה"ר יוסף.

ת"ל שכל פיות פגנות לשם. זהו לבית קדשי הקדשים, וכזה שמעתא קי"ל ולא כי היא שמעתא דבבא בתרא פרק לא יחפור דפליגי אמוראי התם אי שכינה במדבר או במערב ומסקנא דהתם כשמעתין דהכא דא"ל ר' חנינא לרב אשי אתון דקיימיתו לצפונא דארעא דישראל אדרימיו אדורמו, ומה שאנו מכוונין עכשיו למדור לא שאנו במערכה של ארץ ישראל.

אבוב דשמואל וזו כי הוו בנו למיפק לאורחא הוו דומין ומצלי. פרשי"י קודם היום, ולא נהייד דומין תפלה אינו אלא משיעלה עמוד השחר כמו תמיד הבוקר, ור"ח פי' מקדמי מעלות השחר דעיקר זמן תפלה היא מהנך החמה אבל במעוד לילה אין לו להקדים ולהתפלל, ואפי' כן כאבוב דשמואל ולוי דאפילו רב פסק דבסמוך לא פליג עלייהו אלא לא חזינן לרבנן קששי הוא דקאמר, והיינו טעמא דמהלך בדרך אינו יכול לכוין הילכך טוב יותר שקידים ויתפלל מעומד, אבל רב אשי היה מתפלל מיושב ומכוין ולכן לא היה רוצה להקדים, ובה"ג פוסק כרשב"א.

מר מבר מספך אול"ף לתפלה עדיף. אבל מעמד אינו צריך להתפלל כיון שהוא בדרך וה"ה שאינו צריך לכוין הרוחות כנגד ירושלם כדפי' לעיל.

אין תפלת המוספין אלא בליל. דקסבר כיון שאינה תחנונים לפיכך לא קבעוה אלא בעבור.

הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אב"ע בר עזריה. שם פסרים דגרסי ואין הלכה כר' יהודה שאמר משום רבי אלעזר ב"ע וכן פסק רבינו חננאל להלכה כרבנן הילכך מצלינן תפלת מוסף פי' ביחיד בין בצבור, ולהכי מייתי נמי להא דר' אמי ור' אסי הכא דלא הוו מצלי אלא ביני עמדי היכא דגרסי לאשמעינן דאפילו תפלת מוסף היו מתפללין ביחיד כרבנן.

דף פ' ע"ב. אני ראייה את ר' ינאי דצ"י והדר צ"י אמר ליה ר' ירמיה דר' יורא דילמא לא כיון דעתיא מעיקרא. מכאן משמע שמי שלא קיד דעתו לכל הפחות באבות שצריך לחזור ולהתפלל.

מצה ולא התפלל של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו מפני שיכוף לאומרה

בשחרית. ה"ה דהוה מצי למיתלי טעמא משום דאין מקדשין את שחתוך בלילה כדאיתא בסמוך אלא אגב אחרניי נקטיה.

כמה ישה בין תפלה לתפלה. אדם טטעה ורוצה לחזור ולהתפלל. כדי שתתחונן דעתו עליו. ומפרש פירו' דהיינו כדי הילוך ד"א.

אין מקדשין את החדש בלילה. וא"ת ליל שלשים ואחד אין הטעם תלוי בקידוש ב"ד שכבר קדשוהו שנים ולמה לא יחזור ליל שלשים ואחד, וי"ל כיון שאין ראוי לקדש את החדש בלילה הילכך אין מחזירין אפילו ליל שלשים ואחד.

הדרן עלך תפלת השחר אין עומדין

חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת. שעי' כן היו מכוונין לבס ומשחבן ביראת שמים כדי שתתחונן דעתם ועליהם.

דף לא ע"א. אייתי זוגא חירותא ותרב קמיהו ויאצטבו. הכא משמע דזוכיות לבנה היתה מצויה אחר החורבן, והכי נמי משמע בפי' אלו מצאיאת דקאמר התם מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדן ילכש כלי פשתן וישתמש בכלי זכוכית ומוקי לה בזוגיתא חירותא. וקשה דכ"כ בתרא דטוטה תנן משחבן בית המקדש בטלה זכוכית לבנה ושירא פרנדא, וי"ל דודאי לא בטלה לגמרי אלא לא היתה מצויה כמו שהיה בזמן הבית, תרע דקאמר התם דבטלה שירא פרנדא ובריש במא מדליקין אמר רבבן ואב"י הוו יתבי קמי דרב נחמיה [אחור] דריש גלותא והוה לכיש מטכסא א"ל רבין לאב"י היינו כלך דתנן א"ל אןן שירא פרנדא קרינן לה פי' לההוא מטכסא אלמא היה שירא פרנדא לאחר החורבן אלא לא היה מצוי כל כך כבזמן הבית. ור"ת דחק לפרש שירא פרנדא קרינן ליה לכלך דמתניתין, וניהא כדפרשיית.

טיפת דם כחרדל. לאו ששום דפחות תחרדל אינה טמאה דהא תנן דמטמא תחרדל ובפחות מכן, אלא נקט תחרדל לאשמעינן שאע"פ שהיא ראייה מועטת ואינה ראויה לילחק לשלש ראיות להויתא זבא וגו'הא אם ראתה כימי זיבה אפי"ה יושבת עליו ד' נקיים.

רב אשי עבדי כביריתא. ולכן נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם תפלה כי למעמד בתפלה מתוך דברי שמחה של מצוה שעוסק בדברי תורה, ירושלמי ר' ירמיה אמר לא יעמוד אדם ויתפלל אלא מתוך דבר הלכה א"ר ירמיה העוסק בצרכי צבור כעוסק בדת". **שכן מצויה כביריתא הראשונים שמיים דבריהם כדברי שבה ותנחומים.** ירושלמי א"ר אליעזר חרץ מיימריו שחתם בדברי ורכוחת א"ל ר' יוחנן עוד הוא בדברי נחמות חתם ואמר ככה תשקע ככל ולא תקום ולפי שהיה ירמיהו חזר ומתנבא על המקדש יכיל בחבורה הבית חתם ת"ל עד הנה דברי ירמיהו במלת מחזיריו חתם לול חתם בדברי תוכחות, [והכתוב] והיו דרואן לכל בשר ככופרים בעיקר (נ"א בגוים) הוא עסוק, והא כתוב כי אם מאוס מאסתנו השיבנו תחת כי אם מאוס, ומסוף תרי עשר וקהלת לא פריך דלא חשיב הני קראי פורענות.

הני ציניתא דבבא אינתוהו מארם הראשון. והא דאמרין בגדול שאמר איכה רבתי שארבעים שנה קדם שגלו ישראל לבבל נטעו שם דקלים לפי שהמתיקה מרגלת הלשון לתורה, מתחלה לא היו אלא באותו מקום ובארבעים שנה הללו נטעו גם בשאר מקומות. **ומוצאו בזוית אחרת מפני ברייתו והשתחוויות.** וא"ת והא דאמרין לקמן בסוף פרקין אם בא לשחות בסוף כל ברכה ובכרה מלמדין אותו שלא ישהה, ואין לומר דבריהם הכא בתחנונים שהיה אמר אחר תפלתו ולא ביה"ב ברכות דמשמע דמיירי דומיא דכשהיה מתפלל עם הצבור, וי"ל דודאי בסוף כל ברכה ובכרה לא לשחות אבל באמצע הברכה מותר לשחות וכשהיה מגיע לסוף הברכה ה"י זוקף, ולכן יש נוהגין ברי"ה וביה"כ כשמתפללין זכורו ובכן תן פחדך ששוחין וכשמגיעין בסוף הברכה זוקקין שאין לשחות בסוף ברכה אלא היכא דתקין. **מכאן ששכור אסור להתפלל.** בירושלמי מס' תרומות פ"ק ר' יורא בעא קומי ר' י

יוסי שכור מהו שיכיר א"ל ואכלת ושבעת אפילו מדומים פי' אפילו כי"כ שתי שאינו יכול לדבר כראוי דהכי משמע ושבעת וברכת.

דף לא ע"ב. דבר שאינו הגון. אע"ג דליכא איסורא דאורייתא

דאי איכא איסורא דאורייתא פשיטא הוכח תוהיב תכיב.

שלשה בדקי מיתה. כרבנן דאמרי בפי' כמה מדליקין על שלש עבדות נשים מתות בשעת לידתן, ואמרי לה ג' דבקי מיתה כר' אליעזר דאמר נשים מתות לידות, דבקי כלומר שנדבק בהן מהרה.

מכאן שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה. בין מלפניו בין מן הצדדין צריך להרחיק ד' אמות, הנצבת עמכה בז"ה בגמטריא י"ב דהיינו ד' אמות לג' רוחות. וכתוב בתשובת הגאונים דוקא כשהוא יושב בטל אבל אם עוסק בתפלה כגון ק"ש וברכותיה וכו'וצא בהן אפילו יושב שפיר דמי. עמכה משמע בתוך ארבע אמות, וקאמרה הנצבת עמכה משמע שהיה נצב כמותה שלא היה רוצה לישב בתוך ד' אמות שלה, וי"א עמכה מלא בה' כלומר שלא היה יושב בתוך ד' אמות שלה כי אם באמה חמישית.

מורה הלכה בפני רבך אתא. ואפי"ה שלא למד לפניו מ"מ גדול הדור היה ובא ללמוד לפניו.

כל היושב בתענית בשבת. פרי"ח בתענית חלום, ופירש בה"ג שאומר עגנו באלהי נצור ואע"פ שקובע ברכה לעצמו כיון שאינו בתוך י"ח ברכות אין לחוש או שמא כוללו באלהי נצור, ובירושלמי תחלת השחר ר"ח שחל להיות ביום תענית היאך דענו מוכיז על תענית במוסף ר' יורא אמר בהודא ר' אבא ברכה רביעית ר' אבא אמר מה מצונו בכל מקום בריעית אף כאן בריעית וכן נפק עובדא כהדא דר' אבא, ונראה שיש טעות טופר בירושלמי והכי יש לגזור ר' אבינא אמר אומרה ברכה חמישית פי' שיאמר עגנו אחר ברכה של קודש היום, ר' אבא אמר מה מצונו בכל מקום ברכה רביעית כלומר שאומר קדושת היום כבכרה רביעית אף כאן אומר קדושת היום כבכרה רביעית ועגנו יאמר קדושת חמישית, ובש"ן מיירי שקובע ברכה לעצמו וכמו שאומרה בין גואל לרופא בחול אבל ביחיד יכול להיות שאומרה באלהי נצור כמו שפי' בה"ג, אלא הלכה כר' אבא בר ממל דירושלמי שאומר עגנו בעבודה יכול להיות שגם יחיד בתענית חלום אומר בעבודה ודלא כפי' ה"ג, ובירושלמי שפוסק כר' אבא אין לעמוד עוד א"ל ר' אבא בר ממל דאמר בעבודה או כר' אבא דמסייע ליה ר' אבינא דאמר בברכה חמישית *).

דף לב ע"ב. כל המאריך בתפלתו ומטיין בה סוף בא לידי כאב לב.

פי' שמצפה מתי תבא בקשתי לפי שהאריך בתפלתו בכוונה, והיינו עיין תפלה דאמרין לקמן בפי' בתרא שיש לעיין בדברים מזכירין ענותיו של אדם וחושב עיין תפלה, אבל ההיא דגט פשוט דקאמר ג' דברים אין אדם יניצול מהם בכל יום ואלו הן הרהור עברה ועיין תפלה ולשון הרע היינו שאין אדם יכול לכין תפלה בכל שעה וכדאמר' בירושלמי פ"ה היה קורא התפלל ומצא עצמו בשומע התפלל חזקה כיוון, ר' ירמיה בשם ר' אלעזר התפלל אלא כיוון לבו אם הוא יודע שחוזר ומתכוין ותפלל אלא לאו אלא תפלל, א"ר חייא רובא אנא מן יומי לא כותינת אלא חד יומא בעית מכוונא והרהרית בלבי ואמרית מאן עליא קומי מלכא קדמוי אי ריש גלותא ר' ארקפתא שמואל אמר אנא מניח אפרוחאי ר' אבין ב"ד חייא אמר אנא מניח דימוסיא פי' שורות א"ר מנחיא מחזיק אנא טיבו לרישי דכד הוה מטי למודים כרע מגמריה.

קודם תפלתו מפני שנאמר אררי יושבי ביתך. לפיכך תקנו לומר זה הפסוק קודם תהלה לזרד.

דף לג ע"א. אבל עקרב פוסק. בירושלמי קאמר אם היה נחש מרתיע ובא כנגדו פוסק לפי שבא כבעס כנגדו ומתכוין להזיקו, ואם פסק חזר לתחלת הברכה

^[*] עי' בפסקים, ובכת"י יש כאן הערה דח"ל: ומשם הרא"ש בה"ג פוסק כר' אבא מדלא נקט ר' אבינא בעל המימרא

תוספות

תוספות הרא"ש מסכת ברכות

(דף לג ע"א - לה ע"ב)

שפסק בה, ואם פסק בגי' ראשונות חזרו לראש, בגי' אחרונות חזרו לעבודה.
מוזכירין גבורות גשמים. בריש תענית קא דייק מאי גבורות גשמים א"ר יוחנן שיוודין בגבורה, ודאוי היה שבסא אשי יקבע ההיא מימרא אמתיי' דהכא מסתמא ברכות נסדרה קודם תענית שהיא מסדר זרעים שנאמר והי' אמות עתך חוסך אלא שאותה משנה עיקרה בתענית לפיכך קבעה שמה.

כי אל דעות ה'. בירושלמי קאמר איכא דשמעין לה מהכא אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא, והכי נמי הוה מצי למימר גדולה תחנה שנאמר שמע ה' תחנתה יי' תפלתי יקח.
אלא אימא ודאוי' ואומרה ע"י הכהן. פסק רב סעדיה גאון שאם אין לו כוס חזרו ומתפללי.

טעה בזו ובזו מאי. תימא לי מאי בזו ובזו והלא להבדיל יש לו שהות אפילו אחר ג' ימים אחר השבת, וג"ל לפרש כגון שאכל או עשה מלאכה קודם שהבדיל על הכוס, וי"מ ביום טוב שחל להיות במצאצי שבת ולא אמר ויתורענו בתפלה עד הכוס אמר קדוש ולא אמר הבדלה, ויתרוץ זה שייך למה שאמרתי דמאי נפקא מינה אם לא אמר הבדלה עם הקדוש עדיין הוא יכול להבדיל, אלא מדרש ששתה.

דף ל"ג ע"ב. **ההוא דנחית קמיה דר' הנינא אמר האל הגדול וכו'.**

ובתפלה מיירי שאין להוסיף על מה שתקנו אנשי כנח"א אבל בינו לבין עצמו לית לן.
ה**ב"י בירי שמים חזק מיראת שמים.** פ"י כל מדותיו של אדם שיש לו להתנהג בהם הוא רשע על כוס תמא אמר קדוש ולא אמר הבדלה, ובפ"ק דע"ז (ג' ב') הכל בידי שמים חזן מצנינ' פחים היינו מאורעות הבאות לאדם בכל יום.

אמר פסוקא וכפליה. משתקין אותו דמחזי כשתי רשויות, לפיכך אותן בני אדם שאומרין ביה"כ אחר סיום תפילת נעילה שני פעמים או שלש שמע ישראל משתקין אותו דמחזי כשתי רשויות, אבל מה שאומרים ד' פעמים ה' הוא האלהים כנגד ד' רקיעים מנהג כשר הוא דבקרא נמי כתיב ב' פעמים ה' הוא האלהים.

דף ל"ד ע"א. **מהיכן מתחיל מתחלת הברכה שמעיה** זה.

ירושלמי בטיט' אשתקח באופני אתון ושייליה לר' אבון אמר לון ר' אבון שפס ריב"ל זה שעבר תחתיו ויתחיל ממקום ששם הוא ונתין מתחיל מתחלת הברכה שטעה זה אמר לון מכיון דעניתון קדושתא כמי שהוא תחלת הברכה.

העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטיורף. אבל אם לא מפני הטיורף לא הוה חשיב ל"י הפסקה מה שענה אמן בדורך תפלה חשיב ל"י, והכי נמי אמרין במדרש בטעמי חסירות ותריות אמור להם מלא ואי' מלמד ששייך אומר לכהנים על כל דבור ודבור, ודית' ז"ל היה אומר דאין ש"צ יכול להפסיק ולומר כהנים שיעלו לדוכן דהפסקה היא ואפילו ליהא שמיה דרב מברך אסור להפסיק ואפילו המלך שואל בשלומו ואפילו נחש כרוך על עקבו, והא דאמרין בסוטה פ' אלו נאמרין קדושים דלשנים ארבעה אהון קאי ולא אשיי' וכן תניא בספרי אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו, ובירושלמי דפירקין קאמר ובלבד שיהא החזן ישראל, אבל כתוב בפ"י ר"ח לשנים קריא החזן כהנים וכן שייך המפסיק עבידה היה בירו, ובערוץ פ"י חזן שייך, ושטת' הוא כי חזן הוא המסתקס בצרכי בה"כ וש"י הוא המתפלל להוציא העבור ידי חובתו, ועוד דאמרין בטוטה אין כהנים ידוי להתחיל בברכה עד שיכלה הדבור מפי הקורא ובסיפא קאמר אין שייך רשאי להתחיל שים שלום עד שיכלה אמן מפי הקהל אלמא דש"י לא הוה חזן.

אמצעיות אין להם סדר. פרש"י אם דילג ברכה ואח"כ נזכר בה אומרה ואף שלא במקומה, ולא נהירא דהא אמרי' לעיל פ"ק תפלת השחר שמעון הפקול יתן יי' ברכות על הסדר לפני ר"ג ביבנה ובפ"ב דמגלה מפרש טעמא וכו'ולוה למא נסדרו בסדר

הזה, ועוד תנן במגלה הקורא את המגלה למפרע לא יצא ותניא וכן בהלל וק"ש ותפלה, ופרשב"ם אין להם סדר שאם טעה ודילג ברכה אחת ולבסוף נזכר ששכחה ויתחיל מאותה ברכה שטעה בה ויאמר מכאן ואילך הכל על הסדר ואין צריך לחזור לאותה חזון כמו שהזכור בראשונות לראש ובשלש אחרונות לעבודה, ודאיה לדבר מדרתניא בתוספתא דמכילתין פ"ב הקורא את שמע וטעה והפסיק בה פסוק אחד לא יתחיל ויקרא אותו וטעם בפני עצמו אחד מתחיל מאותו פסוק וגומר עד סופה וכן בהלל וכן במגלה וכן בתפלה, ותניא נמי בפרק ב' דמגלה שאם השמיט פסוק אחד במגלה חזרו וקורא על הסדר מאותו פסוק ואילך והתם משה יחד סדר תפלה ומגילה וק"ש, ונפקא מינה להך פירושא בתענית צבור ששייך קובע ברכה לעצמו ואומר ענו בין גואל לרופא אם שכחה ולא אמרה מקומה אין מחזירין אותו כי היה צריך לומר אח"כ כל הברכות על הסדר והוה ברכה לבטלה, אבל לפי רש"י יאמר אותה ברכה במקום שהוא נזכר ואין כאן ברכה לבטלה, וכן אם שכח ולא אמר והלך המשפט בין ר"ה ליוה"כ דאמרין לעיל דמחזירין אותו לפי רש"י יאמר אותה ברכה במקום שנזכר ופרשב"ם יתחיל בברכת השיבה שופטניו ויאמר מכאן ואילך על הסדר. ופסק בה"ג כרב אסי דאמר אין להם סדר, חדא דרב הונא הוא כמו תלמיד חבר לגבי רב אסי, ועוד דפרקינן לרב הונא כמאנ' דרחיק לשנויי אליביה דכולהו מעשה ציתות אחרת דבריה דר' ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכן פסק ר"ח.

לא ישאל אדם צרכיו לא בגי' ראשונות ולא בגי' אחרונות. פ"י בה"ג וכן ר"ת וכן ר"ח דהיינו דוקא בצרכי יחיד אבל בצרכי רבים שואלין דהא כולוה שלש אחרונות צרכי צבור נינהו, ועם מה שהעבד מסדר שבח לפניו רבו יכול לשאל צרכי צבור שהם רבים והיינו שבח וכבוד לרב דרבים צריכין לו, ומטעם זה נמי נהגו לומר קרובות בגי' ראשונות, וגם ר' אליעזר הקלירי שהיה מארץ ישראל מקרית ספר וזכינו היו מקרישין את החזרה על פי הראיה שהרי לא תקן שום קרובה ליום שני וי"א שתנא היה כדאמר בפסיקתא כד דמיך ר' אלעזר ב"ר שמעון קראו עליו דורו מכל אבתק רוכל דהוא תנא קרובן דרשן ופיטון והוא תקן קרובות לאומרן בשלש ראשונות, ועוד שאנו אומרים יעלה ויבא ועל הנסים בגי' אחרונות אלמא צרכי צבור שאני.

באבות תחלה ופון. שכן דרך בני אדם שכשבאין לפני המלך שמשתחוין ודמו מן הפסוק ואקדו ואשתחוה לה' ואברך.

מלמדין אותו שלא ישחה. שלא יבוא לעקור תקנת חכמים דרשן ואימור כל אחד יכול להחמיר על עצמו כמו שירצה ואין כאן תקנת חכמים קאריא נמי חיישין ליהורא.

דף ל"ד ע"ב. **קודר לא אפי' דכתיב ותקד בת שבע אפים ארצה.** ואית' השתחויה נמי הא כתיב אפים ארצה ישתחוו לך, ואמר ר"ת דקים להו לרברבן בקבלה דקידה על אפים ואיסתיעו מקדא דמצניו גבי קידה שכתוב בה על אפים. ואני אומר דלא (אשקח), דהכי נמי כתיב בבת שבע ותקדו בת שבע אפים ארצה ותשתחו (ושבתחלה נופל) על פני ואינו פושט ידיו ורגליו פ' אח"כ פשט ידיו ורגליו פשט עשה קידה והשתחוואה, וכן עשתה בת שבע, והיינו נמי דכתיב אפים [ארץ] ישתחוו כלומר תחלה] יקדו על אפים ואח"כ ישתחוו.

חזינא להו לאביי ורבא דמצלי אצלוי. פ"י מוטין על צדיהן, וטעמא לפי שהיה שם רצפת אבנים ואית' להו דאסור מדרבן אפילו בזה פשוט דים ורגלים ולכן מצלי אצלוי, והכי איתא בפ' שליש דמגלה דרב לא נפל על אפיה.

רבא כרע בהוראה תחלה אמר חזינא לרב כהנן דברע. וטעם משמע דלא גריס במתני' דלעיל בהוראה תחלה וסוף אלא ה"ג אלו ברכות שאדם שוחה כהן באבות ובהוראה דאלו גריס בהוראה תחלה וסוף מאי קמ"ל רבא מתני' היא, והראב"ד א"י דהאי פלוגתא לאו בכריעות דש"י וביחיד המתפללין איירי דפשיטא דכרעי תחלה וסוף ככרייתא

דלעיל, אלא בכריעה דמודים דרבנן הוא והכי איתא בירושלמי הכל שוחין עם הש"ץ בהוראה א"ר זידא ובלבד במודים ר' זעירא הוה סמך לקרובה כדי שיהא שוחה עמו תחלה וסוף, והכי פירושא ר' זידא הוה שוחה עם שייך במודים אבל לא בסוף ההורא, וחזירי היה מכיון ואומר מודים דרבנן בנחת ומארץ בו והיה מכיון לסיים עם ש"ץ כסיום הברכה והיה שוחה עמו בסוף ההורא.

יכוין את לבו באחת מזה. והא דא"ר אלעזר בסוף תפלת השחר לעולם ימור אדם עצמו אם יכול לכיון את לבו יתפלל פ"י אם יכול לכיון לבו באחת מהן והיינו באבות כדקאמר הכא.

חציף ע"י מאן דמצלי בפקתא. וא"ת והא כתיב ויצא יצחק לשוח בשדה, וי"ל דהיינו בהה המוריה כדאמרין בפסחים פ' האשה לא יצחק שקראו שיהא, א"נ פקתא היינו בקעה במקום שרגליך שם בני אדם לעבור. **כסוי הטאה.** לפי שמתבייש ממנו אבל אם מפרש חטאיה טעיה נראה שאינו מתבייש מחטאיו ואמרנין לעיל בפ"ק כל העושה דבר ומתבייש מוחלין לו מיד.

הדרן ע"ף אין עומדין

כיצד מברכין

דף ל"ה ע"א. **כיצד מברכין.** תימא תנא היכא קאי דקתני כיצד, כדפרך בריש מכילתין ובריש תענית תנא היכא קאי דקתני מאימתי, וי"ל משום דסברא הוא לגבי כדמסקנא בגמרא דאסור ליהנות מן העולם הזה בלי ברכה וכיון דמסתבר הוא שייך למתני כיצד כאילו היה שנוי בהדרא דמברכין, ועוד דקאי אמתני' דפ' מי שמתו דקתני גביי בעל קרי ועל המזון מברך לאחריי ואין מברך לפניו והכי נמי יש לברך על כל דבר ודבר.

והאי קדש ה'אולים להכי הוא דאתא. ס"ד השתא דדרשה גימורא היה ולהכי פרך הא איצטרך לדרשה אחריתי ולפי המסקנא הוי קרא אסמכתא בעלמא.

אח"כ הוהר אכ"פיה. תימא למה לי הא קרא מקדש קדש ממעשר מצי למילף, ומתהם נמי נפקא לן בפ"ב דקדושין, והא דתנן כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום א' לכל צד מקדש קדש ילפינן ליה דמעלין אותו לירושלים, ואיכ' חילול נמי נילף משם, וי"ל דאי לאו האי קרא הוה ילפינן קדש קדש משביעית שהיא נוהג בנטע רבעי כל דין משביעית אבל כיון דשמעינן מהאי קרא שמחללין אותו כמעשר מהשתא אית לן למילף נמי קודש קודש ממעשר שצריך להעלותו לירושלים, ותימא לב"ש דלא ילפי הים בקדושין קודש קודש ממעשר מנין שצריך להעלותו לירושלים אם לא יחללנו דהא תנן כרם רבעי היה עולה וכו', ולא אשכחן מאן דפליג, וי"ל שמא ב"ש דיעי לה מדרשה אחריתי או שמא נפקא להו מסבאר כיון דדיעין מחלולין דבעי חלול כמעשר ילמד סתום מן המפורש גם לענין להעלותו לירושלים, וה"ר חיים כהן תירץ דקרא דהלולים איצטריך לשנה שלישיית וששית שאין מעשר שני נוהג דאי לאו האי קרא הוה אמרין כיון דילפינן קודש קודש ממעשר לא יהא נוהג אלא בשעה שמעשר שני נוהג, וכיוצא בזה ישנו בירושלמי דמעשר שני פ"ה דקאמר התם כמה דב"ש אמרי לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימא אין מעשר שני בשביעית דכותיה אין נטע רבעי בשביעית דייק נמי התם שלישיית וששית שאין בהם מעשר שני לא יהיה בהם נטע רבעי א"ר יוסי שלישיית וששית אצ"פ שאין בהם מעשר שני יש בהן מעשרות אבל לא לשביעית דאין בהם מעשר כל עיקר, כלומר קרא דהלולים אהני לשלישיית וששית הואיל ויש בהם מעשרות אבל לא לשביעית [שאין בהם] מעשר כלל.

מניין שאין אומרים שירה אלף ע"י היין. מצינו שירות הרבה בלא יין כגון הלל שבשחיטת פסחים ובלילי פסחים ובמלחמה כדאשכחן ביהושפט בדבריו הימים ובעת החלו ברנה ותחלה אלה ה"ק אין אומרים שירה על שום איכילת מלוא כגון בהקטרה ובזריקה ובניסוך המים אלא על ניסוך היין.

חד תני נטע רבעי וכו'. וא"ת הא בקרא כתיב

יג

מי האיש אשר נטע כרם כאלמא אין טעון חילול אלא כרם, י"ל לאו דוקא כרם אלא אורחא דמילתא שנוטעין יחד כרם שלם ונקט כרם למעוטי אילני סרק וה"ה אם נטע ה' אילנות מאכל כרם? עליו מעורכי המלחמה.

וחד תני כרם חזר. אלהן תוקשי ליה מהא דתנן אתרוג שוה לאילן בגי' דרכים לערלה ולרבעי, ודוחק הוא לומר דמדברנן נוהג בה דין רבעי, ונראה דר' חייא ורבי שמעון ברבי תנאי נינהו ובכל מקום שמוצא במשנה נטע רבעי הוא שונה כרם רבעי ובמקום שאין יכול להחליף חולק על אותה משנה. וקיי"ל כמאן דתני כרם רבעי דכל המקיל בארץ הלכה כמיתו כהו"ל כדאיתא לקמן בפירקין הילכך אין נטע רבעי נוהג עכשיו אבל כרם רבעי נוהג וצריך לפדותו אחר לקיטה על שוה פרוטה ודרכה ומטילא כ' לנהר וכן פ"י בשאלות דרב אחאי.

ואתני נמי זית כמה הצד דאית ביה צד מוצב. השתא לא מסיק אדעתיה דבית כתיב ברכה לאחריי דמו' המינין הוא, אי"נ התם מיירי באוכלי שמן דכתיב וי"ל שכן והכא איתא באוכל הוית עצמו. ותימא וליפרוך מה להצד השוה שבחם שכן חייבין בלקט דפרט בכרם הוא כעין קצת כתבואה אבל באילן אין בו לקט כי אם שכחה ופאה, וי"ל דאין הכי נמי הוה מצי למפרך הכי אלא ה"ק אפילו אם תוציא ממנו זית אכתיי איכא למיפרך עלה.

כרם וכן אקרי. ופשטיה דקדק עד כרם וזית, וכן דרך חכמי דתנא דא"י כמו שמש ירח עמד וזולה, וכן ראוון שמעון, וכן תירגם יתנון עד כרמיה ועד זיתא.

הא תינה לאחריי אפניו מנא ל'. ותימא ונילף ברכה לאחריי בגופן דכתיב ב' המינים ארץ חטה ושעורה וכתוב בתריה ואכלת ושבעת וכו' ולוקי תך דחילול לברכה שלפניו גבי גפן, וי"ל דמוקי קרא דגפן בענבים דקא דומיא דתאנא ורימור, והאי דחילול מוקמין לן כבברכת היין כדכתיב להוסיף לכם תבואתו כמו תבואת יקב דהיינו יין ולעולם לאחריי. כך פ"י ה"ר שמעיה בשם רש"י.

ק"ו כשהוא שבע מברך וכו'. לאו ק"ו גמור הוא דא"כ הוה ברכה לפניו מן התורה ולעיל בפ' מי שמתו אמרי' מברך על המזון לאחריי ואין מברך לפניו משום דלפניו לא הוי דאורייתא ואמרין נמי לעיל בפ"ב הפועלים אין מברכין לפניה, אלא ודאי לאו ק"ו גמור הוא דאיכא למיפרך כדפריכנן בפ' מי שמתו מה למוזש שם נהנה.

דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר ודגים וביצנים. לגבי קמה ונטיעה שגדלין ממש מן הקרקע לא קרי בשר גידולי קרקע לפי שניזון מן הקרקע, אבל בעיבורין בפ' בכל מערבין קרא איהי' וכיוצא בה גידולי קרקע פ"י שניזון מן הקרקע גבי לקוח בכסף מעשר שני דומיא דבקר וצאן דכתיבי בקרא.

הא תינה דבר שגידולו מן הארץ. ותימא כל מיני יריות כגון לפת וקרוח ושומץ ובצלים וכיוצא בהם מנא ליה, דאיכא למיפרך ונטע רבעי מה שאין בו חייבין בכבורים קטניות, וי"ל דאתי מבטייא דכי פרכת מה להני שכן יש בהן דין ערלה ונטע רבעי חטה ושעורה ויכיא שאין בהם דין ערלה וכי פרכת מה לחטה ושעורה כהן חייבין בכבורים אילנות שאין מביאין מהם חייבין ויזכחו מה לאילן שכן חייבין בערלה וחזר הדין הצד השוה שהם גידולי קרקע וטענין ברכה א"כ כל גידולי קרקע טעונין ברכה הילכך ליתא לאקשווי אלא מבשר ודגים וכיוצא בהם. ה"ר יוסף.

וכ' הנהנה מן העולם הזה ברכה מצ"ל. דאסמכין ליה לעיל בברייתא אקשר הלולים שיש בו מעילה כקדש, אי"נ משום קרא דבסמוך השמים שמים לה'.

דף ל"ה ע"ב. **וכתיב ואפסת דגנך.** ומוקי כהן בומן עושין רצונו ל' שמעון בן יוחאי בומן שאין עושין רצונו של מקום דקאמר דמלאכתן נעשית ע"י עצמן, וי"ל דודאי בעדיקא איהי' כהא כתיב ויהי כהן שם אלא אינם צדיקים גמורים שהיוו דאין שתעשה מלאכתן ע"י אחרים, אי"נ תנינא בר פפא

^[*] בכת"י נמחקו כמה חתיבות, ואלי צ"ל וכתבי ויקר וישתחו לאפיו שנפל על פניו ואח"כ כו'

פרק תפלת השחר

בתר דאסיק כל הני מילי דק"ש בפרקין דלעיל
איירי בדיני תפלה בהאי פרקא:

תפלת המנחה עד הערב. לא שייך למימר כמו גבי
תפלת המוספין שהרי תפלת המנחה אינו
יכול להיות לכל היותר אלא מו' שעות ומחצה
ולמעלה, אבל קרבן מוסף כל היום ואפי' מן הבוקר
מדאצטריך קרא ביומא פ' אמר להם הממונה (דף לד,
א) ^{הנכסין} קודמין למוספין הא אי ליכא קרא מוספין
קודמין אע"ג דכתיב בהו (מן) בוקר גבי נסכים, וכן
תפלת המוספין יכולה להיות בבוקר, ואמרינן בפ"ק
דע"ז (דף ד, ב) לא ליצלי אינש תפלת המוספין
בתלת שעי קמיתא בריש שתא, אלמא מותר
להקדים. מ"ר:

ושל מוספין כל היום. להכי לא הזכירה קודם
תפלת המנחה משום דלא פסיקא ליה לפי
שאינה תדירה:

איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו וכו'.
אבל לא מיבעיא ליה אם טעה ולא
התפלל של מוסף מהו שיתפלל ערבית שתים,
דמסתבר דמלתא דפשיטא היא דאינו חוזר ומתפלל
כיון שעבר זמן המוסף והוא מזכיר במוסף קרבן
מוסף כדכתיבי קראי והא לא שייך בלילה וגם אין
בם אלא ז' ברכות של שבת, ולא נתקנה אלא משום
ונשלמה פרים שפתינו והיכא דעבר זמן אין כאן
תשלומין, ולכך אמרינן עבר יומו בטל קרבנו. רבינו
שמואל:

טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים.
וא"ת והא תפלת ערבית רשות כרב דלקמן דקיי"ל
כרב באיסורי, וכן האי דלקמן בפרקין גבי טעה ולא
הזכיר ראש חדש בלילה אין מחזירין אותו לפי שאין

ב"ד מקדשין את החדש בלילה, הא לאו הכי מחזירין
אותו, ואמאי הא תפלת ערבית רשות, ואומר רבי
דנהי שהיא רשות אין לנו לבטלה בחנם אם לא מפני
שום מצוה עוברת או שרי המייניה דפ"ק דשבת (דף
ט, ב) דלא מטרחינן ליה, וכן עלה על מטתו
דירושלמי דאין מטרחינן אותו שירד, תדע שהרי
יעקב אבינו תקנה, וגם היא כנגד הקטרת איברים
ופדרים שמצותן כל הלילה כדאמר בסמוך, וכמו שהן
לא מעכבי כפרה איהי נמי מצוה בעלמא יש בה,
וא"ת מהא דאמרינן בשלהי יומא (דף פז, ב) אמר רב
תפלת נעילה פוטרת של ערבית, רב לטעמיה דאמר
יתירתא היא וכיון דצלי תו לא צריך, והאמר רב
תפלת ערבית רשות, פירוש ולמה מצריך רב תפלה
לפוטרה, ומשני לדברי האומר חובה, והשתא מאי
קושיא והלא בחנם אין לבטלה כדפרישית, ואומר
רבי דהכא נמי אין להתפלל תפלת ערבית בלילה
שהרי מצוה להכין צרכי סעודת מוצאי יום הכפורים
והוי כעין יו"ט, ואמרינן במדרש דבת קול יוצאת
ואומרת לך אכול בשמחה לחמך וגומר. וכמו
שפירשנו שאין לנו לבטל תפלת ערבית בחנם הכי
משמע בירושלמי דפרקא קמא דאמר למ"ד ת"ע
חובה אין תפלת נעילה פוטרת אותה ולמ"ד רשות
פוטרת אותה, משמע הא בלאו כלום לא יפטר,
ואעפ"י שחולק על תלמוד שלנו ביומא דקאמר לא
איירי אלא לדברי האומר חובה, מ"מ אין לנו
להכחישו במה שאינו חולק על התלמוד שלנו. אבל
בעל הלכות גדולות פירשו גבי אין מקדשין החדש
בלילה אעפ"י דתפלת ערבית רשות כיון דשויה
עליה חובה שפיר דמי ולכך צריך טעמא דאין ב"ד
מקדשין, ואין נראה לרבי דהא אמר בפ"ק דשבת
(שם) דלמ"ד תפלת ערבית רשות כיון דשרי המייניה

אברהם אומר מתחלה אלא שלא עשאה קבע לכל בני ביתו, עד שבא יצחק ותיקנה, דאפי' עירובי תבשילין קיים אברהם אבינו כדאיתא ביומא פ' אמר להם הממונה (שם). מ"ר:

ואין שיחה אלא תפלה שנאמר ולפני ה' ישפוך שיחו. וא"ת והא בפ"ק דע"ז (דף ז, ב) קאמר איפכא דמייתי קרא דלפני ה' ישפוך שיחו, וקאמר אין שיחה אלא תפלה שנאמר ויצא יצחק לשוח, ואומר רבי דתרווייהו ילפי מהדדי דהכא ילפינן מויצא יצחק לשוח תפלה ולא טיול או לדבר עם האיש או לתקן אילנות, כמו אחד השיחים, מקרא דלפני ה' ישפוך שיחו, ומ"מ לא ילפינן דהאי קרא מיירי בתפלה קבועה, ומויצא יצחק לשוח בשדה ילפינן כמו דהאי קרא דישפוך שיחו היינו תפלה קבועה, שיצחק תיקן תפלת המנחה כדאיתא הכא. מ"ר. ומיהו כיוצא בזה הענין מצינו במגלה גבי ויהי אמן את הדסה ואין הדסה אלא צדיקים שנאמר עומד בין ההדסים וגו', ובאגדת חלק (סנהדרין דף צג, א) מייתי קרא דוהנה עומד בין ההדסים אשר במצולה, קאמר ואין הדסים אלא צדיקים שנאמר ויהי אמן את הדסה, שבא זה ולמד על זה:

שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות. וא"ר יוחנן לקמן המתפלל תפלת המוספין לאחר שבע נקרא פושע, ואפי' לרבנן דר' יהודה דאמרי תפלת המוסף כל היום כולו. ותימא אמאי נקט שבע הו"ל למימר אחר שש או שש ומחצה כיון שאין זמן המוספין אלא בשש או בשש ומחצה שהוא עצמו של יום (הכפורים), כדפרי' בפרק תמיד נשחט בפסחי' (דף נח, א), י"ל שאין העולם בקיאים בחצי שעה שיוכלו לכוין אותה חצי שעה ולהכי נקט שבע, אי נמי חצי שעה היו שוהין להתפלל על הקרבן שיקובל ברצון אחר שהקריבוהו. מ"ר:

איבעיא להו עד ועד בכלל וכו'. וא"ת תיפשוט ליה מדאמר בנדה פ' הרואה כתם (דף נח, ב) כל שיעורי חכמים להחמיר חוץ מכגריס של

לא מטרחינן ליה הא אי לא שרי המייניה מטרחינן ליה אעפ"י שלא התפלל כלל, וכ"ת כיון שהתפלל בשאר לילות שויה עליה חובה א"כ למה הוצרך לתרץ ביומא דרב דאמר תפלת נעילה פוטרת של ערבית לדברי האומר חובה קאמר, והא אפי' לדברי האומר רשות ניחא דכיון דשויה עליה חובה בשאר לילות, ע"כ נראה כדפרישנא. מ"ר:

טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים. מיהו אם לא נזכר עד המנחה נראה דעבר יומו בטל קרבנו, דלא אשכחן שתקנו חכמים כיון שעברו שני זמנים של תפלה. רבינו שמואל:

דף כו עמוד ב

טעה ולא התפלל מנחה בע"ש וכו'. אומר רבי שאם שכת אדם ולא התפלל יעלה ויבא במנחה לא יתפלל במוצאי ר"ח שתיים דכיון שלא יחזור של ראש חדש למה יחזור ויתפלל, ונראה הטעם דודאי במוצאי שבת יש לו להתפלל שתיים של חול ויוצא בה של שבת, משום שלא הצריכוהו להתפלל י"ח בשבת מפני הטורח, ולפיכך ירויח אותה תפלה של שבת, אבל של ר"ח ודאי לא ירויח ולמה יתפלל הא כבר התפלל כל הי"ח, וה"ה נמי אם התפלל במנחה בשבת י"ח ולא הזכיר של שבת, במוצאי שבת לא יתפלל שתיים כיון שהתפלל כבר י"ח. מ"ר:

קשיא. וא"ת ואמאי לא משני דהך ברייתא נשנית קודם שהעשירו שחזרו וקבעוה על הכוס, כדאיתא לקמן בפ' אין עומדין, (דף לג, א) י"ל שלא מצינו ברייתא שנוייה בין שתי תקנות בתפלה ועל הכוס:

יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק וגו' לפנות ערב. וא"ת והא אמרינן ביומא פ' אמר להם הממונה (דף כח, ב) צלותא דאברהם אבינו מכי משחרי כותלי וכו', י"ל שאחר שתיקנה יצחק היה אברהם אומר. רבינו יעקב. אי נמי היה

כתמים להקל, וא"כ עד ולא עד בכלל, וי"ל דאי הוי עד ועד בכלל נמי להחמיר שיתפלל ואין כאן משום עבר יומו בטל קרבנו, וא"ת הא דמיבעיא לן פ' אלו טריפות (חולין דף מו, א) גבי עד היכן חוט השדרה ^{אוצר החכמה} עד בין הפרשות אי עד ועד בכלל אי לא הוי בכלל, ותיפשוט ליה דהוי עד בכלל דכל שיעורי דחכמים להחמיר כדאמרן, י"ל דלא אמרינן הכי אלא במשנה וברייתא ולא בדברי אמוראי, ומיהו קשה לי דתניא בעירובין בפ' כיצד משתתפין (דף פב, ב) קטן שצריך לאמו יוצא בעירוב אמר, וכמה עד בן שש, ומפרש רב אסי התם עד ועד בכלל, אלמא שיעורי חכמים להקל, וי"ל דפלוגתא היא בנדה דאיכא אמוראי דלית להו כל שיעורי חכמים להחמיר ורב אסי ס"ל כותיה, כך פירש לנו רבינו בנדה ובחולין, וה"ר אלחנן פירש, דלא קשיא מידי דכל אלו שהבאתי אינן אלא גבול עד היכן בין הפרשות, וזמן ד' שעות דתפלה, וכן שש דעירובין אבל כגריס של כתמים היינו שיעורא, וכן הדקין שבכלי חרס שיעורן מכדי סיכת קטן עד לוג וכו' דמייתי עלה ההיא דכל שיעורי חכמים וכו' ויש לחלק בין שיעור לגבול:

דף כז עמוד א

אלא מאי עד ולא עד בכלל ת"ש ושל מוספין כל היום וכו', ור' יהודה אומר עד שבע וכו', ותניא היו לפניו וכו', ולא גרסינן אימא סיפא ושל מוספין וכו', שאין זו משנה שדברי ר' יהודה דעד שבע שעות לא הזכיר רבי במשנה, ויש ספרים שהגיהו אותה במשנה אבל אינה בספרים ישנים, וגם רש"י לא היה גורס במשנה, כמו שפירשו בתוספות, ה"ר יוסף, וא"ת ורבי למה לא הזכירם במשנה כמו ההיא דעד ד' שעות, י"ל דרבי לא סבר ליה כותיה אבל בהא דארבע שעות סביר לי' כר' יהודה הואיל ותנא בברייתא כותיה וכן בההיא דעד פלג המנחה אמרינן לקמן דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד:

ועל התמיד של שחר שקרב בד' שעות. בירושלמי מפרש שהיה בימי מלכות יון שהי' משלשלין להם שתי קופות של זהב והיו מעלים להם שתי טלאים פעם אחת היו משלשלין להם שתי קופות של זהב והיו מעלים להם שני חזירים, באותה שעה האיר הקב"ה את עיניהם ומצאו להם בלשכת טלאים ועל אותם שעה העיד ר' יהודה בן בבא על תמיד של שחר שקרב בד' שעות, ר' לוי אמר אף בימי מלכות רומי וכו', ובספר פסיקתא כתב שבימי שלמה היה שהיו מפתחות של מקדש תחת מראשותיו והטעתו בת פרעה אשתו עד שישן ביום, ואותה השעה קרב התמיד בד' שעות:

דרב צלי של שבת בע"ש. והיה מקבל עליו שבת מבעוד יום, והא דאמר בפ' במה מדליקין (שבת דף כג, ב) ובלבד שלא יקדים ולא יאחר גבי הדלקת הנר, אין זו הקדמה כיון שהיה מקבל עליו שבת מבעוד יום באותה שעה, ובירושלמי אמרינן רבי מפקד לאבדן אמורא אכירז קומי צבורא מאן דמצלי יצלי של שבת בע"ש דרמשא עד יומא קאים, ר' חייא בר ווא מפקד לאמורי' אכריז קומי צבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד יומא קאים, והיינו משום דסבירא להו כר' יהודה, וכן אותם תנאים דלקמן שהתפללו של מוצאי שבת בשבת ואמרו הבדלה על הכוס כר' יהודה ס"ל, וכגון שהיה להם אונס ולא היו יכולין להבדיל במוצאי שבת כגון שלא היה להם יין או שום אונס אחר כי בחנם פשוט שלא היו ממהרין להבדיל ולהתפלל של מוצאי שבת, ומיהו נראה לימר דאע"ג דס"ל כר' יהודה לענין תפלת הערב שהוא שעה ורביע שעה קודם הלילה לענין תוספת שבתות ויו"ט ויום הכפורים דקיי"ל שהוא מן התורה בפ"ק דר"ה (דף ט, א) ובכמה דוכתי, לא משמע שכל כך צריך שיעור גדול לתוספת, ואעפ"י שלפי הענין צריך שיעור, מדאמרינן בביצה פ' המביא (דף ל, א) ובשבת פ' השואל (דף קמח, א) ולא היא דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא היא והני נשי דידן אכלו ושתו

ודאי הוא ממה שתקנו פסוקים בין השכיבנו לתפלת ערבית וכן קדיש, מה שלא תיקנו כן בשחרית, ש"מ דקיי"ל ת"ע רשות, ומ"מ אין לבטלה בחנם כדפרישנא לעיל:

בעלי תריסין. תלמידי חכמים המגינים על הדור, א"נ ת"ח שהם מנצחים זה את זה בהלכה כדפי' רש"י ז"ל:

עמוד על רגליך וכו'. שהיה מקפיד עליו שהורה הלכה לחלוק על דבריו אבל אם לא הורה לא היה מקפיד עליו:

ה"ג אמרה לו דילמא מעברין לך. א"ל גמירי מעלין בקדש ואין מורידין דילמא מענשי לך, א"ל יומא חדא ישתמש בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר. כלומר מעלין בקדש ולא יעברוני אם לא בפשיעתו, ומסקנא נמי הכי שלא העבירוהו אלא היה גם הוא נשיא, ואין צריך למוחקו כמו שפירש רש"י ז"ל:

דף כח עמוד א

ולא קאמר בן שבעים. ובירושלמי קאמר אעפ"י שנכנס לגדולה האריך ימים, משמע שהיה רוצה לומר דבן שבעים ממש קאמר, או שמא מילתא באפי נפשה היא ולא קאי אמילתי' דראב"ע אלא הכי גמיר להו שהאריך ימים:

כל תלמיד שאין תוכו כבדו אל יכנס לבית המדרש. משום דאמר בעלמא כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקוליס, וראב"ע היכא דקים לן שאינו הגון:

וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין והלא כבר עלה סנחריב כו'. הקשה רבינו יעקב מדאמר בפ"ק דמגלה (דף יב, ב) דאמרו ליה רבנן לאחשורוש כשהרג ושתי זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתיב על דורדייאה שנאמר שאנן מואב מנעוריו וכו' ואלו הכא משמע שבלבלם

עד אורתא ולא מחינן בידיהו וע"כ אינם יכולות לצמצם אלא פורשות מלאכול מבעוד יום, וא"כ קודם אותו שיעור יש זמן תוספת דאורייתא, ולא נתברר לרבינו איזה שיעור יש בה, מיהו גבי מצה היה אומר רבינו יעקב מקורבאל שאין לאכול מצה עד שתחשך, מדאמר בתוספתא דפסחים אמרו עליו על הלל שהיה כורך פסח מצה ומרור, ואימתי אוכלו משתחשך, ואין כאן תוספת דאורייתא, ושאני פסח דכתיב ביה ואכלו את הבשר בלילה הזה דלילה בעינן דוקא ומצה איתקשאי לפסח אבל אם אכלן מבעוד יום לא יצא ידי חובתו, אעפ"י שיכול לקדש ולהתפלל של שבת כדאמרינן הכא, לענין פסח ומצה בעינן ממש לילה, ומיהו שמא הזכיר משתחשך לאשמעינן שאע"פ ששחיטת פסח מבעוד יום אינו נאכל מבעוד יום כמו שאר קדשים, ולעולם אין לחלק לענין תוספת כדאמרינן:

דף כז עמוד ב

ולא אחורי רבו. משום יוהרא כדפירש"י, ויש מפרשים שנראה כמשתחוה לרבו:

והנותן שלום לרבו. שאומר לו שלום עליך כשאר בני אדם ואינו אומר שלום עליך רבי כדפירש רש"י ז"ל, מיהו עבד אין נותן שלום לרבו אפילו דרך אימות ורבנות, מדאמרינן בשבת פ' ר' עקיבא (דף פט, א) ובמנחות פ' הקומץ רבה, כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרין לאותיות א"ל משה כלום אין שלום בעירך, א"ל רבש"ע כלום יש עבד שנותן שלום לרבו וכו' ובירושלמי קאמר דאפי' תלמיד אין נותן שלום לרבו, דקאמר נהיגין גביהו דלא שאיל זעירא בשלמא דרבא דמקיימי בנפשיהו ראוני נערים ונחבאן, וגבי עובדא דר' יוחנן ור' אלעזר דשלהי האשה רבה שנזכר גם שם:

ורב אמר תפלת ערבית רשות. ופסק בפסקי ר"ח דכרב קיי"ל באיסורי ותפלה איסורא היא וכן

סנחרב, ואומר רבינו יעקב דלא גרסינן במגלה אלא מואב גרידא אבל עמון בלבלם כדקאמר הכא, והתם לא מייתי קרא אלא במואב שנאמר שאנן מואב מנעוריו ושקט על שמריו, והכא גריס וכי עמון במקומן הן יושבין וכו' ואעמון דוקא קאי, והכי גרסינן בתוספתא וכי עמונים במקומן היו יושבין, ולא גרסינן מואבים שסנחרב לא בלבלם, והכי נמי מפרש רבינו יעקב שלא בלבל מצרים שלא הכל בלבל כמו שלא בלבל ירושלים ולזו שצובעים בה תכלת, כדאשכחן בפ' בתרא דסוטה (דף מו, ב) , ומצרים מצינו כתוב שלא בלבל, כדכתיב ולא יסף עוד מלך מצרים לצאת מארצו ואפילו נבוכדנצר לא החריבה אלא השאיר שם דלת העם כמו שעשה בארץ ישראל ובכל מקום תולה בלכול בסנחרב וחורבן נבוכדנצר ומצרים ומואב לא נתבלבלו, כמו שמוכיח בסדר עולם בפסוק ויהי בארבעה עשר למלך חזקיהו ושטף עמונים ומואבים והערביים שהיו מסייעין אותו, וקאמר נמי התם עמד חזקיהו ופטר את האוכלוסין שבאו עמו בקולרין וקבלו עליהם עול מלכות שמים וחזרו למקומן לקיים מה שנאמר ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים וגו' אלמא מצרים חזרו למקומם כשבאו אל חזקיה אבל עמונים בלבל אע"ג דתני להו בשטיפה גבי מואבים, מ"מ נתבלבלו יותר ממואבים, דכתיב בירמי' שאנן מואב וגו' שהוא היה אחר סנחרב, ומהאי טעמא דפרישנא דסנחרב לא בלבל את מצרים לא תיקשי מה שמקשה בפ' הערל ופ"ק דסוטה על מנימין גר המצרי שהיה רוצה להשיא לבנו מצרית שניה וכו' מאי קאמר והלא כבר עלה סנחרב ובלבל כל העולם ומהאי טעמא שרי הכא יהודה גר העמוני, והשתא אתי שפיר דמצרים לא נתבלבלו כדפרישנא, ורש"י תירץ דתניא בתוספתא א"ל ר' עקיבא מנימין טעית כבר עלה סנחרב ובלבל את כל העולם כולו, ובה"ג תירץ דתניא בתוספתא דמס' ידים, א"ל יהודה גר העמוני אני מה אעשה, א"ל כבר שמעת מפי זקן הרי אתה מותר לבא בקהל, א"ל ר"ג גר מצרי כיוצא בזה, א"ל ר' יהושע לאו, למצרים נתן

קצבה שנאמר מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מבין הגוים אשר נפוצו שם וגומר, ומיהו קשה לר"י על מה דפריש דסנחרב בלבל עמון, והא כתיב בירמיה בבני עמון בחורבן שהחריבם נבוכדנצר, מדוע ירש מלכם את גד ועמו בעריו ישב ואומר הלילי חשבון כי שדדה עי צעקנה בנות רבה, הרי משמע שבאותה שעה היו יושבים במקומן ושם כתיב ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון, וא"כ לא בלבלם סנחרב ואם בלבלם שבו שהחריבם נבוכדנצר.

ונראה לרבי שמה שתולה הבלכול בסנחרב לפי שהיה ראש הבלכול אבל נבוכדנצר בלבל והחריב וסנחרב לא עשה כי אם הגלת שלומים, ולפי זה גם מואב אין יושבין במקומן, והא דקאמר התם זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו במילתא בעלמא הוא דאוקמוהו שלא גלו כשאר אומות, וכן מצרים לא גלו עד חורבן נבוכדנצר כי בימי סנחרב לא גלו אלא חזרו למקומן, כדפרישנא לעיל, ולא הודה לו רבינו יעקב, אלא אומר כי קראו לעירם שהגלן שם סנחרב על שם הערים אשר גלו משם בימי סנחרב, ולעולם לא היו יושבים במקומן בימי נבוכדנצר, והא דקאמר בירמי' ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון, זהו כמו שהיו בראשונה בימי סנחרב, אך קשה לרבי דאמר באגדת חלק עמון ומואב שבבי בישא דארעא דישראל שלחו להו לנבוכדנצר רבה וכו', וכתיב נמי בירמיה עשה לך מוסרות ומוטות ושלחתם אל מלך מואב ואל מלך אדום ואל מלך בני עמון ואל מלך בני צור ואל מלך צידון ביד המלאכים הבאים ירושלים אל צדקיהו וגו' משמע מהאי קרא דשכני ארעא דישראל היו כולם, ולכך השליטו נבוכדנצר על חמשת המלכים, מ"ר. ומיהו כמו שפירש רבינו יעקב שהיו קוראים שמות הערים שנתישבו שם על שמות הערים שגלו מהם, משמע במלכים ב' שהרי כתיב מקץ שלש שנים ויברחו שני עבדים לשמעאי אל אכיש בן מעכה מלך גת ויגידו לשמעאי לאמר הנה עבדיך בגת ויקם שמעי וכו' וילך גתה וכו' ויבא את עבדיו מגת, והנה בימי שלמה לא היה גת לפלשתים,

התלמוד שלנו אינו סובר כן בשמעתא דהכא דאפי' שעה שביעית פסקינן כרבנן שיש להקדים תפלת מנחה וכדפרישנא:

לאחר שבע שעות לר' יהודה. אבל לרבנן אע"ג דנקרא פושע, כיון שזמנו כל היום אין מענישין בזה ורבנן קי"ל בהא:

כל המתפלל תפלת השחר לאחר ארבע שעות לר' יהודה כו'. ולהכי נקט ר' יהודה דקי"ל בהא כותיה:

דף כח עמוד ב

אסור לאדם שיטעום כלום. ואפי' התחיל בהיתר כדמשמע בפ"ק דשבת, וכן משמע לרבנותא דאסור לטעום כלום:

ולית הלכתא בר' יהושע בן לוי. ומותר לאכול כשהגיע זמן לתפלת המנחה ודלא כרב הונא ומותר לאכול קודם תפלת המוספין, ואומר רבי ורכינו יעקב דקי"ל כלישנא קמא בפ"ק דשבת דמוקי משנה לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה ולא לאכול, בסעודה גדולה במנחה גדולה, וליכא למיהש דילמא אתי לאמשוכי וה"ה גם סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה, ולא חיישינן דילמא אתי לאמשוכי דבשל סופרים הלך אחר המיקל, וסתמא דתלמודא קאמר התם האי לישנא קמא ואע"ג דקאמר תלמודא הכי משום דבעי לשנויי לה אליבא דר' יהושע בן לוי דהכא דלא קי"ל כותיה, דהא משמע הא אליבא דהך אין צריך לומר כן אלא נפרש המשנה סמוך למנחה קטנה ואם התחילו אין מפסיקין כמשמעה, מ"מ כיון דאוקמה תלמודא הכי ולא קאמר מידי אליבא דידן ש"מ דהכי הלכתא, ועוד דאמר תלמודא התם מאימתי התחלת דין, מאימתי התחלת סעודה וכו' היינו אליבא דלישנא קמא, דללישנא בתרא התם אסקינן אפי' גמר דין, מיהו מצי למימר דאליבא דמתניתין קאי דקתני ואם התחילו אין מפסיקין. מ"ר:

כי כבר כבשה דוד שנאמר ויקח דוד את מתג האמה מיד הפלשתים והיא גת כמו שכתוב בדברי הימים והיתה בידם עד שכבשה חזאל מלך ארם בימי יואש כמו שכתוב במלכים ב', אלא ע"כ צריכים אנו לומר שהעלו פלשתים לעיר אחרת על שם שהיתה עיר המלוכה לפלשתים:

שבת של מי היתה של ר"א בן עזריה. ויש ספרים דגרסי נמי הכא ואותו תלמיד ר' שמעון בן יוחאי הוה:

א"ר יוחנן ונקרא פושע. אם מאחריה עד לאחר שבע, שזהו זמן המוסף ואפילו לרבנן דר' יהודה וכדפרישנא לעיל:

א"ר יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוספין. ה"ג לה בספרים, וכן היא שנויה בזבחים פ"ק (דף יב, א), ובפ' כל התדיר (דף צא, א) דהלכה כרבנן דר' יהודה בן בתירא דהכא, וא"כ יש ליוזר כשמאחרין ביום הכפורים תפלת יוצר להתפלל עד לאחר שבע שעות שאז זמן תפלת המנחה, שהיה לנו להקדים אז תפלת המנחה לתפלת המוסף כיון שעברו שש שעות, ואפי' בזמן מנחה גדולה אמרינן לה, כדמשמע ליה בשמעתא דעד ועד בכלל, ובירושלמי דפרקין גרסינן ר' חייא בשם ר' יוחנן תפלת המנחה ותפלת המוסף תפלת המנחה קודמת, הוה בעין מימר כשאין ביום להתפלל שתיהן אבל יש ביום להתפלל שתיהן תפלת מוסף קודמת, ר' נתן בר טובי אפי' יש ביום כדי להתפלל שתיהן תפלת מנחה קודמת, והא תני הקדים תפלת המנחה לתפלת מוסף יצא לשעבר הא לכתחלה לא, הא פתר לה בשלא הגיע זמן תפלה כהדא דר' יהושע בן לוי הוה מפקד לתלמידיו אין הוה לכון אריסטון ומטא יומא לשית שעין עד דלא תסקון לאריסטון תיהוון מצלין דמנחתא עד דלא תסקון, והיינו טעמא שהיה רוצה לומר דבשעת מנחה קטנה אקדימו תפלת המנחה לתפלת המוסף שזהו ודאי עיקר זמנה אבל במנחה גדולה של שבע שעות אין לחוש, ומיהו

דף כט עמוד א

כנגד תשעה אוזרות שאמרה חנה בתפלתה.
וכתיב בה ה' ידיו אפסי הארץ והיינו בר"ה:

לויט עלה אביי אמאן דמצלי הבינונו. והקי"ל דלא
מצלי הבינונו:

מתקיף לה מר זוטרא ונכלליה מכלל הבינונו כו'
קשיא. הקשה ה"ר יעקב מאורליינש
בריש פסחים (דף ג, א) ובפ"ק דנדה (דף ת, ב) ד' ח'
דקאמר ר' חנינא בן גמליאל משום אביו דבמוצאי
יום הכפורים מתפלל י"ח שלימות מפני שצריך לומר
הבדלה בחונן הדעת, ופליג את"ק דאמר הבינונו
דמאי קושיא נכלליה מכלל ויאמר הבינונו כו' כדפריך
הכא, ואומר רבי דשאני התם שכל השנה כולה
מתפלל י"ח ומשום יוה"כ אין לו לשנות ולומר
הבינונו כיון שכל השנה כולה אינו רגיל בכך ואין
צריך לומר הבדלה ואין לו לכוללה, אבל הכא שכל
השנה כולה מתפלל הבינונו אין לו להתפלל במוצאי
שבת י"ח בשביל הבדלה, כיון שיכול לכוללה
בהבינונו. מ"ר:

אלא אידי ואידי ביחיד הא דאדכר קודם שומע
תפלה הא דאדכר לאחר שומע תפלה.

פירוש אבל אם היה בצבור אפי' אדכר אחר שומע
תפלה אינו חוזר דשמע ליה משליח צבור, ופירשו
ההלכות גדולות שאם שכח אדם יעלה ויבא או דבר
שיצטרך לחזור ולהתפלל יכוין דעתו וישמע משליח
צבור מראש ועד סוף ויצא ידי חובתו, כדאמר
בשלהי ר"ה כשם שהוא מוציא את שאינו בקי כך
מוציא את הבקי, ואם תאמר הא אמר התם בשלהי
ר"ה דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות דאניסי וטרידי
אבל דעיר לא, יש לומר דהיינו משום דלא התפלל
כלל אבל הכא כיון שכבר התפלל לא חשבינן ליה
כאלו [לא] התפלל כלל, ואי הדר שמע משלוחא
דצבורא מראש ועד סוף כל י"ח נפיק בין משיב
הרוח ויעלה ויבא ושאלה וכל דבר כדפרישנא, וכן
פירש בשאלות דרב אחאי פרשת ויצא יעקב,

שלא תארע תקלה על ידי. שלא יטעו תלמידי
בדברי, ולא אכשל לעשות מעשה, ולא
אומר אפילו באמירה בעלמא:

עד שיראה איסר כנגד לבו. והיינו יותר מר'
יהושע בן לוי:

אמר רבא והוא דמצער נפשיה. כגון חולה וזקן,
וכרבא קי"ל דבתרא הוא, ואמרין
בירושלמי שאין לשחות יותר מדאי ולעיל בשלהי
פ"ק כתבתיהו:

כנגד אל הכבוד הרעים. שהוא במזמור הבו לה'
בני אלים, ומתחלה לא קבעוה כנגדו לפי
שאינו שם המיוחד, ובירושלמי דפרקין ר' חנינא
בשם ר' פנחס כנגד י"ח פעמים שהאבות כתובים
בתורה אברהם יצחק יעקב, אם יאמר לך אדם י"ט
הם אמור לו והנה ה' נצב עליו לית הוא מינהון, אם
יאמר לך אדם י"ז הם אמור לו ויקרא בהם שמי ושם
אבותי מינהון, ולפי זה תחשוב אחד מהן כנגד ברכת
המינין [ושפיר מצינן למימר י"ט הם] וגרסינן תו
התם בירושלמי ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יוחנן
כנגד י"ח ציוויין שכתוב בפרשת משכן שני, א"ר
חייא בר ווא ובלבד מן ואתו אהליאב בן אחיסמך
למטה דן עד סופיה דסיפרא, וגם לפי זה צריך למצוא
ציווי כנגד ברכת המינים:

טעה בכל הברכות אין מחזירין אותו וכו',
בירושלמי ר' חייא ור' יהודה בן פזי הוו
יתבין בחד אתר, עבר חד קמי תיבותא ואשגיר חדא
ברכה אתון שיילין לר' סימון א"ל בשם ר' יהושע
בן לוי שליח צבור שהשגיר שתים ושלש ברכות אין
מחזירין אותו, ואשכח תני ופליג לכל אין מחזירין
חוץ ממי שלא אמר מחיה המתים ומכניע זדים ובונה
ירושלים, אני אומר כי מין הוא שמואל הקטן וכו'.
פירשו דאין מחזירין אותו היינו למקומם כלומר אין
מעלין אותו כו' שמא מין הוא, ולא מיירי הירושלמי
מידי בחזרה לתחלת ברכות, דבהכי פליגי אמוראי
לקמן גבי אמצעיות אין להם סדר וכו' בתלמוד שלנו
ואין הירושלמי חולק עליו:

מחזירין אותו בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו, והתני בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר לא דמי ההוא דמקל ומצלי לההוא דמצלי ולא מקל, בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתני אם לא שאל בברכת השנים או לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו, ההוא בלא אדכר לא טל ולא גשם הא דאדכר טל, ובפ"ק דתענית אמרינן אמר בימות החמה משיב הרוח אין מחזירין אותו: מוריד הגשם מחזירין אותו:

דף כט עמוד ב

איכא דאמרי א"ר נחמן וכו'. ואיכא בהני תרי לישני היכא דעקר רגליו ורגיל לומר תחנונים, דלפי לישנא קמא חוזר לעבודה ולפי לישנא בתרא חוזר לראש, ואיכא נמי ביניהם לא עקר רגליו ואינו רגיל לומר תחנונים ללישנא קמא חוזר לעבודה וללישנא בתרא חוזר לראש. אומר רבי דכל היכא דאם לא אמר אין מחזירין כגון דעל הנסים דחנוכה ופורים ויעלה ויבא דליל ר"ח ועננו וכיוצא בהם כיון שסיים אותה ברכה אעפ"י שלא פתח בברכה שלאחריה אינו חוזר שהיה דומה לברכה לבטלה אם היה חוזר כלל, וה"ר אלחנן היה מצריך לומר כיון שלא פתח בשל אחריה אותה ברכה מיהו חוזר דאשכחן לקמן בפ' ג' שאכלו דביעלה ויבא דר"ח דברכת המזון כיון שלא פתח הטוב והמטיב תיקנו ברכה חדשה אעפ"י שאם סיים הכל אין מחזירין אותו או פתח בהטוב והמטיב נמי אין מחזירין אותו, והכא נמי יחזור באותה ברכה עצמה כיון ששם תיקנו ברכה חדשה. ורבי אומר דלא דמי דשאני התם שכבר סיים ברכת המזון דהטוב והמטיב לאו דאורייתא ואין דומה הפסקה כל כך אבל אם יחזירוהו אותה ברכה בדבר שאין לו לחזור הוי כמו הפסקה באמצע תפלה כמו שלא תיקנו חכמים ברכה חדשה באמצע ברכת המזון או באמצע תפלה, ועוד יש לדקדק דראיה שהבאתי לעיל מיעלה ויבא אינה כ"כ ראייה לעל הנסים כמו

מיהו היכא ששכח שאלה בברכת השנים ונזכר אחר שומע תפלה אין צריך לחזור למקומו לברכת השנים אלא לשומע תפלה, והכי איתא בירושלמי פ' אין עומדין, וקאמר התם ר' זעירא בשם רב הונא אם לא שאל בברכת השנים אומרה בשומע תפלה, ודכוותה אם לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים אומרה בשומע תפלה ומה אם שאלה שהיא בדוחק אומרה בשומע תפלה הזכרה שהיא מריוח לא כש"כ, והתניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו, א"ר אבדימי אחוי דר' יוסי בשלא אמרה בשומע תפלה איכן הוא חוזר כדמר ר' שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן בראש חדש אם עוקר את רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לעבודה אוף הכא אם עקר את רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לשומע תפלה. וכן פסק בתוספות ה"ר יוסף וכן פי' ר"ח שחוזר לשומע תפלה.

מיהו לא ידענא אם התלמוד שלנו חולק על הירושלמי בגבורות גשמים שאומר שאם שכחה אומרה בשומע תפלה מקל וחומר דשאלה כיון שהתלמוד שלנו לא הזכיר רק שאלה, או שמא פשוט היה לו מכש"כ כמו שהוא לירושלמי, מיהו קשה לי מהא דאמר לקמן בפ' אין עומדין בעא מיניה מרב ששת טעה בזה ובזה מהו א"ל חוזר לראש. פירוש שתקנו הבדלה בתפלה ועל הכוס וכשטעה בתפלה אומרה על הכוס ושפיר דמי ולא יחזור לתפלתו, וכי טעה גם על הכוס חוזר לראש לתפלה, והכא נמי כיון שטעה להזכירה בשומע תפלה היה לו לחזור לברכת השנים ושמא, שאני הכא דתפלה אחת היא לא אטרחהו לחזור לראש כמו גבי הבדלה שתקנוה בתפלה ועל הכוס דלא שייכי אהדי וצ"ע.

ובעל הלכות גדולות כתב דאי אדכר קודם שומע תפלה אומרה בשומע תפלה ואי לא הדר ברישא, משמע שרוצה לומר שחוזר לברכת השנים דלא משמע דמיררי בשסיים כל י"ח ברכות ואז חוזר לראש י"ח. ועוד כתב שם בירושלמי א"ר זעירא בשם ר' חנינא היה עומד בטל והזכיר של גשם

ליעלה ויבא משום דקאמר לקמן בפ' אין עומדין טעה בג' אחרונות. חוזר לעבודה ומשום דסיים ברכה שטעה בה חוזר לעבודה אע"פ שלא פתח בשל אחריה וכן מפרש רבי, וא"כ סיים מודים בלא על הנסים סברא הוא שאם באת להחזירו מטעם שטעה שיחזור לעבודה ואין ללמוד מברכת המזון שעושה ברכה חדשה אחר בונה ירושלים שיחזור כאן שתי ברכות, מיהו אומר רבי כי ראה את רבינו יעקב שחזר אחר מודים בדבר שאם לא אמר אין מחזירין אותו. מ"ר:

ורבנן אמרי כל שאינו יכול לאומרה בלשון תחנונים. פירש ר"ח דהכי קאמרי רבנן דאי אמר לה בלשון תחנונים אפי' הוי עליו כמשאוי הויא תפלה מעליא, דלא בעי אלא לשון תחנונים לבד:

עם דמדומי חמה. דהיינו שחרית וערב' שהחמ' אדומה בהם:

ר' יהושע אומר שמע שועת עמך בית ישראל וכו'. אית ספרים דגרסי הכא ר' יוסי משום דר' יהושע אומרה במשנה בלשון אחר, ומסתמא כולה ר' יהושע:

זו תפלת הדרך. ולא היינו תפלה קצרה דמתניתין דהתם מיירי במקום סכנה והוי תפלה במקום שמנה עשרה, אבל הכא בישוב מיירי ובאדם שרוצה לצאת לדרך ואפי' התפלל י"ח יש לו להתפלל תפלה זו:

והיכי מצלי לה. אתפלת הדרך קאי, וקאמר רב חסדא מעומד ורב ששת אמר אפי' מהלך, וקיי"ל כרב ששת דאיהו נמי לא עבד עובדא כרב חסדא אלא משום מהיות טוב אל תקרי רע שבלאו הכי היה לו לעמוד ולהמתין לרב חסדא. ובתוס' ה"ר יוסף פסק כרב חסדא דאמר מעומד:

דף ל עמוד א

מאי איכא בין הבינו וכו'. מסקנא דמילתא אין תפלה קצרה אלא במקום סכנה, והבינו שלא

במקום סכנה והיא מעומד, והא דאמר לקמן גבי השכים לצאת לדרך וכו' עד ר' שמעון בן אלעזר אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה ולא חייש לתפלה די"ח מעומד כדקאמר לקמן בסמוך כיון שהן י"ח ברכות אין להצריכם לומר בדרך מעומד אבל הבינו אין בה אריכות דברים כ"כ ולכך צריך מעומד:

היה יושב בספינה או באסדא וכו'. בירושלמי משמע כלשון שני של רש"י דקאמר היא אסדא היא אסכריא היא רפסודות ונביאם לך רפסודות על ים יפו, ופסוק הוא בדברי הימים [ב' ב'] גבי חירם מלך צור:

הלכה כרבי, שלא ירד למטה לפי שאין דעתו מיושבת עליו כשהוא הולך בדרך ואפי' שלא במקום סכנה, ומתפלל במהלך כשהוא הולך בדרך ואז אינו מחזיר פניו כלפי ירושלים כיון שהולך רכוב על בהמתו שהולך לדרכו ודלא כפי' ה"ר יוסף שפירש דמילתא דרבי מיירי במקום סכנה:

היה עומד בח"ל יכוין כנגד ארץ ישראל. ול"ג לבו דאפניו קאי כדקתני בההיא שמעתא, דכבר כתוב בפ' לא יחפור דפליגי אמוראי התם על שכינה אם היא במזרח העולם או במערבו, וכן סוברת מסקנא דהתם כשמעתא דהכא, דא"ל רב חנניא לרב אשי אתון דקיימיתון לצפונא דארעא דישראל אדרמו, ואנחנו עכשו שאנו מכוונים למזרח בין המלכיות לפי שאנחנו במערב של ארץ ישראל:

אבנה דשמואל ולוי כי הוו נפקי לאורתא הוו מקדמי ומצלו. פירש ר"ח משעלה עמוד השחר שיום הוא ולא הגיע זמן תפלה עדיין שלא הגיע הנץ החמה דסבירא להו דתפלה מעומד עדיף כרבנן דר' שמעון בן אלעזר דבסמוך אבל מבעוד לילה אין לו להקדים ולהתפלל, ופסק רבינו חננאל דהלכה כאבנה דשמואל ולוי דאפי' רב אשי דבסמוך לא פליג עלייהו אלא לא חזינן לרבנן קשישי הוא

בבבבב

דקאמר וטעמא דמהלך בדרך אינו יכול לכוין, אבל רב אשי היה מתפלל מיושב ומכוין ולכך לא היה רוצה להקדים והמהלך בדרך יעשה כאבוב דשמואל ולוי ויתפלל משעלה עמוד השחר וכשיגיע זמן ק"ש קורא, ומיהו בעל הלכות גדולות פסק כר' שמעון בן אלעזר:

השכים לצאת לדרך, מתפלל ומביאין לו שופר ותוקע וכו'. וא"ת דהכא מיירי ביו"ט ^{אוצר החכמה} מדקאמר מביאין לו שופר אע"ג דקתני לצאת לדרך ואלו גבי לולב הגזול קתני מי שבא בדרך ואין בידו לולב כשיבא לביתו כו' ואי ביו"ט ראשון מי שרי ואלו הכא מיירי ביו"ט של ראש השנה וקתני השכים לצאת לדרך. וי"ל דהכא לא סגי דלא ליתני השכים לצאת לדרך להודיענו מה יעשה ובתוך התחום מיירי או על ידי בורגנין או עירוב וחוצ' לתחום, אבל התם ליתני שכח ולא נטל לולב שחרית או נאנס נוטלו על שלחנו דרך מה לו להזכיר ש"מ דתנייה להודיע דביום טוב שני מיירי, אי נמי יש לחלק בין לשון מי שבא בדרך ללשון דהשכים לצאת לדרך דמשמע ליה אפי' ביום טוב ראשון. מ"ר: **ומר סבר מיסמך גאולה לתפלה עדיף**. אבל מעומד אין צריך להתפלל כיון שהוא בדרך, וה"ה דאין צריך לכוין הרוחות כנגד ירושלים כדאמר לעיל:

אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר. דקסבר כיון שאינה תחנונים אלא שבח בעלמא לפיכך לא קבעה אלא בצבור:

דף ל עמוד ב

הלכה כר' יהודה דאמר משום ר"א בן עזריה. ויש ספרים דגרסי ומסקי אין הלכה כר' יהודה

דאמר משום ראב"ע אלא הלכה כרבנן, וכן פסק ר"ח דהלכה כרבנן ולכך מצלינן תפלת המוספין בין ביחיד בין בצבור ולכך מייתי נמי לדר' אמי ולדר' אסי הכא דלא הוו מצלי אלא ביני עמודי היכא דגרסי לאשמועינן דאפי' בתפלת מוסף כרבנן:

טעה ולא התפלל של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו מפני שיכול לומר בשחרית. וה"ה דה"מ למיתני טעמא משום דאין ב"ד מקדשין את החדש בלילה כדבסמוך ואפי' ביחיד נמי אלא אגב אחריני נקטיה:

כמה ישהה בין תפלה לתפלה. אדם שטעה ורוצה לחזור ולהתפלל וה"ה נמי בין תפלת השחר לתפלת המוסף ומסיק (התם) כדי שתתחונן דעתו עליו, ומפרש בירושלמי דהיינו כדי הילוך ד' אמות: **לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש בלילה**. הא לאו הכי מחזירין אותו ואפי' למ"ד תפלת ערבית רשות דהיינו רב גופיה דאית ליה הכא כדפרי' לעיל בריש פרקין גבי טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים:

מסתברא מילתא דרב בחדש מלא. פירוש שהיה חדש שלפניו מלא דאז יש ר"ח שני ימים ויכול לומר למחר ואיהו מסיק כיון דטעמא מטעם שאין מקדשין את החדש בלילה ל"ש. וא"ת והלא ליל שלשים ואחד אין הטעם תלוי בקדוש ב"ד שכבר קדשוהו שמים ולמה לא יחזור ליל שלשים ואחד. וי"ל דלא שנא כיון שאינו ראוי לקדש בלילה דמה משפט ביום אף קידוש החדש ביום ולכך אין מחזירין:

הדרך עלך תפלת השחר

דקאמר וטעמא דמהלך בדרך אינו יכול לכוין, אבל רב אשי היה מתפלל מיושב ומכוין ולכך לא היה רוצה להקדים והמהלך בדרך יעשה כאבוב דשמואל ולוי ויתפלל משעלה עמוד השחר וכשיגיע זמן ק"ש קורא, ומיהו בעל הלכות גדולות פסק כר' שמעון בן אלעזר:

השכים לצאת לדרך, מתפלל ומביאין לו שופר ותוקע וכו'. וא"ת דהכא מיירי ביו"ט מדקאמר מביאין לו שופר אע"ג דקתני לצאת לדרך ואלו גבי לולב הגזול קתני מי שבא בדרך ואין בידו לולב כשיבא לביתו כו' ואי ביו"ט ראשון מי שרי ואלו הכא מיירי ביו"ט של ראש השנה וקתני השכים לצאת לדרך. וי"ל דהכא לא סגי דלא ליתני השכים לצאת לדרך להודיענו מה יעשה ובתוך התחום מיירי או על ידי בורגנין או עירוב וחוצ' לתחום, אבל התם ליתני שכח ולא נטל לולב שחרית או נאנס נוטלו על שלחנו דרך מה לו להזכיר ש"מ דתנייה להודיע דביום טוב שני מיירי, אי נמי יש לחלק בין לשון מי שבא בדרך ללשון דהשכים לצאת לדרך דמשמע ליה אפי' ביום טוב ראשון. מ"ר: **וְכֵן סָבַר מִסְמַךְ גְּאוּלָּה לְתַפְלָה עֲדִיף.** אבל מעומד אין צריך להתפלל כיון שהוא בדרך, וה"ה דאין צריך לכוין הרוחות כנגד ירושלים כדאמר לעיל:

אֵין תַּפְלַת הַמוֹסְפִין אֵלָא בַּחֲבֵר עִיר. דקסבר כיון שאינה תחנונים אלא שבח בעלמא לפיכך לא קבעה אלא בצבור:

דף ל עמוד ב

הַלֵּכָה כִּר' יְהוּדָה דֹּאמֵר מִשּׁוּם ר"א בֶּן עֲזַרְיָה. ויש ספרים דגרסי ומסקי אין הלכה כר' יהודה

דאמר משום ראב"ע אלא הלכה כרבנן, וכן פסק ר"ח דהלכה כרבנן ולכך מצלינן תפלת המוספין בין ביחיד בין בצבור ולכך מייתי נמי לדר' אמי ולדר' אסי הכא דלא הוו מצלי אלא ביני עמודי היכא דגרסי לאשמועינן דאפי' בתפלת מוסף כרבנן:

טַעֲמָה ולא התפלל של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו מפני שיכול לומר בשחרית. וה"ה דה"מ למיתני טעמא משום דאין ב"ד מקדשין את החדש בלילה כדבסמוך ואפי' ביחיד נמי אלא אגב אחריני נקטיה:

כַּמָּה יֵשְׁהָה בֵּין תַּפְלָה לְתַפְלָה. אדם שטעה ורוצה לחזור ולהתפלל וה"ה נמי בין תפלת השחר לתפלת המוסף ומסיק (התם) כדי שתתחונן דעתו עליו, ומפרש בירושלמי דהיינו כדי הילוך ד' אמות: **לְפִי שֶׁאֵין ב"ד מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ בַּלַּיְלָה.** הא לאו הכי מחזירין אותו ואפי' למ"ד תפלת ערבית רשות דהיינו רב גופיה דאית ליה הכא כדפרי' לעיל בריש פרקין גבי טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים:

מִסְתַּבְּרָא מִלְתָּא דִּרְבּ בַּחֲדָשׁ מֵלֵא. פירוש שהיה חדש שלפניו מלא דאז יש ר"ח שני ימים ויכול לומר למחר ואיהו מסיק כיון דטעמא מטעם שאין מקדשין את החדש בלילה ל"ש. וא"ת והלא ליל שלשים ואחד אין הטעם תלוי בקדוש ב"ד שכבר קדשוהו שמים ולמה לא יחזור ליל שלשים ואחד. וי"ל דלא שנא כיון שאינו ראוי לקדש בלילה דמה משפט ביום אף קידוש החדש ביום ולכך אין מחזירין:

הדרך עלך תפלת השחר

פרק אין עומדין

דרבנא נחמיא ריש גלותא והוה לביש מטכסא א"ל רבין לאביי היינו כלך דתנן, א"ל אנא שירא פרנדא קרינא ליה פירוש לההוא מטכסאי אלמא היה שירא פרנדא לאחר חורבן אלא ע"כ לא היה מצוי ורגיל כמו שהיה בזמן הבית, ורבינו יעקב פירש אנן שירא פרנדא קרינן ליה לכלך דמתניתין דהתם והמשנה שנויה קודם חורבן וגם יש לשנות דין כלך אפי' לאחר חורבן, ומיהו כדפרישנא אתי שפיר:

החמירו על עצמן אפי' רואות וכו'. ותקנה גדולה היתה להם לפי שאינן בקיאות בדמים ואם היתה רואה דם ירוק וסופרתו למנין שבעה תבא לשמש בימי גדה דאורייתא שתתחיל למנות שבעה מיום שאינו ראוי לימנות:

טיפת דם בחרדל. לאו משום דפחות מחרדל אינה מטמאה דהא תנן (גדה דף מ, א) ומטמאה דם כבחרדל ובפחות מכן אלא להכי נקט בחרדל משום כי אע"פ שאין אתה יכול לחלקה לג' ראיות למנותה טפה גמורה אם ראתה בימי זיבה אפי' הכי יושבת עליו ז' נקיים:

כדי שתהי' בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשה. דהיינו אכילת עראי אבל אכילת קבע כגון לאדם בקבע אסורה, וכדתניא בפ"ק דביצה (דף יג, א) הכניס שבלים לעשות מהן עיסה בניו ובני ביתו אוכלים מהם עראי ופטורין הא אכילת קבע חייבין, וקשה לרבי על הא דאמר במנחות פרק ר' ישמעאל (דף סז, א.ב.) שתיקנו חז"ל מירוח הכותי אינו פוטר גזירה משום בעלי כיסין פירוש עשירים שהיה להם רוב תבואה ויערימו לפוטרו מן המעשר ע"י שימכרום לכותים וימרחום ואח"כ יקנו מהם ופריך אי הכי חלה נמי יתקנו שגלגול הכותי אינו פוטר

אין עומדין וכו' חסידים הראשונים היו שוהין כו'. שעל ידי כך היו מכוונים לבם שמחשכים ביראת שמים כדי שתתחונן דעתם עליהם:

מנא הני מילי. דצריך כובד ראש דאי לא קרא לא היה צריך אלא כוונת הלב:

במקום גילה שם תהא רעדה. ולפי פשוטו עבדו את ה' ביראה וכשיבא להם יום רעדה יגילו, וכן הוא מפורש בירושלמי, עבדו את ה' ביראה ומצינו תפלה שנקראת עבודה כדתני בסיפרא ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה וכן בדניאל הוא אומר אלהא דאנת פלח ליה תדירא וכי עבודה היתה בבבל אלא זו תפלה:

אל תקרי בהדרת אלא בחרדת. תימא לריב"א אמאי לא דייק מדכתיב חילו מלפניו. ויש לחלק:

דף לא עמוד א

אייתי זוגי חיוורתא ותבר קמייהו ואיעציבו. וא"ת דהכא משמע דזוכית לבנה היתה אחר חורבן והכי נמי אמרינן במס' בבא מציעא פ' אלו מציאות (דף כט, ב) מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדן ילבש כלי פשתן וישתמש בכלי זכוכית (לבנה) ומוקי לה בזוגיתא חיורתי ואלו בפ' בתרא דסוטה תנן (דף מח, ב) משחרב בית המקדש בטלה שיראי פרנדא וזכוכית לבנה, ואומר רבי דודאי לא בטלה מכל וכל אלא לא היתה מצויה כמו שהיתה מצויה בזמן בית המקדש, תדע דאמר התם דשירא פרנדא בטלה לה ואלו בריש במה מדליקין (דף כ, ב) אמרינן דרבא ואביי הוו יתבי קמיה

חלה אפשר דאפי לה פחות מחמשת רבעי קמח ועוד תרומה נמי אפשר דעביד לה כר' הושעיא דאמר מערים אדם על תבואתו וכו' ומה הועילו בתקנתם, והשתא קשה הא ר' הושעיא אינו פוטר אלא אכילת עראי ובמירוח הכותי פוטר אפי' אכילת קבע, ואינו נראה לומר דר' הושעיא לא איירי אלא בתבואה שאינה ראויה אלא למאכל בהמה. ואומר רבי דמירוח הכותי נמי לא פטר אלא מאכילת עראי שכמו שקבע אסור קודם מירוח הכותי כשהיתה במוץ כמו כן גם עכשו אחר מירוח אינו פוטר ומותר אלא אכילת עראי, אך קשה לרבי מדאמר התם איתביה רבינא לרבא דאמר מ"ד מירוח הכותי פוטר גלגול הכותי פוטר ומ"ד אינו פוטר גלגול נמי אינו פוטר גר שהפריש פטר חמור וחלה מודיעין אותו שהוא פטור וחלתו נאכלת לזרים ופטר חמור גוזז ועובד בו הא תרומתו אסורה והא האי תנא דאמר מירוח הכותי אינו פוטר גלגול הכותי פוטר, ומאי קושיא דילמא מה שתרומתו אסורה לפי שבאה להתיר אכילת קבע אבל מירוח הכותי אינו פוטר אלא אכילת עראי. ואומר רבי דמיירי בשל כותי עצמו וכיון שכן עושה כמו שהיתה התבואה במוץ אינה אוסרת אפי' אכילת קבע ומירוח הכותי פוטר לגמרי ומעמידו כמו שהיתה אז במוץ שלא היתה אז אסורה אפילו קבע.

וא"ת כיון דפרישנא שהמירוח של כותי עושה כמו שהיתה התבואה במוץ, א"כ הא דתנן במס' מעשר (צ"ל פאה פ"א - מ"ו) המקדיש תבואה ומירחה פטורה מן המעשרות, דבמוץ אינו אסור לענין אכילת קבע אלא מדרבנן, ואמאי פטורה והא קודם שהקדישה שהיתה במוץ הוה בה מיהא איסור אכילת קבע. יש לומר דמשום פסידא דהקדש פטרוהו מן המעשר. וא"ת למאי דפרישנא שתבואתו של כותי שגדלה ברשותה ומירחה פטורה מן המעשר ואם זימן ישראל מותר לאכול עמו אכילת קבע. אם כן מאי האי דקאמר בהקומץ רבה (מנחות דף לא, א) בעובדא דר' שמעון שזורי א"ד הכי קאמר ליה לך קח מן הכותי ועשר עליו אלמא יש קנין כו' משמע

מהא דאפי' בתבואה שגדלה ומרחה ברשות הכותי איכא מיהו חיוב מעשר דרבנן. י"ל דס"ל לתלמודא התם דמירוח הכותי חייב. וא"ת אמאי תלי טעמא התם בהקומץ רבה בעובדא דר' שמעון שזורי ביש קנין ואין קנין ולא תלי טעמא במירוח הכותי אי פטר אי לא פטר. י"ל דאין הכי נמי אלא חד מתרי טעמי נקט, אי נמי מירוח הכותי פוטר היכי שגדלה ברשות כותי דלא גזרו על מירוח הכותי אלא בתבואת ישראל משום בעלי כיסין אבל בתבואת הכותי עצמה ליכא מאן דמתחייב ולך קח מן הכותי דאמר היינו קודם מירוח ולכך תלי טעמא ביש קנין ואין קנין. וה"ר אפרים היה רוצה לומר דאפי' מאכילת קבע פטור כשהיא במוץ ולאו דוקא קסבר ר' הושעיא מערים כו' שתהא בהמתו אוכלת כו' אלא אורחא דמילתא נקט לפי שלעצמו גנאי להערים והא דתנן מאכילין לבהמה ולחיה ולעופות ה"ה גם לאורחין, ואין נראה לרבי דדוקא נקט בהמה, ועוד דתניא פ"ק דביצה הכניס שבלין לעשות מהם עיסה אוכל מהם עראי ופטור אבל אכילת קבע אסורה ובתוספתא תניא בהדיא הכניס מהן לבין כו', ע"י בתוס' מנחות ס"ז ע"ב ד"ה כדי שם הדברים מבוררים יותר: ועוד אמרינן בפ' אין צדין (צ"ל פרק המביא ביצה דף לד, ב) המעביר תאנים לקצות בניו ובני ביתו אוכלין מהן עראי ופטורין. מ"ר:

מערים אדם על תבואתו. ופליג אר' ינאי דאמר בפ' השוכר את הפועלים (ב"מ דף פ"ח, ב) אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית וכו' וקאמר התם לחד לישנא כי קאמר ר' ינאי בזיתים וענבים דלאו בני גורן נינהו, אבל חטה ושעורה דבני גרן נינהו בגורן תליא פירוש ואין צריך להכניס בבית ולר' יוחנן אין צריך להכניס בחצר ואע"ג דמייתו לה תלמודא בפ"ב דנדה (דף טו, ב) לר' הושעיא דהכא על מילתא דר' יוחנן אם אמרה בילדה דבזיזא למטבל מ"מ להווא לישנא דהתם לית להו דר' הושעיא, וכן פירש רש"י ז"ל שם בבבא מציעא:

המקוץ דם לבהמת קדשים אסורה בהנאה ומועלין
 וכו'. ולא דמי לדם קדשים שלאחר שחיטה
 שאין מועלין בו בין לפני כפרה בין לאחר כפרה
 דאין מועלין בו כדאיתא בחולין (דף קיז, א) ובזבחים
 (דף מו, א) ובמעילה (דף יא, א) ובפסחים (דף כב,
 א) אבל דם הקזה הוי כמי שמועל בגופה כדפירש"י
 ז"ל, וטעמא אמרינן כמעילה בפ' ולד חטאת (דף יב,
 א) עלה דהך מילתא משום דלא מתקיימה בלא דם
 ומגופה היא ולא כחלב ופרש אבל לאחר שחיטה דלא
 שייך ביה למימר אי מקיימה אי לא מקיימה לא שייך
 בה מעילה:

רבנן עבדין כמתניתין. וכוותיהו קי"ל ולכך אין
 לנו להתפלל מתוך קלות ראש ושיחה ושחוק
 אלא מתוך כובד ראש ושמחה של מצוה שעסק
 בדברי תורה ולכך נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי
 קודם תפלה:

הנני צינייתא רבבל איתנהו מאדם הראשון ועד
השתא. והא דאמר במדרש איכה רבתי
 שהמתיקה מרגלת הלשון לדברי תורה מתחילה לא
 היו באותו מקום אלא בארבעים שנה הללו נטעום
 בכל המקומות:

רב אשי עבד כברייתא. ירושלמי רבו ירמיה אמר
 לא יעמוד אדם ויתפלל אלא מתוך דין של
 הלכה, ר' ירמיה אומר העוסק בצרכי צבור כעוסק
 בדברי תורה:

וכן מצינו בנביאים ראשונים שלא סיימו דבריהם
 אלא מתוך שבח ותחנונים. ירושלמי אר"א
 חוץ מירמיהו שחתם בדברי תוכחות א"ל ר' יוחנן
 עוד הוא בדברי נחמות חתם ככה תשקע בבל ולא
 תקום לפי שהיה ירמיה חוזר ומתנבא על המקדש
 יכול על חורבן בית המקדש חתם ת"ל עד הנה דברי
 ירמיה, במפלת מחריבין חתם ולא חתם בדברי
 תוכחות, והכתוב והיו דראון לכל בשר בעובדי
 כוכבים הוא עסקינן, והכתיב כי אם מאוס מאסתנו,
 השיבנו תחת כי מאוס מאסתנו, ומיהו מההוא קרא

דתרי עשר וקהלת לא פריך מידי שחושבן בטוב
 דברי נחמות ולא מיירי מידי בפורעניות:

ומצאו בזוית אחרת מפני כריעות והשתחויות.
 וא"ת הא אמרינן לקמן בס"פ אם בא
 לשחות בסוף כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא
 ישחה. ואין לומר דמיירי הכא בתחנונים שהיה אומר
 אחר תפלתו ולא ב"ח כפירוש ה"ר יוסף, דמשמע
 דמיירי ב"ח דאהא קיימי. ואומר רבי דודאי בסוף
 כל ברכה וברכה אין לו לשחות אבל באמצע הברכה
 מותר לו לשחות וכשהיה מגיע בסוף הברכה היה
 זוקף ולכך נהגו העם כבראש השנה וביום הכפורים
 שמתפללים זכרנו ובכן תן פחדך ובכן תן כבוד
 ששוחין וכשמגיעין לסוף הברכה זוקפין שאין
 לשחות בסוף הברכה אלא היכא דתקון, מ"ר:

יכול יתפלל אדם כל היום כולו וכו'. ולא דמי לר'
 יוחנן דאמר לעיל בפ' מי שמתו ולואי יתפלל
 אדם כל היום כולו דהתם בספק התפלל מיירי
 וכדפרישנ' התם:

כל קבל דהוה עבד מן קדמת דנא. פשטיה דקרא
 מיירי קודם שגזר דריוש שלא להתפלל:

דף לא עמוד ב

מכאן ששכור אסור להתפלל. ירושלמי דמס'
 תרומה פרק קמא, ר' זירא בעי קומי ר'
 אסא שיכור מהו שיברך, א"ל ואכלת ושבעת וברכת
 ואפי' מדומדם. פירוש אפילו הוא שתוי ושכור
 שאינו יכול לדבר כראוי דהכי משמע ושבעת
 וברכת:

דבר שאינו הגון. אע"ג דליכא איסורא דאורייתא
 דאי אינה איסורא דאורייתא פשיטא הוכח
 תוכיח כתיב:

שלשה בדקי מיתה. כרבנן דאמרי בפ' במה
 מדליקין על ג' עבירות נשים מתות
 בשעת לידתו. ואמרי לה שלשה דבקי מיתה כר'

אחר ברכה של קדושת היום, ר' אבא אמר מה מצינו בכ"מ בברכה רביעית אף כאן אומרים כאן קדושת היום בברכה רביעית א"כ יאמר עננו בברכה חמישית ובש"צ מיירי בתפלת מוסף כמו שאומרה בין גואל לרופא בחול אבל יחיד יכול להיות שאומרה באלהי נצור כמו שפירש בה"ג, ובירושלמי יש בו טעות סופר שכתב, ר"ח שחל להיות בו תענית היאך מזכיר של ר"ח ואני הגהתי במוסף של ר"ח ואתפלת עננו קאי כדפרישית. וגם כששונה שם ר' אבינא אמר בברכה רביעית יש לגרוס בברכה חמישית אבל קדושת היום ברביעית או שמא כוללה בברכה רביעית עם קדושת היום ואין כאן ברכה לעצמה עננו וכן משמ' לישנא בברכה רביעית שכולל שם עננו ואין להגיה בברכה חמישית והכי משמע פירוש שכוללה בברכה רביעית כמו שאמר בעבודה ובהודאה שכוללה כמו כן בברכה רביעית כוללה בקדושת היום [ואין להכריע] אם הלכה כר' אבא [בר ממל] שאומרו בעבודה או שמא רוצה לומר כר' אבא שאומרה בברכה רביעית, ויש אומרים שאין צריך להגיה במוסף אלא הכי גרסינן ר"ח שחל בו תענית היאך הוא מזכיר של ר"ח ואתפלת נעילה קאי דגרסינן לעיל ריב"ג בשם ריב"ל יום הכפורים שחל להיות בשבת אעפ"י שאין נעילה בשבת מזכיר של שבת בנעילה אוספין עלוי של ר"ח שחל להיות בתענית אעפ"י שאין נעילה בר"ח מזכיר של ר"ח בנעילה. ר' סימון בשם ר' יהושע שבת שחל להיות בחנוכה אעפ"י שאין מוסף בחנוכה מזכיר של חנוכה במוסף. ר"ח שחל להיות בתענית היאך הוא מזכיר של ר"ח וכו'. אבל לפי זה צריך טעם למה שינה מכל שאר תפלות היום שהוא בעבודה:

דף לב עמוד ב

גדולה תפלה יותר ממעשים טובים. כלומר מעשים טובים בלא תפלה לא סגי שהרי משה רבינו ע"ה הוצרך תפלה:

אלעזר דאמר נשים מתות ילדות והכי נמי מפרש לה בפ' במה מדליקין (שבת דף לב, ב), ולשון דבקי משמע שנדבק בהן מהרה:

גברא בגוברין. כלומר שיהא חשוב ומנוי בין אנשים:

מכאן שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה. בין מלפניו בין מלאחריו ומן הצדדין צריך להרחיק ד' אמות. ופירשו בתשובת הגאונים ז"ל כשהוא יושב ובטל אבל אם הוא עסוק בתפלה כגון בק"ש וברכותיה וכיוצא בו אפי' יושב שפיר דמי:

עמד משמע תוך ד' אמות. ויש אומרים עמכה מלא בה"א כלומר שלא היה יושב ובטל תוך ד' אמות שהיתה מתפללת כי אם באמה חמישית:

מורה הלכה בפני רבך את. ואעפ"י שלא למד בפניו מ"מ גדול הדור היה ובא ללמוד לפניו:

כל היושב בתענית בשבת. פירש ר"ח ז"ל בתענית חלום וכן ראיתי במדרש תהלים. ומיהו היכא שיושב בתענית חלום בשבת פירש בעל הלכות גדולות שיאמר עננו באלהי נצור ואפילו קובע ברכה לעצמו כיון שאינו בתוך י"ח אין לחוש, או שמא כוללו באלהי נצור, ובירושלמי דתפלת השחר גרסינן ר"ח שחל להיות בו תענית היאך הוא מזכיר במוסף של ר"ח ר' זעירא אמר בהודאה ר' אבא בר ממל אמר בעבודה ר' אבינא אמר בברכה רביעית [רב אבא אומר מה מצינו בכל מקום ברכה רביעית אף כאן ברביעית]. כלומר אומר קדושת היום בברכה רביעית אף כאן אומר קדושת היום בברכה רביעית, וכן נפיק עובדא כהדא דר' אבא.

ונראה שיש טעות סופר ומיירי בר"ח שחל להיות בו תענית כדתנן אין גוזרין תענית צבור בר"ח בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין וקאמר שיאמרו ברכת עננו בתפלת מוסף בהודאה או בעבודה וגרסי' ר' אבינא אמר בברכה חמישית פירש שם יאמר עננו

ואל דמעתה אל תחרש. כלמר בטוח אני שלא תחרש מדלא כתיב האזינה אל דמעתה:

כל המאריך בתפלה ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב. שמצפה מתי תבא בקשתו שהרי האריך תפלתו להתפלל בכונה והיינו עיון תפלה דקאמר לקמן בפ' הרוואה ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם ואלו הן קיר נטוי ועיון תפלה כלומר שמחשב בלבו שיש לתפלתו להתקיים כי מאוד כיון בה ועל ידי כך מזכירין עונותיו ובא לידי כאב לב כדאמר הכא. אבל ההיא דגט פשוט (ב"ב דף קסד, ב) מעליותא היא דקאמר ג' דברים אין אדם ניצול מהן בכל יום ואלו הן הרהור ועיון תפלה ולשון הרע והיינו שמכוין בתפלתו דאין אדם יכול לכיון את תפלתו והיינו ההיא דשבת בריש מפנין (דף קכו, א) ששה דברים שאדם עושה אותם ואוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, הכנסת אורחים וביקור חולים ועיון תפלה וכו' דהיינו מעליותא שמכוין לבו בתפלה, ואותו אין אדם ניצול מהן בכל יום שאין אדם יכול לכיון בתפלתו. וכדאמר' בירושלמי פ' היה קורא התפלל ומצא עצמו בשומע תפלה חזקה כיון. ר' ירמיה בשם ר' אלעזר התפלל ולא כיון לבו אם הוא יודע שהוא חוזר ומכוין יתפלל ואם לאו אל יתפלל, אמר רבי חייא רבה אנא מיומי לא כוינית אלא חד זמן בעית מכוונא והרהרתי בלבי מאן עאל קמי מלכא קודמי ארקפטא או ריש גלותא, שמואל אמר אני מנית אפרוחיא, ר' בון בר חייא אמר אנא מנית דימוסיא, א"ר מתני אנא מחזיק טיבו לראשי דכד הוה מטי מודים הוא כרע מגרמיה:

קודם תפלתו מניין שנאמר אשרי יושבי ביתך. ולפיכך תקנו לומר פסוק זה קודם תהלה לדוד:

דף לג עמוד א

אבל עקרב פוסק. בירושלמי קאמר דאם היה נחש מרתיע ובא כנגדו פוסק לפי שבא נגדו בכעס ומתכוין הוא להזיקו, ובירושלמי דפרקין תנן היה

עומד ומתפלל בסרטיא או פלטיא הרי זה מעביר מפני החמור ומפני הקוף ובלבד שלא יפסיק את תפלתו. ומיהו לא מצינן אם פסק שיחזור לראש מדלא קאמר אם פסק חוזר לראש אבל להתחלת ברכה מיהא חוזר. ואם טעה בג' ראשונות או בג' אחרונות חוזר להתחלת הג' באבות בראשונות ולעבודה באחרונות כדאמר לקמן בפרקין:

מתני' מזכירין גבורות גשמים, תימא אמאי לא דייק הכא כדדייק בריש תענית (דף ב, א) וליתני מאימתי מזכירין גשמים מאי גבורות גשמים אמר רבי יוחנן שיורדים בגבורות וכו' דמסתמא נסדרה ברכות קודם תענית שהיא מסדר זרעים כדכתיב והיה אמונת עתך. יש לומר דהתם כיון שלא הזכיר שם שאלה לא היה לו להזכיר גבורות, אבל כאן שהזכיר שאלה יש לו להזכיר גבורות יותר וצ"ע:

כי אל דעות ה'. ובירושלמי קאמר אית דשמעי לה מן הדא קרא אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא, וה"נ מצי למימר שמע ה' תחנתי ה' תפלתי יקח:

מכרי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל וכו' ונחזי עזרא היכי תקן. לא מקשה תלמודא הכי אלא הכא גבי הבדלה ולעיל גבי טבילת בעלי קריים, משום דבהני פשיטא להו שאין להם לשכוח זאת התקנה בדבר המצוי ורגיל תדיר בכל יום בכל בני אדם ולכך לא היה להם לשכוח. מ"ר:

טעה ולא הזכיר בזו ובזו מהו א"ל חוזר לראש. פירוש לתפלה, ואע"ג דפרישנא לעיל באידך פרקין דאם לא הזכיר גבורות גשמים ולא שאל בברכת השנים ולא אמרה בשומע תפלה שלא יחזור לברכת השנים כי אם לשומע תפלה כדאמר בירושלמי מ"מ הכא חוזר לראש לתפלה כיון שהוא שני דברים יש לו לחזור לתפלה, וצ"ע אם יש טעם פשוט, כי לפי הענין היה דומה שאין התלמוד שלנו סובר כשיטת הירושלמי:

דף לג עמוד ב

הלכה ואמרי לה מטין, פירש"י כאן ובעירובין פ' מי שהוציא והו' (דף מו, ב) הל' דרשינן לה ברבין מטין אורויי מורינן לאדם יחיד לעשות כן אבל לא למדרש בפירקא ברבים, נראין אורויי לא מורינן ואי עבדינן הכי לא מהדרינן עובדא, ורבי פירש שאם בא לימלך ולשאל לנו היאך הלכה מעין ההוראה כאותו תנא לעשות כמותו לכתחלה ומחינן בה בעל כרחו למיעבד הכי, ואי לא עביד כמותו לא מהדרינן עובדא, והכי משמע בפ' הכותב דאמר דון דיינא כר' טרפון, אתא ריש לקיש ואהדריה לעובדא מינייהו וא"ל ר' יוחנן עשית כשל תורה בתמיה, ומסיק התם דר' יוחנן סבר מטין אתמר, פי' מטין לכתחלה לעשות כרבי עקיבא מיהו לא מהדרינן עובדא, וריש לקיש סבר הלכה אתמר ומהדרינן עובדא כר' עקיבא, והא דאמר פ' יש נוחלין הלכה אסור לעשות כדברי רבי ואם עשה עשוי קסבר מטין אתמר. משמע התם דלכתחלה אין לעשות כרבי למ"ד מטין, איכא למימר היינו התם משום דרבים פליגי עליה, וקאי אהא דאמר הלכה כרבי מחבירו ולא מחבירי, וקאמר הא דקאמר ולא מחבירי היינו שמטין אצל חבירי, ולא הוי כשאר יחיד לגבי רבים דקיי"ל כדבריהם לעשות, אלא אם עשה כרבי עשה, נראין דאורויי מורינן לעשות כן לכתחלה ואם אין הדין רוצה לעשות כן לא מחינן ביה לעשות כן, ועל פירוש רבינו שלמה שפירש שנראין פירוש דאורויי לא אורינן ואי עביד הכי לא מהדרינן עובדא, קשה לרבי פשיטא דאפילו היכא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר לא מהדרינן עובדא:

ההיא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול כו'. ובתפלה מיירי שאין לו להוסיף על מה שתקנו חכמים אנשי כנסת הגדולה, אבל בתחנונים בינו ובין עצמו לית לן בה:

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. פי' כל מדותיו של אדם גוזרין עליו בשעת לידה, חכם או

טפש גבור או חלש עשיר או עני אבל צדיק או רשע לא קאמר, ולא מיירי מידי ממאורעות לאדם, כדאמר בהמקבל (ב"מ דף קז, ב) ובפ"ק דע"ז (דף ג, ב) הכל בידי שמים חוץ מצנים ופחים דהתם מיירי בפורענות לאדם כגון אריא וגנבי:

אמר פסוקא פסוקא. וכופלו משתקין אותו דמחזי כשתי רשויות, ולפירושונו אותם בני אדם שאומרים ביום הכפורים אחר סיום תפילת נעילה ב' פעמים או שלשה שמע ישראל משתקין אותו, אך מה שאומרים ז' פעמים ה' הוא האלהים כנגד ז' רקיעים כשר הוא ובקרא נמי כתוב ב' פעמים, ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים, מיהו בה"ג ובפי' ר"ח מפרשי טעמא איפכא, אמר פסוק וכופלו דהתם שפיר דמי מיהו מגונה הוי. ולפירושו א"ש מנהגנו ביום הכפורים, אך לשון התלמוד לא משמע כפירושם, או שמא אין לחוש אלא כשקורא ק"ש בעונתה ומקבל עליו עול מלכות שמים:

מודים מודי' משתקין אותו, ירושלמי הדא דתימר בצבור אבל ביחיד אין משתקין אותו דתחנונים הם:

דף לד עמוד א

מתני' מהיכן מתחיל מתחלת ברכה שטעה בה, ירושלמי בטיטי אשתתק באופנים אתון שיילון לר' בון, אמר להו בשם ריב"ל זהו שעבר תחתיו יתחיל ממקום שפסק, ופריך והתנן מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה, אמר להו מכיון דעניתון קדושת השם כמי שהוא תחלת הברכה דמי, ועוד כתיב שם בירושלמי לעיל רבי אבא בריה דרב חייה בר אבא רבי חייה בשם רבי יוחנן היה קורא בתורה ונשתתק זה שהוא עומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון, אם אומר את ממקום שפסק הראשונים נתברכו לפנייהם ולא נתברכו לאחריהם והאחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפנייהם, וכתיב תורת ה' תמימה משיבת נפש, שתהא כולה תמימה, ונראה שהוא מדבר אחר שנתקנה ברכה

לכל קורא גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין
כדאמרין במגילה:

העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים
מפני הטירוף. אבל אי לא מפני הטירוף
לא הוה חשיב הפסקה אם עונה אמן אחר הכהנים
דצורך תפלה חשיב ליה, והכי נמי אמרינן במדרש
טעמי חסרות ויתירות, אמור להם מלא מלמד
ששליח צבור אומר לכהנים על כל דבור ודבור,
אבל רבינו יעקב היה אומר כי אין ש"צ יכול
להפסיק ולקרות כהנים ולעלות לדוכן דהפסקה היא
ואפי' ליהא שמיה רבא מברך אסור להפסיק, ואפילו
המלך שואל בשלומו ואפילו נחש כרוך על עקבו,
וכי אמרינן בסוטה פ' ואלו נאמרים לשנים קורא
כהנים, אחזן קאי ולא שליח צבור, וכן תניא בספרי
אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו, ובתלמוד
ירושלמי מפרש בפרקין ובלבד שיהא החזן ישראל,
ובפירוש ר"ח מפרש לשנים קורא החזן כהנים, אבל
השליח צבור אם מפסיק עבירה היא בידו. ובערוך
פירוש החזן שליח צבור וטעות הוא כי הוא
המתעסק בצרכי צבור, ועוד דאמרין אין הכהנים
רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה הדבור מפי
הקורא דהיינו חזן, ובסיפא קאמר אין ש"ץ רשאי
וכו', רבינו יעקב, מיהו שמא בימי חכמים היתה
הפסקה אם ש"ץ קורא כהנים, שלא היו אומרים
אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת
בתורה הכתובה על ידי משה עבדך מפי כבודך
האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור,
שלא היו אומרים זה כלל כדמשמע בסוטה דקאמר
אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי
הצבור דהיינו בסיום ברכה הודאה, שלא היו אומרי'
כי אם כהנים, אבל עכשיו שהורגלו לומר בלשון
ברכה לתפלה, אין זה הפסקה ולא גרע מעניית אמן
וגם שש"צ אומר להם על כל דבור ולא חשיב ליה
הפסקה:

אמצעית אין להם סדר, פירש"י ז"ל ואם דילג
ברכה ואחרי כן נזכר אומרה אף שלא

במקומה, ואין נראה לרבי דהא אמרינן לעיל פ'
תפלת השחר, שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות על
הסדר לפני רבן גמליאל ביבנה, ובפרק שני דמגלה
(דף יז, ב) מפרש לכולהו טעמי למה נסדרו זה אחר
זה, ועוד תניא הקורא את המגלה למפרע לא יצא,
ותניא וכן בהלל וק"ש ותפלה, ופירש לנו רבינו
בשם רבינו שמואל וכן פירש רב יצחק אלפסי, אין
להם סדר שאם טעה באיזה ברכה ולבסוף נזכר
ששכח יתחיל מאותה ברכה שידע שטעה בה ומשם
ואילך יאמר הכל על הסדר אבל לא יתחיל מאתה
חונן, וראיה לדבר מדתניא בתוספתא דמכלתין פ"ב
הקורא את שמע וטעה והשמיט בה פסוק אחד לא
יתחיל ויקרא אותו פסוק בפני עצמו אבל מתחיל
מאותו פסוק וגומר עד סופו, וכן בהלל וכן במגלה,
ותניא נמי בפרק שני דמגלה שאם השמיט בה פסוק
אחד במגלה שחזור וקורא על הסדר מאותו פסוק,
והתם בההוא פרקא משה לענין סדר תפלה למגילה
וק"ש, ונפקא מינה להאי פירושא בתענית צבור
שמתפלל ש"צ עננו בין גואל לרופא וקובעה ברכה
בפני עצמה, אם שכחה אין מחזירין אותו דהויא אז
ברכה לבטלה, אבל לפירש"י יאמרנה במקום שנזכר
בה ואין כאן ברכה לבטלה, ואם שכח ולא אמר
המלך המשפט בין ר"ה ליה"כ דקיי"ל לעיל בפ"ק
בסוף מחזירין אותו. לפירש רבי יתחיל מאותו ברכה
ואילך על הסדר, ולפי' רש"י יאמרנה במקום
שזכרה, ואומר רבי שפסק בה"ג כרב אסי דאמר
אין להם סדר, חדא דרב הונא הוה כתלמיד לגבי רב
אסי, ועוד דפרכינן ממתניתין לרב הונא ודחקינן
לשנויי אליביה דכולהו חדא ברכתא נינהו, ועוד דרב
אסי ורב ששת קיימי בחדא שיטתא. ועוד דבשל
סופרים הלך אחר המיקל, וכן פסק רבינו חננאל,
ומיהו היכא שטעה בג' ראשונות או בג' אחרונות
בדבר שצריך להחזיר הברכה כיון שטעה בחתימה,
או לא הזכיר בין ר"ה ליה"כ בשם שלום בספר
חיים ברכה ושלום וכו' או וכתוב לחיים טובים
בהודאה, וכן בג' ראשונות לא אמר במחיה מתים מי
כמוכה אב הרחמן, מחזירין אותו לעבודה באחרונות

פישוט ידים ורגלים הוה עביד ולכך אסור להשתחוות שם, אבל האחרים לא היו עושין כן אלא בלא פישוט ידים ורגלים היו עושין, ולכך הוא מותר לאותו לשון אפילו מדרבנן, אבל לאידך לישנא אסור מדרבנן או לא אצלו אצלויי והאחרים אצלויי מצלו, ורב לא היה עושה אלא היה שוחה כדרכו, ולא היו עושים דאצלי אצלויי משו' דקאמ' התם דאין אדם גדול רשאי ליפול על פניו בצבור אלא אם כן נענה כיהושע בן נון, דהא הכא לא מייתו לההיא מילתא כלל, וכן פירשו במחזורים בשם רב האי גאון דמצלי אצלויי לפי שלא יהא נראה כמשתחוה למה שלפניו. מ"ר:

חזינא לרב נחמן דברע תחלה וסוף. והכי נמי הוי מצי למימר ברייתא דלעיל דשוחה בהודאה תחלה וסוף כי אין נראה לחלק בין לשון שחיה לכריעה:

יכוין לבו באחת מהן, והא דא"ר אלעזר בסוף פרק תפלת השחר לעולם ימוד אדם עצמו ודעתו אם יכול לכוין את לבו וכו' איכא למימר דהכי קאמר אם יכול לכוין באחת מהן והיינו באבות כדקאמר הכא:

חציף עלי מאן דמצלי בפקתא. וא"ת והא כתיב ויצא יצחק לשוח בשדה, י"ל דהיינו הר המוריה כדקאמר בפסחים פרק האשה (דף פח, א) לא כיצחק שקראו שדה וכו'. אי נמי פקתא היינו בקעה במקום שמצויין שם בני אדם לעבור והולכי דרכים:

כסוי חטאה. לפי שמתבייש ממנו. אבל אי מפרש לחטאיה דומה שאינו מתבייש עליו, ואמרינן לעיל בפ"ק כל העושה דבר ומתבייש ממנו מוחלין לו מיד שנאמר למען תזכרי וגומר:

וכן בשלשה ראשונות באבות, וטעמא כיון שכולן של שבת הן כחדא ברכתא נינהו:

לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות, פירש ר"ח וכן פירש רבינו האי ודוקא ליחיד אבל בצרכי צבור שואלים ולכך אנו אומרים זכרנו וכן יעלה ויבא בעבודה שהם צרכי כל ישראל, ולכך מותרים אנו לומר קרובות שהן צרכי רבים וכדפרישנא לעיל בפ"ק:

באבות תחלה וסוף, שכן דרך ארץ כשבאין לפני המלך שמשתחוין, ויש דורשין אותו מן הפסוק דכתיב ואקוד ואשתחוה לה' ואברך את ה' אלהי אדוני אברהם:

מלמדיו אותו שלא ישחה, שלא יבא לעקור תקנת חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר על עצמו כמו שרוצה ואין כאן תקנת חכמים, אי נמי ^{אוצר החכמה} חיישינן ליוהרא:

דף לד עמוד ב

קידה על אפים שנאמר ותקוד בת שבע אפים ארצה, וא"ת השתחויה נמי הכתיב אפים ארץ ישתחוו לך. ואומר רבינו יעקב דקים ליה מקבלה דקידה על אפים, ומקרא מסייעו דמצינן במקרא קידה כתובה על אפים:

חזינא להו לאביי ורבא דמצלו אצלויי, פירוש שהיו מוטיין על צדיהן, וטעמא לפי שהיה שם רצפת אבנים, ואית להו דאסור מדרבנן אפי' בלא פישוט ידים ורגלים ולכך מצלו אצלויי, והכי אית ליה לרב ללישנא קמא דמגילה פ"ג (דף כב, ב) דלא נפל על אנפיה, וללישנא אידך קאמר דרב

סליק פרק אין עומדין

הלכות תפלה

וברכת כהנים

יש בכללן שתי מצות עשה

אחת לעבוד את ה' בכל יום בתפלה. שנייה לברך כהנים את ישראל בכל יום. וביאור שתי מצות אלו בפרקים אלו.

אהבה. הלכות תפלה פרק ראשון

בספ משנה

בספ משנה

לעזמו תפלה קצרה פעם אחת ביום. א"י יש כת ביד חכמים לעקור דבר מן המורה כדאיתא בפרק האשה רבה (יבמות דף פ"ט). ומ"ש בקוה להפלה דרנן מפסיקין היינו לפי שכבר התפלל תפלה אחת ביום ההוא או נשאר לו שהיה להפלה אחת או לאמר תפלה קצרה ביותר שהוא חייב מן המורה. ומ"ש ועוד שמי שנאנס וכו' אפשר לומר דלא אמרו ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל היינו דוקא כשלא נסחפק לו כן חוזר ומתפלל היום ההוא אבל אם נסחפק לו כן חוזר ומתפלל ואפילו אם נאמר דננסחפק בכל תפלות היום נמי פטור מ"ל דמתפלל תפלה קצרה וכן רב יהודה לא היה מללי תפלה גמורה ג"פ ביום אבל בכל יום היה מתפלל תפלה קצרה ע"פ הדרך שכתבתי ואלו הולכתי להזכיר תפלה קצרה זו בגמרא להיום הדבר פשוט שלא מיעקר מזה דאורייתא ממקומה. כ"ל לישב דעת רבינו:

ואין מנין התפלות וכו'. בתוספתא כס שנתנה מורה קצת לק"ש כך נתנו חכמים קצת לתפלה ומפרש רבינו כס שנתנה מורה כו' קצת לתפלות היום אלא שאין מנין התפלות מן המורה ולא משנה התפלה וכו' וי"ג ולא מטעם התפלה וכו' והכל אחד דמשה הוא מלשון ושנתנו או כמו שכתב ה"ר מנחם שהוא מלשון משנה מורה שמרגעו פתשגן אורייתא: **ואין** לתפלה זמן קבוע וכו'. כלומר אין לתפלה זמן קבוע לומר ביום זה נלמנו להפלה וצוים זה לא נלמנו וכן אין לה שעה קבועה ביום לומר בשעה פלונית נלמנו להפלה ואם עברה שעה זו עבר זמן התפלה אלא כל השעות כשרות לתפלה וגם זה בכלל מה ששנו בתוספתא כס שנתנה מורה קצת לק"ש כך נתנו חכמים קצת לתפלה:

ב ולפיכך נשים ועבדים וכו'. משנה פרק מי שמתו (דף כ"ו): נשים ועבדים וקטנים חייבים בתפלה: אלא חיוב מצוה זו בך וכו'. כלומר כיון שאין מטעם תפלה זו מן המורה א"כ מה נתייבש להפלה או עד כמה יללי וליזיל לך אמר שיהא אדם מתחנן ומתפלל וכו'. ולמד רבינו מן מדאמרין בפרק אין עומדין (דף ל"ב). דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם תפלה של הקצרה ואח"כ ישאל לרכי שכן מצינו במשה וכו' דכתיב ה' אלהים אמת החילות וכתיב בתריה לעבדה נא וארחא וכיון דממערע"ה למדנו כן אלא מן מדאורייתא הכי הוא הרי ישב למ"ש שאין מטעם תפלה זו מן המורה, וכנגד מ"ש שאין מנין התפלות מן המורה אמר יש מתפלל וכו':

ג והכל יהיו מתפללים נכח המקדש וכו'. נ"ל שלמד כן מדאמרין דמשה שם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אמר ה' אלהיך מירא ואותו מעבוד עבדו במורו עבדו במקדשו כלומר להתפלל נכחו וכו' רבינו בכה"מ אשר לו ומ"מ במ"ש בכל מקום שיהיה אפשר לפרש בו שני פירושים או שחזר למתפללים בין שיהיו בדרך בין שיהיו בצומה לארץ יתפללו נכח המקדש או שחזר למקדש בכל מקום שיהיה המקדש בין כשהיה צמוד בין כשהיה בגלגל או בשילה וצנו וצנוצנו בין כשנבנה בית עולמים לעולם

פ"א א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם וכו'. כלומר מדע מנ"ל דהאי ועבדתם היינו תפלה מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם אלא מה עבודה כלל היא דהיינו תפלה: ובתב הרב בכה"מ אשר לו המורה ה' שזנו לעבדו וכו'. ולשון ספרי ולעבדו זו תפלה וא"ת למה לא כתב רבינו פה שזנו לעבדו מזה וזו מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם שםפורש בו זיוי התפלה וי"ל משום דלעבדו לאו מזה היא אלא סיפור דברים אם שמוע שמענו להאבה את ה' ולעבדו ונתתי מטר ארצכם וא"ת דאיתא מזה וזו מדכתיב אותו מעבוד שהרי מנה צומה שמים וכו' מדכך וי"ל דה"ר אלא דהא מייניהו נקט וכמ"ש וי"ל בכה"מ וכבר נכלל זה הזיוי פעמים א"ג דליך קראי דולעבדו ודאיתו מעבוד אמו לאחורי בין לתפלה בין לתלמוד וכמנזאר בספרי ובמשנתו של רבי אליעזר בנו של ר"י הגלילי והאי קרא דועבדתם לא מלשון שדרשוהו לתלמוד ולא לשום דבר אחר אלא ללשון שיהיה מזה מיוחדת לתפלה. ומ"ש אי זו היא עבודה שכלל זו תפלה ה"י אמרין בריש תענית (דף ב' ע"א):

ודע שהרמב"ן ז"ל השיג על רבינו במ"ש שהתפלה היא מזה מן המורה שכבר ביארו חכמים בגמרא תפלה מדרבנן כמו שאמרנו בפ"ג דברכות (דף כ"א ע"א) לענין בעל קרי שקורא ק"ש ומבקר על המזון ואינו מתפלל העלי העטם ק"ש וברכת המזון דאורייתא תפלה דרבנן ובגמרא סוכה [ל"ח]. אמרו גבי תפלה דמנא ואם התחילו אין מפסיקין והקשו מלול דמקן טוטו על שלחנו אלא מפסיק והשיבו בדרך מימה מאי קושא הא דאורייתא הא מדרבנן וכבר ראינו לו ז"ל שכתב שחייב אדם מן המורה וכן כתב בזה המאמר בצומה עשירית שומני התפלה אינם מן המורה אבל חובת התפלה עולה היא מן המורה. וגם זה אינו נכון צעני שבעל קרי מבקר על המזון לאחריו מפני שהוא מן המורה ואינו מתפלל עד שיטבול אפילו עמד כמה ימים בקרי ועוד שמי שנאנס ולא התפלל בשחרית ובצומה נסחפק אם התפלל לפי דבריו של הרב היה נריך לחזור ולהתפלל והם פסקו לעולם בכל ספק בתפלה שאינו חוזר ומתפלל מפני שהוא מדרבנן ואם אינה מזה בכל יום מתי תהיה החובה הזאת המוטלת עלינו מן המורה שיתפלל יום אחד בשנה או בכל ימיו פעם אחת אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה ומה שדרשו בספרי ולעבדו זו תפלה אסמכתא היא. ודעת רבינו שצומה עשה מן המורה להתפלל בכל יום ממ"ש ועבדתם את ה' ועבודה זו לריכה שמהיה בכל יום שאם אינה בכל יום אולי נבא לומר שהיא פעם אחת בכל ימיו וזה ממה שלא יסבילו הדעת וא"כ ע"כ החיוב הוא להתפלל בכל יום אבל אין מנין התפלות מן המורה אלא בפעם אחת ביום סג"י: ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. כלומר מטעם התפלה הזאת והוא מלשון ושנתנו אלא בלי זה נוסח שידמין לאדם בו. ומעמה מה שאמרנו צעל קרי שאינו מתפלל היינו שאינו מתפלל תפלה זו בנוסח זה של פעמים ביום אבל אומר הוא

מפני שהוא מדרבנן ואם אינה מזה בכל יום מתי תהיה החובה הזאת המוטלת עלינו מן המורה שיתפלל יום אחד בשנה או בכל ימיו פעם אחת אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה ומה שדרשו בספרי ולעבדו זו תפלה אסמכתא היא. ודעת רבינו שצומה עשה מן המורה להתפלל בכל יום ממ"ש ועבדתם את ה' ועבודה זו לריכה שמהיה בכל יום שאם אינה בכל יום אולי נבא לומר שהיא פעם אחת בכל ימיו וזה ממה שלא יסבילו הדעת וא"כ ע"כ החיוב הוא להתפלל בכל יום אבל אין מנין התפלות מן המורה אלא בפעם אחת ביום סג"י: ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. כלומר מטעם התפלה הזאת והוא מלשון ושנתנו אלא בלי זה נוסח שידמין לאדם בו. ומעמה מה שאמרנו צעל קרי שאינו מתפלל היינו שאינו מתפלל תפלה זו בנוסח זה של פעמים ביום אבל אומר הוא

פ"א א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר וכו'. וי"ל למה לא התחיל בזה ק"ש מ"ע לקרות ק"ש כמו שהתחיל כאן בהלכות תפלה וי"ל דמתיך ספר חרדים דמזות יחוד חייב אדם לייחד בכל רגע ולכן לא חשבה לאחת ממ"ע שבתורה לצד. ועוד קשה דמנין לו מכאן דהוי בכל יום. ובעל קריא ספר כתב לתוך משום דכתיב ועבדתם את ה' ואין עבודה אלא תפלה ובסיפא דקרא אומר ובך את לחמך ואת מימך

פ"א א מצות עשה להתפלל בכל יום בו' עד מן המורה. בספרי בקרא דכתיב ועבדתם את ה' אלהים ולעבדו זו תפלה ועוד כתיב ואותו מעבוד ועוד כתיב ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ובמשנתו של ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אמרו מניין לעיקר תפלה בכל המצות מהבא את ה' אלהיך מירא אותו מעבוד עבדו במורו עבדו במקדשו כלומר ללכת שם להתפלל בו. וכן פי' ר"מ ז"ל בכה"מ שחבר גלגלן ערב. וירושלמי דפרק תפלה השחר נמי איתא ולשון התוספתא כס

ולחם ומים לרין בכל יום אם כן התפלה ג"כ היא בכל יום למה שאתה שאל לרכיך בה: **ב** ולפיכך נשים ועבדים וכו'. משנה ריש פרק מי שמתו (דף כ"ו): שיהא אדם וכו'. פרק אין עומדין (דף ל"ב) דרש ר' שמלאי לעולם יסדר וכו'. מנא לן ממה: **ואח"כ** נותן שבת. [יש לשאול] מנין לו לרבינו שזה מן המורה. ובעל קריא ספר כתב לא אחתפרש לי היכא וגם צעני יפלא:

מגדל עז שנתנה מורה קצת לק"ש כך נתנו חכמים זמן לתפלה ופי' ר"מ ז"ל בכה"מ שחבר גלגלן ערב כלומר שומני התפלה אינן מן המורה אלא חובת התפלה עולה היא מן המורה כמו שבארנו למעלה וחכמים סדירו לה זמנים וזהו ענין אמרם תפלות כנגד תמידין מקנים כלומר סדירו זמניהם שומני הקרבן: **ב** ד ולפיכך נשים ועבדים ב' עד שלא הזמן גרמא. פירק היה קורא ופרק מי שמתו (דף כ"א): אלא חיוב מצוה זו וכו' עד כפי הכל וילמדו אותן. פרק אין עומדין (דף ל"ב): וכו'

אהבה. הלכות תפלה פ"א

לעולם מתפלל נכה המקדש אשר עוזדים בו להשי"ם כל מקום שהיה המקדש ההוא נכחו מתפללים:

ד וביון שראה עזרא ובית דינו וכו'. פ"צ דמגילה (דף י"ז ע"ג) מנא ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים חקנו י"ח ברכות על הסדר. ובפרק אין עומדין (ברכות דף

ל"ג.) אנשי כנסת הגדולה חקנו להם לישראל ברכות תפלות וקדושות והדלות:

ה וכן תקנו שיהא מנין התפלות וכו'.

פרק תפלת השחר (שם כ"ו ע"ב)

תפלות כנגד מי תקנוס ר"י בר חנינא אמר כנגד

אבות תקנוס ריב"ל אמר כנגד תמידין תקנוס

ומניא כוומיה דר"י ב"ח ומניא כוומיה דריב"ל

וכתב רבינו סברה ריב"ל משום דכי אמרינן דמניא

כוומיה אמרינן נימא מיהוי מיוצמיה דר"י ב"ח

ואע"ג דשני מ"מ משמע דלחיה האי ברייתא

כר"י ב"ל טפי ממאי דלחיה אידך ברייתא דמניא

לר"י ב"ח כריב"ח. ומניא בברייתא דמניא ריב"ל

ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קצב שהרי

איברים ופדרים שלא נתעכלו מנעצר קרנים

והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו מוספין כל

היום שהרי קרבן מוסף קרב כל היום ר' יהודה

אומר עד ז' שעות מוסף קרבן מוסף קרב עד

שבע שעות ויבא משפטו בפרק ג'.

ו בענין שנאמר ערב ובקר וצהרים וכו'.

ואין תפלת ערבית חובה וכו'.

בפרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ו ע"ג) אפילו

תנאי ואמוראי אי תפלת ערבית רשות או חובה

וכתב הר"ף א"י אמר הלכה כדברי האומר חובה

ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות וקיימא

הלכה כרבא וה"מ היכא דלא ללי כלל אכל היכא

דלא לתפלת ערבית כבר שויה עליה חובה ואי

טעיה הדר לרשיה וכתב עוד והאידנא נהגו עלמא

לשויה כחובה:

ז וכן תקנו תפלה אחר תפלת המנחה וכו'.

בפרק בשרא דמעניות (דף כ"ו:) אמרינן ובמעניות ומעמידות ויה"כ איכא תפלת נעילה. ובירושלמי פרק בשרא דמעניות ופרק תפלת השחר מאי נעילה רב אמר נעילה שערי שמים ושמואל אמר נעילה שערי היכל כך היא גירסת הר"ן ואמרינן ההם בירושלמי דרז היה מתחיל להתפלל בעוד השמש בראש האילנות דהיינו זמן נעילה שערי היכל ואמר רב מתנא

ע"י דרז מאריך בלליותה כגוי היה מגיע לנעילה שערי שמים. ומפרש רבינו נעילה שערי שמים

סמוך לשקיעת החמה כלומר חיפך שיסיים משקע

החמה ונעילה שערי היכל היינו לומר שאמר

שיסיים הוא יום עדיין ופסק כרז דהלכתא כוומיה

באיסורי לגבי שמואל. ועוד אמרינן בפרק בשרא

דמעניות תפילת נעילה מאלו לה סמוך לשקיעת

החמה:

ח תפלות אלו וכו' לפיכך צריך שיחדש.

בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"ב.)

אמר רבי יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו:

בתב הראב"ד אע"פ שכל יחידש עב"ל. וה"ר

יונה והרא"ש ז"ל כתבו בשם רבינו האי דהיינו

דוקא על ידי חידוש וכדברי רבינו. ובציפור אורח

חיים סימן ק"ז כתבתי שזהו גם כן דעת הר"ף

אף ע"פ שה"ר יונה חלוק בזה: ושלש ראשונות

ובו. בפרק אין עומדין שם (דף ל"ג.) ויחבול

בספ"ב:

י אין הצבור מתפלל וכו' עד לפי שאין

מתנדבין קרבן מוסף. כן כתב הר"ף:

פרק מי שמתו. כתב הראב"ד מזנין קרבן נדבה

בציבור וכו' והדומה לכן עכ"ל. וכתב ה"ר מנוח

ואע"ג דמניא בספרי מקרינו מלמד שהצבור

מציאין עולם נדבה מרגמה אמונת לשכה אכל

לכתמלה אין מציאין שקליה שמהא כוומיה לעולם

נדבה. וכתב עוד ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף

שמים שאם נסתפק אם התפלל מוסף אינו חוזר

ומתפלל ואפילו בנדבה:

בנימי

נעילה כלומר ננעלו שערי שמים

התפלות בכל יום שלש. ערבית

השגת הראב"ד

* תפלות אלו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא

יחדש עד כאן לשונו:

* אין הצבור מתפלל. וכתב הראב"ד ז"ל מזנין קרבן

נדבה בציבור והוא עולם הנבא מן המותר שהיא קין

למנוח אלא שלא היה מזנין ומה שאמרו שלא יתפלל

יחיד תפלת המוספים נדבה וכן מה שאמר הגאון שאסור

להתפלל נדבה בשבחות וי"ט לפי שאין מקריבין בזה

נדבות אלא חובת היום בלבד אי דעת אחרת כ"פ עמי

בכל אלה דרכי יומקן לא אמר הלואי שיתפלל אדם כל

היום אלא י"ח שהיא תפלת רחמים ונקשה וזהו ציטוט

כדי שתתחיל דעמו עליו ויתחיל דעמו לנקש רחמים

המנוח ונכרת הפירות והדומה לכן עכ"ל:

בנימי

לחם משנה

תקנוס מכל מקום שפיר קאמר רבינו דכנגד תמידין תקנוס:

ז וכן התקינו. שם בברייתא ומפני מה אמרו תפלת ערבית אין לה קצב דהרי איברים

ופדרים שנתעכלו מנעצר קרנים והולכים כל הלילה: ואין תפלת ערבית חובה.

שם בפרק תפלת השחר (דף כ"ו ע"ג) אמרו על מתני' דאין לה קצב וכו' דהוי כמ"ד רשות

ופלוגי רז ושמואל דרז סבר כמאן דאמר רשות והלכתא כרז בציפורי:

ח תפלות אלו וכו'. ענין זה פ"ב מי שמתו (דף כ"ב.) והרז ב"י ז"ל ביאר כל הסברות

בפירושו בסי' ק"ו בנורא א"ח ושם נתבאר דעת רבינו ז"ל:

בנימי

הגהות מיימוניות

ד [א] פרק ב' דמגילה תנא ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים חקנו י"ח ברכות על הסדר ע"כ:

ה [ב] ואפילו יחיד צריך להתפלל תפלת מוסף דלית הילכתא כר' יהודה שאמרו משום רבי

אליעזר בן עזריה אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר אלא ברכבן דאמרי ושלח בחבר עיר

וכן פסקו התוספות בשם רבינו הגאון: ו [ג] כרבא דאמר הילכתא כמאן דאמר רשות ודלא

כאביי וכן פירש רבינו הגאון עיין בהגה"ה הסמך: ד [ד] וכן כתבו בה"א אמנם ר"י פסק

דבאונס קטן יכול לבטלה או משום מצוה העוברת או שרא המנייה דאמרינן פ' קמא

דשבת דלא משרדינן ליה וכן בירושלמי עלה על מפתו אמרי דבי ר' ינאי אין משרדינן

אורו שירד עיין שם בתוס' ובתב בה"א דמה שהיו רשות ה"מ כשאנו רוצה להתפלל בכל

אבל אם מתפלל אותה קבלה עליו ודינה כתפלת חובה שאם מתקן חזק מר"ה בירדקמן

בפרק א' וכן ספר המצות משום: ח [ה] עיין לקמן בהגה"ה פרק א' בהלכה ג':

פ"ה

בנימי

ה וכן תקנו שיהא מנין התפלות וכו'. פרק תפלת השחר (דף כ"ו ע"ג) איחמר רבי

יוסי בר חנינא אמר תפלות אבות תקנוס רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד

תמידין תקנוס ומניא כוומיה דר' יוסי בר חנינא ומניא כוומיה דר' יהושע בן לוי ושם ייבשו

גמ' הברייתא דמסייעא לרבי יהושע בן לוי אליבא דר' יוסי בר חנינא אכל הברייתא דמסייעא

לרבי יוסי בר חנינא לא ייבשו אליבא דריב"ל ואם כן נראה ודאי דיש לפסוק כרבי יוסי בר

חנינא ואע"פ שכתב רבינו כנגד תמידין תקנוס לא הוי דלא כר' יוסי בר חנינא דכבר פירשו

בגמרא לדעתו דרבי יוסי בר חנינא דאסמכתיה רבנן אקרבנות ואם כן אפי' דנאמר דאבות

מגדל עז

ד וביון שראה בו. פרק אין עומדין (ל"ג.) ופ"צ דמגילה (דף י"ז): ה וכן תקנו בו' עד כנגד

שמי תמידין. פרק תפלת השחר (דף כ"ו): וכל יום שיש בו' עד תפלת המוספין. פרק

תפלת השחר (דף ל"ח): וכן התקינו עד כתפלת חובה. פ"ק דשעם (דף ט') ופרק תפלת השחר

כ"ט: ז וכן תקנו תפלת בו' עד לשקיעת החמה. בירושלמי דפרק תפלת השחר (דף י') ודמחה פ"ב

בשעם פריקס ופרק בשרא דיומא (דף פ"ח): ח נמצאו בו' עד ומנחה. פרק אין עומדין (דף כ"ו):

ובשבחות ובמועדים בו' עד נעילה. פרק תפלת השחר: ט תפלות אלו בו' עד דבר. פרק מי

שמתו שם: כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא יחדש עכ"ל. ואני אומר כי כל דבר למד ממקומו מה

שכתב עד רשות נדר פרק אין עומדין (דף ל"א): וכל אותן התפלות בו' עד ולא חובה. פרק

מי שמתו בציבור ומוסר בירושלמי צמשה: ושלש ראשונות בו' עד דבר. פרק אין עומדין (דף

ל"ג): י אין הצבור מתפללין בו' עד סוף הפרק. הסכמת הגאונים היא ממה שפסקנו פרק אין

עומדין כי התפלות כנגד תמידין תקנוס: ובתב הראב"ד ז"ל מזנין קרבן נדבה בציבור וכו' ונכרת

הפירות והדומה לכן עכ"ל. ואני אומר מאחר שאין בזה תפלה על ר"מ ז"ל כי ידועת וסברות המפרשים ז"ל הם אין לי להשיב עליהם ואמניא בגיניה כרי נהרא נהרא ופשיטיה כד"ן:

81

משנה תורה <מהדורה חדשה> - ב (אהבה) משה בו מייצג (רמב"ם) עמוד מס: 26 הודפס ע"י אוצר החכמה

משנה תורה <מהדורה חדשה> - ב (אהבה) משה בן מימון (רמב"ם) עמוד מס : 28 הודפס ע"י אוצר החכמה

כסף משנה

86

יא מי שניחא ופיהק וכו'. פרק מי שמתו (כ"ד). א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שניחא ופיהק ונתעטש מיתבי המנהק ומפקק בחפלו הרי זה מגסי הרוח ל"ק כאן לאונסו כאן לרצונו:

ובתב ה"ר מנחם גיסקו גו הקיסר שהקיסר ופשע גופו למעלה פיהק פה הקיסר שפוחט פיו הרבה. ורש"י פ"ה פיהוק: הוא הרוח היוצא דרך הפה בקול כמנהג הוולגיס: **נודמן** לו רוק וכו'. שם ע"ז אמר רב יהודה: הים עומד בתפלה ומדמן לו רוק מצליעו נעליהו ואמרין בחר הכי דרבינא מדמן לו רוק ומפקק לאחוריה משום דלוינא דעמיה: ובתב ה"ר מנחם דרבינו מפרש פתקיה זריקא ביד כמו פתקיה מ' פרסי אבל לא בפיו משום קלות ראש. ומשמע בירושלמי דדוקא מתמת האונס הוא דמוחר ומשמע בירושלמי אם טיילו בו אסור פירוש דמטייל מדעתו שלא באונס: יצא במוני רוח וכו'. עד ורבה במיתתו. כריחא שם וקוצר רבינו דמתמתא חזר למקומו הראשון ולא יסאך במקומו האחרון ואפשר שזאת הייתה כוונתו כה"ג שכתב חזר לחפלו ומתפלל:

יג היה עומד בתפלה וכו'. עד שיבאלי המים. כריחא (שם כ"ב ב')

ואפליגו ההם אמוראי ליהיין חזר וכתב ה"ר"ף ז"ל בשם רבינו האי גאון ז"ל דהלכה כמ"ד למקום שפסק ואם שיהי כדי לגמור את כולה חזר לראש:

יד וכן המשתין וכו'. מני מנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כמגילה פרק בני העיר (כ"ו ב'). ומ"ש רבינו כדי שיפסקו דברי ההפלה מפיו הוא פירוש מה שאמרו שם כל ד' אמות תפלתו סדורה בפיו ומושי מרחשן שפוטמיה: **מז כוונת** הלב כיצד וכו'. ואם התפלל כו'. ס"פ תפלת השחר (דף ל'.)

א"ר יוחנן אני ראיתי את רבי ינאי דללי והדר ללי כלומר ולמה לי שמי תפלות אלא אחת של שחרית ואחת של מוספין ולאפיקי ממ"ד ההם אין תפלת המוספין אלא בלבוזי א"ל ר' ירמיה לרבי יורא ודילמא מעיקרא לא כיון דעמיה והשתא כיון דעמיה ומדלמא ליה הכי למד רבינו שאם התפלל בלבוז כוונה חזר ומתפלל בכוונה וכו"כ הרא"ש ז"ל:

לפיכך הבא מן הדרך וכו'. עירובין פ' הדר (דף ק"ה). א"ר אלעזר הבא בדרך אל תפלת ג' ימים ומפרש רבינו דהיינו כל מן הדרך ואפשר שכן היסוד גירסתו בגמרא וגם בדבריו ז"ל נכלל שהבא בדרך לא תפלת מדנקט או מילר וס"ל דטעמא מפני שהוא עיף או מילר אבל אם דעתו מכיונה תפלתו ולמדנו כן מדאמרין ההם אבדו דשמואל כי אחי באורחא לא מצלי תלמא יומי ואם איחא דכל אדם אקורס מאי רבנא דאבדו דשמואל אלא ודאי דאבדו דשמואל היה מתיק לו הדרך ולהכי לא מצלי עד תלמא יומי אבל אם לא היה מצטער היה צריך להתפלל מיד:

מצא דעתו וכו'. פרק הדר (שם) אמר רב חייה בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל תתפלל:

מז לפיכך צריך לישב מעט וכו'. כלומר אע"פ דא"ל לשהות שעה אחת כחקידים הראשונים מ"מ צריך לישב מעט:

ואחר כך תתפלל בנחת ובתחנונים וכו'. משנה פרק תפלת השחר (כ"ח:). רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קצב אין תפלתו תחנונים ובגמרא (דף כ"ט ב') מאי קצב א"ר יעקב בר אידי אמר רבי אשעיא כל שחפלתו דומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים. ורבינו כחז דתרווייהו צעי שתהיה בנחת ובתחנונים ושלח מראה עליו כמשאוי דע"כ לא פליגי ר' הושעיא ורבנן אלא בפירוש:

אסור לו להתפלל עד שתתיישב דעתו. לפיכך הבא מן הדרך והוא עיף או מיצר אסור לו להתפלל עד שתתיישב דעתו. אמרו חכמים ישהיה שלשה ימים עד שינוח ותתקדר דעתו ואח"כ תתפלל: **מז** כיצד היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה. לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכוין את לבו ואחר כך תתפלל בנחת ובתחנונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה

א סמ"ג עשין י"ט טור א"ח ס"י ז"ב ז"ב: ג טור ס"י ע"ח סמ"ג שם: ד טור ס"י ז"א סמ"ג שם: ה טור ס"י ז"ח סמ"ג שם: ו אחר

לחם משנה

והיה לו לרוק. מיהו לפי רבינו ז"ל דברקיקא אינו מועיל בדקה ודאי דאפילו אם יסיר קודם תפלה מיד הוא בל לו ריקיקא אחרת אע"פ שמי"ש ים לחלק לענין הרוק שהיה בפיו קודם שהתחיל להתפלל דאז נקרא לרצונו מאחר שלא הסירו ולענין הרוק שבא לו אח"כ נקרא לאונסו מ"מ כיון דאינו מועיל בדקה לענין הרוק הבא כמו בגיהוק ופיהוק ועיטוש להכי לא שני ליה הגמ' כדשני ליה ההם אבל לפי רש"י ז"ל למ"ש הטור קשה וצ"ע. וענין ממשמש בגמרא שהזכירו שם לא הזכיר רבינו ולא ידעמיו: יצא במוני רוח. שם ר' אבא משמטיט מנייה דרב יהודה וכו' אמר חייל ואשעה אשכחיה לתנא וכו' איכא דאמרי היה עומד וכו': **יג היה** עומד בתפלה וכו'. כדריחא שם (דף כ"ב ב') והטעם שפסק כאן בתפלה שהיה כדי לגמור את כולה חזר וקצ"ש פסק אינו חזר הלך אחר שיעט רבו הרי"ף ז"ל ועיין בב"י ס"י ס"ה:

יד וכן המשתין וכו'. כמגילה פ' בני העיר (דף כו:). **מז כוונת** הלב כיצד. כס"פ תפלת השחר (דף ל'.) משמע הכי דלמך שם ודילמא מעיקרא לא כיון דעמיה ולכסוף כיון דעמיה כלומר ומש"ה חזר והתפלל. וענין הכוונה משמע כסוף פ' אין עומדין (דף ל"ד:). דלעיוכא לא צעי שכן אמרו שם ואם יכול לכיון וכו' יכוין בנחת מהם ולא ידעמי למה לא הזכירו רבינו ז"ל:

מצא דעתו וכו' לפיכך הבא מן הדרך וכו'. כל זה נמשך בעירובין פרק הדר (דף ק"ה:). **מז לפיכך** צריך לישב מעט וכו'. שם בפ' תפלת השחר משנה (דף כ"ח:). ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קצב אין תפלתו תחנונים כו' ופירשו בגמ' (דף כ"ט:). מאי קצב א"ר יעקב בר אידי א"ר אשעיא כל שאינו דומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים ופסק רבינו ז"ל כדמויייהו וזהו שאומר ואח"כ תתפלל בנחת ובתחנונים דהיינו כדבנן ולא יעשה תפלתו כמשאוי דהיינו כר' אשעיא. ועוד אמרו שם רבה ורב יוסף:

מגדל עז

יד וכן המשתין מים וכו' עד מפיו. פרק בני העיר (דף כ"ו:). **מז כוונת** הלב כיצד וכו' עד כוונה. פרק אין עומדים (דף ל"ה:). **מצא** דעתו משובשת עד ואח"כ תתפלל. פרק תפלת השחר בעירובין פרק הדר (דף ק"ה:). **מז כיצד** היא הכוונה וכו' עד ובתחנונים. פרק אין עומדין (דף ל"ה:). ולא יעשה וכו' עד והלך לו. פרק תפלת השחר: **מז** ז' לפיכך צריך לישב עד משכמו. פרק אין עומדין (דף ל"ב:).

שמו
לכסות בגדים אשר לא נתנו המים עליהם כדמשמע בפרק אמר להם הגמון ובתוספתא אנו מכוונים כל כך בתפלה מיהו בשכור שתפלתו תועבה צריך ליתר ברקטן בעמוד ע"ב: לשון

הנהגות מיימוניות

יא [ט] אמר ר' חנינא אני ראיתי את רבי שניחא ופיהק והתעטש בתפלתו ורוק וממשמש בגמרא אבל לא היה מתעטף. פרש"י להעביר כינה שעוקצתו ולא נתעטף חרי מילי ניערו ורבינו הגאון פירש דהדא מילתא היא שחוקן בנרו שלא יפול מעל ראשו אבל אם היה נופל מעל ראשו לא היה מתעטף שהיה חושבו הפסק ע"ב: **יג** [י] רב חסדא ורב הונא חד אמר חזר לראש וחד אמר לטקום שפסק דכ"ע אם שהיה כדי לגמור את כולה חזר לראש וכן פ"ה ויתר רבותינו דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכשהחזר להתפלל צריך לחדק מן המי וגלים ארבע אמות ואותן המים ונציצות שעל ברכיו ורגליו שא"ל לקנות ע"ב: **מז** [כ] כתבו החוס' דבכל הני שמעתתא אין אני נהדין במוני הזה דבאל"ה אין

אהבה. הלכות תפלה פ"ד פ"ה

מרוצים ודעתם קצרה כלומר ואינם יודעים לפרש לזכרונם. והטוב בעיניך עשה פי' ה"ר מנחם לא חתן לנו הטוב בעינינו שאולי לא יהיה מכליתו טוב אלא הטוב בעיניך שהוא הטוב הגמור:

ומתפלל אותה בדרך וכו'. שם (דף ל'). מאי איכא בין הבינו לתפלה קצרה הבינו בעי' לללוי תלת קמייחא ותלת במריחא וכו' מטי לביחיה לא בעי למיהדר לללוי. תפלה קצרה לא בעי לללוי לא תלת קמייחא ולא תלת במריחא והלכתא וכו' מטי לביחיה בעי למיהדר לללוי. והלכתא הבינו מעומד תפלה קצרה בין מעומד בין מהלך. וכחז רבינו ואם יכול לעמוד עומד מדאמרין התם רב חסדא ורב ששת הוו אולי בלורחא קס רב חסדא וקא מללי וקס גמי רב ששת ואמר מהיות טוב אל תקרא רע והאי גלוסא תפלה קצרה היא דאילו הבינו לאו מהיות טוב נפקא דמדינא לרבי לעמוד:

פ"ה ב היה יושב בספינה וכו' (ע') בלחם משנה:

חולה מתפלל וכו'. כחז ה"ר מנחם והוא שיכול לבין ששם לא כן טוב שלא יתפלל וכו' הרי"א. וסופי' עוד דוקן שאינו יכול לעמוד יושב במקומו ומתפלל ושעמי מרבותיו ששם יכול לעמוד במקום הכרעות שיהיה כורע מעומד יעמוד עכ"ל:

היה רובב על הבהמה וכו'. גריימא פרק חפלה השחר (נ"ס ל'). פלוגתא דרבי ושמ"ק ואמר רבה דב"ס ואי מימא ריב"ל הלכה כרבי דאמר בין יש לו מי שיאחז ממנו בין אין לו ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעמו מיושבת עליו:

היה

פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה והטוב בעיניך עשה ברוך אתה יי' שומע תפלה. ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך ואם יכול לעמוד עומד וכשהוא מגיע לישוב ותתקרב דעתו חוזר ומתפלל תפלה כתקנתה תשעה עשר ברכות:

פרק חמישי

א שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן. ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן אין מעכבין. ואלו הן. עמידה. ונוכח המקדש. ותקון הגוף. ותקון המלבושים. ותקון המקום. והשווית הקול. והכריעה. והשתחויה: **ב** יעמידה כיצד אין מתפלל אלא מעומד. וא"היה יושב בספינה או בעגלה אם יכול לעמוד יעמוד. ואם לאו יושב במקומו ויתפלל. חולה מתפלל אפילו שוכב על צדו והוא שיכול לבין [וצאת דעתו. וכן הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים אם יש בו יכולת לבין את דעתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה. היה רובב על הבהמה אף על פי שיש לו מי שיאחז [ובהמתו לא ירד אלא יושב במקומו ויתפלל כדי שתהא דעתו מיושבת

א סמ"ג לז"ל ע"י עור א"ח סי' כ"ט: ב עור סי' כ"ט סמ"ג שם: ג סמ"ג ע"י עור א"ח סי' ק"י: ד עור סי' כ"ט סמ"ג שם: ע"י

לחם משנה

יוסף דאמרי מרובייהו כל שאינו יכול לחדש וכו' ולא פסק רבינו הכי משום דאמרו שם א"ר ירמיה אלא יכילנה לחדושי בה מילתא ומספיקא דילמא מטרידנא:

חסידים הראשונים וכו'. ריש פ' אין עומדין (דף ל"ג): ולדין לרין לשהות מעט כמ"ש רבינו ז"ל דכיון שהם היו שוהים עשה אחת די לנו שנלמד מהם לזמן מעט:

יז שכור אל יתפלל וכו'. זה מבוחר בעירובין פרק הדר (דף ס"ד). ומ"ש אע"פ כן האיל ושה רביעית יין וכו'. שם אמר רב יהודה אמר שמואל שם רביעית יין אל יורה והזכרה בתוספתא גירסא אחרת שהיא אל יתפלל ונראה שזו גירסתו של רבינו ז"ל:

יח וכן אין עומדין וכו'. משנה ריש פרק אין עומדין ושם גריימא (דף ל"א). אין עומדין לא מתוך דין ולא מתוך הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה:

יט תפלות כגון תפלת מוסף ראש חדש וכו'. מ"ש רבינו שצריך להסדיר הפרקים ילא לו ממש"ק בראש השנה בנפולתן (דף כ"ט): שאמר רב יהודה כיון דמתלמין יומין לתלמין יומין מללי כפרקים דמי. ועיין דכ"ז ט"א סימן ק"י:

היה מהלך במקום סכנה וכו'. ב"ר חפלה השחר (דף כ"ט): מני רבנן מהלך במקום גדודי חיות ולקטים מתפלל תפלה קצרה וכו'. ומתפלל אותה וכו'. שם (דף ל').

מגדל עז

שתוי אל יתפלל וכו' עד יינו מעלי. פרק הדר (דף ס"ד): יח וכן אין עומדין וכו' עד כגון הלכות פסוקות. אין עומדין שם (דף ל"ה): יט תפלות הפרקים וכו' עד כדי שלא יכשל בה. סוף ר"ה: היה מהלך עד סוף הפרק. פרק חפלה השחר (דף כ"ט):

פ"ה א שמונה דברים עד והשתחויה. כל אחד נפרטה לפנינו ושם נדבר בהו בעזרת האל: **ב** עמידה כיצד וכו' עד שאלה וישתה. פ' ואלו נאמרין (דף ל"ה) ויירושלמי דברכות:

ב ג היה רובב על וכו' עד כנגד השנים ויתפלל. פרק חפלה השחר (דף כ"ט): מקון

ע"ב: [ג] תפלת השחר אמר רב ואיתנא ריב"ל הלכה כרבי ודלא כתנא קמא דברייתא איתרי במקום סכנה ונראה לרבי אב"ה דלא שניא ביחוד ולא שניא בעשרה ע"ב:

היה

הגהות מיימוניות

יז [לשון הטור צריך להתפלל אפילו אם עבר זמן התפלה דחשיב כשנוג א"ח סימן נ"ט]: יט [ל] אמר רב הונא הלכה כאחרים ודלא כדר' אליעזר ודלא כר' יוסי דאמרי בע"א ע"ש ע"ב: **ב** [א] הגה' ר' יהודה פסק בתוספות דק"ל כרב ששת דאמר ומתפלל תפלת הדרך אפילו מהלך דאיהו לא עבר כרב חסדא אלא בלאו הכי היה לו לעמוד לתמיתן כדאמר לשמיעה טהוית טוב אל תקרי רע וד"ר יוסף פסק כרב חסדא וכן בה"ז וז"ל כר נפיק ומבטא עד פרסא ליציל כדאמ' מיקם ואומר יי' בו וכן פסק בס"ה וכן ראיתי מורי רבינו עושה ע"ב: [ג] רש"י היה נוהג שלא להתפלל בשעת חולי אלא ק"ש בלבד קרא דאמר יש לו אוהו חמורו ירד וכן פסקו התוספות ודלא כפרוש ה"ר יוסף שפירש דרבי

היה

אהבה. הלכות תפלה פ"ה

וצריך לפתוח חלונות וכו'. מירמל דר' חייא בר אבא פרק אין עומדין (דף ל"א):
וכתב ה"ר מנוח בגמרא לא אשכחנן אלא בבית שיש בו חלונות אבל כיון דמיימי ליה מכיון
 פתיחן ליה משמע שצריך להיות כנגד ירושלים: וכתב רבינו במשניות שבמי נכנסים
 ומקומות המיוחסות לתפלה הצבור אין להם חלונות וכו' אל יתפלל אלא בבית שיש
 בו חלונות היינו ציודת המתפלל צדיחו כמו שהיה
 עושה דניאל:

וקובע מקום לתפלתו תמיד. פ"ק דברכות
 (דף ו' ב') א"ר חלבו אמר רב הונא
 הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה צדונו:
 וכתב הרא"ש ז"ל דלא צני למימר שהיה רגיל
 להתפלל בזה"כ אחת אבל אם מתפלל בחדש משני
 מקומות שפיר דמי דלמיריני בירושלמי פ' תפלה
 השחר צריך לייחד לו מקום בזה"כ וכו' ההגהות.
 וה"ר יונה ז"ל כתב דלא איתמר הכי במקומות
 ב"ה דכיון דכולה מקום תפלה אין להקפיד אם
 יושב פעמים צוית ז' ופעמים צוית ז' אלא ר"ל
 שקובע מקום לתפלתו צדיחו שלפעמים אינו יכול
 ללכת לזה"כ ומתפלל בביתו מיוחד מקום לך
 וכתב דהיי משמע בירושלמי:

ואין מתפלל בחורבה. נראה דהיינו מדאמרין
 בריש ברכות (דף ג' א') דלא"י אליהו לרי"י
 שנכנס לחורבה להתפלל היה לו להתפלל בדרך
 ואמרין דש"מ אין נכנסין לחורבה ואע"ג דמשמע
 הסס דאין נכנסין לחורבה אפילו שלא בשעת
 תפלה מ"מ כיון דלגבי תפלה איתמר אליהו כהנה
 רבינו לענין תפלה:

ולא אחורי בית הכנסת וכו'. שם (ו' ע"ב)
 אמר רב הונא כל המתפלל אחורי ב"ה
 נקרא רשע שנאמר כפי רשעים יתהלכון וכו'
 אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבה"כ
 אבל מהדר אפי' לבה"כ לית לו זה ופירש"י כל
 פתחי בזה"כ היו במזרח והכי תניא בתוספתא
 דגמלה מעין מקדש ומשכן פניהם למערב
 ואחוריהם למזרח והמתפלל אחורי בזה"כ ואינו
 מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי
 שהצבור מתפללין לפניו, כלומר ואחורי בית הכנסת
 קורא הלא שאין שם פתחים והתוס' פירשו דהייק
 שאחורי ב"ה היינו הלא שהפתחים פתוחים בו
 וה"ר יונה כתב ליישב מה שקשה לכל אחד
 מהפירושים:

ואסור ליישב וכו'. בפרק אין עומדין (דף
 ל"א ב') אמר ריב"ז אסור לישב בתוך
 ד' אמות של תפלה. וכתב ה"ר יונה בשם הגאונים
 דהיי' כשאינו קורא ק"ש או פסוקים אחרים אבל

אם קורא שום דבר אין צריך כלום וכו' ההגהות: או לעבור וכו'. בפרק תפלה השחר (דף
 כ"ז.) אריב"ל אסור לעבור כנגד המתפללים. וכתב ה"ר יונה ודוקא כנגד פניהם אבל בלחם
 לא חיישין להעברה צלמא והוא דעת רבינו. ואמרין מו התם אינו והא"ר ר' חייא ורבי אבי
 חלוף ומשני חוץ לד' אמות הוא דמפלי:

ז לא יעמוד במקום גבוה וכו'. ברייתא פ"ק
 דברכות (דף ו' ב') המתפלל לא יעמוד
 ע"ג כסא או על גבי ספסל ולא ע"ג מקום גבוה
 שאין גבוהות לפני המקום. ומ"ש דהיינו גבוה
 שלשה טפחים הטעם משום דכל פתוח משלשה
 כארעא סמיכתא היא. ומ"ש היה צנין גבוה וכן
 אם היה מוקף ממילות וכו' מילתא דסבירא היא.
 והראב"ד כתב א"ל ויכלל זה אם יוכל לירד
 למטה ולהתפלל ירד למטה ויתפלל ע"ל. נראה
 מדבריו שגם הוא ז"ל סובר שאין זה בכלל מקום
 גבוה וא"כ אפילו יכול לירד לאנו צריך לירד:
ח האומנין שהיו עושים מלאכה וכו'.

פרק היה קורא (בברכות י"ו.)
 מ"ר האומנין קורין בראש האילן ובראש הגדר
 ומתפללין בראש הים ובראש המלח וישאר כל
 האילנות וירדן למטה ומתפללין. וכתב הרא"ש
 ז"ל לרשומי ולא ירד בראש הים ובראש המלח
 רבי אבא ורבי יסמין מריוהן אמרין מפני שטרחתן
 מרובה. ופירש ה"ר יונה ז"ל שגפיהם מרובין
 יותר משאר אילנות ויש טורח בעלייתן וירידתן
 יותר ממשאר אילנות ויבטלו ממלאכה בזה"כ:
 ומה הן מתפללין וכו'. שם מ"ר הפועלים שהיו
 עושין מלאכה אלא בזה"כ קורין ק"ש ומברכין
 לפנייה ולאחריה ומתפללין י"ח אבל אין יורדין
 לפני המכה ואין נושאים כפיהם מעין

י"ח ל"ק כאן צעושין בשכרן כאן צעושין בסעודתן:
ט השוויית הקול כיצד וכו'. פרק אין
 עומדין (דף ל"א.) אמר רב
 המנוח כמה הלכתא בגדוהא איכא למשמע מהני
 קרלי דמנה רק שפתייה נעומ מכלל להתפלל
 שצריך שיתקן בשפתייה וקולה לא ישמע מכאן
 שאפי' להגזיה קולו בתפלתו. ובפרק ואלו נאמרין
 סוטה (ל"ב ב') מפני מה תקנו תפלה בלשון כדי
 שלא לייש עובדי עזריה כלומר שמחודשים בתפלה
 על עבירות שבידם. ובסוף מי שמחו ברכות (כ"ד):
 מנהא המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמונה
 אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכיון לבו בלשון
 אבל אם אינו יכול לכיון לבו בלשון מומר וה"מ
 ציודת אבל בלשון אחי למיטריד בלשון. וזהו שאמר
 א"ר"י היה מולה וכו'.

כריעה

האשה הנזבת עמכה בזה מכאן שאסור לישב בד' אמות של תפלה וכתב רבינו ז"ל דהוא
 בין מלפניו בין *לאחוריו בין מן הצדדים וכן כתבו
 המוספות:

ז לא יעמוד במקום גבוה וכו'. כבר נתבאר:
ח האומנין וכו'. מנוח בברייתא בברכות פ'
 היה קורא (דף ט"ו.):

ט השוויית הקול וכו'. בפרק אין עומדין (דף ל"א.) אמר וקולה לא ישמע מכאן
 שאסור להגזיה קולו וכו': **אלא** א"כ היה חולה וכו'. בפ' מי שמחו (ד'
 כ"ד ע"ב) השמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמונה אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול
 לכיון את לבו וכו'.

כריעה

הגהות מיימוניות

ז [א] פ"ק אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום להתפלל בו עד ואברהם מנלן
 דכתיב וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואפילו באורו בית הכנסת לא
 ישנה מקום תפלתו פעם בוית ז' ופעם בוית ז' תוספות ע"ב: [ב] א"ר חלבו אמר רב
 הונא כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע וכו' פירש"י שכל פתחי בתי כנסיות
 שלהן היו במזרח בדרתן בתוספתא דמגילה ואחוריה למערב והמתפלל אחורי בב"ב זהו
 שהופך אחוריו לכותל מערבי ששם הצבור מתפללין ופניו למערב כמו הצבור ור"י פירש
 שהוא במזרח בית הכנסת שהוא אחורי העם ועתה אם הופך עצמו שלא כנגד בית הכנסת
 עומד בו בר כיון שאין מתפלל לרוח שהצבור מתפללין שם ולפירוש רש"י הא דאמר
 רבי מרדכי אפיה לבי בנישתא לית לו בה אע"פ שאין הופך פניו לרוח שהצבור הופכים
 שם כיון שהוא והם הופכים פניהם כלפי הארון ולפירוש ר"י אפי' הדפך אחוריו לבית
 הכנסת אם עומד בבה"כ כדי שיתפלל לרוח שהצבור מתפללים שם לית לו בה עיין בתוס'
 פרק עושין פסין. תנ"ה ובשם רב האי מצינו דדוקא כשעומד פניו מכוונת כנגד בית
 וכן נראה כמו אחורי הגדר דסוף מביילא וכן אחר בתלנו ע"ב: [ג] כתב רבינו שמה
 שמוצא בשם רב האי גאון וכן נמצא בתשובות הגאונים בשם רב גטרואני גאון ה"מ כשיושב בטל אבל אם עוסק בתפלה או שאר דברי שיר ושבח מותר ואין צריך להרחיק כלום
 וכן פסקו רבותיו: ז [מ] פ"ק אבא בנימין אומר טעין להתפלל שלא אחר דבר חוצץ בינו ובין הכותל שנאמר ויבן הקויות פניו אל הקיר ופירשו החת"ם דמילא קביעותא כגון ארון
 ותוכה לא היו הפסק ע"ב: ז [נ] וכן עיקר ודלא כיש אומרים שיש בינו אפילו לכתובתו או לו להשמיע תפלתו לאינו וברושלמי נרסין בהדיא תניא המתפלל ולא השמיע לאינו יצא
 לא נצרכה לרבי יוסי ב' עיין שם בתוספות ע"ב:

וברגל

לחם משנה

וכו'. ועוד אמרו שם (דף ה' ע"ב) א"ר יהושע בן לוי מנין למתפלל שלא יהא דבר חוץ
 בינו לבין הקיר שנאמר ויבן חוקיהו וכו'. וכתבו המוספות אבל מילא דקביעותא כגון ארון
 ומינה אין זה הפסק עד כאן. ולא נמצא דין זה בדברי רבינו ז"ל ואולי רמז לזה באומרו
 יחזיר פניו לכותל כלומר שלא יהא דבר חוץ בינו לכותל:

וצריך לפתוח חלונות וכו'. ר"פ אין עומדין (דף ל"א.): אמרו לעול' אל יתפלל אדם
 אלא בבית שיש בו חלונות וכו': מתפלל בחורבה. ר"פ פ"ק (דף ג' א') אמרו
 כן ושם נראה מן הברייתא דאפילו כניסה באחורי אסור מפני שלשה דברים וא"כ קשה בדברי
 רבינו ז"ל למה כתב תפלה דמשמע תפלה דוקא ונראה לומר דלרבותא נקטיה דאע"פ
 שהוא בדרך וירא שמה יפסיקוהו עובדי דרכים כהוא עובדא דר' יוסי והו' אמינא
 דיכנס בחורבה קמ"ל דלא יכנס: ואסור ליישב וכו'. בפ' אין עומדין (דף ל"א ע"ב) אני

מגדל עז

ואסור ליישב בו עד ד"ה. פרק אין עומדין (דף ל"א) ופרק תפלה השחר (דף כ"ו): ז לא יעמוד
 במקום גבוה בו' עד שהרי חלק רשות לעמוד. פ"ק דברכות (דף ו' ב') כתב הראב"ד ז"ל
 ובכלל זה אם יוכל לירד למטה וכו' ומה שכתב הראב"ד ז"ל מפורשים פ"ק דברכות ואפי'
 ברוכב פסקונו כר' זל ונהו בכל יקולה להתפלל ש"ן צדימה ונמצא וכן הורה ר"מ ז"ל מקולי כס"ה
 ומה שכתב הראב"ד ז"ל בזה היה יודע מאין לו ומה מקום י"ט לו כי נודעו יוכל הוא לירד משם אם
 אינו חולה וגם ר"מ ז"ל גזון מותר כתב בסימן אבל אם רצה לירד לא אסור אדם ולפניו לא מצינו
 בתלמוד ובמפרשים ז"ל הלכתי לכן מצינו ונאומין שבראש הגדר או בראש האילן בלדד הלכתי
 לירד פרק היה קורא (דף ע"ו) ובאילן דוקא שאין טורח מרובה ועל כן אין תפיסה על רמז"ל ואם
 ר"ל למה לא פירש כבר כחצתי כמה פעמים כי משנה תורה חזר בקצרה ולא נא לנאיר בלכוד כד"ן:
 ח האומנין קורין בו' עד פיהם. פרק היה קורא (דף ט"ו): ז השוויית הקול בו' עד בלשון.
 פרק אין עומדין (דף ל"א): ז * ולא ישמיע בו' עד מן הכריעה. פ' מי שמחו (דף כ"ד):
 וכשהוא

הבנסת וכנגד ארץ ישראל יתפלל וישפיר דמי. עוד מצאתי אחורי חוץ משמיע אפי' לעדיין
 שמוצא בשם רב האי גאון וכן נמצא בתשובות הגאונים בשם רב גטרואני גאון ה"מ כשיושב בטל אבל אם עוסק בתפלה או שאר דברי שיר ושבח מותר ואין צריך להרחיק כלום
 וכן פסקו רבותיו: ז [מ] פ"ק אבא בנימין אומר טעין להתפלל שלא אחר דבר חוצץ בינו ובין הכותל שנאמר ויבן הקויות פניו אל הקיר ופירשו החת"ם דמילא קביעותא כגון ארון
 ותוכה לא היו הפסק ע"ב: ז [נ] וכן עיקר ודלא כיש אומרים שיש בינו אפילו לכתובתו או לו להשמיע תפלתו לאינו וברושלמי נרסין בהדיא תניא המתפלל ולא השמיע לאינו יצא
 לא נצרכה לרבי יוסי ב' עיין שם בתוספות ע"ב:

דהאי קמון למנחה היינו קמון למנחה גדולה: ויש לדקדק בדברי רבינו שכתב כיון שהגיע זמן מנחה גדולה דמשמע שאינו אסור עד שיעיף זמן המנחה וקודם לכן בקמון כתב אינו קוטר קמון למנחה. וז"ל לקמון למנחה קרי כיון שהגיע זמן המנחה:

ואם התחיל וכו'. היינו דוקא כשיש שהות ביום אבל אם אין שהות ביום יפסיק ולשון רבינו דייק הכי שכתב ואחר כך מתפלל מפלג המנחה משמע דוקא כשהוא מתפלל דהיינו בדאיכא שהות אבל אי ליכא שהות יפסיק וכן נחבאר בפרק לולב הגזול דאפילו במנחה דרבנן אי ליכא שהות ביום מפסיק וכמו שכתבנו בפ"ג מה' ק"ט:

ו מאימתי התחלת תפלתך וכו'. עד משתיר חגורו. לשון הגמרא שם כלשון הזה. ופירושו מעפורת סודר:

ומאימתי התחלת הדין וכו'. ג"ו שם מאימתי התחלת הדין ר' יונה ור' ירמיה חד אמר משיתעטפו הדיינים וחד אמר משיתחילו בעלי דינין וז"ל הא דעסיקי ואחו דנינא והא דלא עסיקי ואחו דנינא:

ז אף ע"פ שתפלת ערבית וכו'. ברייתא כ"ט ברכות (דף ז'): **ומותר להתפטר וכו'.** מילתא דסגולה היא והכי משמע מדלא נקט במתנין לא

לפי הסדר אלא בסמך למנחה: **ח מי שהיה עוסק בת"ת וכו'.** משנה פ"ק דשבת (דף ט"ו): מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקמה בעוסק במורה (שם י"א). אמר ר' יוחנן לא שנו אלא כגון רשביי וסבירי שזמנא אומנותא אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש כי תניא הוה עיבור השנה הוא לפי השנה. וסבר רבינו דעטע עיבור השנה הוא לפי שהוא נרבי רביס. ומה שכתב רבינו וכל העוסק נרבי רביס בעוסק במורה פירושו הרי זה כמו שמורנו אומנתו ועוסק במורה שהרי כתב בפ"ג מהלכות ק"ש הוה עוסק נרבי רביס לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ואחר כך יקרא אם נשאר עם לקרות וק"ש חמירא מתפלל לענין הפסקה

ה כיון שהגיע זמן מנחה גדולה לא יכנס למרחץ אפילו להויע עד שיתפלל שמא יתעלף ויבטל מן התפלה. ולא [ו] לאכול אפילו אכילת עראי שמא ימשך באכילה. ולא לדון אפילו בגמר דין שמא יסתר הדין וימשך ויבטל מן התפלה. וכן לא ישב לפני הספר לספור אפילו תספורת הדיוט עד שיתפלל שמא ישבר הזוג. ולא ליכנס לבורסקי סמוך למנחה עד שיתפלל שמא יראה הפסד במלאכתו ויתעסק בה ויתעכב מן התפלה. ואם התחיל באחת מאלו לא יפסיק [ו] אלא גומר ואח"כ מתפלל תפלת מנחה: **ו מאימתי התחלת תפלתך וכו'.** היינו דוקא כשיש שהות ביום אבל אם אין שהות ביום יפסיק ולשון רבינו דייק הכי שכתב ואחר כך מתפלל מפלג המנחה משמע דוקא כשהוא מתפלל דהיינו בדאיכא שהות אבל אי ליכא שהות יפסיק וכן נחבאר בפרק לולב הגזול דאפילו במנחה דרבנן אי ליכא שהות ביום מפסיק וכמו שכתבנו בפ"ג מה' ק"ט:

ו מאימתי התחלת הדין וכו'. ג"ו שם מאימתי התחלת הדין ר' יונה ור' ירמיה חד אמר משיתעטפו הדיינים וחד אמר משיתחילו בעלי דינין וז"ל הא דעסיקי ואחו דנינא והא דלא עסיקי ואחו דנינא:

ז אף ע"פ שתפלת ערבית וכו'. ברייתא כ"ט ברכות (דף ז'): **ומותר להתפטר וכו'.** מילתא דסגולה היא והכי משמע מדלא נקט במתנין לא לפי הסדר אלא בסמך למנחה:

ח מי שהיה עוסק בת"ת וכו'. משנה פ"ק דשבת (דף ט"ו): מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקמה בעוסק במורה (שם י"א). אמר ר' יוחנן לא שנו אלא כגון רשביי וסבירי שזמנא אומנותא אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש כי תניא הוה עיבור השנה הוא לפי השנה. וסבר רבינו דעטע עיבור השנה הוא לפי שהוא נרבי רביס. ומה שכתב רבינו וכל העוסק נרבי רביס בעוסק במורה פירושו הרי זה כמו שמורנו אומנתו ועוסק במורה שהרי כתב בפ"ג מהלכות ק"ש הוה עוסק נרבי רביס לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ואחר כך יקרא אם נשאר עם לקרות וק"ש חמירא מתפלל לענין הפסקה

ו מאימתי התחלת הדין וכו'. ג"ו שם מאימתי התחלת הדין ר' יונה ור' ירמיה חד אמר משיתעטפו הדיינים וחד אמר משיתחילו בעלי דינין וז"ל הא דעסיקי ואחו דנינא והא דלא עסיקי ואחו דנינא:

ז אף ע"פ שתפלת ערבית וכו'. ברייתא כ"ט ברכות (דף ז'): **ומותר להתפטר וכו'.** מילתא דסגולה היא והכי משמע מדלא נקט במתנין לא לפי הסדר אלא בסמך למנחה:

ח מי שהיה עוסק בת"ת וכו'. משנה פ"ק דשבת (דף ט"ו): מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקמה בעוסק במורה (שם י"א). אמר ר' יוחנן לא שנו אלא כגון רשביי וסבירי שזמנא אומנותא אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש כי תניא הוה עיבור השנה הוא לפי השנה. וסבר רבינו דעטע עיבור השנה הוא לפי שהוא נרבי רביס. ומה שכתב רבינו וכל העוסק נרבי רביס בעוסק במורה פירושו הרי זה כמו שמורנו אומנתו ועוסק במורה שהרי כתב בפ"ג מהלכות ק"ש הוה עוסק נרבי רביס לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ואחר כך יקרא אם נשאר עם לקרות וק"ש חמירא מתפלל לענין הפסקה

ו מאימתי התחלת הדין וכו'. ג"ו שם מאימתי התחלת הדין ר' יונה ור' ירמיה חד אמר משיתעטפו הדיינים וחד אמר משיתחילו בעלי דינין וז"ל הא דעסיקי ואחו דנינא והא דלא עסיקי ואחו דנינא:

ז אף ע"פ שתפלת ערבית וכו'. ברייתא כ"ט ברכות (דף ז'): **ומותר להתפטר וכו'.** מילתא דסגולה היא והכי משמע מדלא נקט במתנין לא לפי הסדר אלא בסמך למנחה:

ח מי שהיה עוסק בת"ת וכו'. משנה פ"ק דשבת (דף ט"ו): מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקמה בעוסק במורה (שם י"א). אמר ר' יוחנן לא שנו אלא כגון רשביי וסבירי שזמנא אומנותא אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש כי תניא הוה עיבור השנה הוא לפי השנה. וסבר רבינו דעטע עיבור השנה הוא לפי שהוא נרבי רביס. ומה שכתב רבינו וכל העוסק נרבי רביס בעוסק במורה פירושו הרי זה כמו שמורנו אומנתו ועוסק במורה שהרי כתב בפ"ג מהלכות ק"ש הוה עוסק נרבי רביס לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ואחר כך יקרא אם נשאר עם לקרות וק"ש חמירא מתפלל לענין הפסקה

ו מאימתי התחלת הדין וכו'. ג"ו שם מאימתי התחלת הדין ר' יונה ור' ירמיה חד אמר משיתעטפו הדיינים וחד אמר משיתחילו בעלי דינין וז"ל הא דעסיקי ואחו דנינא והא דלא עסיקי ואחו דנינא:

ז אף ע"פ שתפלת ערבית וכו'. ברייתא כ"ט ברכות (דף ז'): **ומותר להתפטר וכו'.** מילתא דסגולה היא והכי משמע מדלא נקט במתנין לא לפי הסדר אלא בסמך למנחה:

ח מי שהיה עוסק בת"ת וכו'. משנה פ"ק דשבת (דף ט"ו): מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקמה בעוסק במורה (שם י"א). אמר ר' יוחנן לא שנו אלא כגון רשביי וסבירי שזמנא אומנותא אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש כי תניא הוה עיבור השנה הוא לפי השנה. וסבר רבינו דעטע עיבור השנה הוא לפי שהוא נרבי רביס. ומה שכתב רבינו וכל העוסק נרבי רביס בעוסק במורה פירושו הרי זה כמו שמורנו אומנתו ועוסק במורה שהרי כתב בפ"ג מהלכות ק"ש הוה עוסק נרבי רביס לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ואחר כך יקרא אם נשאר עם לקרות וק"ש חמירא מתפלל לענין הפסקה

ו מאימתי התחלת הדין וכו'. ג"ו שם מאימתי התחלת הדין ר' יונה ור' ירמיה חד אמר משיתעטפו הדיינים וחד אמר משיתחילו בעלי דינין וז"ל הא דעסיקי ואחו דנינא והא דלא עסיקי ואחו דנינא:

ז אף ע"פ שתפלת ערבית וכו'. ברייתא כ"ט ברכות (דף ז'): **ומותר להתפטר וכו'.** מילתא דסגולה היא והכי משמע מדלא נקט במתנין לא לפי הסדר אלא בסמך למנחה:

ח מי שהיה עוסק בת"ת וכו'. משנה פ"ק דשבת (דף ט"ו): מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקמה בעוסק במורה (שם י"א). אמר ר' יוחנן לא שנו אלא כגון רשביי וסבירי שזמנא אומנותא אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש כי תניא הוה עיבור השנה הוא לפי השנה. וסבר רבינו דעטע עיבור השנה הוא לפי שהוא נרבי רביס. ומה שכתב רבינו וכל העוסק נרבי רביס בעוסק במורה פירושו הרי זה כמו שמורנו אומנתו ועוסק במורה שהרי כתב בפ"ג מהלכות ק"ש הוה עוסק נרבי רביס לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ואחר כך יקרא אם נשאר עם לקרות וק"ש חמירא מתפלל לענין הפסקה

וכיון דלענין ק"ש אינו מפסיק כ"ש שאינו מפסיק לתפלה. וכבר כתבנו שם שהוא ירושלמי כ"ש אין עומדין: **ב אין המתפלל וכו'.** משנה פרק אין עומדין ברכות (דף ל'): אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ונגמרה שם (ל"ב ב') אמר רב יוסף ל"ש אלא מלכי ישראל אבל מלכי עכו"ם פוסק מיתבי ראה אנן

מקצר ועולה ל"ק הא דאפשר לקצר הא דלא אפשר כלומר שאם רואה שיכול למרה ולסיים תפלתו קודם שיגיעו אליו יקצר דהיינו שיאמר פתיחת הברכות ותחיתמן ואם לאו פוסק:

וכתבו ההגהות שאם פסק אינו צריך לחזור לראש אלא חוזר לתחלת הברכה שטעה בה ואם היה צ"ל ראשונה חוזר לראש בג' אחרונה חוזר לעבודה. וכבר ה"ר יונה שם יכול להסתלק לזד ויחלל בזה מלדבר יעשה כן: **ובן אם ראה נחשים וכו'.** משנה שם (ל"ב):

אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק ונגמרה (דף ל"ג). אמר רב שם לא שנו אלא נחש עקרב פוסק. ירושלמי מ"ט דמחייא במר דמחייא ולכן מילך רבינו בין מקומות שדרכן להמית ולמקומות שאין דרכן להמית. ומ"ש אם הגיעו אליו דלא תימא כיון שראה אותם אפילו מרחוק פוסק לכן כתב שאינו פוסק אלא"כ הגיעו אליו כלומר קרוב לו:

י נשים ועבדים וכו'. משנה פרק מי שמתו (דף כ'): **ובל איש שפטור וכו'.** רוב הפטורים מק"ש נאמר בהם שפטורים גם מן התפלה ואף בזה נאמר שלא נהפשו פטורים מק"ש דק"ש דאורייתא פטורים תפלה דרבנן לא כ"ש:

ובל המלרים את המת וכו'. משנה ר"פ מי שמתו (י"ז ב') מן נושאי המטה ומילויפיהן וכו' ואלו פטורים מן התפלה ופירש רבינו שם ואם לא יהיה מן המזומנים לשאת המטה ולא מן העזרים אבל נא ללוות בלנד הוא חייב בק"ש והכל פטורים מן התפלה והטעם מפני טרדות הלל עכ"ל:

פ"ז א כשיכנס אדם למטתו וכו'. פרק הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל ויהיה

מומרת ונטיילת ידים דתפלה מזה היא וכיון דלהקביל פני רבו עובר במים כ"ש להקביל פני שכנה ומה שהיו עושין מטפחת נזוכה לא לנקות הידים אלא להעבירה על פניו ולהטותנה בה ולהעביר מעיניו לפניהם וחבלי שניה. ורבינו קוצר דאילו רוחץ וכמנזל דבבביו פ"ג דהלכות שבתם עשור והיה דהוילך להקביל פני רבו לא מנכרעת דשמיא דא"ל להקביל פניו אלא לא יעבור במים כיון שהוא מעבר הנהר אבל הכא אפשר להקביל פני שכנה בשקנת ידיו בכל מדי דמנקי:

ב נהגו העם וכו' אין ראוי לעשות כן וכו'. כלומר שמי עושים עושים אחד שמבדילין אותם אחר זמן עשייתם ועוד שמבדילין אותם בין נחמיינו בין לא נחמיינו ואין דאוי לעשות כן לבדן אותם אחר זמן עשייתם וכן אין לבדן ברכה אלא נחמיינו בזה:

י המשכים לקרות בתורה וכו'. בספ"ק דברכות (דף י"א ב') איפליגו אמוראי אס דברכה למשנה ולמנזל ולמנזל וכתב הר"ף בשם רבינו האי דהלכתא כרב דאמר אפילו למדש נמי לירך לבדן:

ומבדך ג' ברכות ואולי הן וכו'. שם נחלקו מה מנזך ומסקנא דאמר רב פסא נמרינהו לכולהו והם שלש ברכות אלו שכתב רבינו. ומ"ש ואמ"כ קורא מעט מד"מ הוא כדי שלא להפסיק בין הברכה ובין הדבר שמבדך עליו: **יב ושבתו** הבכמים וכו'. שבת פרק כל כחמי (דף ק"ח ב') א"ר יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום ופריש בגמרא דהיינו פסוקי דזמרה ומפרש רבינו דהיינו מתהלה לדוד עד סוף הספר: ותקנו ברכה וכו'. כמספ"ק ז"ל פרק אין עומדין ותקנו רבנן למיזר ברכה מקמייהו וברכה מבחרייהו ומאי ניהו כדון שאלמר

ברכת כהנים. י"יש מקומות שקורין צו את בני ישראל ויש מקומות שקורין שתייהן וקורין פרקים או הלכות מן המשנה ומן הברייתות: **יב** יושבחו חכמים למי שקורא וזמירות מספר תהלים בכל יום ויום מתהלה לדוד עד סוף [ס] הספר. וכבר נהגו לקרות פסוקים לפנייהם ולאחריהם ותקנו ברכה לפני הזמירות והיא ברוך שאמר וברכה לאחריהם [ע] והוא ישתבח. ואחר כך מבדך על קריאת שמע וקורא קריאת שמע: **יג** יש מקומות שנהגו בהן לקרות בכל יום אחר שמבדכין ישתבח שירת הים ואחר כך מבדכין על שמע. ויש מקומות שקורין שירת האזינו. ויש יחידים שקורין שתי השירות **הכל**

א עיין בט"ס ס' תרי"ג: ב סמ"ג עיין י"ט ט"ס ס' מ"ז: ג ט"ס ס' מ"ז: ד ט"ס ס' מ"ז וכו':

לחם משנה

י"י ואולי תקנו הלשון משום שמהלך וי"י והם שלש ברכות ודלא כר"מ שכתב שהכל בהגותם שכתבו בשם התוספות שיש לקרות ברכה אחת ונרמזי' והערב צו"ל והם ב' ברכות. והערב צו"ל והכל ברכה אחת היא: ורבינו לא היה גורס בגמרא ומקיים וכו' אלא גורס הכי ור"י אמר הכי ובגירסתם ההלכות הוה מסיים משמע דהכל ברכה אחת: חייב

מנזל עז

ח ב' ביום הכפורים ותשעה באב שאין שם רחיצה בו' עד נחמיינו בה. פרק הרוחא (דף ס'): **כתב** הראב"ד ז"ל ומי הוא שלא ירחץ ידיו וכו' (ע' צ"מ) ומנזך כדרכו כשאר ימים ע"כ: ואומר זו מחלוקת ישנה היא פרק הרוחא דברכות אס דכדרי רמז"ל אלו כמו שנהגו רוב המקומות שכתב שהוא נהגו ויהיה גאונים ורובי רבונות בעלי המוס' ז"ל שבתו המנהג שנהגו ומהם ז"ל הודו לרמז"ל כמשעה בלשון ויום הכפורים שאין שם רחיצה כלל דלאמרין פרק בתרא דיומא שאסור להושיט אצבעו קטנה במים וכן הסכים מורינו ה"ר פ"ח הוקן ז"ל וגור נטיילת ידים שמה יגע בפניו והעמידו היהו דלאמרין התם ובמסכת תענית שהיה מנהגו של ר' יהודה ב"ר אלעאי כמספ"ק שריה במים לנקות ולהקדש וכו' לדבריו שנהגו נטיילת ידים בשחר ובשעת יציאה מביית הכסא והסבטנו עם האומר שזה דומה דלאמרין סוף יומא היו ידיו מליכלכות נטיילת ונלואה רוחץ כדרכו ואילו מושש והיה דברי יהודה ב"ר אלעאי מוקמין לה להקדש בללל מ"מ אסרין אלו ברחיצה הפנים אס י"י שם לפניהם ואפי' לללן די במפה שריה וקדוה אלו למור כי משום שיהיה אלו מוששין ביום הכפורים כיון שאין עד שטן והוא נגס על כל סיעמו נעלים ומה שאמר לרחוץ אשה ידה אחת במים יתן פת למיטוק משום מה מלך היא ולמי שהוא אולם כלל מיוק נכנס כי יצר הרע מנען אמו מלמדיכ לפתח חטאת רוצח ולא נכנס ויש לי סוד דברך והוא רמז לעולם ומנוצר ודברי ר"מ ז"ל נמנזרו כזה ויש לי רביס גדולים ובעלי מעשים כדן: י"י המשכים לקרות בו' עד כפי המנהג. פ"ק דברכות (דף י"א ב') חייב

חייב אכל החותם בא"י למדין חוקך טעות הוא בידו שאין זו ברכה אלא בקשה שאמר עד כי קאמינא בפסוקי דזמרה וכתב בערך תפלה דהכי אמר רב משה גאון מאן דעאל לבי כנישתא ואשכח דגמרי ציבורא פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר וחותם ומתולל בתשבותא ואומר תהלה לדוד וכו' ומדלג ואומר תהלה לדוד אל בקשו כו' וחותם ביחבבה ומנוצר ומתפלל עם הצבור אבל לומר פסוקי דזמרה אחר תפלה לא דקדום נתקנו ע"כ. ובתשובה מצאתי שרש"י היה אומר כל פסוקי דזמרה עד והלל לה' וכו' עד והוא הרום המנוצר לו ואמר מדלג והוא רחום זה עד והוא רחום דהלה לפי שאנו שאלים שרש"י כשהיה כבעמוד וכן פ' ראב"ה בשם רבותינו דהיינו אמרת הלל כבעמוד ע"כ. (ועיין בטור א"ה ס' נ"ב): [ס] וכן כתב ר"י אלפס דהיינו פסוקי דזמרה דקאמר' ע"כ: [ע] ובדרך שאמר וישתבח הוי כמו ברכה המנוכה להבדילתו ובדברי גאון כתוב אומר לאישתעוין בין ברוך שאמר עד שחותם ביחבבה מספר אבי"ה ונרמזי' בירושלמי המספר בין ישתבח ליוצא אור עכירה היא בידו ותוור עליה מעשרי המלחמה ולכן נהגו לומר ישתבח מעמיד כמו יוצא אור להפסיק וכן רש"י אסר להפסיק וכן באלפס כתב הלכתא דלא מביעי' ליה לאשתעוין מבי מתחיל בברוך שאמר עד מסיים ליה י"ה ע"כ:

רב

לשכוי ואם הוא קומא לא יבדך פוקת עוריס כיון שהדבר חסר בגופו: **ח ב"ה** ובתשעה באב שאין בו': כתב הראב"ד ומי הוא שלא ירחץ ידיו מפני הנקיות ואם מפני השיבחה ואם יש כלים טפוחים מקנה בהם פניו ועיניו ואם יש לפלגן בעיניו ורוחם כדרכו במים ומנזך כדרכו כשאר הימים ע"כ. ואני אומר רואה אני שאין

הראב"ד משיג בזה כמנהגו אלא כמחשבת לפי שאין דבריו מוכרחים בזה שכתב מי הוא שלא ירחץ ידיו מפני הנקיות שכתב כמספ"ק הראב"ד דכנתם ידים יכול לבדן. ומ"ש או מפני השיבחה אין לו טעם דשיבחה פירש"י שהוא רוח רעה השורה על הפת שנקלח בידים שלא נטל שחרית ואם לא יגע בפה אינו לרץ לנטול. ושמה ר"ל על רוח רעה השורה על הידים שמתממה הוא סכנה ליגע בפה ובחוטם ובעינים. ומ"ש ואם יש לו כלים טפוחים מקנה בהם ידיו ורגליו ועיניו איני יודע מאי נפקא ליה מהא וכו' על כלם טפוחים ידיו ורגליו ולא ינטול לרחוץ. גם מ"ש ואם יש לו לפלגן בעיניו אבל למי שאין לו לפלגן בעיניו מאי איכא למימנר. ולכן נראה שלא בל הראב"ד להשיג על רבינו אלא על מה שכתב ביה"כ ובתשעה באב שאין שם רחיצה והלא יש בזה רחיצה אס מפני הנקיות או מפני השיבחה או ככלים טפוחים או אס יש לפלגן בעיניו. וטעם רבינו לומר שאין בהם לרוב בני אדם רחיצה שמהלך טעונה ברכה:

והר"ן כמספ"ק בתרא דיומא שאין נראה לו דברי רבינו אלא בין בנתשעה באב בין ביה"כ נוטל כדרכו ידיו דכל רחיצה דמזוה

אחר של רש"י ז"ל ואם כן כיון דעבד ואשה שיש נקט אשה תחלה כמו שאמר בצרייתא:

י המשכים לקרא בתורה וכו'. העירב נא ה' אלהינו וכו'. אשר נחר בנו מכל העמים וכו'. רבינו אומר הערב *) בלל *) (נדפס) במ"ע אלא כמ"מ נדפס עם

הנהגות מיימוניות

ח [ס] והיה פליגא על כל רבותינו כמבואר במקומו בהלכות י"ב ע"ש ע"כ: י [ט] אבל אם קרא ק"ש כבר נפטר באהבה רבה כדאמרוהו הרם וכן פסקו התוספות ואפילו שהיה הרבה בין ק"ש לתורה ועסק בעסקים אחרים בניהם דלא ק"ל כירושלמי דאמר והוא ששנה על אחר (פירוש לאחר) א"ל אפילו לדברי הירושלמי לא קאמר הירושלמי אלא לנפטר באהבה רבה אבל לדידן שאנו מבדכין ה' ברכות ג"כ מודה דלא בעינן ששנה על אחר וכן כתב רבינו שמהו. ועוד כתב ששנה ומרחץ וכו' מפסיקין וצריך לבדך אחר כל אחת מהן ג' ברכות הללו לפי שהן חיסה הדעת. השנה שא"ל ללמוד כשהוא ישן ומרחץ ובית הכסא שאסורין אפילו בהרדור ד"ה. אמנם מורי רבינו כתב בתשובה שאינו רגיל לבדך אלא פעם ראשונה כשהוא לומר או כשהוא קורא בכה"כ ואינו חוזר ומבדך באותו יום אלא לאחר הפסק של שנת קבע מפני שאינו מסיח דעתו מללמוד אפילו בהפסק אבילה ובית הכסא ע"כ וכו' ומרחץ דין אחד להן ע"כ: [י] ברי' ודלא כר"ה דאמר תלמוד א"צ לבדך ודלא כר' אלעזר דאמר למשנה א"צ לבדך וכן אמרש כתב באב"ה דמבדך: [כ] וכתב ר"י בתשובה לה"ה אשר מלולגל שנוצא בפסקי ה"ר שמעון תלמידו של רש"י שרש"י כשהיה משכים לקרות בתורה היה מבדך וכשהיה בא לבית הכנסת ואומר ברכות חוזר ומבדך ומדמיו לקוראין בתורה שמבדכין אע"פ שבידכו כבר ולי"ג לר"י דלא דמי להא דהתם ברכות נתקנו לבדך לקורא בתורה ואפילו אם בידך מיד לעסוק בתורה ולא הפסיק כלום כמו שנתקנה ברכת אשר בחר בנביאים להפטר וק"ל ע"כ: [ל] התוספות כתבו שיש לקרות והעירב כו"ל דהכל ברכה אחת היא: [מ] אבל רש"י פירש שם שהותם המלמד תורה לענו ישראל אכל החותם בא"י למדין חוקך טעות הוא בידו שאין זו ברכה אלא בקשה שאמר דוד ע"כ: [נ] פרק כל כחבי א"ר יוסי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום איני והא אמר מר כו' עד כי קאמינא בפסוקי דזמרה וכתב בערך תפלה דהכי אמר רב משה גאון מאן דעאל לבי כנישתא ואשכח דגמרי ציבורא פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר וחותם ומתולל בתשבותא ואומר תהלה לדוד וכו' ומדלג ואומר תהלה לדוד אל בקשו כו' וחותם ביחבבה ומנוצר ומתפלל עם הצבור אבל לומר פסוקי דזמרה אחר תפלה לא דקדום נתקנו ע"כ. ובתשובה מצאתי שרש"י היה אומר כל פסוקי דזמרה עד והלל לה' וכו' עד והוא הרום המנוצר לו ואמר מדלג והוא רחום זה עד והוא רחום דהלה לפי שאנו שאלים שרש"י כשהיה כבעמוד וכן פ' ראב"ה בשם רבותינו דהיינו אמרת הלל כבעמוד ע"כ. (ועיין בטור א"ה ס' נ"ב): [ס] וכן כתב ר"י אלפס דהיינו פסוקי דזמרה דקאמר' ע"כ: [ע] ובדרך שאמר וישתבח הוי כמו ברכה המנוכה להבדילתו ובדברי גאון כתוב אומר לאישתעוין בין ברוך שאמר עד שחותם ביחבבה מספר אבי"ה ונרמזי' בירושלמי המספר בין ישתבח ליוצא אור עכירה היא בידו ותוור עליה מעשרי המלחמה ולכן נהגו לומר ישתבח מעמיד כמו יוצא אור להפסיק וכן רש"י אסר להפסיק וכן באלפס כתב הלכתא דלא מביעי' ליה לאשתעוין מבי מתחיל בברוך שאמר עד מסיים ליה י"ה ע"כ:

משנה תורה <מהדורה חדשה> - ב (אהבה) משה בו מימון (רמב"ם) עמוד מס : 40 הודפס ע"י אוצר החכמה

אהבה. הלכות תפלה פ"ח

ואין עוזרין לפני המיזה ואין נושאין את כפיהם ואין קורין בתורה ואין מפטירין צניא פחות מעשרה ופירש"י אין פורסין על שם כגון שהיו כלן עשרה בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד הרי אחד מהם עומד ומתפלל בקדים וזכרו ומתחיל ביוצר ולפי זה לשון פורסין הוא מלשון התחלה או מלשון הלטה והטעם דאין פורסין על שם כפחות מעשרה משום דבר שנקדשה שבהם. ולפי מ"ש

בפרק זה שזכרנו רבינו ממ"ש דקדושה דיוצר בעי עשרה נאמר שדעת רבינו לפרש שאין הטעם בפני הקדושה אלא מפני שהם זריזין לומר קדים וזכרו וכיון שהשליח יציור אומר זכרו על כל פנים זריז לברך שום זכרה שאם לא כן היו נראין ככופרים ח"ו שאומר להם לברך ואינם חפזים ולכן אומרים בזכות שם ק"ש. אי נמי שהטעם מפני שאותם שלא שמעו בזכות ק"ש ואין יודעים לאומנם כדי שיפטרו בעניינם אמן היו מחזיקין אותם אח"כ ולפיכך אמרו שזריז עשרה שאין עניים אמן מושל פטור לשומעים אלא כשאומרים הזכרה בעשרה ופורסין רואה לומר מזכירין מלשון כי הוא יזכר הזכרה ח"י ארי הוא יפרנס על נכסאם ופירוש זה כתבו ה"ר יונה ז"ל בשם רבינו מאיר ז"ל. אבל קשה לן על פירוש זה לאי עומא כי ליכא עשרה לא אמרינן סופר מזכר וזכר יואל כי היכי דאמרין בזכרה המזון וזריז לומר דשאינו זכרה ההניין. ומ"ש והכנים מן המניין דהא אמרינן דערי שכולה הכנים פורשים כפיהם ומזכירין להם שצדקות אלמא הם לזכר מנין ק"ש שהם מן המניין. ומ"ש שכל עשרה מישראל הם נקראים עדה עד צדוק בני ישראל אמרו בגמרא (בבבא דף כ"א ב') אהא עממי' מה"מ א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שנקדשה לא היא פחות מעשרה מאי משמע דמני רבי חייא אחי' מוך מוך כחיו הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכמי' ההם הבדלו ממון העדיו' ואח"כ דתקנתא דרבנן היא ולא תקנו אלא בצבור. וכבר רבינו ולא קוראין ממי לעדה הרעה הזאת מה להלן עשרה אף כלן עשרה. ובפ"ק דסנהדרין (דף ב'). מן דעדה היינו עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יא'ו יהושע וכלן: ובתבא רמין ז"ל דהאי

טעמא סגי לאין פורסין על שם ואין עוזרין לפני המיזה משום קדושה דלית בהו ואין נושאין כפיהם מתכבדי' בה זכרו את בני ישראל ובני ישראל עשרה משמע מונקדשתי בתוך בני ישראל ומיהו הני מילי כוליה אסתכחא וניהו דסדר תפלה דרבנן ואין קורין צמורה ואין מפטירין צניא דתקנתא דרבנן היא ולא תקנו אלא בצבור. וכבר רבינו ולא קוראין צמורה ומזכירין לפניו ולאחריה דליתו בלא זכרה פשיטא דמומר לקרות ואין מפטירין צניא נמי היינו בזכרה:

ו ובל' אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחילו עשירה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד וזכר אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכוליה מחד גבא דמוי' אבל לדידן דכל אחד מזכר מחלה וסוף נימא דדוקא אדמוי' הקורא כיון שזיך מחלה ישלים לקרות ויזכר

נמי היינו בזכרה:

ו ובל' אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחילו עשירה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד וזכר אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכוליה מחד גבא דמוי' אבל לדידן דכל אחד מזכר מחלה וסוף נימא דדוקא אדמוי' הקורא כיון שזיך מחלה ישלים לקרות ויזכר

נמי היינו בזכרה:

ו ובל' אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחילו עשירה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד וזכר אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכוליה מחד גבא דמוי' אבל לדידן דכל אחד מזכר מחלה וסוף נימא דדוקא אדמוי' הקורא כיון שזיך מחלה ישלים לקרות ויזכר

נמי היינו בזכרה:

ו ובל' אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחילו עשירה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד וזכר אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכוליה מחד גבא דמוי' אבל לדידן דכל אחד מזכר מחלה וסוף נימא דדוקא אדמוי' הקורא כיון שזיך מחלה ישלים לקרות ויזכר

נמי היינו בזכרה:

ו ובל' אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחילו עשירה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד וזכר אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכוליה מחד גבא דמוי' אבל לדידן דכל אחד מזכר מחלה וסוף נימא דדוקא אדמוי' הקורא כיון שזיך מחלה ישלים לקרות ויזכר

נמי היינו בזכרה:

ו ובל' אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחילו עשירה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד וזכר אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכוליה מחד גבא דמוי' אבל לדידן דכל אחד מזכר מחלה וסוף נימא דדוקא אדמוי' הקורא כיון שזיך מחלה ישלים לקרות ויזכר

נמי היינו בזכרה:

ו ובל' אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחילו עשירה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד וזכר אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכוליה מחד גבא דמוי' אבל לדידן דכל אחד מזכר מחלה וסוף נימא דדוקא אדמוי' הקורא כיון שזיך מחלה ישלים לקרות ויזכר

צדוק ולא יעלה עוד אחר לקרות או נימא כל שלל עליו כל העולים לא נגמרה המצוה וכיון שהתחיל אחד לעלות וזיך אע"פ שלא נשארו עשרה זריזין כולם לעלות ולזה האחרון דעמי נטה:

ו חצר קטנה שנפרצה וכו'. כל דיני' אלו עד מותר לקרות ק"ש בגדולה מימרא דרבא ורבי יואל ורבה בר חנין בעירובין (דף ל"ב). פרק כל גנות ועומן של דברים דשליח יציור או יחיד צמר יציור גירי' וכיון שהם צקטנה והקטנה נמשכת אחר הגדולה הרי אלו מלפנין אבל כששליח יציור או היחיד בגדולה אין לומר דצבור דיתבי צקטנה ליגרי' בתריהו דרובא דתר מד לא משתדו:

ובתבו המוספות דה"ה לה' בגדולה וה' צקטנה דאין מלפנין אלא דאיידי דנקט רישא ט' בגדולה נקט נמי סיפא ט' צקטנה מ"מ למדנו דלא אמרינן דצקטנה מיגררל דבר גדולה אלא כשהיו בגדולה הא לאו הכי לא וטעמא לפי שהקטנה לגבי דידה הרי נפרצה במילואה לגדולה והוא והגדולה תשובות כצית אחד ולגבי הגדולה לא נפרצה במילואה לפי שש בגדולה פסיס מכאן ומכאן כלומר שמה שהגדולה צקטנה על הקטנה מלד זה ומלד זה קרוי פסיס ולכן הרי היא כמפלגת מן הקטנה וכי איכא רוב בגדולה מהני לשאמר כיון דצקטנה נפרצה במילואה לגדולה הרי שתייה כצית אחד. ולענין זואה כיון שהקטנה נפרצה במילואה ולגבי דידה הרי היא והגדולה כצית אחד אס זואה בגדולה אנו רואים אותה כאילו היא צקטנה וכיון דבגדולה איכא פסיס ולגבי דידה לא תשיבא נפרצה במילואה אס זואה צקטנה לא תשיבא נפרצה במילואה. ומכל מקום יש לדיקא אס זואה צקטנה היאך מותר לקרות קריאת שמע בגדולה דע"כ כשאיה מוכסה עסקין וכשהוא לפניו או כשאיה מרוחק ממנה חרעב אמות אס הוא לאחרי' דאס לא כן מאי איריא שהוא בגדולה וזואה צקטנה מופק ליה דאפילו זואה עמו צצית ואס כן בשלמא כשהיא לאחרי' בתוך חרעב אמוי' נימא אלא כשהיא לפניו היכי שרי ולא מפלגי הגמרא בין אס היא לפניו או לאחרי' ומכאן משמע דעברי

הר"ש ז"ל שכתב בפרק מי שמתו דאס זואה לפני הפתח מותר לקרות צצית אפילו רואה אותה אפילו בתוך חרעב אמות אס אין הריט מניע אליו דרשות אחרת היא וה"ל כזואה צעשקים דשרי. ומ"ש אס לא היה שם ריח רע אודא לטעמיה שכתב פ"ג מהלכות ק"ש: **פ** שליח ציבור מוציא את הרבים י"ח. משנה בסוף ר"ה (דף לז: לה). כשם ששליח יציור חייב כן כל יחיד ויחיד חייב ר"ג אומר שליח יציור מוציא את הרבים י"ח ומתא בגמרא אמר להם רבן גמליאל לתכמים לדבריהם למה שליח יציור יורד א"ל כדי להוציא את שאינו צקי ומפרש רבינו דהיינו דוקא כשהוא שומע ועונה אמן אחר כל זכרה א"ר יוחנן הלכה כרבן גמליאל בזכרות של ר"ה ויה"כ מ"ט משום דלדושי' צבו זכרות ויפיש רש"י שהרי הן משע זכרות ארוכות ומטעות ואין הכל צקיאין בהם עכ"ל. ולא משכחת משע זכרות ציה"כ אלא ציה"כ ש' יוצל:

ודע דאסיקנא בגמרא דלא פטור רבן גמליאל אלא עם שצדקות דאסיקי' במלכא. וכבר הר"ן ועם שצדקות דאניסי' ולא מזי למימי' לצי כנישמא צראש השנה ויום הכפורים

הכפורים

לחם משנה

גמליאל צראש השנה וציום הכפורים משום דלדושי' זכרות וזכרנן צשאר ימות השנה. עוד אמרו שם (דף ל"ה). אמר רב אחא בר עירא אמר רבי שמעון חסידיא פוטר היה ר"ג אפי' עם שצדקות ולא מיבעיא הני דקיימי הכא והקשו אדרבא אינוני והני לא אינוני ומילתי' אלא כי אתא צבין אמר לא פטור ר"ג אלא עם שצדקות מאי טעמא משום דאניסי' במלכא אבל צעיר לא. משמע מדברי המוספות (שם ל"ד:). דלפירוש רש"י פוטר עם שצדקות אעפ"י שאינם צצית הכנסת אבל צעיר אי איתנהו צצית הכנסת פוטרין אעפ"י שהם צקיאין ואס לאו אינו פוטרין והם מפרשים דלא פטור ר"ג אלא עם שצדקות דאניסי' ואינם יכולים להקדיר תפלתם והשחא אי רבינו מפרש כפירוש המוספות קשה דאין תכב סתם דפוטר שליח יציור צראש השנה ויום הכפורים הא לא פטור אלא עם שצדקות דוקא אבל עם שצעיר לא. ואי מפרש כפירוש רש"י ז"ל קשה גס כן היה לו לפרש דעם שצדקות

הגהות מיימוניות

ו [מ] בירושלמי מסיק עלה ועל כולם הוא אומר ועוזבי ה' יכלו וכו'. פסק רבינו נסים בכתב בתקנות הבתובות על ספר ניוקין ע"כ: **ז** [ט] כתב מורי רבינו בתשובות דאפילו אם התחיל אחד מן העשרה להתפלל כבר ביחיד ואין יכול לענות עמון ואין כאן ט' שיכולין לענות כיון שהוא בב"ה עמון מן האגף ולפנים מצטרף עמנה ונקדשתי בתוך בני ישראל קרינ ביה דאכל בי עשרה שכינתא שריא ולא גרע מקטן המוטל בעריה דמצטרף ליריב"ל ואפילו מאן דפלגי עליה היינו משום דלא ידע למי מזכירין ולא בר מצוה הוא בדלקמן בהג"ה שבפ"ה מוחלכות ברכות אמנם טוב והגון להמתין לו עד שגמור תפלתו כדי שיזכה גם כן [בתבא הבור שם העומדים תוך הפתח מן המושקוף ולפנים בלפנים ממנו ולחזין בלחזין ואם היו מקצתם כפנים ומקצתם בחזין וש"ן תוך הפתח היה אומר א"א ז"ל שהוא כצורפין:]

אהבה. הלכות תפלה פ"ח

ואין עוזרין לפני המינה ואין נושאין את כפייה ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא פחות מעשרה ופירש"י אין פורסין על שם כגון שהיו כלן עשרה בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחוד הרי אחד מהם עומד ומתפלל בקדים וזכרו ומתחיל ביוצר ולפי זה לשון פורסין הוא מלשון התחלה או מלשון הכנסה והטעם דאין פורסין על שם כפחות מעשרה משום דבר שנקדשה שבהם. ולפי מ"ש

בפרק זה שזכרנו רבינו ממ"ש דקדושה דיוצר בעי עשרה נאמר שדעת רבינו לפרש שאין הטעם מפני הקדושה אלא מפני שהם זריזין לומר קדים וזכרו וכיון שהשליח יציור אומר זכרו על כל פנים זריז לברך שום זכרה שאם לא כן היו נראין ככופרים ח"ו שאומר להם לברך ואינם חפזין ולכן אומרים בזכות שם ק"ש. אי נמי שהטעם מפני שאותם שלא שמעו בזכות ק"ש ואין יודעים לאומרים כדי שיפטרו בעניות אמן היו מחזיקין אותם אח"כ ולפיקר אמרו שזריך עשרה שאין עניים אמן מושיל לפטור לשומעים אלא כשאומרים הברכה בשערה ופורסין רואה לומר מזכירין מלשון כי הוא יברך הוצא ח"י ארי הוא יפרוס על נכסא ופירוש זה כתבו ה"ר יונה ז"ל בשם רבינו מאיר ז"ל. אבל קשה לן על פירוש זה מאד מפני כי ליכא עשרה לא אמרינן סופר מנכר וזכור יואל כי היכי דאמרין בזכרה המזון וזריך לומר דשאינו זכרה ההוא. ומ"ש והכניס הם המניין דהא אמרינן דערי שכולה הכניס פורשים כפייה ומזכירין לאחיהם ששכחות אלמא הם לנדס מנין ק"ש שהם מן המניין. ומ"ש שכל עשרה מישראל הם נקראים עדה עד בן דן בני ישראל אמרו בגמרא (ברכות דף כ"א ב') אהא מנמי"ה מה"מ ארי חייא בר אבא א"ר יוחנן דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שנקדשה לא היא פחות מעשרה מאי משמע דמני רבי חייא אחי מן מן כחיו הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכחיו ההם הבדלו ממון העדה ואחיה דתקנתא דרבנן היא ולא תקנו אלא בנצור. וכבר רבינו ולא קוראין ממי לעדה הרעה הזאת מה להלן עשרה אף כלן עשרה. ובפ"ק דטהרין (דף ב'). מן דעדה היינו עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יאיו יהושע וכלן: ובתבא הר"ן ז"ל דהאי

טעמא סגי לאין פורסין על שם ואין עוזרין לפני המינה משום קדושה דאית בהו ואין נושאין כפייה ממזכירי כה זכרו את בני ישראל ובני ישראל עשרה משמע מונקדשתי בתוך בני ישראל ומיהו הני מילי כולהו אסמכתא ניהו דסדר תפלה דרבנן ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא דתקנתא דרבנן היא ולא תקנו אלא בנצור. וכבר רבינו ולא קוראין בתורה ומזכירין לפניו ולאחריה דלוי כלל ברכה פשיטא דמוחר לקרות ואין מפטירין בנביא נמי היינו בברכה:

ו ובל אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחיל בעשרה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד ויברך אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכולהו אחד נצור דמו אבל לדין דכל אחד מנכר מחלה וסוף ניימא דדוקא איתו הקורא כיון שזריך מחלה ישלים לקרות ויברך

נמי היינו בברכה:

ו ובל אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחיל בעשרה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד ויברך אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכולהו אחד נצור דמו אבל לדין דכל אחד מנכר מחלה וסוף ניימא דדוקא איתו הקורא כיון שזריך מחלה ישלים לקרות ויברך

נמי היינו בברכה:

ו ובל אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחיל בעשרה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד ויברך אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכולהו אחד נצור דמו אבל לדין דכל אחד מנכר מחלה וסוף ניימא דדוקא איתו הקורא כיון שזריך מחלה ישלים לקרות ויברך

נמי היינו בברכה:

ו ובל אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחיל בעשרה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד ויברך אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכולהו אחד נצור דמו אבל לדין דכל אחד מנכר מחלה וסוף ניימא דדוקא איתו הקורא כיון שזריך מחלה ישלים לקרות ויברך

נמי היינו בברכה:

ו ובל אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחיל בעשרה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד ויברך אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכולהו אחד נצור דמו אבל לדין דכל אחד מנכר מחלה וסוף ניימא דדוקא איתו הקורא כיון שזריך מחלה ישלים לקרות ויברך

נמי היינו בברכה:

ו ובל אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחיל בעשרה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד ויברך אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכולהו אחד נצור דמו אבל לדין דכל אחד מנכר מחלה וסוף ניימא דדוקא איתו הקורא כיון שזריך מחלה ישלים לקרות ויברך

נמי היינו בברכה:

ו ובל אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחיל בעשרה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד ויברך אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכולהו אחד נצור דמו אבל לדין דכל אחד מנכר מחלה וסוף ניימא דדוקא איתו הקורא כיון שזריך מחלה ישלים לקרות ויברך

נמי היינו בברכה:

ו ובל אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שם וכו' פחות מעשרה התחיל בעשרה והכלו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ו"ח רבינו אע"פ שאין ראשין. ומסקנא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מזכירין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד ויברך אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכולהו אחד נצור דמו אבל לדין דכל אחד מנכר מחלה וסוף ניימא דדוקא איתו הקורא כיון שזריך מחלה ישלים לקרות ויברך

בסוף ולא יעלה עוד אחר לקרות או ניימא כל שלל עליו כל העולים לא נגמרה המצוה וכיון שהתחיל אחד לעלות ויברך אע"פ שלא נשארו עשרה זריזין כולם לעלות ולזה האחרון דעמי נוסח:

ו חצר קטנה שנפרצה וכו'. כל דינין אלו עד מותר לקרות ק"ש בגדולה מימרא דרבא ורבי יואל ורבה בר חנין בעירובין (דף ל"ב). פרק כל גנות וענמן של דברים דשליח יציור או יחיד דבר יציור גירי וכיון שהם בקטנה והקטנה נמשכת אחר הגדולה הרי אלו מזכירין אבל כששליח יציור או היחיד בגדולה אין לומר דאזכור דיתבי בקטנה לגירי דתרייהו דרובא דבר מד לא משתדו:

וכתבו המוספים דה"ה לה' בגדולה וה' בקטנה דאין מזכירין אלא דאיידי דנקט רישא ט"י בגדולה נקט נמי ספא ט"י בקטנה מ"מ למדנו דלא אמרינן דקטנה מיגררל דבר גדולה אלא כשהיו בגדולה הא אלו היכי לא וטעמא לפי שהקטנה לגבי דידה הרי נפרצה במילואה לגדולה והוא והגדולה תשובות כבית אחד ולגבי הגדולה לא נפרצה במילואה לפי שיש בגדולה פסוק מכלן ומכלן כלומר שמה שהגדולה נפרצה על הקטנה מלך זה ומלך זה קרוי פסוק ולכן הרי היא כמפלגת מן הקטנה וכי איכא רוב בגדולה מהני לשאמר כיון דקטנה נפרצה במילואה לגדולה הרי שתייה כבית אחד. ולענין זואה כיון שהקטנה נפרצה במילואה ולגבי דידה הרי היא והגדולה כבית אחד אס זואה בגדולה אנו רואים אותה כאילו היא בקטנה וכיון דבגדולה איכא פסוק ולגבי דידה לא תשיבא נפרצה במילואה אס זואה כאילו היא בקטנה ולגבי דידה הרי היא ומכל מקום יש לדיקא אס זואה בקטנה היאך מותר לקרות קריאת שמע בגדולה דע"כ כשאנייה מכוסה עסקין וכשהוא לפניו או כשאני מרוחק ממנה ארבע אמות אס הוא לאחרי דאס לא כן מאי איריא שהוא בגדולה וזואה בקטנה מפרק ליה דאפילו זואה עמו כבית ואס כן בשלמא כשהוא לאחריו שזריך ארבע אמותיו ניימא אלא כשהוא לפניו היכי שרי ולא מפליג הגמרא בין אס היא לפניו או לאחריו ומכלן משמע דעברי

הר"ש ז"ל כתב בפרק מי שמתו דאס זואה לפני הפתח מותר לקרות כבית אפילו רואה אותה אפילו בתוך ארבע אמות אס אין הריט מניע אליו דרשות אחרת היא וה"ל כזואה בעשית דשרי. ומ"ש אס לא היה שם ריח רע אודא לטעמיה שכתב פ"ג מהלכות ק"ש: **ו** שליח ציבור מוציא את הרבים י"ח. משנה בסוף ק"ה (דף לז: לה). כשם ששליח יציור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב ר"ג אומר שליח יציור מוציא את הרבים י"ח ומוציא בגמרא אמר להם רבן גמליאל לחכמים לדבריהם למה שליח יציור יורד א"ל כדי להוציא את שאינו בקי ומפרש רבינו דהיינו דוקא כשהוא שומע ועונה אמן אחר כל ברכה א"ר יוחנן הלכה כרבן גמליאל בברכות של ר"ה ויה"כ מ"ט משום דלאושי כהו דברות ויפסד רש"י שהרי הן חשע ברכות ארובות ומטעות ואין הכל בקיפין בהם עכ"ל. ולא משכחת משע ברכות ביה"כ אלא ביה"כ ש"ל יוצל:

ודע דאסיקנא בגמרא דלא פטר רבן גמליאל אלא עם ששכחות דאניס במלכא. וכבר הרי"ף ועם ששכחות דאניס ולא מצי למימי לצי כנישחא בראש השנה ויום הכפורים

לחם משנה

גמליאל בראש השנה וציוס הכפורים משום דלאושי ברכות וברכנן בשאר ימות השנה. עוד אמרו שם (דף ל"ה). אמר רב אחא בר עירא אמר רבי שמעון חסידא פוטר היה ר"ג אפי' עם ששכחות ולא מיבעיא הני דקיימי הכא והקסו אדרבא הני אטיקי והני לא אטיקי ומילי אלא כי אתא רבין אמר לא פטר ר"ג אלא עם ששכחות מאי טעמא משום דאטיקי במלכא אכל בעיר לא. משמע מדברי המוספים (שם ל"ד:). דלפירוש רש"י פוטר עם ששכחות אע"פ שאינם כבית הכנסת אבל בעיר אי איתנהו כבית הכנסת פוטר אע"פ שהם בקיפין ואס לאו אינו פוטרן והם מפרשים דלא פטר ר"ג אלא עם ששכחות דאטיקי ואינם יכולים להקדיר תפלתם והשחא אי רבינו מפרש כפירוש המוספים קשה דאין כתב סתם דפוטר שליח יציור בראש השנה ויום הכפורים הא לא פטר אלא עם ששכחות דוקא אבל עם שבעיר לא. ואי מפרש כפירוש רש"י ז"ל קשה גס כן היה לו לפרש דעם ששכחות

הגהות מיימוניות

ו [מ] בירושלמי מסיק עלה ועל כולם הוא אומר ועוזבי ה' יכלו וכו'. פסק רבינו נסים בכתב בתקנות הבתובות על ספר ניקיון ע"כ: **ו** [ט] כתב מורי רבינו בתשובות דאפילו אם התחיל אחד מן העשרה להתפלל כבר ביחוד ואין יכול לענות עמון ואין כאן ט' שיכולין לענות כיון שהוא בב"ה עמון מן האגף ולפנים מצטרף עמון ונקדשתי בתוך בני ישראל קרינ ביה דאכל בי עשרה שביעית שריא ולא גרע מקטן המוטל בעריה דמצטרף לריב"ל ואפילו כואן דרפלי עליה היינו משום דלא ידע למי מזכירין ולא בר מצוה הוא כדלקמן בהג"ה שבפ"ה מלכות ברכות אגב טוב והגון להמתין לו עד שיגמור תפלתו כדי שיהיה גם כן יענה עמון ואפילו יש שם עשרה בלא הוא טוב להמתין אם יש שם שחיות ביום להתפלל ע"כ: [כתב המור שם העומדים תוך הפתח מן המושקף ולפנים כלפים מנינו ולחין בלחין ואם היו מקצתם בנים ומקצתם בחוץ וש"ן תוך הפתח היה אומר א"א ז"ל שהוא מצרין:]

אהבה. הלכות תפלה פ"ט

הסם על הא דהעבירו ר"י אמר רבי חייא בר אבא לא היה מעביר אלף גער ולא הולך רבינו לכבוד שגוערין בו דמחילא משמע. וטעמא דלא ישחו יומא מדאי נראה שהוא מפני שכבר התפללו ואינם שוחטין אלף כדי שלא יראו ככופרים ואלו די שישמו ראשם מעט ומי ששומא יותר מדאי מיתוי כוהנא:

ואומרים מורים אנחנו לך וכו'. נוסח זה בגמרא דסוטה פרק אלו נאמרים (דף מ'). ופירושו מורים אנחנו לך על שהייתנו וכו'. ומורים אנו לך על שאנו מורים לך כלומר על שזכיתנו להודות לך: וכל האומר מורים מורים וכו'. משנה פרק אין עומדין (ברכות ל"ג ב') ופרק הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"ה). וטעמא דמחילא משום דמיתוי כשמי רשיוות: **ז** מי שאמר בתחנונים וכו'. משנה פרק הקורא עומד (כ"ה). ופרק אין עומדין (ל"ג). האומר על קן לפיכך יגיעו רחמיך משחקין אותו ובגמרא (ברכות ל"ג). בשם רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבדא חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר מפני שטענה מדומיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואין אלף גזירות ההוא דנחית קמיה דרבה אמר אמה חסד על קן לפיכך רחם עלינו אמר רבה כמה ידע האל מרבין לנאוי למאריה אמר ליה אביי והא משחקין אותו מנן ורבה למדודי לאביי הוא דבעי: **וכן** לא ירבה בכנויים וכו'. ג"ז שם ההוא דנחית קמיה דרבי מנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמין אמר ליה סיימתינהו (לכנוליה) בכני דמנן השתא הני מלתא אי לאו דכתיבניהו משה באורייתא וחמו כנסת הגדולה ומקניניהו אף לא אמרינן להו ואת אמרת כולי האי. והני מלתא היינו הגדול הגבור והנורא. וזהו שאמר רבינו אלף אומר מה שאמר משה רבינו ע"ה:

בלילי

גואל וכו' ואני זאת וכו' ואתה קדוש וקרא זה אל זה ואמר קדוש וגומר הקדושה והם עונים קדוש שלש פעמים יוחזרו וקורא הקדושה תרגום ואומר ותשאני רוח וכו' וקורא אותו תרגום ואומר יי' ימלוך לעולם ועד וקוראהו תרגום כדי להבין העם: ואלו הפסוקים שלפני הקדושה ושל אחריה עם תרגומן הם הנקראין סדר קדושה. ואחר כך מתחנן בדברי תחנונים ובפסוקי רחמים ואומר קדוש וכל העם עונים כדרכן ונפטרינן: **ז** מי שאמר בתחנונים מי שריחם על קן ציפור שלא ליקח האם על הבנים או שלא לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד ירחם עלינו וכיוצא בענין זה משתקין אותו. מפני שמצות אלו גזרת הכתוב הן ואינן רחמים. שאילו היו מפני רחמים לא היה מתיר לנו שחיטה כל עיקר. והכן לא ירבה בכנויים של שם ואמר האל הגבור והנורא והחזק והאמין והעוז. שאין כח באדם להגיע בסוף שבחיו. אלא אומר מה שאמר משה רבינו עליו השלום: **ח** 'במנחה אומר שליח ציבור אשרי יושבי ביתך וכו' תהלה לדוד וכו' קורא הוא והעם מיושב ועומד שליח ציבור ואומר קדוש והם עומדים אחריו ועונים כדרכן ומתפללין כולם בלחש. ואחר כך חוזר שליח ציבור ומתפלל בקול רם כדרך שעשה בשחרית עד שישלים כל התפלה. ונופלים על פניהם ומתחנן ומגביה ראשו הוא והם. ומתחנן מעט מיושב כדרך שעשה בשחרית ועומד ואומר קדוש וכל העם עונים כדרכן ונפטרינן למעשהיהם: **ט** בערב כל העם יושבין והוא עומד ואומר 'והוא רחום כו' ברכו את יי' המבורך וכו' והם עונים ברוך יי' המבורך לעולם ועד. ומתחיל לפרוס על שמע ואומר קדוש ואחר כך הכל עומדים ומתפללין בלחש. וכשמשלימין אומר קדוש והם נפטרינן. ואינו חוזר להתפלל בקול רם ערבית לפי שאין תפלת ערבית חובה לפיכך לא יברך ברכות לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהם כדי להוציא ידי חובתו:

בלילי

א טור א"ס ס"י קכ"ב: ב טור א"ס ס"י קכ"ג עשין י"ט: ג טור א"ס ס"י קל"א: ד טור א"ס ס"י קל"ב עש"ש אס יחד יכול לאומרה: ה טור א"ס ס"י קל"ג עש"ש: ו טור א"ס ס"י קל"ד: ז טור א"ס ס"י קל"ז עש"ש טעם והוא רחום:

לחם משנה

עומדין (דף ל"ג). האומר על קן לפיכך יגיעו רחמיך וכו' (עין בכסף משנה) וחד אמר מפני שטענה מדומיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואין אלף גזירות. ופסק רבינו כומיה דמסתבר טפי: **וכן** לא ירבה וכו'. שם ההוא דנחית קמיה דר' מנינא:

ולמה

הגהות מיימוניות

ג [כתב שם בשם רב שרידא ורב האי שצריך לבין לכל מה שאומר ש"ן מראש עד סוף באדם שמתפלל לעצמו ואין מפסיקין ולא משיחין ופוסעין ג' פסיעות לאחוריהם: ד [ג] דגיסין בירושלמי הכל שוחין עם ש"ן בחוראה רבי יודא אומר ובלבד כמורים ומעשה באדם אחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי יוחנן ר' חייא בר אבא אמר לא אעבר אלא גער ע"כ: ו[ח] המור ס"י קכ"ז כתב הרמב"ם ולא ישחו יותר מדאי ואינו משמע כן בירושלמי דאיתא התם מעשה באדם אחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי יוחנן משמע דקאי דוקא אש"ז דלא שייך העברה אלא בש"ן: [כ] כתב הטור בירושלמי תוהם כה ב"א אל ההודאות וכן היה נוהג א"א:

בפרק

ב ויעמוד במקום שהגיע אליו וכו'. יומא פ' הוצילו לו (דף נ"ג ב') אמר רבי אלכסנדר אריב"ל המהפלל נריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום. ויש נוסחאות שכתוב בהם אמר ליה רב מרדכי כיון שפסע שלש פסיעות לאחוריו התם איבעי ליה למיקם. והר"ף ז"ל כתב בסוף פרק אין עומדין ומשמיה דרב מרדכי איתמר כיון שפסע שלש פסיעות התם איבעי ליה למיקם:

ג ואחר שיפסיע שליח ציבור וכו'. נראה מלשונו שזמקום שכלו השלש פסיעות שם עומד ומתחיל ולא נהנו כן:

ד וכיון שהגיע שליח ציבור לקדושה וכו'. סוף פרק אין עומדין כתב הר"ף דמיבעי ליה למיקם התם עד דפתח שליח ציבור וכת פתח שליח ציבור הדך לדוכיה ואיכא מ"ד עד דמטי שליח ציבור לקדושה וזה דעת רבינו. והענין הוא שער אומה שעה אין לו לחזור למקום שהתפלל לפי שהרי נפטר ואם חזר מיד נראה כאילו לא נפטר וכשמגיע שליח ציבור לקדושה ראה חזר ראה עומד במקומו: כל העם שוחין. ירושלמי כתבו הר"ף ריש פרק אין עומדין הכל שוחין עם שליח ציבור בהודאה: ולא ישחו יותר מדאי. כתב הטור על דברי רבינו ואינו משמע כן בירושלמי דאיתא התם מעשה בחדא ששחה יותר מדאי והעבירו רבי יוחנן משמע דקאי דוקא אשליח ציבור דלא שייך העברה אלף בשליח ציבור עכ"ל. ואין משם ראייה לנלט דברי רבינו דאיתא למימר דבין ציבור בין שליח ציבור קאמר דלא לשחו ולישנא דנקט לא ישחו לשון רבים הכי משמע ומעשה שאירע בשליח ציבור והעבירו ר"י אלף אה"נ שם היה רואה אחד מהציבור שהיה שוהה יותר מדאי שיהיה גוער בו. ורבינו נמי כשכתב ולא ישחו יותר מדאי בין לשליח ציבור בין לשאר הציבור קאמר. ולא כתב רבינו שם היה שליח ציבור מעבירין אותו משום דאיתא

מגדל עז

ובשיניע שליח ציבור למורים וכו' עד שאנו מורים לך. פרק אלו נאמרים (דף מ'). וכל האומר מורים מורים משתקין אותו. פרק עומד ויושב (דף כ"ה) ופרק אין עומדין (דף ל"ג): **ה ז ואחר** שישלים כל התפלה וכו' עד ויוצא בענין זה משחקין אותו. הכל פרק עומד ויושב ובמשניות הגאונים ז"ל: **ז** **ז** מפני שמצות אלו וכו' עד להוצילו ידי חובתו. פרק אין עומדין (דף ל"ה) ופרק הקורא את המגילה נאמר עומד ויושב (דף כ"ה) ומקאמו מסדור רב עמרם ומתשובות הגאונים ז"ל:

בלילי

ו[ח] ה [כ] כתב הטור שם ונזהרין עתה לומר יעקב ד' שיש בו מענין הישועה:

משנה תורה <מהדורה חדשה> - ב (אהבה) משה בו מימון (רמב"ם) עמוד מס: 44 הודפס ע"י אוצר החכמה

כסף משנה

103

אותו, והתפלה אם לא שאל בברכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים בחתימת המסמך מחזירין אותו, ואם לא אמר לא על ולא מטר. ואבטל והזכיר של גשם אמרין החסד דהיינו טעמא דמחזירין אותו משום דמלא ומקל כלומר מקלל שהגשמים בימות החמה קימן קללה הם וכחש הר"ן ז"ל שקרוב הדבר שבימות החמה כל שהזכיר גשם אף על פי שהזכיר ג"כ על מחזירין אותו, ובגמרא דין (שם דף ג'). מנא בעל וברכות לא חייבו חכמים להזכיר ואם לא הזכיר מחזיר מ"ט א"ר חנינא לפי שאין נעצרים וכחש רש"י

והא דלומר בתפלה משיב הרוח לאו משום חיוו אלף חק גשם הוא מחזיר דטל ורמות מועילות לארץ עכ"ל. וא"ת כיון דטל לא מועיל מ"ט בימות הגשמים כשהזכיר על ולא מטר אין מחזירין אותו. ה"ל כאלו לא הזכיר גשם אף על פי שהזכיר ג"כ על מחזירין וי"ל דכיון דבימות הגשמים נזכרה הארץ למים וזה הזכיר על הרי הזכיר גבורות של הקדוש ברוך הוא משפיע מים לארץ אף על פי שאותם מים אינם נעצרים מכל מקום גבורה היא אבל כשלא הזכיר לא על ולא מטר מאחר שהעולם צריך למים וזה שלא הזכיר גבורות של הקדוש ברוך הוא כלל מהדירין ליה. ואפשר לומר עוד דלמדין בגמרא דטל דברכה נעצר ואם כן כי מדרש ואין בימות הגשמים כיון דככלל על טל של ברכה אמרין דהרי הוא כאלו הזכיר גשם אבל כשלא הזכיר על בימות החמה כיון דרוב טל אינו אותו של ברכה ואותו הריב אינו נעצר לא מהדירין ליה: מי ששכח שאלה בברכת השנים וכו' (ברכות כ"ט). א"ר תנחומס א"ר אסי טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מחזירין טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים מחזירין אותו לא קשיא הא דאדכר

וכו' וא"כ כיון שיכול להסתכל דרך רשות לך אמרו לו חכמים שיחזרו ויחפלו ויהיה דרך נדבה וא"כ רבי אלעזר נמי מאי דקאמר אינו חוזר רוצה לומר לא להזכיר לו חכמים לחזור ולהסתכל דרך נדבה אלא הרשות בידו כן נראה לפרש דברי רבינו יונה:

ז מי שטעה והתפלל של חול בשבת יא יצא וכו'. פרק מי שמתו (שם) הקשו על זה דר' יהודה שאמר פוסק באלמנע ברכה אינו והאמר רב נתנן כי היוני צי רבה בר אבנה דען מיינה הני בני רב דטעו ומתחלו בתפלה חול בשבת מהו שיגמרו ואמר כי רבה אותה ברכה. ומילתו החס גברא בר חיובא הוא ורבנן הוא דלא אטרחוהו משום כבוד שבת אבל הכא ה"ל ליה. ומכאן למד רבינו ז"ל דבמוסף דליכא הוי טעמא דדואר מונה לומר מוסף ודאי שפוסק באלמנע בברכה וכבר חלקו על רבינו ז"ל בטור א"ח במקומות קימן ק"ו: **ח** מי שטעה בימות הגשמים וכו'. נפ"ק דתענית (דף ג'): אמר ר' חנינא הילכך בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו אמר מוריד הגשם מחזירין אותו. הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו. וזכור שאלה בברכת השנים שם שאלה הזכיר בימות הגשמים על במקום גשם אין מחזירין אותו. ונמצאנו דברי רבינו ז"ל. ויש לדקדק למא לא הזכיר משמי הרוח אמר לאומרו להסתכל ואם לא אמרו אין מחזירין אותו דהכי משמע בגמרא דקאמר לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו משמע דלכתחלה צריך לאומרו וי"ל דכיון שהזכיר משיב הרוח בקשר התפלות אין צורך לומר כאן דלצדק לאומרו להסתכל וגם דאם לא אמר אין מחזירין אותו דממילא הוא דאין מחזירין דחזרה ודאי היה לו לצלח. ומה שהזכיר שאלה לא אמר מוריד הטל שאין מחזירין מפני שבעל כבוד שאלה לא הזכיר לא על ולא גשם מחזירין אותו לכן הזכיר כאן דכשלא הזכיר על בימות החמה דאין מחזירין אותו:

ט מי ששכח שאלה בברכת השנים וכו' טעה ולא הזכיר וכו'. כל זה בפרק תפלה השחר (ד' כ"ט): דאיתא דאמר דתנאי בעין לא עקר ורגיל אבל אם אינו רגיל

מגדל עז

מי שהיה עומד בתפלה וכו' עד שלא התפלל אותה מתחילה אלא על דעת שאינה מוכנה. פרק מי שמתו (דף כ"א): בבת הראשון ז"ל אין כאן נחת רוח עכ"ל: ואני אומר נחת רוח גדול יש בטעם זה לפי דעת ר"י אלפס ז"ל והמפרשים שביא בהלכות ושיטתן שפסקו ר"י יוחנן ולא כשמואל פרק מי שמתו גמרא דמתניתין דבעל קרי מהרהר בלבו. ואע"פ שרבותינו בעלי התוספות ז"ל אוקמה לברייתא זו ופירשו מאי דאמר ר' יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו נכספא התפלל ודאמר שמואל היה עומד בתפלה וזכר שהתפלל פוסק אפילו באלמנע ברכה בודאי התפלל מ"מ לשיטת ר"מ ז"ל שם מעמדין מיימר דר' יוחנן דוקא בתפלה נדבה יפה פירש ר"מ ז"ל והזכיר נוחה זו כי תפלה ערביה רשות הוא ואפילו בתפלה תפלתו אדעתא דרשות נחת וכו' נמי מסיים אדעתא דרשות שפיר דמי אבל כשאר תפלות מקצת נוחה ומקצת רשות לא חזי ולא אשכחן דכוחיה בקרבנות וכן כתב ה"ר יונה ז"ל מטעמים אלו וכו': ז' מי שטעה והתפלל של חול ב"ט טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים וכו' עד והלך לפי שיטתו בטלנות ר"י אלפס ז"ל כמו שכתבתי: ח' מי שטעה בימות הגשמים וכו' עד ומתפלל שניה. פ"ק דתענית (דף ג'). ופרק תפלה השחר (דף כ"ט):

טעה מורי רבינו שהרצתו להיות מיד בחזקת למוד שלא יצטרך לחזור ולהתפלל על התפק יאמר ברכת השנים ומיד חזקתו למוד מ"ק דאומרינן בב"ק ובחזקת הבתים גבי שני המועד ירחק פריץ פלג עליה ויראש"ל ס"ל כוותיה: [ו] ואלו לחזיר בשומע תפלה אין פסקו השאלות וכן ר"י אלפס. וגרסין בפרק שני טעה ולא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה ודלא כירושלמי דמשמע דגם גבורות גשמים (מכור) בשומע תפלה אם טעה וראב"ה פסק שגם נזכר עד שלא התחיל אותה קדוש אין צריך כלל לחזור אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא תחינה ושם יאמר אותה קדוש וכן בשאלה ובעילה ויבא כדאמרינן פרק ז' שאכלו נבי טעה ולא הזכיר של ראש הרש ומיכיל לא ידעמו אי חתום וכו' וכיון דפסיקא לא דתמינן מספיקא עד כאן: [ו] פרק קמא דתענית בטל וברכות לא חייבו חכמים וכו' עד כאן:

אלא

ז מי שטעה והתפלל של חול וכו'. פרק מי שמתו [שם] אמר רב נתנן כי היוני צי רבה בר אבנה איבעיה לן הני בני רב דטעו ומתחלו בתפלה חול בשבת מהו שיגמרו א"ל גומר כל אותה ברכה ומפרש החס טעמא דכיון הוא דבעי ללגויי ר"מ ושמוס כבוד שבת לא אטרחוהו רבנן וקובע רבינו דכיון דבמוסף לא היה נדון ללגויי ר"מ דהא ב"ר"מ וחולו

של מועד לא מלגין ר"מ פוסק ואפילו באלמנע ברכה: ודע שבנוסחאות שלנו כתוב מי שטעה והתפלל של חול בשבת לא ילא וי"א שאי אפשר לגרום כן שאם כן למה כתב רבינו וכן כפי השלים תפלה של חול ע"ד שהוא מוסף וכו' דמילתא דפשיטא היא דהא אפילו בערבית שחרית ומנחה חזר אלא הגירסא הנכונה היא כמו שנמצא בקצת נוסחאות מי שטעה והתפלל של חול בשבת ילא וטעמא דמחזירין דכיון הוא דבעי ללגויי ר"מ אלא משום כבוד שבת לא אטרחוהו היכא דעבר וזלי ילא. ושיעור הוא בידם דהא אמרין (שבת דף כ"ד.) ימים שיש בהם קרבן מוסף בגון ר"מ וש"מ ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"מ ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו ומי גרע שבת מר"מ וש"מ אלא ודאי לא ילא אלאי הזכיר על שבת. ומ"ש וכן אם השלים תפלה של חול על דעת שהוא מוסף וכו' משום י"ט ור"מ קמי לה דאפילו ב"ט ור"מ אם לא הזכיר במוסף חזר. ומיהו אפשר לקיים גירסת ילא אם הזכיר על שבת ודכחא אשמועינן [שאלה פ"י] שאלה אמר תפלה הקדושה בשבת ילא: **ח** מי שטעה בימות הגשמים וכו'. ירושלמי כתבו היר"ף ז"ל פ"ק דתענית (ג'): רבי בשם רבי חנינא היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין. בטל והזכיר של גשם מחזירין

לחם משנה

דג' דנים בדבר. הא' תפלה נדבה ובהא ודאי בין יחיד בין צבור נחידות יכול להסתכל. הב' כשהתחיל להסתכל אדעתא דחובה דהא אפי' נחידות לא מהני משום דהתחיל אדעתא דחובה. ור"י ז"ל הוסיף דין שלישי שנספק ההסתכל אפילו בלא חידוש מהני. ואם תאמר לדברי כולם כיון דהא דשמואל דפוסק באלמנע ברכה הוא אפילו שיחשש בה דבר משום שהתחיל אדעתא דחובה למה הולכו בגמרא לתת לריבויא בין הני מרי מימרין דשמואל הא מרי דני הוי, האחד כשהתחיל להסתכל אדעתא דחובה אפילו נחידות לא מהני וזהו פירוש המימרה הא'. והב' דנחידות סגי בתפלה נדבה וא"כ למה לי לריבויא וי"ל דהולך לתת לריבויא משום דהוא ליה לשמואל למימר הני מרי מימרין ביחיד ולאשמועינן בחדא מימרה דכשהתחיל אדעתא דחובה לא מהני נחידות ובמימרה שנית נחידות סגי כשהתחיל אדעתא דנדבה אבל אמאי נקט חזי ביחיד וזה ביחיד לגבי צבור לכן הולך בגמרא לומר דס"ד דייחיד לגבי צבור כמאן דלא זלי דמי ולא מיבעי חידוש ולהכי נקט יחיד לגבי צבור. ומ"מ קשה מאי דאמר ואי אשמועינן הא משום דלא התחיל אבל החס שהתחיל דלמה ליה למימר הא לימא אבל החס סגי נחידות קמ"ל דאפילו נחידות לא מהני. עוד כתב שם רבינו יונה ז"ל דהא דאיתו חזר ומתפלל נכסף התפלל וכו' ולי רוצה לומר שחזר לחזור ולהסתכל דמה טעם יש שאם ילכה אדם להסתכל דרך רשות שלא יסתכל אלא רוצה לומר אינו חובה עליו לחזור ולהסתכל דיקא נמי מדא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ובודאי דברי ר' יוחנן לא נאמרו לחובה שלא אמר שיתפלל אדם כל היום כולו ולחובה אלא לרשות ומדחזין דברי יוחנן מיידי ברשות שמעין דר' אלעזר נמי ברשות מיידי ע"כ. ויש לדקדק דאדכחא לנאורה נראה בפיסק דמאי דקאמר אינו חזר ר"ל שאסור לחזור ולהסתכל מדקאמר רבי יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו דמשמע דהיינו רשות א"ר אלעזר דאמר אינו חזר רוצה לומר רשות א"כ מאי צינייהו א"כ ממקום שבה להוכיח יש להוכיח היקר אלא ש"ל דאיתא צינייהו דלר' אלעזר לא מייצוהו חכמים להסתכל כלל אלא ברשותו הוא אבל לרבי יוחנן מייצוהו שיתפלל דרך נדבה אם כבר התפלל והכי קאמר הלואי שיתפלל

הנהגות מיימניות

ו [7] פ"ג בר' יוחנן דאמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ודלא בר' אלעזר דאמר אינו חזר ומתפלל וכן פסקו החסאות ובהלכות גדולות כתבו ספק התפלל ספק לא התפלל חזר ומתפלל וכן פסקו החסאות וספר המצות כרבי יוחנן ודלא כרבינו תנאל שפסק כרבי אלעזר. ומ"מ פ"ה יחזיק יבול להתפלל תפלה נדבה מקודם תפלה הנעשה ודלא אמר ר' אלעזר שלא לחזור ולהתפלל אלא בצבור שלא יעבור מינוש בל תוסף שהרי תפלות כנגד תמידין תקנום אבל יחיד אין שייך לומר בו כן שהרי יכול להקריב נדבות ואין מחזירין תמידין נדבות. ואומרו ר"י דלא אמר ר' יוחנן אלא בספק התפלל ודלא בשאלות שכתב דאפילו להתחילה אמר ר' יוחנן כדמשמע פרק מקום שנגזר דאמרין השעה באב אינו כותעני ציבור לענין תפלה נעילה והאמר ר' יוחנן ולואי וכו' תחם חובה הבא רשות והיא ראה לדברי רבינו המחבר שלא אמר ר' יוחנן אלא להתפלל תפלה רשות ונברה כבעמוד וכן פסק ר"י אלפס ככל אשר בעמוד ע"כ: ח' [8] גרסין בירושלמי דפ"ק דתענית התפלל ואינו יודע אם הזכיר מוריד הגשם ר' יוחנן אמר כל שלשים יום בחזקת שלא למוד לאומרו ומסתמא לא הזכיר וצריך לחזור וכתב רבינו יהודה דה"ל לכל שאר דברים שצריך לחזור בעבורם וספק בידו אם הזכיר אם לא צריך לחזור כיון שהוא בחזקת שלא למוד. והורה כל ברכת אהה גבור עד מכלכל חיים כל כך פעמים כאשר יאמרוהו כל שלשים יום וכן גיטותיו הייב קרב גיטותיו לא אמר ר' יוחנן אלא להתפלל תפלה רשות ונברה כבעמוד וכן ר"י אלפס. וגרסין בפרק שני טעה ולא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה ודלא כירושלמי דמשמע דגם גבורות גשמים (מכור) בשומע תפלה אם טעה וראב"ה פסק שגם נזכר עד שלא התחיל אותה קדוש אין צריך כלל לחזור אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא תחינה ושם יאמר אותה קדוש וכן בשאלה ובעילה ויבא כדאמרינן פרק ז' שאכלו נבי טעה ולא הזכיר של ראש הרש ומיכיל לא ידעמו אי חתום וכו' וכיון דפסיקא לא דתמינן מספיקא עד כאן: [ו] פרק קמא דתענית בטל וברכות לא חייבו חכמים וכו' עד כאן:

אהבה. הלכות תפלה פ"י

דאדכר מקמי שומע תפלה הא דאדכר בחר שומע תפלה. וכתב הר"ף ז"ל פ"ק דמעטות דמי אדכר בחר שומע תפלה חוזר לראש כלומר לברכת השנים וכן כתב ר"ג והראש"ד ז"ל וזה דעת רבינו ולזה הסכים הראש"ש ז"ל. אבל רבינו האי גאון כתב דחוזר לשומע תפלה והכי למיין בירושלמי. ודעת רבינו דירושלמי פליג אגמרא דידן דלמריין בפרק אין עומדין (דף ל"ג.) שאם טעה ולא הבדיל בתפלה מבדיל על הכוס ואם טעה על הכוס חוזר ומתפלל ולא כפי שחזר ויבדיל על הכוס ה"נ כיון שטעה ולא חזר בשומע תפלה יש לו לחזור לראש. ומ"ש לא נזכר עד שהשלים וכו'. פשוט הוא מדלמריין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה משמע דלי לא היה אפשר לאומרה בשומע תפלה היה לריך לחזור אפילו אם סיים תפלתו: כתב הרמ"ך חוזר ומתפלל שנית דוקא ביחיד אבל ציבור אינו חוזר שהרי שומע משלם ציבור וכן נראה מההלכה דקאמר ארזי וארזי ביחיד ולא מוקי ליה צריך לחזור אפילו אם סיים תפלתו: עכ"ל. ואין לתמוה על רבינו שלא כתבו שאין דרכו לכתוב אלא דרכי הגמרא:

י טעה ולא הזכיר יעלה ויבא ב'. שם (דף כ"ט ב') א"ר תנחום א"ר אסי אמר רבי"ל טעה ולא הזכיר ר"ת בעבודה וזכר בהודאה חוזר לעבודה בשם שלום חוזר לעבודה ואם סיים חוזר לראש אמר רב פפא ברביה דרב אחא בר אבא הא דלמרתא אם סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שערך רגליו וז"ל עקר רגליו חוזר לעבודה אמר רב נחמן בר יצחק הא דלמריין עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא בשאין רגליו לומר תחנונים אחר תפלתו אבל רגליו לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה א"ר א"ר נחמן בר יצחק הא דלמריין אם לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא שרגליו לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אינו רגליו לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש ופירש"י תחנונים כגון אלהי נצור לשוני מרע. אבל אינו רגליו הוא סיים תפלתו בקריאה אפילו לא עקר. ופסקו הר"ף והראש"ש ז"ל כלישנא דגמרא דמריין בעינן לא עקר רגליו וגם רגליו לומר תחנונים אלא לאו הכי חוזר וזה דעת רבינו: **יא במה דברים אמורים בחולו של מועד** וכו'. בס"פ תפלת השחר (דף ל"ג.) אמר רב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ר"ת בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין צ"ד מקדשין את החדש בלילה. ומפרש שם בגמרא דל"ש לן בין חדש מלא לחסר דלעולם אין מחזירין בערבית:

יב כל מקום שהיחיד חוזר וכו'. (שם) מניח טעה ולא הזכיר של ר"ת בשחרית אין מחזירין אותו מפני שתפלת המוספין לפניו א"ר יוחנן ונצבור שנו כלומר בש"ל משום טירחא דליצבורא אבל יחיד דבר. גירסא זו היא של הר"ף ושל הראש"ש והיא גירסת רבינו ודלא בגירסת גמרות שבידנו שהיא גירסת רבינו ומפרש דוקא היכא דהשלים תפלתו וצריך לחזור לראש דליכא טירחא דליצבורא אבל כשמזכר קודם שהשלים תפלתו דלית צורך לחזור אלא לעבודה ליכא טורח ציבור בחזרה האי פורמא: ובתב הר"א ז"ל דדוקא בשחרית ומוסף שרגליו להתפלל כאחד הוא דמכנין מתפלל לתפלה אבל לא מחפלת המוסף לתפלת המנחה ומדאשכחן שיהיה תפלת ר"ת שחרית שאינו חוזר ש"ל משמע דבשאר תפלות דינו כמו היחיד:

יג עשרה ימים וכו'. סוף פ"ק דברכות (דף י"ב ב') אמר רבי חנינא כפא משמיה דרב כל השנה כולה רבי מתפלל האל הקדוש מלך אוהב דקדק ומשפט חזן מעשרת ימים שצין ר"ה ויה"כ שמתפלל המלך הקדוש המלך המשפט ור' אלעזר אמר אפילו אמר האל הקדוש יאל מלך הוי עלה אמר רב יוסף האל הקדוש ומלך אוהב דקדק ומשפט ורבה האל המלך הקדוש והמלך המשפט והלכתא כרבה. ופירש"י ש"י ז"ל המלך המשפט כמו מלך המשפט כמו נוטאי הארון בדברית כמו ארון בדברית. וכתב הר"ף ומהאשכחן הכי ש"מ ליחא דלרי אלעזר דלמר יאל אלא לא יאל וכוון שלא יאל צריך לחזור וכו"כ הראש"ש ז"ל:

כתב הראש"ד ש"י מי שאומר שאינו חוזר לראש וכו' וגם זה כמו זה עכ"ל. ואינו אומר שאין לנו לדחוק להוציא לשון לא יאל מפשוטו ולחלוק על הר"ף ורבינו והראש"ש: **יד טעה ולא הזכיר הברכה בחזון הדעת** משלים תפלתו וא"צ לחזור. כך היא הנוסחא האמיתית וכן מלאמי בספר מדויק. וספרים שבידינו כתוב בהם יש מי שמונה שאם מזכר קודם שומע תפלה מבדיל בשומע תפלה ואם מזכר אחר שומע תפלה משלים תפלתו וא"צ לחזור וכן היה גורס הטור בדברי רבינו. וט"ס הוא דלכי איתא (בברכות דף כ"ט.) גשמים כו' והבדלה בחזון הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס וכן מניח נמי התם וכתב ר"ג ז"ל וכוון שהדבר מלי כיום היכא

השנה הראש"ד

* עשרה ימים וכו'. כתב הראש"ד ז"ל ש"י מי שאומר שאינו חוזר לראש ומ"ש בגמרא לא יאל לומר שלא יאל ידי חובת ברכה כחוקה ומלאמי בעינן ק"ש שאמרו הקדוש עם אנשי משמר ועם אנשי עמנו לא יאל מפני שאנשי משמר מקדימין והדבר ידוע שהיו קורין אחר עמוד השחר ובשעת הדחק אדם יואל בה ומאי לא יאל דלמריין אלא שלא יאל כחוקה וגם זה כמו זה עכ"ל:

א ט"ס ס' ק"ו סמ"ג עשין י"ט: ב טור ס' ק"ד סמ"ג עשין י"ט: ג ס"ט ד טור א"ס ס' סמ"ג עשין י"ט: ד טור ס' ק"ה וע"ש מקפ"צ סמ"ג עשין י"ט: ו טור ס' ר"ד סמ"ג עשין ס:

לחם משנה

רגיל אע"פ שאין עקר חוזר לראש. וק"ק דלמה לא כתב דין זה גבי שאלת השנים דאם לא עקר ורגיל חוזר לראש. וי"ל דהוא הדין הוא דכיון שאמרו גבי ר"ח ודאי דה"ה גבי שאלת השנים והכי דייק לשינה שכחב שם שאלת השנים שהשלים כל תפלתו ואמר כל כלומר דאם רגיל לומר תחנונים והשלים אפילו התחנונים אבל אם לא השלים בתחנונים אינו חוזר לראש:

יא אבל ערבית של ר"ח אם לא הזכיר אינו חוזר. (שם דף ל"ג.) טעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין צ"ד מקדשין את החדש [בבליה] אלא ביום אמר (רב) אמימר מתברר מילתיה דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר מה לי חסר מה לי מלא ע"כ. וכתבו התוספות שיש מפרשים דוקא בלילה הראשונה כלומר שמי' בגמרא לא שנה מלא ור"ח שני ימים או חסר ור"ח יום אחד היינו בלילה הראשונה לצד שבלילה הראשונה של ר"ח אפי' כשראש חדש יום אחד אין מחזירין אותו אבל בלילה שנייה כשר"ח שני ימים כבר החדש מקודם ומחזירין אותו. וזו היא הכרעה שהביא רבינו ז"ל במקומו וממה עליו שהוא היפך

מגדל עז

י טעה ולא הזכיר יעלה ויבא עד ר"ח. פרק ב"מ (דף כ"ד) ופרק תפלת השחר (דף כ"ט): **יג עשרה ימים וכו' עד ואמר ציבור:** ס"פ קמא דברכות (בסוף דף י"ג.) כתב הראש"ד ז"ל ש"י מי שאומר שאינו חוזר לראש וכו' וגם זה כמו זה עכ"ל. ואינו אומר אין כפן תפלתו של הכוס רבתי וכו' וכו' כ"י ז"ל בלילות ברכות ספ"ק דברכות וכן הסכים ר"י הזקן בעל המוס"ק ז"ל ועמודי דפוס אחריו עד הר"ם ז"ל מקו"י בס"ה והפירושו על מדותיה להחזיר אפילו בחדש וכו' כמין במקומות שהגו לאומרין בעשרת ימי תשובה דה"ל כמנהג המנוגע שטענו חכמים בברכות שלא יאל וגם צריך לחזור על פי הירושלמי דפ"ק דתרומוה דף ע"פ שהיה בזמנא חולק כמו שכתב הראש"ד ז"ל לא תשו הם לדבריו. ומה שכתב הראש"ד ז"ל ראה מלגון אפי' משמך יו' לי לומר שאינו דומה דהתם ליכא מלגון דפליג לומר יאל דנימא מלגון דאמר לא יאל כלל וגמרי קאמר אבל הכא איכא ר' אלעזר דלמר דלי עבד יאל ואי ק"ד דרב לא יאל כחוקה קאמר אבל דלי עבד יאל היינו ר' אלעזר ומהי יניייה וכוין דפסקי תלמודא דלא כחוקה דר' אלעזר אלא מחזירין כדברי ר"י אלפס ז"ל וכל העומדים בשטמו כד"ן: יד טעה ולא הזכיר הברכה ב' עד לחזור. פרק תפלת השחר (דף כ"ט):

צריך להאריך בדבריו וגם לא כיש מי שכתבו דלא פליגי רב ור' אלעזר אלא בחמך המשפט פקח ב':

מפשת דברי הגמרא ואפשר דפשת גמרא מיושב כדפרישנו: **יב כל** מקום וכו'. חזן משמיה של ראש חדש. (שם) טעה ולא הזכיר בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין ע"כ זו היא גירסת רבינו ז"ל. ובגירסת הגמרא כתוב ג"כ בערבית אין מחזירין במוספין אין מחזירין אותו וכו' ורבינו אינו גורס אלא כמ"ש:

יג עשרה ימים וכו'. ספ"ק דברכות (דף י"ב ב') כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש וכו'. חזן משמיה ימים שצין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט ור"א אומר אפילו אמר האל הקדוש יאל ודקדק רבינו ז"ל דלכך לא יאל אפי' דביעבד. אבל הראש"ד ז"ל בהשגות סובר דלפילי לרב יאל דביעבד ומ"ש ר"א יאל י"ח ברכה כחוקה מכלל דלכך לא יאל ידי חובת ברכה כחוקה:

יד טעה ולא הזכיר וכו'. ב' תפלת השחר (דף כ"ט.) צרייתה הבדלה בחזון הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס. ומשמע לי שמי שהורה דיכול לאומרה בשומע תפלה [מפרש] דמה שכתב בצרייתה מפני שיכול לאומרה על הכוס ולא קאמר

הנהגות מיימוניות

ט [א] אלא אידי ואידי ביחיד וכו' וכתבו התוספות אבל בציבור אפילו אדכר בחר שומע תפלה אינו חוזר דהדר שומע לה משליח ציבור: [ט] אבל ה"ד יוסף פסק בשם רבינו הגנאל שחוזר לשומע תפלה וכן בירושלמי ור"י נתפסק אם תלמוד שלנו חולק עליו ע"כ: **י** [א] פסקו בה"ג ובשאלות דב"ל היכא דשעה ולא הזכיר דבר שחייב לחזור כדי להזכיר יכוין דעתו לתפלתו של שליה צבור מתחלה ועד סוף ויוצא בו ידי חובתו ואע"פ שבקי הוא בדאמר רשב"י ר"ה בשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי ע"ש בתוספות עד כאן: [ב] בלשון אחרון איכא דאמרי אמר רב חנן בר רב יצחק ע"ש **יב** [ג] וכן כתב בס"ה ולשוננו בדברי הירושלמי דלעיל בהלכה ב' עד כאן: [מ] וכן מציאתי בתשובות רש"י דהא דאמר תלמודא אין מחזירין אותו היינו דוקא בשמים תפלתו כי ההוא דקא' עלה ר' חייא צ"ל והדר צ"ל אבל אי ליכא טירחא דציבורא כגון שלא סיים תפלתו חוזר לעבודה ע"כ: **יג** [א] ברב דסוף פ"ק ודלא כר' אלעזר דאמר יצא וכן פסק ר"י אלפס וכן עיקר ע"ש בתוספות וכן פסק בספר הנוצות ולשון העמוד וכן פסק מורי רבינו ודלא כרבינו אבי"ה שכתב ה"ל דאין חוזר ולא פליגי רב ור' אלעזר אלא לבתחלה וכו' ואין צורך להאריך בדבריו וגם לא כיש מי שכתבו דלא פליגי רב ור' אלעזר אלא בחמך המשפט פקח ב':

ובו

106

פרק תפלת השחר

שנים. ויש מפרשים דדוקא מנחה, וכן נמי טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שנים, וכן בשטעה בשל ערבית מתפלל בשחרית שנים ולעולם משלים הוא בתפלה הסמוכה לה, אבל טעה ולא התפלל שחרית אינו מתפלל ערבית שנים, וכן טעה מנחה לא יתפלל בשחרית שנים⁴. ויש מפרשים⁵ דהוא הדין והוא הטעם, וכן נראה. ומיהו דוקא בזמן תפלה, לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עסוק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלותיו⁶, אבל שלא בזמן תפלה לא⁷. שאם לא כן מאי

איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית שנים. ודוקא מנחה קמבעיא ליה, אבל תפלת המוספין פשיטא ליה דאינו משלימה בערב¹, דכיון שהוא מזכיר קרבן מוסף עבר יומו הוא², ועוד דלא שייך הקרבן בלילה והאיך הוא מזכירו. ועוד נראה לי טעם דכל תפלה שהיא נוספת מחמת מאורע היום אין ראוי להשלימה ביום אחר שכבר עבר מאורע היום, אבל שאר התפלות כיון שהן ראויות בכל יום יש להן תשלומין ביום אחר³. ואסיקנא טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית

בתורת נדבה ומחדש בה דבר, הרשות בידו ונכון לעשות כן, וכ"פ השו"ע שם סעיף ח ועיין לקמן הערה 12 בשם הב"ח. 5 כ"כ תר"י בשם י"מ (וכתבו שאפילו לא התפלל תפלות הרבה יש להם תשלומים) וכ"כ הראב"ד בהשגות על הרמב"ם בהלכות תפילה שם, וכ"כ הגהות מיימוניות שם אות כ בשם רבינו שמחה וכ"כ המאירי בשם גדולי המפרשים. ועיין במשנ"ב סי' קח סק"ט בשם הפמ"ג שהזכיר שיטה זו. 6 דעת תר"י דלשיטה זו אפשר להשלים תפילות הרבה (עיין הערה 5) ולכן מי שהיה תפוס או חולה, כשיצא מבית האסורין או כשנתרפא יתפלל כל התפילות שהפסיד. וכ"כ הב"י בסי' קח בשם רבינו. ואף שרבינו לא כתב שיכול להשלים הרבה תפלות, מ"מ אפשר לדייק כן מדבריו כאן שכתב ב"תפילותיו", ומשמע אפילו כמה תפילות. 7 בפירוש דברי רבינו כאן נאמרו שני דרכים. א. הב"י בסי' פט הבין שיש זמן שאינו זמן תפילה, והכוונה מחצות היום עד זמן מנחה שאינו זמן תפלת שחרית כלל (ולכן סובר שמי שלא התפלל שחרית, אף שעברו ד' שעות ויכול להתפלל עד חצות, אבל לאחר חצות לא יתפלל, וכן פסק בשו"ע שם סעיף א וכן פסק שם הרמ"א). וכתב הפמ"ג בסי' קח במשנ"ב סק"ג שאם לא התפלל ערבית ישלים בשחרית רק עד ד' שעות של היום שהוא זמן תפילה לשחרית. ועיין במשנ"ב סי' קח סקט"ו שיש אומרים אם שכח להתפלל

1 כ"כ גם תוס' בד"ה איבעיא, הרא"ש בסי' ב בשם רשב"ם, תר"י בשם רבני צרפת וכן פסק השו"ע בסי' קח סעיף ו. והמאירי הביא שיטת י"א שיכול להשלים מוסף בערבית. 2 טעם זה כתבו גם התוס' והרא"ש וכ"כ רבינו בתשובותיו ח"א סי' תמז. וכתב המאירי שאע"פ שתפלת מנחה משלים בערב ואין אומרים עבר יומו, כיון שאברים ופדרים שמתעכלים כל הלילה, מקרבן היום שעבר הם. והט"ז בסי' קח סק"ד הקשה על רבינו מדוע כתב: "דכיון שהוא מזכיר מוסף" וכו' הרי אם היה משלים מוסף בערבית היה מתפלל ערבית שנים כמו בכל תפלת השלמה, ולא היה מתפלל מוסף בהשלמה, עיין בתירוצו. 3 המאירי הקשה על טעם זה מדוע משלים מנחה של שבת במוצאי שבת, אמנם רבינו בתשובה הנ"ל ביאר דתפלת מנחה ראויה בכל יום ולא רק בשבת לכן יש לה תשלומין במוצאי שבת. ועיין לקמן כו, ב בדברי רבינו שם. ובספר זרע יעקב כתב שמדברי רבינו כאן משמע שמי שנאנס ולא התפלל נעילה ביוה"כ שאין לו תשלומין בערבית. וכבר הסתפק בזה בפמ"ג סי' קח במשנ"ב סק"ה ד"ה שאלה. 4 כ"כ תוס' בד"ה טעה, הרא"ש בסי' ב בשם רשב"ם, הרמב"ם פרק ג מהלכות תפילה הלכה י, המאירי בשם גדולי המחברים, הרא"ה, הטור בסי' קח בשם בה"ג, וכ"פ השו"ע בסי' קח סעיף ד. (ובדעת התוס' עיין משנ"ב הפנ"י), וכתבו תר"י שאם ירצה להתפלל אותה

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

חידושי הרשב"א >מוה"ק< - ברכות בן אדרת, שלמה בן אברהם (רשב"א) עמוד מס: 94 הודפס ע"י אוצר החכמה

הוא משכחי לה פירוקא. והלכך קיי"ל כי האי וכי האי, הדא בדוכתא והדא בדוכתא וכ"כ רבי' האי גאון ז"ל¹⁴. ואיכא למימר דהוי טעמא דכיון דאבדיל בשניה גלי דעתיה דראשונה צלי אדעתא דתשלומין ושניה משום חובתו ולא אבעי ליה לאקדומי תשלומין לשל חובת היום, והלכך שניה עלתה לו משום חובתו, אלא שצריך לחזור ולהתפלל שלישית משום תשלומין ורואין את הראשונה כמי שאינה כדי שלא תקדם של תשלומין לשל חובת היום¹⁵. ומיהו אם לא הבדיל באחת מהן או שהבדיל בשתייהן אין מחזירין אותו, דהא לא גלי דעתיה דראשונה לא תהא משום חובתו, דשמא אע"פ שלא הבדיל בה טועה היה ואין מחזירין אותו. וכן כשהבדיל אף בשניה אפשר דטעה בשניה ושלא מדעת הבדיל בה, וכ"כ הגאון ז"ל¹⁶.

וכתבו בתוספות¹⁷ שאם שכח במנחה בראש חדש שלא הזכיר בה של ראש חדש אינו חוזר ומתפלל ערבית שמים, דמה ירויח בחזרתו שאף בתשלומין אינו מזכיר של ראש חדש¹⁸. והוא הדין למי שהתפלל במנחה בשבת י"ח

מתפלל ערבית שמים ומתפלל מנחה שמים דקאמר, לימא⁸ טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות חוזר ומתפלל לאחר חצות, אי נמי טעה ולא התפלל מנחה חוזר ומשלימה כל הלילה הוה ליה למימר.

דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני שכח⁹. ומיהו נראה מדברי רב האי גאון ז"ל¹⁰ דלא יוכל לתקון ליתן לו שכר תפלה ממצוה¹¹, אבל מ"מ אלו רצה לחזור ולהתפלל בערבית שמים לתשלומי מנחה שבטל רשאי ושכר תפלת רחמי אית' ליה¹². וזה לשון הגאון ז"ל בטל מעות שאין יכול לתקון הוא ולית ליה אלא שכר רחמי דרשות בעלמא, אבל שכר תפלה ממצוה לית ליה.

[כו, ב] ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו. והכין קיי"ל¹³. ואע"ג דאקשינן עלה מדתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו וסלקא בקשיא, כיון דלא סלקא בתיובתא לא מדחיא מחמת כך, דדילמא אי אשגחו בה

גם ברא"ש סי' ב, וכ"כ רבינו לקמן כט, א בד"ה מתקין בשם רב האי גאון וכ"כ רבינו חננאל כאן: ואע"ג דעלתה ליה בקושיא לא אדחי כלל. וכ"כ הרשב"ם בב"ב נב, ב ד"ה קשיא בשם ר"ח. וכ"כ הרשב"ם בב"ב קכו, א ד"ה קשיא (ועי"ש בפלפולא חריפתא על הרא"ש פרק שמיני סי' טז אות ר שהקשה על רשב"ם שברך נב, ב דחה דברי רבינו חננאל וכדף קכו, א כתב כמותו). וכ"כ רש"י בסנהדרין עב, א ד"ה קשיא וק"ב, א ד"ה קשיא, והובאו הדברים גם בביאור הלכה סי' ריט סעיף ג בד"ה ותרי. 15 כ"כ גם הרי"ף, ועיין במעדני יו"ט אות ת שביאר הטעמים לזה. 16 כל דבריו הובאו ברא"ש, וכ"כ גם הרמב"ם שם וכ"כ בהגהות הב"ח ובצל"ח בדעת רש"י בד"ה שניה. 17 בד"ה טעה וכ"כ הרא"ש בסי' ב והמאירי. 18 כתב המג"א סי' קח סקט"ז שאם בלילה הוא גם ראש חודש לכו"ע יתפלל, דהא ירויח שיאמר יעלה ויבא, ועיין בצל"ח כאן שהביא מספר בנין אריאל שהקשה על מג"א, ועיין בדבריו (והובאו הדברים בהגהות רעק"א לשו"ע על המג"א שם). ובשו"ת הר צבי אור"ח ח"א סי' נד כתב בשם רבינו חיים הלוי (והו"ד גם בכתבי הגר"ח) שמי שהתפלל מנחה בערב שבת ושכח ולא הזכיר טל ומטר ונזכר כליל שבת, בזה כו"ע מודו שצריך להתפלל ערבית שמים, אע"פ שבתפלת ערבית של ליל שבת לא מזכיר טל ומטר. כיון שאם לא הזכיר

מנחה, כשמשלים בערבית יכול להשלים עד זמן חצות שהוא זמן הראוי לערבית לכתחילה. ב. הב"ח בסימן פט, הט"ז שם סק"א, פר"ח בסי' קח סק"ג והגהות רעק"א לשו"ע סי' קח סעיף ג ביארו דברי רבינו שאם לא התפלל שחרית, כשיגיע זמן מנחה יתפלל תפלת מנחה ואח"כ מיד לתשלומים, ושניהם יחד זה אחר זה וכ"כ בדברי חמודות על הרא"ש כאן אות ה דלפי דברי רבינו אם לא התפלל שחרית והתפלל מנחה והלך לו, שוב אין לו ענין להשלים, ועיין במשנ"ב סי' קח סקט"ו. וע"ע בנחלת דוד כאן מש"כ בביאור דברי רבינו. 8 כ"ה בנדרפס. אבל בכת"י איתא: לימא טעה ולא התפלל מנחה חוזר ומשלימה בלילה, ואי נמי טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות חוזר ומתפלל לאחר חצות. 9 לפנינו: טעה. 10 הו"ד ברא"ש סי' ב ובתוס' הרא"ש. ועיין ארצה"ג חה"פ עמ' 33. 11 בתוס' הרא"ש שהביא לשון הגאון איתא: תפלת מצוה. 12 עיין פנ"י בביאור דברי הגאון. וכתב הב"י בסי' קח שאם רצה לחזור ולהתפלל יכול אע"פ שאינו מחדש בה דבר וכן פסק בשו"ע שם סעיף ז. והב"ח הקשה מדברי תר"י (עיין לעיל הערה 4) דבהחסיר שתי תפלות ורוצה להשלים יכול להשלים בתורת נדבה וצריך לחדש וכאן הדין שאין צריך לחדש. 13 כ"פ גם הרי"ף, הרא"ש בסי' ב, רמב"ם פרק י מהלכות תפילה הלכה טו והשו"ע בסי' קח סעיף י. 14 הו"ד

המנחה עד הערב תו לית לן לצלויי של ערב עד דיתפני יומא כרבנן²¹. ורבי ורב וכל הני דצלו של שבת בערב שבת כר' יהודה סבירא להו ולא מאחרו תפלת המנחה לעולם מפלג המנחה ולעיל²². ומיהו תפלה בלחוד הוא דהוו מצלו ולצורך שעה למצוה, אבל ק"ש לא הוו קרו עד צאת הכוכבים²³, ומשום צורך מצוה הוא שלא היו חוששין לסמוך גאולה לתפלה²⁴.

[כז, ב] שאני התם משום טרח צבור²⁵. ודוקא לענין תפלה הוא שאין צריך לחזור ולהתפלל משום דאיכא טירחא דציבורא²⁶, אבל לענין מלאכה עושין הן כיחיד, דקבלה בטעות הוא ואינה קבלה לא ליחיד ולא לצבור²⁷. הא דאמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס. מיד קאמר ואפילו קודם שתחשך²⁸. וכן הא דאמר רב

ברכות ולא הזכיר של שבת. ודבר ברור הוא דהא טעה ולא התפלל במנחה בשבת קאמר כלומר שלא התפלל כלל, הא התפלל אע"פ שלא הזכיר של שבת לא. וטעמא דידהו טעמא דמסתבר הוא כיון שהוא מתפלל בתשלומין שתיים של חול¹⁹.

[כז, א] השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד. וכתב הגאון ז"ל²⁰ דמאן דמקדים ומצלי מפלג המנחה ולמעלה תפלת הערב כר' יהודה, תו לא מצי לצלויי מנחה אלא עד פלג המנחה כר' יהודה. דאם איתא לדר' יהודה ליתא לדרבנן ואי איתא לדרבנן ליתא לדר' יהודה, והלכך אי צלי תפלת המנחה עד הערב תו לא מצי לאקדומי ולצלויי תפלת הערב בפלג המנחה, ולא יהא עושה פעם כר' יהודה ופעם כרבנן. ומינה אנן דנהיגין לצלויי תפלת

במנחה טל ומטר, הוי משנה ממטבע הברכה ונחשב שלא התפלל כלל. והוא נחלק עליו וכתב שמדברי המג"א משמע דבכה"ג לא יתפלל להשלים כליל שבת. וכן משמע מלשון המשנ"ב שם בסקל"ה. וע"ע בקהלות יעקב לברכות סי' יב. 19 ובשם הרי"ף כתבו התוס' דאפילו היכא שאינו מרויח כלום צריך להתפלל פעם אחת וכ"כ תר"י והרא"ש בשם חכמי פרוכניציא והמאירי בשם יש חולקים. וביארו דכיון שלא יצאו ידי חובתו בזו התפילה הוי ליה כאילו לא התפלל וצריך להתפלל שתיים לערב. וכתבו תר"י והרא"ש שהנכון לצאת מן הספק שיתפלל אותה לערב בתורת נדבה ואין צריך לחדש בה דבר, דכיון שמתפלל אותה על דרך הספק, אין לך חדוש גדול מזה, וכ"פ הטור בסי' קח ובסי' רצב והשו"ע בסי' קח סעיף יא. ועי"ש במשנ"ב סקל"ו שכתב דלפי זה אם שכח יעלה ויבא בראש חודש שחל ביום שישי, שלא יתפלל ערבית של שבת שתיים, דבשבת אין תפלת נדבה. 20 הו"ד גם ברא"ש סי' ד ובמאירי (בשם הגאונים). 21 דעת רבנו, וכן דעת תר"י. רא"ש וכ"פ הטור והשו"ע בסימן רלג סעיף א שהנהגה כרבנן להתפלל מנחה עד הערב לא יכול אף פעם להקדים ערבית לפני הלילה. ודעת הרא"ה, המאירי והמרדכי בסימן פט שדין זה הוא רק באותו יום, אבל ביום אחד לנהוג כרבנן וביום אחר כר' יהודה אין איסור. ודעת ר"ת בתחלת המסכת (עיין בדברי רבינו שם ובהערה 31 שם וכ"כ הב"י בסימן רלג בדעתו) שאפילו באותו יום אין איסור. 22 כ"כ גם התוס' בד"ה דרב, וכ"כ הטור בסי' רצב בשם רי"צ גיאות ועיין במג"א סי' רסז סק"א שהביא דעות ראשונים

שאף מי שכל השבוע נוהג כרבנן, בערב שבת יכול להקדים ולהתפלל ערבית מפלג המנחה, אלא שבאותו יום יקפיד להתפלל מנחה לפני פלג המנחה ועי"ש במשנ"ב סק"ג וע"ע בפנ"י כאן. 23 כ"כ גם המאירי כאן. והאריך בזה רבינו בתחלת המסכת. 24 כ"כ גם הראב"ד בהשגות על הרמב"ם פ"ג מתפילה הלכה ז דאין ראוי להתפלל ערבית לפני הלילה אלא לצורך כי צריך לסמוך גאולה לתפילה. ועיין בדברי רבינו בתחלת המסכת ובהערה 45 שם. 25 בכי"מ הגירסא: התם טורח ציבור שאני. ולפנינו: שאני ציבור דלא מטרחנין להו. 26 עיין בב"י סי' רסג שהביא דברי רבינו. 27 כ"כ גם תוס' בד"ה שאני (כפי שביארו מהרש"א כאן וביאור הגר"א סי' רסג סעיף יד), הרא"ש בסי' ו, תר"י בשם רבינו משה ב"ר יוסף נרבוני ז"ל, בעל המאור, הרא"ה, המאירי בשם גדולי המחברים וגדולי המפרשים וכן פסק השו"ע בסי' רסג סעיף יד. ומהרש"ל בחכמת שלמה כתב בדעת התוס' שחולק על רבינו והרא"ש וסובר שהציבור יהי' אסור בעשיית מלאכה, וכ"כ גם בשלטה"ג בשם ריא"ז, וכ"כ המאירי בשם יש חולקים דכיון שאין חוזרים להתפלל אסורים במלאכה. ועיין בהגהות אשל אברהם לשו"ע שם שהביא שהאליה רבה ועוד פוסקים פסקו כן. 28 כ"כ רבינו גם לקמן נא, ב ד"ה וכבר, וכ"כ הרמב"ם פרק כט מהלכות שבת הלכה יא וכן פסק השו"ע סי' רסז סעיף ב. ועיין ט"ז סי' רעא סק"א שהביא דברי רבינו ודייק מדבריו שאם קבל שבת מבעוד יום שיש מצוה להקדים ולקדש מבעוד יום ועיין ביאור הלכה שם סעיף א. ועיין מגן אברהם סי' רסז סק"א שהקשה איך קידוש

האומר רשות. ופסקו הגאונים ז"ל³⁶ דהלכה כמ"ד רשות, דתפלה כאיסורי נינהו וקיימא לן כרב באיסורי³⁷. ועוד דתפלה דרבנן ובשל סופרים הלך אחר המיקל³⁸. וכתב גאון ז"ל³⁹ דאי צלי לה חדא זימנא שויא עליה כחובה ונוהג בה כל מילי דתפלת חובה⁴⁰. דהא רב דאמר רשות קאמרי' בשילהי פרקין⁴¹ אמר רב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החדש אלא ביום, ואיכא למידק מינה טעמא דאין מקדשין אלא ביום, הא לאו הכי מחזירין אותו⁴². ושבתות וימים טובים נמי מחזירין אותו כתפלת חובה. ועוד דהא דאמר

תחליפא אמר רב²⁹ מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס, מיד קאמר ולומר שבהבדלה זו מותר לו לעשות מלאכה בערב ומותר לו לאכול. וכן בקידוש של כוס זה מותר לו לאכול בשבת³⁰. וכן הסכים רב האי גאון ז"ל³¹ וכן הראב"ד ז"ל. אע"פ שיש מקצת מן הגאונים ז"ל³² שאומרים שאינו אומר קידוש ולא הבדלה עד הערב³³, ואין לו טעם והראשון עיקר.

תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ורבי יהושע אומר רשות, אמר שמואל³⁴ הלכה כדברי האומר חובה ורב³⁵ אמר הלכה כדברי

דאורייתא

דבריו דכיון שנהגו כל ישראל כרבנן שאין מתפללין ערבית אלא משחשכה, א"כ אין להתפלל של שבת בערב שבת ואין לקדש ולהבדיל אלא בכניסת היום ויציאתו. והפני יהושע כתב בהסבר שיטה זו דתפילה שהיא דרבנן וכ"ש תפלת ערבית דהוי רשות, משום הכי הקיל להתפלל מבעוד יום, מה שא"כ לענין קידוש היום דהוי דאורייתא. ³⁴ לפנינו: אביי. ובכ"מ הגירסא: והלכה כדברי האומר חובה ולפ"ז שמואל הוא שפסק חובה וזה כדברי רבינו. ³⁵ כ"ה בגמ' יומא פז, ב וכו' בגליון הגמ' כאן בשם ס"א, וכו' גירסת התוס' כאן ולעיל כו, א בד"ה טעה ולעיל ד, ב ד"ה דאמר. וכו' הגירסא בכ"מ ולפנינו: ורבא. ³⁶ עיין ארצה ג' חה"ת עמ' 67, ודברי הגאונים הובאו גם בחי' הריטב"א. וכ"פ התוס' כאן בד"ה והלכתא, רמב"ם פרק א מהלכות תפילה הלכה ו פרק ג שם הלכה ו פרק ט שם הלכה ט. והריטב"א כתב שההלכה כמ"ד חובה. ³⁷ עיין בכורות מט, ב (וזה לגירסת רבינו, עיין הערה 35). ³⁸ עבודה זרה ז, א. וכתב רבינו בתשובה ח"ד סי' קה דהאידינא נהוג עלמא לשווייה חובה, וכ"כ הרי"ף, הרא"ש והמאירי כאן והרמב"ם בפרק א מהלכות תפילה הלכה ו. וכתב הרשב"ץ מיהו לאו חובה ממש שהרי אנו מקילים שאין ש"ץ מחזיר תפלתו, וכן מקילים שלא לסמוך גאולה לתפילה. ועיין פרק ראשון הערה 135. ³⁹ הוא דעת בה"ג, והו"ד גם בתוס' ביומא פז, ב בד"ה והאמר, תוס' בחגיגה ט, ב ד"ה או, ברא"ש כאן סי' ב, בתר"י (יח, א בדפי הרי"ף ד"ה גמ'), וכ"כ הרי"ף כאן. ⁴⁰ מלשון רבינו בתשובה ח"א סי' קפג וסי' רלו וח"ד סי' קה משמע שאם התפלל פעם אחת כבר הוי עליה חובה לעולם. אמנם הרא"ה כתב דשויא עליה חובה "כלומר להאי שעתא" ועיין גם בפנ"י כאן בד"ה עמד רבי יהושע. ⁴¹ לקמן ל, ב. ⁴² כן הקשו גם תוס' לעיל כו, א.

מבעוד יום מועיל לקידוש של שבת דהוי דאורייתא, ועיין בהגהות רעק"א לשו"ע סי' קפו, ובמנחת חינוך מצוה שו. ובקובץ שעורים ח"ב סי' ל כתב שמלשון הרמב"ם משמע שאין חובת קידוש דווקא בשבת, אלא סמוך לכניסתו וסמוך ליציאתו, ועיין מנחת שלמה ח"א סי' ג, ולקמן הערה 33 בשם הפני יהושע. ²⁹ לפנינו: רב יהודה אמר שמואל. וברא"ש (וכ"ה בכ"מ): דאמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל. ³⁰ מלשון רבינו משמע דאע"פ שמקדש מבעוד יום, מ"מ מותר לו לאכול רק בשבת. וכן דייק הפר"ח בסי' תעב סק"א מדברי רבינו. (וכן מש"כ רבינו לעיל שמי שהבדיל בשבת יכול לאכול בערב, וכ"כ המ"מ בפרק כט מהלכות שבת הלכה יא, אמנם המשנ"ב בסי' רצט סקכ"ב כתב שמי שהתפלל ערבית בשבת לאחר פלג המנחה ועשה הבדלה מותר לאכול ולשתות לפני הלילה. אלא דצ"ע הרי צריך שיהי' קידוש במקום סעודה, וכ"כ האו"ז בהלכות ערב שבת סי' יד דמקדש מבעוד יום ואוכל מבעוד יום כדי שיהי' קידוש במקום סעודה. וכ"כ הב"י בסי' רסז בשם מהר"י אבוהב וכן דייק הב"י מדברי הרא"ש כאן סי' ו וכ"פ השו"ע בסי' רסז סעיף ב והט"ז בסי' רעא סק"א שאפשר לאכול מבעוד יום (ונראה שהט"ז דייק כן מדברי רבינו עיין לעיל הערה 28 ובביאור הלכה שם). והנה המג"א בסי' רסז סק"א הביא דעת השל"ה שאע"פ שמקדש מבעוד יום ואוכל, צריך לאכול כזית בלילה לקיים ג סעודות בשבת (ובמשנ"ב סק"ה כתב דלכתחילה נכון לחוש לדבריו), וא"כ אפשר שזו כוונת רבינו שכתב "לאכול בשבת", שאע"פ שמקדש ואוכל מיד, מ"מ צריך לאכול גם בשבת. ³¹ כ"כ ב"י בסי' רסז בשם ספר אהל מועד שהביא שכן דעת הגאון. ועיין באו"ז הלכות ערב שבת סוף סי' יד. ³² כ"כ הטור בסי' רצג בשם רי"ץ גיאות, והביאו הב"י בסוף סי' רסז. ³³ הרי"ץ גיאות כתב בהסבר

הכין, משום דבעי לתרוצה כמאי דסליק אדעתיה דמקשה דלמ"ד רשות לא בעי פטורא דרשות גמור הוא ואוקמה כמ"ד חובה ודלא כסברא דירושלמי דהכא. ואלא מיהו אכתי קשיא דאי איתא דכי צלי לה חדא זימנא שויא אנפשיה כחובה, מאי קא קשיא ליה, דהא נהוג עלמא לצלויה והויא לה כחובה. ואיכא למימר דבהא נמי טעי בדרב דרב חובה משוי ליה מכי צלי לה חדא זימנא והווי מצי לשנויי הכין, אלא דלרווחא דמילתא קא משני ליה כדסברא דקא סלקא דעתיה. ובתוספות⁵⁰ אמרו דאפי' למ"ד רשות, בכדי לא מבטלינן ליה. והיינו דרב דאמר אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החדש אלא ביום, דמשמע הא לאו הכין מחזירין אותו. והיינו נמי דר' יוחנן דאמר טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שנים. וההיא דיומא דפריך והאמר רב תפלת ערבית רשות ולמה ליה פטורא, דמשמע דלמ"ד רשות פטור לגמרי, איכא למימר דהתם נמי לאו בחנם מבטל ליה אלא משום טירחא דאריכות תענית והשתא אתי שפיר ההיא דשבת.

[כח, א] ת"ר היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין⁵¹ מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוספין. יש לפרשה כפשוטה בשהיו שתיהן לפניו, כלומר שהיה בדעתו להתפלל עכשיו שתיהן. ואם לא היה בדעתו להתפלל תפלת המנחה עד דמדומי חמה מתפלל של מוספין לבדה, דלמה יתחייב להקדים ולהתפלל תפלת המנחה מחמת תפלת המוספין, וכן נ"ל שראיתיה משמן של ראשונים⁵². אבל בתוספות⁵³ לא פירשו כן עד שהוצרכו לומר דעכשיו שמאחרין בתפלת יוצר ביום הכיפורים עד לאחר שש שעות ומחצה שיש מן הדין להקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין, ולא

ר' יוחנן⁴³ טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שנים ליכא מאן דפליג עליה. וכתב עוד הגאון ז"ל דאפילו מ"ד רשות לאו רשות גמור קאמר, אלא לאפוקי דלאו חובה הוא, אבל מצוה ודאי איכא כיון דתקנוה רבנן⁴⁴. ולר' יהושע בן לוי תקנוה כנגד אברים ופדרים ולרבי יוסי ברבי חנינא יעקב תקנה וכדאיתא לעיל⁴⁵. ואמרי' נמי בפ' יציאות השבת גמ' לא ישב אדם לפני הספר⁴⁶, אמר זעירי⁴⁷ הני חברין בבלאי למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא המיניה לא מטרחינן ליה, דאלמא אפי' למ"ד רשות, אי לא שרי המיניה מטרחינן ליה. ומיהו קשה דאי מצוה עליה לצלויה ומיד שוייה אנפשיה כחובה, א"כ ההיא דשבת לא מתוקמא אלא בזימנא קמייתא דבעי לצלויה. ועוד דאמרי' בפ' יוה"כ⁴⁸ אמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערבית, ופריך והא אמר רב תפלת ערבית רשות ולמה ליה פטורא, ומשני לדברי האומר חובה קאמר. ואם איתא, למה ליה לדחוקה ולאוקמא כמ"ד חובה, הא מצי לאוקומה כדעתיה דרב גופיה דאי צלי לה חדא זימנא הא שוי אנפשיה כחובה ולוקמה בהכין. ואפילו בגברא דלא צלי ליה מ"מ מצוה איכא, והשתא תפלת נעילה פטר ליה מההיא מצוה. ויש לי לומר דאין הכי נמי ואדרבה למ"ד תפלת ערבית רשות שייכא הא דרב טפי, דאי למאן דאמר חובה אמאי פטר ליה תפלת נעילה, אבל השתא דתפלת ערבית רשות כעין מצוה אתיא תפלת נעילה ופטר לה.

וה"נ איתא בירושלמי בפירקין דגרסי' התם⁴⁹ אמר רבי יעקב בר אחא תני תמן תפלת הערב מהו רבן גמליאל אומר חובה רבי יהושע אומר רשות, אמר רבי חנינא אתיאן אילין פלוגתא כאילין פלוגתא מה דמר חובה אין נעילה פוטרת של ערב. והא דלא מתרץ לה התם

ט, ב בד"ה הא, יומא פז, ב ד"ה והאמר, חגיגה ט, ב ד"ה או. 51 כגירסת כ"מ. ולפנינו: מוסף. 52 בנדפס: גאונים. כ"ה דעת ר"י בתוס' ד"ה הלכה, תר"י, רא"ש בשם י"מ, הריטב"א כאן ובמגילה כ, ב ד"ה ולתפלת והיא הדעה השניה בשו"ע סי' רפו סעיף ד. 53 בד"ה הלכה, והיא הדעה הראשונה בשו"ע

43 לעיל כו, א. 44 כ"כ גם הרא"ש שם, הרי"ף ותר"י שם. 45 כו, ב. וכן הוכיחו התוס' בשבת שם. 46 שבת ט, ב. 47 כגירסת כ"מ בשבת שם, ועיין דק"ס שם שהוכיח שהיא הגירסא האמיתית. ולפנינו שם: אביי. 48 יומא פז, ב. 49 סוף הלכה א. 50 לעיל כו, א ד"ה טעה, שבת

והוא ז"ל פי' דאפי' טעימא שיש בה כדי לסעוד את הלב כי הא דרב אויא⁵⁹. ולא כר' יהושע בן לוי. והני מילי להפסיק שאם התחיל אינו מפסיק⁶⁰, אבל לכתחלה אסור כדאיתא בפ"ק דשבת⁶¹.

עד שיראה⁶² איסור כנגד לבו. פי' רבי' האיי גאון ז"ל⁶³ שיכוף את ראשו כאגמון שאז רואה איסור שהוא מונח בארץ כנגד לבו⁶⁴, ולא שיחצה קומתו לשני חלקים ויכופינה כשהיא מוצבת, וסימן לדבר הלכוף כאגמון ראשו⁶⁵, דשמעת מינה דזהו מנהג כריעה וכשכופף צוארו ושוחה כמעט עד שיראה איסור שבארץ כנגד לבו נראה כפיפת אגמון. לשנה אחרת שכחה. קשיא לי דמהכא משמע שלא היה רגיל לאמרה, שאלו כן מאי קאמר לשנה אחרת שכחה⁶⁶.

[כט, א] טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו. פי' בשיודע לחזור למקום שטעה, הא לאו הכין מעבירין אחר תחתיו⁶⁷. כדתנן בפרק אין עומדין טעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה⁶⁸.

מתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל הבינונו ה' אלהינו המבדיל בין קודש לחול קשיא. וכתב הגאון רבי' האיי ז"ל דאע"ג דסלקא

דבר עמא הכין, ולפי פי' ראשון אתי שפיר⁵⁴. ומ"מ מסתברא שאלו עבר והקדים תפלת המוספין לתפלת המנחה ואפי' במקום שיש לו להתפלל תפלת המנחה תחלה יצא ואינו צריך לחזור עוד ולהתפלל של מוספין שניה⁵⁵. ולא דמי לההיא דאמרינן לעיל⁵⁶ הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו, כלומר לפי שהקדים תפלת התשלומין לתפלת החובה, דשאני התם לפי שאינו בדין שיקדים תפלת התשלומין שכבר עבר זמנה לתפלת החובה שהיא בזמנה, אבל מוספין כל שעתא ושעתא זמנה הוא דהא תפלת המוספין כל היום, אלא דלכתחלה כיון דתפלת המנחה תדירה והגיע זמנה צריך להקדימה, הא אם עבר והקדים של מוספין יצא. וגדולה מזו נראה מן התוספתא⁵⁷ דאפילו הקדים של מוספין לשל שחר יצא, דהא קיי"ל דתפלות כנגד תמידין תקנום וקתני בתוספתא המתפלל תפלת המוספין=בין משקרב תמיד של שחר בין שלא קרב תמיד של שחר יצא⁵⁸.

[כח, ב] ולית הלכתא כרב הונא. פי' אלא מותר לטעום קודם תפלת המוספין. וכתב הראב"ד ז"ל די"א דוקא טעימה ולא אכילה.

62 כגירסת כ"מ, ולפינו: כדי שיראה, ועיין דק"ס. 63 הו"ד גם בחדושי הריטב"א כאן, ברא"ש פרק חמישי סי' כב (ועיין גם ברא"ש פרק ראשון סי' טו), בתר"י סוף פרק חמישי (דף כד, א בדפי הרי"ף בד"ה עד), בטור סי' קיג וכן פירש המאירי. 64 פירוש זה לא כרש"י בד"ה כאיסור. 65 ישעיה נח, ה. 66 בפירוש הרשב"ץ הביא קושיית רבינו וכתב על זה: ונראה לי ששמואל הקטן תורתו אומנתו היתה כרשב"י דאמרינן פ"ק דשבת (יא, א) שאין מפסיקין לתפילה, ויש ספרים שגורסין לשנה אחרת ירד ושכחה, ולהאי גירסא לק"מ, לשנה אחרת ירד לפני התיבה פעם אחרת ונזדמן לו באותה שעה ששכחה ומפני אימת הציבור השקיף בה שתים ושלש שעות עד שנזכר אליה. 67 כ"כ גם הריטב"א בתירוצו השני והמאירי, וכתב הב"י בסי' קכו שכ"ה דעת הרמב"ם בפרק י מהלכות תפילה הלכה ג. 68 לקמן לד, א. בתר"י והרא"ה תירצו שמה שאמרו העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו זה לפי שעה, אבל כאן הנידון לסלק אותו מלהיות ש"ץ, וכ"כ הריטב"א בתירוצו הראשון. וכתבו מג"א סי' קכו סק"ב

שם. 54 בתר"י כתב בשם רבני צרפת שדין הגמ' להקדים מנחה זה רק במנחה קטנה אבל לא במנחה גדולה וכ"כ הרא"ש בשם הירושלמי. והרמב"ם בפרק ג מהלכות תפילה הלכה יא כתב בשם יש מי שהורה שבציבור אין עושין כן וכ"פ השו"ע שם, וכתב הכסף משנה שם שדעה זו באה לתרץ מדוע ביוה"כ מתפללין מוסף ואח"כ מנחה. ועיין בראש יוסף כאן. 55 כ"כ גם הרא"ש, וכן פסק הרמ"א בשו"ע שם. אבל הרא"ה כתב שלא יצא. 56 כו, ב. 57 פרק ג הלכה ב. 58 רבינו בחידושו למגילה (כ, ב ד"ה ולתפלת) כתב דאפשר דאם הקדים קרבן מוספין לתמיד של שחר יצא, וכ"כ תוס' בפסחים נח, ב ד"ה העולה. 59 כן פסק השו"ע רפו סעיף ג, אבל סעודה אסור. ועיין במאירי שכתב שמותר לאכול אכילת עראי. 60 כן משמע גם בתוס' ד"ה כיון, עיין פנ"י, וכ"כ הריטב"א. 61 ט, ב. עיין תר"י ורא"ש שיש הבדל בין סעודה גדולה לסעודה קטנה ובין מנחה גדולה לקטנה ועיין בזה בחידושי רבינו למסכת שבת שם. ועיין מש"כ רבינו בתשובה (ח"א סי' רסח) לבאר דבריו כאז.

א"ר אסי א"ר יוחנן⁷³ טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו. וגרסין בירושלמי והוא דלא אדכר לא טל ולא מטר, הא אדכר טל אין מחזירין אותו⁷⁴. דגרסין בירושלמי בפרק אין עומדין⁷⁵ רבי זעירא בשם רבי חנינא היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו. והתני⁷⁶ בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם רצה להזכיר מזכיר, לא דמי ההוא דמיקל להווא דמצלי ולא מיקל⁷⁷. בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו, והתני אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו, בהרה דלא אדכר לא טל ולא מטר⁷⁸ ע"כ בירושלמי.

שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה. וכתב רבי' האיי גאון ז"ל⁷⁹ שאם לא נזכר עד שהתחיל בעבודה מחזירין אותו לשומע תפלה, דכיון שיכול לאומרה בשומע תפלה למה מחזירין אותו לברכת השנים. והראב"ד ז"ל⁸⁰ כתב שמחזירין אותו לברכת השנים. וכענין שאמרו בהבדלה

בקשיא לא מדחי' הא דרב נחמן דאמר משמיה דשמואל, כיון דלא סלקא בתיובתא אלא בקושיא, דדילמא אי עיינינן בה משכחינן לה פירוקא ומשום קושיא לא דחינן לה⁶⁹, והלכך לא מצלינן הבינונו במוצאי שבתות ובמוצאי ימים טובים⁷⁰.

ומסתברא דאפילו במוצאי שבתות ימים טובים. דרב ביבי בר אבבי דהוא בתרא קאמר כל השנה מתפלל אדם הבינונו חוץ מימות הגשמים, ודוקא חוץ מימות הגשמים קאמר, ואפילו במוצאי שבתות ימים טובים. וכדמשמע ממאי דאתקיף עליה מר זוטרא ונכלליה מכלל ודשנונו בנאות ארצך ותן טל ומטר, ופריק דילמא אתי לאטרודי, ואקשינן א"ה הבדלה בחונן הרעת אתי לאיטרודי⁷¹, אמרי כיון דבתחלת צלותיה לא מטריד. אלמא לרב ביבי אפי' במוצאי שבתות וי"ט אמרי' ליה. וה"ר יצחק ברבי יהודה בן גיאת ז"ל⁷² הכין פסק כאתקפתא דמר זוטרא. ומיהו בימות הגשמים משמע דלא מצלי לה, דהא פריק מאי דאקשי עליה מר זוטרא דכיון דבאמצע צלותיה הוא אתי לאטרודי.

74 בגדפס נוסף כאן: "מפני שהוא מיקל", ובכת"י ליתא. 75 הלכה ב, וכ"ה בירושלמי תענית פרק א הלכה א, והובאו דברי הירושלמי בתוס' לקמן עמוד ב ד"ה הא ובתענית ג, ב ד"ה בימות, ברא"ש כאן סי' יד, בתר"י, ברי"ף ריש תענית ובראשונים שם. 76 תענית ג, א. 77 כ"ה הגירסא גם בתוס' לקמן עמוד ב ובתר"י. ולפנינו הגירסא: "להווא דלא מצלי ולא מיקל" וכ"ה בתוס' בתענית שם, ברא"ש כאן וברי"ף. ועיין במראה הפנים לירושלמי שם שכתב שאין נפק"מ בין הגירסאות. ובביאור דברי הירושלמי במה שכתב: מיקל, עיין בבעל המאור והראב"ד על הרי"ף בתענית שם, בר"ן על הרי"ף שם, במראה הפנים שם ובפירוש הרשב"ץ כאן. 78 וכ"פ גם תוס' לקמן עמוד ב והתוס' בתענית שם, הרא"ש כאן סי' יד, הרי"ף בתענית שם, רמב"ם פרק י מהלכות תפילה הלכה ח טור וש"ע סי' קיד סעיף ה. 79 הו"ד בר"ן על הרי"ף בתחלת מסכת תענית (א, ב בדפי הרי"ף ד"ה בבלי) וכ"כ תוס' לקמן בעמוד ב ד"ה הא, תוס' בתענית ג, ב ד"ה בימות, הרא"ש כאן בסי' יד בשם הר"ר יוסף בשם הר"ח והו"ד גם בהגהות מיימוניות פרק י מהלכות תפילה אות ט וכ"כ תר"י והמאירי בשם יש אומרים. 80 הו"ד ברא"ש כאן סי' יד ובר"ן בתענית שם וכ"ה דעת הרי"ף בתענית שם (עי"ש בשלטה"ג) וכ"כ הרא"ה כאן וכן

(כפי שביארו מחצית השקל שם) והפר"ח שם סק"א דהשו"ע שם פסק שאם טעה בברכת המינים אין מסלקין אותו מלהיות ש"ץ, וזה כשיטת רבינו ולא כתר"י והרא"ה. 69 עיין בדברי רבינו לעיל כו, ב בד"ה ואם שהביא כן בשם רב האי גאון ועי"ש בהערה 14. ובתר"י כתבו דאפשר לתרץ שלא תקנו לכלול הבדלה כיון שהבדלה אינה ברכה בפני עצמה אלא שאנו כוללים אותה בברכת אתה חונן. ועיין מעדני יו"ט על הרא"ש סי' יג אות א, ב"ח בתחילת סימן קי ומג"א שם סק"ו שביארו דברי תר"י. וכתב הרש"ש שרש"י בד"ה מכלל כיוון בלשונו לדחות תירוצו של תר"י, ועי"ש בחידושי הרא"ה מש"כ לתרץ הקושיא באופן אחר. 70 כ"פ גם הרי"ף, רא"ש (סי' יג) תר"י בד"ה מפני, רמב"ם פרק ב מהלכות תפילה הלכה ד וכ"פ השו"ע בסימן קי סעיף א. 71 מהרש"ל בחכמת שלמה לפני יהושע פירשו קושיית הגמ' מדוע הגמ' בהבדלה נשארה בקושיא ולא תירצה משום דאתי לאטרודי. אבל רבינו מפרש קושיית הגמ' מדוע באמת אומרים הבינונו במוצאי שבת ולא חוששים דאתי לאטרודי. וכתב הפנ"י שפירושו של רבינו פשוט יותר בגמ'. ועי"ש בצל"ח מש"כ בזה. 72 הו"ד בפירוש הרשב"ץ, ועיין לקוטי ריצ"ג למסכת ברכות עמ' 54, והמאירי הביא שיטה זו בשם מקצת גאוני ספרד. 73 לפנינו: א"ר תנחום אמר רב אסי.

לאחר שומע תפלה שאינו חוזר אלא לשומע תפלה, ושלא כדברי הראב"ד ז"ל ולא כמה שכתבתי. ומ"מ הא דגרסינן בירושלמי בהא דטעה ולא הזכיר גבורות גשמים שאין מחזירין אותו מפני שיכול לאמרה בשומע תפלה, לכאורה אין נראה כן מהא דגמרינן. דהא טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאמרה בשומע תפלה, דאלמא בגבורות גשמים לעולם מחזירין אותו⁸⁶, דאי לא לערבינהו וליתנינהו טעה ולא הזכיר גבורות בתחיית המתים שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרן בשומע תפלה. ומיהו בתוספות⁸⁷ ראיתי שהסכימו כדברי הירושלמי.

לא קשיא הא דאדכר מקמי⁸⁸ שומע תפלה הא דלא אדכר מקמי שומע תפלה⁸⁹. ומיהו מסתברא נמי דאיתיה לפירוקא קמא דהיכא דאיתיה בצבור לא צריך לאהדורי הואיל ושומעה משליח צבור. דעד כאן לא דחינן ליה אלא משום דלא קתני הואיל ושומעה משליח צבור, הא עיקר דינא מינח ניהא לן. ואע"ג דאמרין בשלהי מסכת ראש השנה⁹⁰ לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות דאניסי אבל בני העיר לא, ואע"ג דהוה התם מתחלה ועד סוף והוא דבקיאי, התם היינו משום דלא התפלל כלל, אבל כאן שהתפלל אלא שטעה יוצא הוא בשמיעה משליח צבור⁹¹, והוא שיהא שם מתחלה ועד סוף, וכן כתב הרב בעל ההלכות ז"ל⁹².

סקט"ז. 87 התוס' (לקמן עמוד ב) כתבו שאפשר שהגמ' לא חולקת על הירושלמי וכ"כ התוס' בתענית ג, ב ד"ה בימות ועיין בפנ"י מש"כ בזה. ובתרי"י כתבו שלתוס' היתה גירסא אחרת בגמ' שלנו. ולגירסתם דין זה מבואר בגמ'. 88 לפנינו: קודם. 89 לפנינו: הא דאדכר בתר שומע תפילה. 90 לה, א. 91 הרי"ף בר"ה שם מפרש ששליח ציבור מוציא רק את העם שבשדות אבל את בני העיר שיכולים לבא לבית הכנסת ולא באו אין שליח ציבור מוציאם, אבל אם באו לבית הכנסת ושמעו משליח ציבור מתחלה ועד סוף יוצאים ועי"ש בר"ן וכ"כ תר"י כאן. 92 הבה"ג הלכות ברכות סוף פרק ד (ושם כתב כן במי ששכח

בפ' אין עומדין⁸¹ טעה בזו ובזו חוזר לראש. ומסתברא ודאי כדברי הראב"ד ז"ל מדתניא בברייתא טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים מחזירין אותו, ומחזירין ודאי דהכא לתחיית המתים ולברכת השנים קאמר, דהא בברייתא לא אדכרו שומע תפלה, הלכך לברכת השנים קאמר ואוקימנא לה בסמוך בדאדכר לבתר שומע תפלה כנ"ל. ואלא מיהו בירושלמי מפרש כדברי רב האיי גאון ז"ל כמו שנכתוב בסמוך בס"ד.

והא דאמרין שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה, אמרין בירושלמי דהוא הדין לטעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים שאין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה. דגרסינן התם⁸² רבי זעירא בשם רב הונא⁸³ לא שאל בברכת השנים אומרה בשומע תפלה, ודכותה אם לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים אומרה בשומע תפלה, ומה שאלה שהוא מדוחק אומרה בשומע תפלה אזכרה שהיא מריוח לא כ"ש. והתני' אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורות הגשמים בתחיית המתים מחזירין אותו, אמר רבי אבא מרי בשם ר' יוסה⁸⁴ בשלא אמרו בשומע תפלה. להיכן הוא חוזר אמר רבי שמעון בשם ר' יוחנן בראש חדש אם עקר רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לעבודה, אוף הכא אם עקר את רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לשומע תפלה. ומכאן יש ראיה לדברי רבי' האיי גאון ז"ל⁸⁵ שאמר שאפילו לא נזכר עד

פסקו הרמב"ם בפרק י מהלכות תפילה הלכה ט והשו"ע בסי' קיז סעיף ה. 81 לקמן לג, א. ועיין ברא"ש כאן שביאר את הראיה מהגמ' ומה שדחה את הראיה. 82 פרק אין עומדין הלכה ב. והובאו דברי הירושלמי בתוס' לקמן עמוד ב ד"ה הא. 83 לפנינו: בשם ר"ח. 84 לפנינו: רבי אבדימי אחוי ברבי יוסי. 85 כן הביאו התוס' והר"ן ראיה מהירושלמי, ועיין בפנ"י מש"כ בזה. 86 כ"כ התוס' כאן בד"ה מפני (עיין בפנ"י מש"כ בזה) וכ"כ הרי"ף בתחלת מסכת תענית וכ"כ הרא"ש כאן בשם הרי"ף, וכן פסק הטור בסי' קיד וכתב הב"י שם שנראה שכן היא גם דעת הרמב"ם בפרק י מהלכות תפילה, ועיין משנ"ב סי' קיז

וראש חודש נמי אע"פ שהזכרתו קבועה, כיון דבלילה מיהא אין מקדשין אותו אין מחייבין אותו. ואע"ג דבברכת המזון נראה דאפילו בלילה כל שלא פתח בהטוב והמטיב מזכיר של ראש חודש, התם הוא לפי שהוא סוף ברכות של תורה, אבל בתפלה כיון שסיים אותה ברכה אינו רשאי להזכיר באמצע כלום⁹⁸.

[כט, ב] טעה ולא הזכיר של ראש חדש בעבודה ונזכר בהודאה חוזר לעבודה. ולא דוקא טעה, אלא אפילו נסתפק לו אם הזכיר של ראש חדש אם לא הזכיר חוזר⁹⁹. והכין איתמר בירושלמי בהדיא. דגרסין התם בפרק אין עומדין¹⁰⁰ רבי יעקב בר אחא רבי שמעון בר בא בשם ר' אלעזר ספק הזכיר של ראש חדש ספק לא הזכיר מחזירין אותו, להיכן הוא חוזר רבי שמעון ב"ר בא בשם ר' יוחנן אם עקר את רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לעבודה, אמר רבי יודה הסייע דעת מי¹⁰¹ שעקר את רגליו ואילין תחנוניא צריכא.

כל שאינו מתפלל עם דמדומי חמה. יש מפרשים¹⁰² אותה בתפלת המנחה, שאינו ממתיך עד שעת רצון דהיינו דמדומי חמה דכתיב¹⁰³ לעת מצוא. וגרסין בירושלמי¹⁰⁴ לעת מצוא לעת מצויו של יום כלומר תמציתו של יום

כתב רבינו אלחנן בן רבי יצחק זצ"ל⁹³ דכל מקום שאמרו אם טעה אין מחזירין אותו, בחנוכה ופורים ועננו ויעלה ויבא בתפלת הערב, אם נזכר קודם שיפתח בברכה אחרת חוזר אע"פ שסיים אותה ברכה. כדאמרינן לקמן גבי יעלה ויבא בברכת המזון דלא הוה סיים אותה ברכה כפותח בברכה אחרת כדאיתא בפ' שלשה שאכלו⁹⁴. ומיהו נראה דאפילו לפי דבריו לא שהוא חוזר אותה ברכה, אלא שמזכיר המאורע קודם שיפתח ברכה אחרת⁹⁵. דהתם נמי אפילו לא פתח בהטוב והמטיב אינו חוזר ברכת בנין ירושלים אלא שמזכיר המאורע קודם שיתחיל ברכת הטוב. ובתוספות⁹⁶ אמרו דכיון שסיים אותה ברכה שוב אינו חוזר כלל. ומסתברא כותיהו דלא אמרו אלא בכעין שבת וראש חודש שהמאורע שלהן יש לו הזכרה קבועה מפני שיש בהן קרבן מוסף. ואע"ג דאלו טעה בראש חדש לגמרי אין מחזירין אותו משום דאי בעי לא אכיל⁹⁷, מ"מ כיון שהוא מאורע שיש לו הזכרה אפי' השתא ובתפלה דינא הוא דכיון דלא פתח בברכה אחרת שיזכיר את המאורע באמצע. אבל חנוכה ופורים ועננו דאין להן הזכרה קבועה אלא כל שהוא מתפלל הצריכוהו להזכיר, כל שעבר מקום הזכרתו א"צ להזכיר.

אבל שכת דבר שאין חוזרים עליו, אם סיים הברכה אינו אומרה שם, וכ"פ השו"ע בסי' רצד ס"ד וכ"פ המג"א בסי' קיד סק"ח ועיי"ש במשנ"ב סק"ב ובביאור הלכה בד"ה בלא חתימה שהביא שיטות הראשונים בזה. 99 כ"כ הב"י בסי' תכב והביא ראיה מירושלמי בתענית וכ"ה בתוס' לעיל יב, ב בד"ה הלכתא שאם מסתפק אם אמר המלך הקדוש או אם הזכיר טל ומטר שחוזר. והרמ"א בסי' תכב ס"א פסק דבספק אם אמר יעלה ויבא אינו חוזר ועיי"ש בנושאי כלים שכתבו בדעת הרמ"א שדין זה שאינו חוזר מספק נאמר רק ביעלה ויבא ולא כשאר הזכרות. ובפר"ח שם הביא את דברי רבינו שמספק חוזר וכן פסק המשנ"ב שם בסק"י. (וקצת פלא על הב"י, הט"ז והמג"א שלא הזכירו דברי רבינו כאן, ועיין בדברי חמודות על הרא"ש כאן אות נ שציין את הירושלמי שהביא רבינו אבל לא הזכיר את דברי רבינו). 100 הלכה ג. 101 לפנינו: כמי. 102 כ"ה במאירי. 103 תהלים לב. ו. 104 בפרקיז הלכה א.

יעלה ויבא שצריך לחזור ולהתפלל שיכול לשמוע משליח (ציבור) והו"ד גם בתוס' לקמן עמוד ב ד"ה טעה ובתוס' ר"ה לד, ב ד"ה כך, ברא"ש כאן סי' יד, בתרי" וכ"כ השאילתות, שאילתא כב וכ"כ הריטב"א והמאירי וכ"פ הטור ס"ס קכד ושו"ע שם סעיף י ועיי"ש בב"י ובט"ז סק"ה. 93 הו"ד בתוס' לקמן ל, ב ד"ה מסתברא, ברא"ש כאן סי' יז, בטור סי' רצד וכ"ה בתרי" בשם רבינו הקדוש ז"ל וכ"כ הרא"ש בתענית פרק ראשון סי' א בשם רבינו אבי"ה וכ"כ המאירי בשם יש אומרים. 94 לקמן מט, ב. 95 כ"כ גם הרשב"ץ, אבל בתוס' שם משמע דלשיטה זו חוזר לאותה ברכה. 96 שם, וכ"ה ברא"ש. 97 כדאמרינן לקמן מט, ב. 98 סברא זו הוזכרה בתוס' לגבי כל דבר שאין צריך לחזור אם לא אמרו, שלא יאמר לאחר שסיים הברכה, וכ"פ הטור בסי' קיד ובסימן רצד כפי שביארו הב"י בסי' קיד שאם החסיר הזכרה שדינו לחזור ולהתפלל יכול לאומרה לאחר סיום הברכה, לפני שהתחיל בברכה אחרת.

בין מהלך¹¹⁵. ומיהו במקום דאפשר מעומד כגון שחבורתו מתעכבת מצלי לה מעומד משום מהיות טוב אל תקרא רע וכמעשה דרב ששת ורב חסדא כדאיתא בסמוך¹¹⁶.

הא דאסיקנא הכא הבינו מעומד. תמיה לי דהא קיי"ל דתפלה אפילו מהלך כל שהוא יוצא לדרך, וכדנניא בסמוך היה רוכב על החמור והגיע זמן קרית שמע ותפלה¹¹⁷ אם יש מי שאוחז את חמורו ירד ויתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל, רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו ופסק רבא ואיתימא ר' יהושע בן לוי ואמרי לה כדי¹¹⁸ הלכה כרבי, ומשמע מההיא ודאי דלא שנא ראשונות ואחרונות לא שנא אמצעיות דהא לא מפליג בהו כלל¹¹⁹. וכן נמי לא משמע דנחלק בין מהלך במקום גדודי חיה ולסטים ובין מהלך שלא במקום גדודי חיה מדלא מפליג וקתני לה סתם¹²⁰. וכן נמי לא שנא בין בעי למיזל באורחא רחיקתא ובין בעי למיזל אפי' קליל ואפילו בתוך התחום, וכדמשמע מההיא דתניא בסמוך השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה ומתפלל¹²¹

מלשון ונמצה דמו¹⁰⁵. ויש מפרשים¹⁰⁶ בין של שחר בין של מנחה, וכדכתיב¹⁰⁷ יראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים, עם שמש זו תפלת השחר ולפני ירח זו תפלת המנחה.

כל היוצא לדרך מתפלל¹⁰⁸ תפלת הדרך. מאי מצלי יהי רצון וכו'¹⁰⁹, וזו אחת מן הברכות שאינן פותחות בברוך ואע"פ שאינן סמוכות ודכוותה תפלה קצרה, ולפי דעתי ברכות אחרונות שלפני¹¹⁰ ק"ש וכמו שכתבתי בשלהי פרק קמא דמכלתין¹¹¹.

[ל, א] אימת מצלי לה וכו' ועד כמה עד פרסה. פי' ועד כמה מצלי לה, כלומר אם שכח ולא התפלל אותה משעה שהחזיק בדרך עד כמה הוא זמנה עד פרסה, הא אם לא נזכר עד שהלך יותר מפרסה שוב אינו מתפלל אותה ועבר זמנה הוא¹¹². ויש מי שפי'¹¹³ כמה מהלך רוצה ללכת שהוא חייב בה עד פרסה, הא למהלך פחות מפרסה לא מצלי לה¹¹⁴.

היכי מצלי לה רב חסדא אמר מעומד רב ששת אמר אפי' מהלך. וקיי"ל כרב ששת, וכדאסיקנא בסמוך הבינו מעומד תפלה קצרה בין מעומד

יותר מפרסה עדיין יכול לברך, וכ"פ הרא"ש והטור דקאי על תפלת שחרית, ולעת מיצויו של יום הכוונה שהשמש יוצא וזורח ומצוי על הארץ. ¹⁰⁶ כ"פ רש"י בד"ה עם ובשבת קיח, ב בד"ה דמדומי וכ"כ המאירי בשם יש מפרשים, תוס' ר"י והריטב"א. ¹⁰⁷ תהלים עב, ה. ¹⁰⁸ לפנינו: צריך להתפלל. ¹⁰⁹ בנדפס נוסף כאן: ותסמכני לשלום וכו', והחזירני לביתי בשלום בא"י שומע תפילה. וכ"ה ברא"ש סי' יח. ולפנינו ליתא: והחזירני לביתי בשלום. ועיין הגהות הגר"א על הגליין אות ג, ועיין דק"ס. ¹¹⁰ נדצ"ל: שלאחר. ¹¹¹ לעיל יא, א ד"ה אחת. ¹¹² כן פירש רש"י בד"ה עד פרסה, הרא"ש בסי' יח בשם י"מ, תר"י בשם י"מ, הרא"ה והמאירי בשם י"מ. הרא"ש הקשה על שיטה זו שאם יש לו עדיין ללכת הרבה למה לא יברך, וכן הקשו הריטב"א והרשב"ץ, והמאירי ביאר שלאחר שהלך פרסה אין זה נמלך בקונו. והפנ"י ודברי דוד תירצו דלאחר שהחזיק בדרך אין דעתו מיושבת עליו. ¹¹³ בה"ג בהלכות ברכות סוף פ"ד, והו"ד ברש"י הנ"ל, ברא"ש, בתר"י בריטב"א ובמאירי בשם י"מ. ¹¹⁴ הט"ז בסי' קי סק"ו כתב שאם הולך במקום סכנה מברך אף בהולך פחות מפרסה. ולשיטה זו אם הלך

יותר מפרסה עדיין יכול לברך, וכ"פ הרא"ש והטור דקאי על תפלת שחרית, ולעת מיצויו של יום הכוונה שהשמש יוצא וזורח ומצוי על הארץ. ¹⁰⁶ כ"פ רש"י בד"ה עם ובשבת קיח, ב בד"ה דמדומי וכ"כ המאירי בשם יש מפרשים, תוס' ר"י והריטב"א. ¹⁰⁷ תהלים עב, ה. ¹⁰⁸ לפנינו: צריך להתפלל. ¹⁰⁹ בנדפס נוסף כאן: ותסמכני לשלום וכו', והחזירני לביתי בשלום בא"י שומע תפילה. וכ"ה ברא"ש סי' יח. ולפנינו ליתא: והחזירני לביתי בשלום. ועיין הגהות הגר"א על הגליין אות ג, ועיין דק"ס. ¹¹⁰ נדצ"ל: שלאחר. ¹¹¹ לעיל יא, א ד"ה אחת. ¹¹² כן פירש רש"י בד"ה עד פרסה, הרא"ש בסי' יח בשם י"מ, תר"י בשם י"מ, הרא"ה והמאירי בשם י"מ. הרא"ש הקשה על שיטה זו שאם יש לו עדיין ללכת הרבה למה לא יברך, וכן הקשו הריטב"א והרשב"ץ, והמאירי ביאר שלאחר שהלך פרסה אין זה נמלך בקונו. והפנ"י ודברי דוד תירצו דלאחר שהחזיק בדרך אין דעתו מיושבת עליו. ¹¹³ בה"ג בהלכות ברכות סוף פ"ד, והו"ד ברש"י הנ"ל, ברא"ש, בתר"י בריטב"א ובמאירי בשם י"מ. ¹¹⁴ הט"ז בסי' קי סק"ו כתב שאם הולך במקום סכנה מברך אף בהולך פחות מפרסה. ולשיטה זו אם הלך

דבין להני רבנן דפסקי הכין בין להני רבנן דפסקי הכין היכא דאזיל באורחא ולא אקדים וצלי מצלי כדאזיל לא בעי מעומד, דאינהו לא פליגי אלא אי תפלה מעומד עדיף לכתחלה ממסמך גאולה לתפלה או מסמך גאולה עדיפא, הא בשלא הקדים מתפלל כדמהלך ושפיר דמי¹²⁷.

[ל, ב] הא דא"ר יוחנן בצבור שנו אבל ביחיד חוזר¹²⁸. יש מפרשים¹²⁹ בצבור יחיד בצבור ומשום ששומעה משליח צבור. ואינו מחוור דא"כ ליתני מפני ששומע משליח צבור כדאקשינן לעיל¹³⁰ גבי טעה ולא הזכיר גבורת גשמים. ועוד מאי מפני שיכול לאומרה במוספין דקאמר, באותה תפלה עצמה שומע משליח צבור. אלא צבור היינו שליח צבור מפני שלא הטריחו את הצבור הואיל ותפלת המוספין לפניו¹³¹. ויחיד היינו בין במתפלל ביחיד בין במתפלל בצבור, ומיהו אלו רצה שלא לחזור ולשמוע משליח צבור הרשות בידו כדברי הרב בעל ההלכות ז"ל שכתבנו למעלה¹³².

כמה ישהה בין תפלה לתפלה ויתפלל כדי שיתחונן דעתו עליו. פי' בירושלמי¹³³ דהיינו כדי מהלך ארבע אמות.

וכשמגיע זמן קרית שמע קורא, ר' שמעון בן אלעזר אומר בין כך ובין כך קורא קרית שמע ומתפלל. ומדקתני שופר ותוקע אלמא ביום טוב עסקי' ואם כן היכי משכים לצאת לדרך, אלא דעל כרחין במשכים לצאת בתוך התחום, ואוקימנא פלוגתא בתפלה מעומד או מהלך, דאלמא לעולם אין צריך לעמוד כלל. אלא דההיא איכא לדחוייה במהלך חוץ לתחום ועל ידי בורגנין. אח"כ ראיתי בתוספות¹²² דחלקו בין מתפלל הבינו שאלו בה אלא כעין שבע ברכות למתפלל י"ח ברכות. ועדיין לא נתיישב בעיני. דמההיא דלקמן משמע דאפי' ביום טוב נמי דליכא אלא שבע ברכות מתפלל אפילו מהלך וצ"ע¹²³.

וליעבד מר כאבוה דשמואל ולוי אמר להו לא חזינן לרבנן קשישי דעבדי הכי. וכתב רב האי גאון ז"ל¹²⁴ דאע"ג דרב אשי קאמר על מעשה דאבוה דשמואל ולוי לא חזינן רבנן קשישי דעבדי הכי, איכא למימר דבשבתא דריגלא קאמר לא עבדינן רבנן קשישי הכי, אבל היכא דצריך לצאת עבד ומשקלא מילתא¹²⁵, ורת"ק עדיף משום דר"ש בן אלעזר יחיד. ויש אומרים¹²⁶ דלית הלכתא כאבוה דשמואל ולוי מהא דרב אשי. ומ"מ מסתברא

סליק פרק תפלת השחר

128 כ"ה בכי"מ. ולפנינו תיבות "אבל ביחיד חוזר" ליתא. ועיין דק"ס. 129 רש"י בד"ה בציבור ובמאירי ובריטב"א בשם י"מ. 130 כט, א. וכן הקשה הטור בס"י תכב על רש"י. ועיין ברא"ה שתירץ קושיא זו. 131 כן פירש בה"ג, הו"ד ברש"י הנ"ל, וכן פירש הרי"ף (כפי שפירשוהו תר"י והרא"ה), הרא"ש, ריטב"א בשם י"מ, רמב"ם פרק י מתפילה הלכה יב, טור בס"י קכו ושו"ע שם סעיף ג. 132 כט, א בד"ה לא קשיא. 133 בפרקין הלכה ו וכ"ה בשו"ע סי' קה.

תיבת "ומתפלל" ליתא. ועיין דק"ס. 122 בד"ה מסמך, וכ"כ הרא"ש בס"י יח והריטב"א. 123 עיין במאירי, פנ"י, צל"ח ורשב"ץ שתירצו קושיית רבינו על התוספות. 124 כ"כ גם המאירי בשם ראשוני הגאונים. 125 כ"כ גם הרא"ש בס"י כ בשם רבינו חננאל דרב אסי לא חולק על אבוה דשמואל ולוי וכ"כ הרא"ה והריטב"א וכן פסק השו"ע בס"י פט סעיף ח. 126 כ"כ תוס' בד"ה מסמך וברא"ש בשם בה"ג, ועיין מג"א סי' פט סקט"ז. 127 כ"ה בתוס' ד"ה הלכה וכ"פ השו"ע בס"י צד סעיף ד.

פרק אין עומדין

מיהא אסירא לאכילת קבע כדי שלא יראה כפוטרי את תבואתו ומפקיע מן המעשרות. ויש מי שאומר⁴ דהא דרבי הושעיא אפילו לאכילת אדם קאמר שהיא פטורה ואפילו מדרבנן ליכא. וקא מייתו לה מההיא דנדה דאמרן דאם איתא דמדרבנן מיהא חייבת לאכילת אדם אכתי ההיא דחבר היכי שרינן לאכילת אדם, דמ"מ הוה ליה ודאי טבל דרבנן וספק מעושר וספק אינו מעושר והיכי אתי ספק ומוציא מידי ודאי דרבנן. וא"ת הוה ליה ספק בדרבנן, הא לא אמרינן הכי גבי בדיקת חמץ, דאע"ג דבדיקת חמץ מדרבנן דאלו מדאורייתא בבטול בעלמא סגי⁵ ואפילו הכי ספק בדוק ספק אינו בדוק צריך לבדוק. ולדבריהם הא דנקט רבי הושעיא כדי שתהא בהמתו אוכלת, היינו משום דעכשיו כל זמן שהיא במוץ היא מוכנת לאכילת קבע של בהמה, משום דכל אכילת בהמה הויא עראי, משום הכי נקט בהמתו לומר כדי שתהא בהמתו אוכלת אפילו לאחר מירוח וה"ה לאדם⁶. ואע"ג דבשמרחו בשדה אסור באכילת קבע ואפילו קודם ראיית פני הבית, ואע"ג דמדאורייתא לא מחייבא במעשר עד שיראה פני הבית⁷, התם הוא משום דאפשר דאתי לידי חיוב דאורייתא בראיית פני הבית, אבל הכא דלא אפשר שריא ואפי' מדרבנן בין

[לא, א] דאמר רבי הושעיא מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר. פי' במוץ לאחר שדשה מכניסה קודם שימרה. והא דנקט במוץ ולא נקט בשבלים, מ"מ דאלו מכניסה בשבלים אפשר למטעי בה דאפי' דלמוללן במלילות הוא מכניסה ובהכי פלוגתא דרבי ורבי יוסי היא אם נקבעה בראיית פני הבית אם לאו, אבל כשמכניסה במוץ אינה ראויה למלילות. הראב"ד ז"ל².

והא דקאמר כדי שתהא בהמתו אוכלת הוא הדין דמדינא שהוא אוכל ממנה אפי' קבע שכבר נפטרה דבר תורה, וכדמשמע נמי בנדה בפרק כל היד³ בשמעתא דאשה שיש לה וסת בעלה מחשב ובא עליה. דאמרינן התם דאין ספק מוציא מידי ודאי ואקשינן עלה מחבר שמת והניח מגורה מלאה פירות הרי הן בחזקת מתוקנין, והא הכא דודאי טבל ספק מעושר ספק אינו מעושר וקא אתי ספק ומוציא מידי ודאי, ופריק הכא נמי ספק וספק הוא דילמא עביד להו כדר' הושעיא דא"ר הושעיא מערים אדם על תבואתו. וההיא ודאי דחבר שמת הרי הן בחזקת מתוקנין אפילו לאכילת קבע של כל אדם היא, אלמא הא דרבי הושעיא נמי מדינא שריא אפילו לאכילת קבע. אלא דמדרבנן

א, וכן הביאו תר"י כאן בשם אית דאמרי, במאירי וברמב"ן לע"ז שם בשם י"מ. 5 עיין פסחים ד, ב. 6 עיין בתשובת רבינו הנ"ל, בתוס' במנחות שם ובחידושי הרמב"ן לע"ז שם טעמים נוספים לבאר שיטת ה"ר אפרים מדוע נקט בהמתו. 7 עיין ב"מ פח. א.

1 ביצה כג, א. 2 הו"ד בחידושי הרמב"ן למסכת ע"ז מא, ב סוף ד"ה ומכניסה. 3 טו, ב. 4 זו דעת ה"ר אפרים הובאה בתוס' מנחות סז, ב ד"ה כדי ובשטמ"ק שם אות ב והביאו רבינו בתשובותיו ח"א סי' שסא, בתוס' ר"י כאן, בתוס' הרשב"א לפסחים ט,

שפיר דלפוטרה מן המעשרות לאכילת עראי אפשר דעביד לה כדרכי הושעיא. וההיא דחבר שמת דמשמע דהוי לגמרי בחזקת מתוקנין, דילמא ההיא בתבואה שאינה ראויה אלא לבהמה¹⁵. ואפשר לי לומר לפי דבריהם דאפי' לאדם קאמר, דודאי ההיא לגמרי משמע דאי לא הוה להו לפרושי. ואלא דכיון דאיכא למימר דתקנן לגמרי, וא"נ לא תקנן לא הכניס אלא במוץ ואי עביד הכי ליכא אלא איסורא דרבנן, קלשא לה איסורא והלכך אפילו לאדם שריא. אבל היכא דודאי לא עשר אלא שהכניסה במוץ אסירא לאכילת אדם מדרבנן¹⁶. וההיא דבדיקת חמץ, דילמא חומר הוא בחמץ כמו שהחמירו בו לבדוק יותר משאר האיסורין ונהגו בו כספק של תורה¹⁷, כנ"ל לפי דברי האוסרין.

רב אשי עביד כברייתא דתניא¹⁸ אין עומדים להתפלל לא מתוך שיחה¹⁹ ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר של שמחה²⁰. ירושלמי²⁰ רבי ירמיה בשם רבי אבא בר זא²¹ הבא מן הדרך אסור להתפלל מה טעם ושכורת ולא מיי²², רבי זריקא רבי יוחנן בשם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אף המיצר. וגרסי' בעירובין בפ' הדר²³ אבוב דשמואל כי הוה אתי באורחא לא הוה מצלי תלתא יומי, שמואל לא הוה מצלי בכיתא דאית בה שיכרא, רב פפא לא הוה מצלי בביתא דאית בה הרסנא.

שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותחנונים. ירושלמי²⁴ א"ר אלעזר

לבהמה בין לאדם⁸. והביאו עוד ראיה מדאמרינן במנחות פרק ר' ישמעאל⁹ גלגול הגוי פוטר מירוח הגוי אינו פוטר משום בעלי כיסין, כלומר¹⁰ משום בעלי בתים עשירים שמוכרין תבואתם לנכרי קודם מירוח וחוזרים וקונין מהם לאחר מירוח כדי לפטור מן המעשרות. ופריך חלה נמי, ומשני אפשר דאפי' לה פחות מחמשת רבעים קמח ועוד, אי הכי תרומה נמי אפשר דעביד לה כדר' הושעיא דאמר ר' הושעיא מערים אדם על תבואתו ומכניס וכו', אלמא דלגמרי פטר לה בהכין, דאי להאכילה לבהמתו לבד מאי קא פריך דאכתי דינא הוא דנאסור מירוח גוי משום בעלי כיסין כדי שלא יפטרו תבואתן אפילו לאכילת עצמן ע"י מירוח גוי, דאלו מדרב הושעיא לא פטר לה אלא לבהמה.

ואחרים פירשו¹¹ דדוקא לאכילת בהמה הוא דפטר לה בהא דרבי הושעיא. מדתניא בפ"ק דביצה¹² הכניס שבלין לעשות מהן עיסה אוכל מהן עראי, דאלמא עראי אין קבע לא. ומיהו בזו נראה שיש לדחות דשבלין שאני הואיל וראוי לעשות מהן מלילות¹³ דהויא פלוגתא דרבי ור' יוסי וכדכתבי' לעיל. ואלא מיהו ההיא דמנחות דחו לה דדילמא הכי קאמר בתבואה שאינה ראויה אלא לבהמה מה הועילו חכמים בתקנתם דהא אפשר דפטר לה כדר' הושעיא¹⁴. וא"נ ה"ק מירוח גוי ודאי לא פטר אלא לאכילת עראי משום דלא חשבי' ליה כמירוח והוה ליה לאחר מירוח כקודם מירוח, אבל גלגול דינא הוא דפטר לגמרי מהאי טעמא דלאחר גלגול כקודם גלגול והלכך פריך

והראב"ד בע"ז (הו"ד גם בחדושי הרמב"ן שם). 16 רש"י בפסחים ובע"ז שם תירץ דלגבי איסורא דרבנן מהניא חזקת חבר. 17 התוס' בפסחים ונדה תירצו דאירי שלא ביטל את החמץ וא"כ בדיקת חמץ הוי דאורייתא. 18 כ"ה בתשובות רבינו ח"א סי' רטו, ברי"ף וברא"ש וכ"ה בכ"פ. ולפנינו: ת"ר. ועיי' בזה בתר"י, בפנ"י, בפירוש הרשב"ץ ובהגהות תפארת שמואל על הרא"ש. 19 כ"ה הסדר גם ברי"ף, ועיי' ברא"ש, ולפנינו הסדר שונה ועיי' דק"ס כאן אות ק. 20 בפרקין הלכה א. 21 תיבות: "בר זא" ליתא לפנינו. 22 ישעיה נא. כא. 23 סה. א. 24 בפרקין

8 כ"כ גם הראשונים (המצויינים לעיל בהערה 4) שהביאו דברי ה"ר אפרים. 9 סז, א. 10 כפירוש השני ברש"י שם ד"ה גזירה. 11 כ"ה פירוש רש"י כאן בד"ה במוץ, בפסחים שם ד"ה ואי בעית, בע"ז מא, ב. ד"ה דעבד, בנדה שם ד"ה כדי, וכ"כ התוס' בפסחים בע"ז ונדה שם, וכ"כ רבינו בתשובה הנ"ל וכ"כ הרמב"ן בחידושו לע"ז שם בשם הראב"ד. 12 יג, א. 13 כן תירץ גם השטמ"ק במנחות שם את דברי ה"ר אפרים וכ"כ רבינו בתשובה הנ"ל והרמב"ן בע"ז שם והמאירי כאן. 14 כ"כ גם תוס' בפסחים ונדה שם. 15 כ"כ גם תוס' בפסחים ונדה שם

לאזנו יצא רבי יוסה אומר לא יצא, דאלמא בדיעבד הוא דיצא הא לכתחלה צריך להשמיע לאזנו כקרית שמע. אלא שמצאתי בהפך בתוספתא דמכלתין. דתניא התם בפרק שלישי³⁶ יכול יהא משמיע קולו לאזניו³⁷ פירש בחנה והיא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע³⁸. ומיהו כל שמשמיע קולו לצורך מותר כגון שאינו יכול לכוין דעתו כדאיתא לעיל בפרק מי שמתו, ודוקא במי שאין מתפלל בצבור כדאיתא התם. וא"נ אם משמיע קולו כדי שישמעו אחרים וילמדו ממנו להתפלל מותר³⁹. כדאי בירושלמי בפרק תפלת השחר⁴⁰ דגרסינן התם רבי בא בר זבדא הוה מצלי בקלא, רבי יונה כדהוה מצלי בכנישתא הוה מצלי בליחושא כדהוה מצלי בביתא הוה מצלי בקלא עד דילפון בני ביתיה צלותא מיניה אמר רבי מנא בני ביתיה דאבא ילפון צלותא מן אבא. מכאן לשכור שאסור להתפלל. ירושלמי בפ"ק דמסכת תרומות⁴¹ רבי זעירא בעי קומי רבי יוסי⁴² שכור מהו שיברך, א"ל ואכלת ושבעת וברכת כתיב⁴³ אפילו מדמדם כלומר שאינו יכול לדבר כראוי מתוך שכרותו דהכי משמע ואכלת ושבעת⁴⁴.

שצריך שיתפלל בלחש שאפילו לא ישמיע לאוזניו, וכ"כ המאירי והטור בסי' קא בשם יש אומרים וכן דייק בהגהות רעק"א לשו"ע שם מרש"י ביומא יט, ב ד"ה ולא בתפילה. וכ"כ הב"י שם בשם הזהר וכן פסק הפר"ח שם בסק"ב. אבל המאירי, הגר"א בביאורו לשו"ע שם ומראה הפנים לירושלמי (פ"ב ה"ד) כתבו שלפי הגירסא הכתובה לפנינו אין ראיה לדין זה. והב"ח שם כתב שאף לפי גירסת רבינו בתוספתא אין ראיה שלא ישמיע לאזניו ואפשר לפרש התוספתא באופן אחר. ועיין במג"א שם סק"ג ובביאור הגר"א שם שכתבו שאף כוונת הזהר שהביא הב"י שאחר לא ישמע קולו. ³⁹ כן הבין גם הטור בסי' קא את דברי הירושלמי, אבל הרא"ש בפרק ג סי' מ שהביא את הירושלמי פירש שהיה מתפלל בקול לעורר הכוונה עד שבני ביתו היו שומעין ולומדין התפילה ממנו וכן פירש הריטב"א לעיל כד, ב. ועיין בדברי חמודות על הרא"ש שם באות קכו ובב"י סי' קא בד"ה וכתב רבינו הגדול וט"ז סי' קא סק"א. ⁴⁰ פרק ד הלכה א. ⁴¹ הלכה ד. ודברי הירושלמי הובאו בתוס' לקמן עמוד ב ד"ה מכאן ובעירובין סד, א ד"ה שיכור, בתר"י, ברא"ש כאן סי' ט, ובטור סי' קפה. ⁴² לפנינו: איסי. ⁴³ דברים ח, י. ⁴⁴ פירוש: שאחרי שביעה אדם עומד שכור

חוץ מירמיהו שחתם בדברי תוכחות, א"ל רבי יוחנן ועוד הוא בדברי נחמות חתם ואמרת²⁵ ככה תשקע בבל ולא תקום לפי שהיה ירמיהו חוזר ומתנבא בחרבן בית המקדש, יכול בחרבן בית המקדש חתם ת"ל עד הנה דברי ירמיהו במפולת של מחריבו חתם ולא חתם בדברי תוכחות. והכתיב²⁶ והיו דראון לכל בשר, בגוים הוא עסוק, והא כתיב²⁷ כי אם מאס מאסתנו, השיבנו²⁸ תחת כי אם מאס מאסתנו.

אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, מפני הכרעות והשתחוואות. פי' ולא בתפלה של י"ח ברכות דבהנהו אינו רשאי לשחות אלא באבות והודאה²⁹, ועוד שאינו רשאי לזוז ממקומו, אלא בתחנונים שלאחר תפלה קאמר³⁰. וקולה לא ישמע מכאן למתפלל שלא ישמיע קולו³¹ בתפלתו. מסתברא דלא ישמיע לאחרים, כלומר שלא יאמר בקול³² וכדתניא לעיל בפרק מי שמתו³³ כל המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה, אבל להשמיע לאזנו רשאי ומצוה לכתחלה³⁴. וכדאמרין בירושלמי בפ' היה קורא³⁵ דגרסינן התם תני נתפלל ולא השמיע לאזנו יצא, למי נצרכה לרבי יוסה, היידן ר' יוסה הדה דתנינן הקורא את שמע ולא השמיע

הלכה א, והו"ד גם בתוד"ה שכן, בתר"י ובריטב"א. ²⁵ ירמיה נא, סד. ²⁶ ישעיה סו, כד. ²⁷ איכה ה, כב. ²⁸ שם פסוק כג. ועיין ריטב"א שפירש: השיבנו אליך כי רב קצפת עלינו, ונחמה הוא. ²⁹ כן הקשו תוס' בד"ה ומוצאו. ³⁰ כן תירצו התוס' בשם ה"ר יוסף, תר"י, רא"ש סי' ב, ריטב"א והמאירי. ולשיטה זו בתוך התפילה אינו רשאי לזוז ממקומו. כ"פ גם הרא"ש, הטור בסי' קד, הריב"ש בסי' שלב בשם רבינו ושו"ע שם סעיף ב והרמ"א בסי' תרכא ס"ד. ובתוס' תירצו תירוצ' נוסף, וכ"ה בתר"י, שהאיסור לשחות רק בסוף הברכה אבל באמצע מותר, וכתבו הרא"ש והב"ח בהגהותיו על הרי"ף שתוס' לא תירצו בזה הקושיא השניה של רבינו שאינו רשאי לזוז ממקומו. ³¹ כ"ה הגירסא ברא"ש, ועיין דק"ס. ולפנינו: מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו. ועיין ברש"ש שכתב שיש חילוק בין הגירסאות. ³² בב"י בסי' קא שהביא דברי רבינו כתוב: בקול רם. ³³ כד, ב. ³⁴ כן פסק גם הרמב"ם בפרק ה מהלכות תפילה הלכה ט, הרא"ה, המאירי, הטור בסי' קא, ב"ח שם והשו"ע בסעיף ב וכ"פ המשנ"ב שם סק"ה. ³⁵ פרק ב הלכה ד. ³⁶ הלכה ט. ³⁷ לפנינו ליתא תיבת: לאזניו, ועיין הערה הבאה. ³⁸ רבינו הוכיח מהתוספתא

וכן היא במדרש תלים⁵³. ומסתברא דהא דאמר⁵⁴ ליתבי תעניתא על תעניתיה, לאו חיובא הוא להתענות יום ראשון שלאחר השבת מיד, אלא שראוי לעשות כן בשאיפשר לו משום שלא יתאחר ויתעכב מבקשת הרחמים והסליחה, אבל במי שאי אפשר לו או שהוא תשש וירא להתענות שני ימים בזה אחר זה יכול הוא להתעכב עד יום אחר וישב בתענית על תעניתו⁵⁴.

ולענין תפלת עננו במי שיושב בתענית בשבת כתב בהלכות גדולות⁵⁵ שאומר עננו באלהי נצור לשוני. וי"מ⁵⁶ שאומרה בעבודה. והכי משמע בירוש' בפרק תפלת השחר⁵⁷ דגרסינן התם ראש חדש שחל להיות בתענית, כלומר כגון צבור שגזרו תעניות ופגע בהן ראש חדש, וכדקיי"ל⁵⁸ אם התחילו אין מפסיקין, היאך הוא מזכיר של ראש חדש, רבי זעירא אומר בהודיה רבי בא בר ממל אומר בעבודה רבי אבונא אומר אומרה ברכה רביעית. אמר רבי בא מה מצינו בכל מקום אומרה ברכה רביעית אף כאן אומרה ברכה רביעית וכן נפק עובדא כהדה דרבי אבא. ונראה בודאי שיש בגירסא

[לא, ב] אני האשה הנצבת עמכה בזה, אריב"ל מכאן שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה. ואמרו הגאונים ז"ל⁴⁵ לא שנו אלא כיושב ודומם, אבל אם הוא עסוק בתפלה או קורא את שמע שפיר דמי ושמעתי שכך אמרו בירושלמי⁴⁶.

מאי תקנתיה אמר ר"נ בר יצחק ליתבי תעניתא על תעניתיה⁴⁷. רבי האיי גאון ז"ל⁴⁸ וכן רוב המפרשים פירשוה בתענית חלום, ומשום דאף תעניתו הרי זה עונג לו יותר מאכילתו מפני שהוא נבהל ולבו דוה על חלומותיו וכשיושב עליהם בתענית ומקוה שתעניתו יפה לחלומו לבטלו, וכדאמרין⁴⁹ יפה תענית לחלום כאש לנעורת, הרי זה מתענג בתעניתו. ומ"מ כיון שלא ענג שבתו באכילה כדין תענוג שאר בני אדם לפיכך הוא צריך שישב תענית על תענית. ויש אומרים⁵⁰ דבשאר תעניות קא מיירי, דאי בתענית חלום, בפרק קמא דשבת⁵¹ דמסיק יפה תענית לחלום ואמר רב יוסף אפילו בשבת, התם הוה ליה למימר וליתבי תעניתא על תעניתיה כדמסיק הכא. ומ"מ רוב המפרשים כן הסכימו שבתענית חלום דוקא קא מיירי⁵²,

כן. ועיי"ש בדק"ס. 52 כ"כ רבינו בתשובה שם וכ"כ התוס' בד"ה כל בשם ר"ח, הרא"ש בסי' י בשם ר"ח, המאירי, רי"ף במסכת שבת (ד, ב בדפי הרי"ף), הרא"ש במסכת שבת פ"א סי' כד, מ"מ פרק א מהלכות תענית הלכה יב בדעת הרמב"ם שם והטור בסי' רפח. 53 כ"כ התוס', תוס' ר"י ומ"מ שם בשם מדרש תהלים. ובמדרש תהלים שלפנינו ליתא. 54 מדברי רבינו מבואר דלכתחילה צריך להתענות ביום ראשון ורק אם תשש כחו וכדו' יכול להתעכב וכ"כ רבינו במפורש בתשובה ח"ג סי' רכב וכ"כ הב"י בסי' רפח לדייק מדברי רבינו. וכן דייק הב"ח שם מתוס' בתענית שם בד"ה דאי וכ"פ השו"ע שם סעיף ד וכ"כ הב"י בשם הזוהר. אבל בהגהות אשרי בתענית שם הביא דעת ראבי"ה, וכ"כ הריטב"א בתענית שם שאין צריך להתענות דווקא ביום ראשון. 55 בה"ג סוף הלכות ט"ב ותענית (ולשונו שם: והיכא דיתבי בתעניתא בשבתא דליכא שומע תפילה א"ל בתחנונא ושפיר דמי) והו"ד בתוס' ד"ה כל, ברא"ש סי' י, במאירי ובטור סי' רכ וכן פסק השו"ע בסי' רפח סעיף ו. 56 כ"ה בנדפס. ובכת"י: ויש לומר, והיינו שזו דעת רבינו. וכ"ה בפירוש הרשב"ץ שכתב: והרשב"א ז"ל כתב שאומרה בעבודה והביא ראיה מהירושלמי. 57 הלכה א. והרשב"ץ כתב על זה: ואין ראייתו ברורה. 58 תענית טו. ב.

ואפ"ה חייבה אותו תורה (תר"י). ועיי'ן בסימן צט ס"א ברמ"א ובסימן קפה ס"ד שפסקו כירושלמי דאע"פ ששכור אסור בתפילה ובק"ש, מותר הוא לברך שאר ברכות וברכת המזון. 45 בהגהות מיימוניות פ"ה מהלכות תפילה אות ל כתב כן בשם רב האי גאון ונטרונאי גאון, וכ"כ תוס' בד"ה מכאן, תר"י, רא"ש בסי' ח בשם הגאונים ובמאירי בשם יש מי שאומר. ועיי'ן באוצה"ג חלק התשובות. 46 כן הביא הכלבו בהלכות תפילה סי' יא בשם הירושלמי, ובירושלמי שלפנינו ליתא. ועיי'ן הערות לראבי"ה על מסכת ברכות סי' יב הערה 17 שכתב שלפני הראשונים היה ירושלמי אשר נקבצו ובאו לתוכו הוספות הרבה, עיי"ש. 47 כגירסת כ"מ. ולפנינו: תעניתא לתעניתא. ועיי'ן דק"ס. 48 הביאו רבינו בתשובותיו ח"ד סי' רסב, ועיי'ן אוצה"ג חלק התשובות (עמ' 75). 49 שבת יא, א; תענית יב, ב. 50 כ"ה במאירי בשם יש אומרים, וכ"כ הריטב"א בתענית יב, ב בד"ה ר' יהושע והריטב"א כאן כתב שדין זה בין בתענית תשובה ובין בתענית חלום ובשניהם חייב למיתב תענית לתעניתו. 51 יא, א. וראיתם צ"ע דבגמ' בתענית שם איתא להדיא דעל תענית חלום בשבת צריך למיתב תענית לתעניתו. אמנם בכ"מ שם לא גרס: "מאי תקנתיה ליתב תענית לתעניתא". ונראה שגם בגירסא של רבינו לא היה כתוב

[לג, א] אמר רב יוסף⁶³ לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק. ירושלמי⁶⁴ למה דהוא מחיה וחזר ומחיה, לא אמרו אלא כרוך אבל אם היה מרתיע ובא כנגדו הרי זה מסדיר⁶⁵ מלפניו שלא יפסיק⁶⁶ את תפלתו. תני היה עומד ומתפלל באיסרטיא ובפלטיא⁶⁷ הרי זה מעביר מפני החמור ומפני הקרון ובלבד שלא יפסיק את תפלתו ע"כ בירושלמי. והיכא שפסק מפני העקרב או מפני מלך ממלכי האומות כשהוא חוזר אם שהה כדי לגמור את כולה נראה שהוא חוזר לראש לפי מה שפסק הרב אלפסי ז"ל בפרק מי שמתו⁶⁸. אבל לפי מה שכתב הראב"ד ז"ל⁶⁹ דבתפלה נמי אינו חוזר לראש אלא בגברא דחויא כההיא דמים שותתין לו על ברכיו דפרק מי שמתו⁷⁰, הכי נמי כיון דלאו גברא דחויא הוא אינו חוזר אלא למקום שפסק. ואפי' באמצע ברכה בקרית שמע בפוסק באמצע ברכות לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד שאינו חוזר לראש הברכה אלא למקום שפסק כנ"ל. ותמהני על התוספות⁷¹ שכתבו שחוזר לראש הברכה.

טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים מחזירין אותו, הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו. והאי אין מחזירין דקאמר לא שנה סיים תפלתו קודם שנזכר ולא שנה נזכר לאחר שסיים חונן הדעת, כל שלא הזכיר במקומה ועבר אין מחזירין אותו⁷². אבל רב סעדיה גאון ורב שמואל

זו ירושלמית כטעות ידי סופר⁵⁹ במה שאמר היאך הוא מזכיר של ראש חדש, ולא של ראש חדש הוא אלא היאך הוא מזכיר של תענית. דאלו של ראש חדש, מאי קשיא ליה מזכירו בעבודה כשאר כל היום דמאי שנא השתא. ועוד דאי בשל ראש חדש מאי קאמר רבי בא מה מצינו בכל מקום אומרה ברכה רביעית דהיכן מצינו שאומרה ברכה רביעית לשל ראש חדש אלא במוספין בלבד הא שאר התפלות אינו אומרה אלא בעבודה. אלא של תעניות קאמר ובשליח צבור קאמר שאומרה ברכה בפני עצמה בכל יום. והכא הכי קאמ' אומרה ברכה רביעית כלומר ברכה בפני עצמה ולאפוקי ממ"ד בעבודה ובהודאה, ואגב דאמר אומרה ברכה רביעית קאמר שכן אומרה ברכה רביעית בכל מקום, ולא דוקא ברכה רביעית אלא מה מצינו שאומרה ברכה בפני עצמה אף כאן כלומר במוסף של ראש חודש אומרה בפני עצמה. ואומרה ברכה רביעית נמי דקאמר טעותא היא אלא אומרה ברכה חמשית קאמר. וכיון שכן ביחיד שאינו אומרה ברכה בפני עצמה לעולם אף כאן אומרה בעבודה דצועק הוא להבא ובעבודה הוא, כיון שאינו יכול לאומרה בשומע תפלה⁶⁰. ומיהו עדיין צ"ע בירושלמי שכך מצאתיו וגם בתענית פרק בשלשה פרקים⁶¹.

[לב, ב] קודם תפלה מנין שנאמר אשרי יושבי ביתך. ולפיכך תקנו לומר פסוק זה קודם תהלה לדוד אע"פ שהוא ממזמור שלמעלה ממנו⁶².

במאירי ובריטב"א. 65 לפנינו: מסתיר. 66 לפנינו: ובלבד שלא יפסיק וכו'. התוס' והרא"ש כתבו בשם הירושלמי שפוסק (וכ"כ בחדושי הרא"ה, אלא שכתב כן בשם ברייתא ולא בשם הירושלמי) וכתב במראה פנים לירושלמי שכוונת תוס' והרא"ש שמתרחק לצד אחר. 67 לפנינו: או בפלטיא. 68 לעיל יד, א וטז, א בדפי הרי"ף. 69 הביאו רבינו לעיל כג, א בד"ה אלא, ועיי' ש"ש בהערה 198. 70 לעיל כב, ב. 71 בד"ה אבל וכ"ה ברא"ש. וכתבו הב"י בסי' קד והרשב"ץ כאן לתרץ קושיית רבינו דתפילה חמורה מברכות ק"ש, ועיי' גם בפר"ח שם סק"ה שהקשה על רבינו. ובביאור הגר"א שם סעיף ה (בד"ה חוזר) הסכים לדברי רבינו. וע"ע בפנ"י כאז. 72 עיי' בדברי רבינו

59 כ"כ גם הרא"ש. וכ"כ המאירי שמקצת גאונים כתבו שטעות סופר הוא. 60 הרא"ש כתב שהירושלמי איירי בש"ץ, אבל יחיד יכול להיות שאומרה באלהי נצור כמו שפירש בה"ג. 61 פרק ד הלכה א. וכתב במראה פנים על הירושלמי (בברכות) שכוונת רבינו שאין להגיה אם מוצאים הגירסא בב' מקומות. ובתוס' ר"י ביאר הירושלמי דאיירי בנעילה של תעניות בראש חדש והנידון היכן להזכיר של ראש חדש, ולפי זה לא צריך להגיה בירושלמי. וכ"כ הפני משה ושיירי קרבן בתענית שם. וע"ע בב"י סי' רכ מש"כ בביאור דברי הירושלמי. 62 כ"כ גם תוס' ד"ה קודם והטור בסי' נא. 63 לפנינו: רב ששת. ועיי' דק"ס. 64 בפרקין הלכה א. והו"ד הירושלמי בתוס' ד"ה אבל, ברא"ש סי' יא, בתר"י.

הדדי. דתניא התם לא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים ולא שאלה בברכת השנים מחזירין אותו, אם לא אמר הבדלה בחונן הדעת אומרה על הכוס ואם לא אמר מחזירין אותו, רבי יוסי אומר אף מי שלא הזכיר ברית בשל ארץ מחזירין אותו. כל שאין בו מוסף כגון חנוכה ופורים וכו' ואם לא אמר מעין המאורע אין מחזירין אותו, וכל שיש בו מוסף כגון ראש חדש וחולו של מועד שחרית ומנחה וכו' ואם לא אמר מחזירין אותו.

ומה תפלה דעיקר תקנתא היא אמרת המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס. קשיא לי אדרכא משמע דכוס הוי עיקר תקנתא שהרי לכשהעשירו עקרוה מתפלה וקבעוה על הכוס ולא חזרו וקבעוה בתפלה אלא משום דחזרו והענו. ויש לי לפרש דהכי קאמר ומה עכשיו דעיקר תקנתא בתפלה, משום דכיון דקא חזו דקא מיענו קבעוה בתפלה שלא תהא זזה משם ואפי' יחזרו ויעשירו כדי שלא תהא מטולטלת כל היום אם שמא יחזרו ויענו, וכיון שכן עיקרה בתפלה היא, דהא אין זזה מתפלה ואפי' העשירו, והרי היא זזה מכוס בשאין ל⁸⁰.

טעה בזו ובזו. פירוש כגון שלא הבדיל בתפלה ואכל או עשה מלאכה קודם שהבדיל על הכוס⁸¹, דכיון שטעה אפילו בכוס והוא צריך לחזור ולשלם הרי הוא חוזר לכסדר⁸², וסימן לדבר אם בא לנפות מנפה את כולו⁸³.

[לג, ב] אטו כל השנה כולה מי עבדינן כרבי עקיבא דהשתא ניקו ונעביד. כתב רבי' האיי

הנגיד ז"ל⁷³ אמרו דדוקא בשלא נזכר עד שסיים תפלתו אבל נזכר בתפלתו חוזר לראש. וכתב הנגיד ז"ל טעם הדבר לפום דקיי"ל⁷⁴ דאמצעות חוזר למקום שטעה. ואינו נכון שאם אתה אומר כן אפי' לאחר תפלה נמי יחזור לראש כאלו טעה באמצעות וסיים תפלתו שחוזר ומתפלל.

אלא אימא הואיל⁷⁵ ואומרה על הכוס. וכתב רב סעדיה גאון ז"ל⁷⁶ שאם אין לו כוס חוזר ומתפלל⁷⁷. קשיא לי היאך הוא חוזר בגשמים ובהבדלה בשטעה בזו ובזו, וא"נ מעיקרא כשקבעוה בתפלה לבד, והלא כלל אמרו בברייתא⁷⁸ כל שאין בו קרבן מוסף טעה אין מחזירין אותו. וליתא, דלא שנו אלא בהזכרת המאורע כגון חנוכה ופורים ותעניות של מעמדות, אבל גבורת גשמים ושאלה, ברכות קבועות הן וצריך הוא לאומרן על כרחו כמו שהתקינו לומר כל שאר התפלה, והוא הדין להבדלה תקנה קבועה היתה עד שקבעוה על הכוס כקידוש. אבל הזכרת המאורע של חנוכה ופורים אין הזכרתן קבועה, אלא שכיון שהוא מתפלל התקינו להזכיר בתוך תפלתו לכתחלה. ותדע שלא נתקן בהן כוס ולא תפלה נוספת להזכרת המאורע, וכיון שכן כל שהוא מתפלל כולל המאורע בתפלתו, הא נתפלל וטעה אין מחזירין אותו. אבל ראש חודש וחולו של מועד צריך הוא להזכיר המאורע על כל פנים, כיון שחדשה בו תורה קרבן עד שאנו מוסיפין לחיוב הזכרתן תפלה נוספת וכיון שכן חייב הוא להזכיר ואם לא הזכיר חוזר ומזכיר. וכדי לחלק ביניהן הזכירה אותן התוספתא⁷⁹ גבי

פירשו שאכל לפני הבדלה, ורבינו הוסיף: "או עשה מלאכה", וכ"ה בתוס' הרא"ש ובריטב"א. ועיין בהגהות רעק"א לשו"ע שם ובפמ"ג שם בא"א סק"ג שהביאו דעת רבינו. ועי"ש בביאור הלכה בד"ה ואם טעה שכתב שאין צריך להחמיר בעשה מלאכה. 82 בתר"י ביארו משום דקנסין ליה מפני שטעה בשתיים. ועיין במאירי שכתב די"מ דבכה"ג חוזר ומבדיל ואינו צריך לחזור ולהתפלל, ובעיית הגמ' פירש באופן אחר עי"ש. ובביאור הלכה שם כתב שהרמב"ם שהשמיט דין זה ג"כ מפרש בעיית הגמ' באופן אחר. 83 עיין ב"ב צד, א ובמאירי כתב כן בשם גדולי המפרשים.

לעיל כט, א בד"ה כתב ובהערה 98 שם. 73 עיין אוצה"ג חה"ת עמ' 79. והו"ד רס"ג ורב שמואל הנגיד בפירוש הרשב"ץ לעיל כט, א. 74 עיין לקמן לד, א. 75 כ"ה בכי"מ. ולפנינו: מפני שאומרה. ועיין דק"ס. 76 הובאו דבריו גם בתוס' הרא"ש ובחידושי הרשב"א. 77 כ"כ תר"י לעיל פרק תפלת השחר (כ, א בדפי הרי"ף) והרא"ש שם סי' טו בשם בה"ג. וכ"כ הטור בסי' רצד בשם ר"י וכ"פ השו"ע שם בסעיף ב. 78 שבת כד, א. 79 במכלתין פרק ג הלכה יג-יד. 80 עיין בפנ"י בד"ה פסקא. 81 הרא"ש בסי' יד, תר"י, טור בסי' רצד ושו"ע שם סעיף א

גאון ז"ל⁸⁴ ואמרו שבארץ ישראל עדיין חותמין אותה ברכה רביעית בפני עצמה. ומיהו אנן הא תקינו לן רב ושמואל מרגניתא בבבל ותודיענו.

הני תלת דאמרינן אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה לא הוו יכולין למימר להו. כתב רבי' האיי גאון ז"ל⁸⁵ דה"מ בתפלה שאין מקלסים בתפלה יותר מדאי, אבל בחוץ מן התפלה כל זמן שאינו טועה יקלס.

לא קשיא הא דאמר מילתא ותני לה הא דאמר פסוקא פסוקא ותני לה. פירוש רבי' האיי גאון ז"ל⁸⁶ דפסוקא פסוקא מגונה הוי שתוקי לא משתקינן ליה, אבל מילתא מילתא סלוקי נמי מסלקינן ליה. ונראה שפירש כן משום דמילתא מילתא הוי כמודים מודים⁸⁷. אבל שאר המפרשים פירשו בהיפך⁸⁸.

[לד, א] רב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר. יש מן הגאונים ז"ל⁸⁹ שפירשו שאין להם סדר כלל אלא במקום שזוכר שדלג אחת מן הברכות שם הוא חוזר ואומר אותה ברכה שדלג וחוזר לאחר מכן לברכה שהיה עומד בה. כגון שדלג ברכת רופא ואמר ברכת השנים ואח"כ נזכר אומר ברכת רופא ואומר אחריה ברכת קבוץ גלויות וכן נראה מדברי רש"י ז"ל⁹⁰. וכתבו

בתוספות⁹¹ דלפי דבריהם עננו ששליח צבור קובעה ברכה בפני עצמה, אם דלג אותה בכל מקום שהוא נזכר קודם שסיים את האמצעיות חוזר ואומרה. ואע"ג דאמרינן⁹² שאם טעה אין מחזירין אותו, ה"מ שלא נזכר עד שסיים כל האמצעיות אבל כל זמן שהוא עומד באמצעיות כל מקום ומקום מקומה היא שהרי אין להם סדר כלל. ולפי דברי המפרשים האלו הא דאמרינן בפרק תפלת השחר⁹³ שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות על הסדר, ה"ק סדרן על הסדר הזה שיקדים ג' של שבת ושל הודאה בסוף ושאלת צרכים באמצע אבל שיהא לאמצעיות עצמן סדר לא⁹⁴. ולפי דברי המפרשים האלו קשיא לי לישנא דמתניתין דקתני מהיכן הוא מתחיל מתחלת ברכה שטעה בה זה, ואם כדבריהם היה לו לשנות להיכן הוא חוזר לברכה שטעה זה אבל השתא משמע דמשם הוא מתחיל וחוזר לכסדרו. וכן נמי משמע מדקתני מהיכן ולא קתני היכן. אלא שיש לדחות דקתני הכין משום זמנין דקא טעי באמצע ברכה והוה אמינא דאינו צריך להתחיל אלא מן המקום הברור לו ואפילו באמצע הברכה, קמ"ל דמתחלתה צריך להתחיל. והא דקתני בתוספתא⁹⁵ הקורא למפרע לא יצא וכן בהלל וכן במגילה וכן בתפלה, לא שנו אלא בששנה הסדר שאמר אמצעיות

שהקשה על תוס' ובשנות אליהו מש"כ על דברי מהרש"א. 88 כ"ה ברש"י בד"ה מילתא ותוס' שם. וכתב הטור בסי' סא שצריך לחוש לדברי שניהם. ובשו"ע שם סעיף ט כתב דאסור בשניהם וביאר שם הגר"א דהרי לפי שני הפירושים אסור בשניהם (אלא שנחלקו מה מגונה ובמה משתקין אותו). 89 כ"כ גם בעל המאור ותר"י בשם רב האי גאון, וכ"כ הרי"ף בשם גאון. וכ"כ ר"ח (עיין פירושי רבי חננאל למסכת ברכות). 90 בד"ה אין וכ"כ תוס' בד"ה אמצעיות, ובמגילה יז, ב ד"ה הסדיר, הרא"ש (סי' כ) והטור בסי' קיט בדעת רש"י. אמנם בהגהות אשר"י ריש פרק ב במגילה כתב בשם רש"י דחוזר לתחלת הברכה שטעה ומשם ואילך ימשיך. וכן דייקו הפנ"י והצל"ח כאן ברש"י במשנה בד"ה מתחילת, ועיין בדבריהם מש"כ לבאר שיטת רש"י. 91 בד"ה אמצעיות. 92 שבת כד, א. 93 לעיל כח, ב. קושיא זו על שיטת רש"י הקשו גם תוס' במגילה שם, הרי"ף והרא"ש. 94 כן תירץ גם בעל המאור כאן. 95 במכלתין פרק ב

84 הו"ד בפירוש הרשב"ץ. ועיין אוצה"ג חה"פ עמ' 46. 85 הו"ד גם בפירוש רשב"ץ וכ"כ הרא"ש בסי' טז, תוס' ר"י והטור בסי' קיג. ועיין בפנ"י שביאר את ההבדל בין תפילה לתחנונים. ובדעת הרמב"ם (בפרק ט מהלכות תפילה הלכה ז ובמו"נ) כתב הטור שאסור בכל ענין. וכתבו הב"י והד"מ שנהגו העולם כדעת ר"י ורבינו ועל זה סמכו לומר תחינת עננו המסודר באל"ף ביי"ת וכל אות תואר בפני עצמו. והרא"ה והריטב"א כתבו דהני מילי להזכיר שבחיו, אבל לספר נפלאותיו נסיו וגבורותיו אפשר. ובתר"י סיימו שמי שירצה להאריך בשבח המקום שיאמר אותו בפסוקים, וכ"פ השו"ע שם בסעיף ט. וע"ע במעדני יו"ט על הרא"ש אות ו ובדברי חמודות אות מו שהאריך בזה. 86 כ"כ התוס' בד"ה אמר פסוקא (לד, א) בשם בה"ג ור"ח, וכ"פ הרי"ף והרמב"ם פרק ב מהלכות קריאת שמע הלכה יא. 87 עיין בפירוש רשב"ץ שכתב שלשון הגמ' מורה כפירוש של גאונים, ולזה כיוון רבינו כאן. והתוס' כתבו שלשון הגמ' לא משמע כפירושם. ועיין מהרש"א

קודם לראשונות או אחרונות קודם לאמצעיות, ואי נמי בראשונות ובאחרונות ממש ובשהקדים ברכה לחברתה.

אבל רבינו אלפסי ז"ל⁹⁶ ורובן של גאונים ז"ל וכן הראב"ד ז"ל⁹⁷ כולן הסכימו שיש לאמצעיות סדר שלא יקדים ברכה לחברתה, וכדמפרש בהו טעמא בגמריין במגילה⁹⁸ וכן בירושלמי דמכלתין⁹⁹ מפני מה נסדרה זו אחר זו על זה הסדר, וכן נראה כדבריהם¹⁰⁰. והא דקא מוטיב רב ששת ממתני' סתמא דמתני' ופשיטותא אפילו לרב אסי קשיא¹⁰¹, דהא קא פסיק ותני מהיכן הוא מתחיל מתחלת ברכה שטעה זה לא שנא בראשונות ואחרונות ולא שנא באמצעיות, אלא דלרב הונא לית ליה אוקימתא, ולרב אסי איכא לאוקומה באמצעיות ואי נמי דקים להו דבאמצעיות מיירי. ואפשר נמי הוה ליה לרב הונא לתרץ דמתני' בשליח צבור שטעה ומשום טירחא דציבורא וכמו שהקילו בו בכמה דברים אחרים כגון בטועה בראש חדש ובשאר דברים¹⁰², אבל ביחיד שטעה לא אלא חוזר לאתה חונן, אלא מדלא משני הכין שמע מינה דרב הונא אפילו בשליח צבור קאמר וכן כתב רב האי גאון ז"ל. ושמעין נמי מיהא דלרב הונא לא שנא ידע באי זו ברכה טעה ולא שנא טעה ולא ידע היכן טעה לעולם חוזר לאתה חונן, דאי לא לישני ליה מתני' ביודע היכן טעה, וכן כתב הראב"ד ז"ל.

הא דאמר רב הונא¹⁰³ לעולם אל ישאל אדם צרכיו בג' אחרונות. כתב רבי' האי גאון ז"ל¹⁰⁴ דהני מילי צרכי יחיד, אבל צרכי רבים שואלין. דהא כל שלש אחרונות שאלת צרכי רבים

נינהו, ואפילו תרצה לפניך עבודתינו שהיו אומרים במקדש צורך הוא ושים שלום נמי תביעת וצרכי צבור הוא. אלא מיהו אע"ג דהכין, שלש ברכות ראשונות לשבח הן אמורות ואין בהם מקום תביעת צורך לא לצבור ולא ליחיד, ולא מהוגן לרבנן אפילו מאן דאמר זכרנו לחיים באבות ומאן דאמר זכור רחמין בהודאה, ואפילו מאן דאמר בחנוכה ופורים כמו שעשית נסים לראשונים כן תעשה נסים לאחרונים והני מילי לאו רגילי במתיבתא למימרניהו, עד כאן. ובהלכות גדולות¹⁰⁵ לעולם לא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות ומהכא לא שבקיין רבנן למימר אפילו זכרנו לחיים במגן וזכור רחמין וכבוש כעסך במודים, אבל בספר חיים אמרי' בשים שלום דסליקו להו שמונה עשרה והוה ליה כתחנונים. ויש מן הגאונים האחרונים ז"ל שהתירו בו צרכי צבור. וכן ודאי נראה דמאי שנא מיעלה ויבא דאמרינן בעבודה, וכן כל דבר שהוא להבא שאומרים בעבודה, וזכרנו לחיים איתיה נמי במסכת סופרים¹⁰⁶ שהיא ממסכתות קטנות המקובלות מן הראשונים. וגדולה מזו אמרו בכמה מקומות בתוספות לרבותינו הצרפתים ז"ל¹⁰⁷ שאלו טעה ולא הזכיר זכרנו ומי כמוך ובכין¹⁰⁸ בשלש ראשונות חוזר לראש כאלו טעה בגופן של ברכות, וכן בוכתוב לחיים ובספר חיים שבאחרונות כעין שחייבו לחזור בראשי חדשים, וזה ודאי דבר של תימה שלא הצריכו לחזור אלא במאורע היום והוא שיש לו קרבן מוסף¹⁰⁹.

תקפה וכ"ה בשע"ת סי' קנא בשם רבינו האי גאון, ועיין אוצה"ג חה"ת עמ' 81 וחה"פ עמ' 47. ובתרי" ובמאירי כתבו כן בשם הגאונים, וכ"כ התוס' והרא"ש בשם ר"ח, וכ"כ התוס' בעבודה זרה ח, א ד"ה אם, הר"ן בראש השנה (ח, ב בדפי הרי"ף בד"ה סדר) וכ"כ הטור בסי' קיב בשם בה"ג וכ"פ השו"ע שם סעיף א. 105 בה"ג הלכות ברכות סוף פרק חמישי והו"ד גם בטור סי' תקפה. 106 פרק יט הלכה ח, וכן הוכיח הרמב"ן הו"ד בר"ן בר"ה שם. 107 בתוס' כאן בד"ה אמצעיות ולעיל יב, ב בד"ה והלכתא. 108 הכוונה: ובכין תן פחדך. (ודבר זה לא הזכיר בתוס') ובנדפס כתוב: וכו'. 109 שבת כד, א. ועיין

הלכה ג, וקושיא זו הקשו גם תוס' כאן, הרי"ף והראב"ד בהשגות על בעל המאור כאן. 96 כאן, כד, א בדפי הרי"ף. 97 בהשגות על בעל המאור כאן. 98 יז, ב. 99 פרק ב הלכה ד. 100 כ"ה גם דעת תוס' כאן ובמגילה שם, רא"ש כאן, רמב"ם פרק י מהלכות תפילה הלכה א וכ"פ השו"ע בסי' קיט סעיף ג. ולפי דבריהם כוונת דברי רב אסי שאין להם סדר שאין צריך לחזור לאתה חונן. 101 עיין ראש יוסף שביאר ד"ז ועיין גם בצל"ח. 102 עיין לעיל ל, ב ברש"י בד"ה בציבור מש"כ בשם בה"ג ובדברי רבינו שם בד"ה הא. 103 לפנינו: רב יהודה. 104 הו"ד בתוס' ד"ה אל, במרדכי סי' קד, טור סי'

זעירא הוה סמוך¹¹⁶ לקרובה כדי שיהא שוחה עמו תחלה וסוף. ונראה מכאן ששוחחין¹¹⁷ במודים דרבנן בסוף, אבל אין משגיחין לשוח עם החזן בסוף ההודאה, אלא באיזה מקום שיסיים מודים דרבנן, דרבי זעירא היה מכוין ואומר מעט מעט כדי שישלים עם החזן ונראה כאלו כורע עמו תחלה וסוף¹¹⁸. ובמודים דרבנן לא ראיתי מי שחותם בו והודאה בלבד היא. ואלא מיהו מצאתי בירוש' דמכלתין¹¹⁹ דכולהו אמוראי חתימי ביה ברוך אתה ה' אל ההודאות, ואף על פי שאינה פותחת בברוך שמא עשאוה כסמוכה לעבודה, ואי נמי יש קצת שחותמות ואינן פותחות ואף על פי שאינן סמוכות.

[לד, ב] רבא כרע בהודאה תחלה וסוף, אמרי ליה רבנן אמאי עביד מר הכי אמר להו חזינן ליה לרב נחמן דכרע והדר כרע¹¹⁰ ולרב ששת דכרע והדר כרע. ¹¹¹ ומהכא איכא למשמע דלא גרסי' במתניתין¹¹² בהודאה תחלה וסוף, אלא הכי גרסינן אלו ברכות שאדם שוחה בהם באבות ובהודאה, דאלו לגרסת הספרים דגרסי ובהודאה תחלה וסוף הא מתני' היא. ¹¹³ והראב"ד ז"ל¹¹⁴ פירש דהאי פלוגתא לאו בכריעות דשליח צבור ויחיד המתפלל היא, דפשיטא ודאי דכרעי תחלה וסוף, אלא בכריעות דמודים דרבנן היא. דגרסינן בירושלמי¹¹⁵ תני הכל שוחין עם שליח צבור בהודאה, אמר רבי זעירא ובלבד במודים.

סליק פרק אין עומדין בס"ד

אוצר החכמה

המאירי בשם גדולי המפרשים. ¹¹⁵ במכלתין פרק א הלכה ה. והביאו הרי"ף כאן והרא"ש כאן בס' כב ובפרק ראשון ס' טו. ¹¹⁶ לפנינו שם: סבר. ועיין במראה הפנים שם מש"כ לבאר גי' רבינו. ועיין מש"כ בזה בראש יוסף. ¹¹⁷ צ"ל: ששוחין. ¹¹⁸ כ"כ השו"ע בס' קצו ס"א בשם יש מי שאומר שצריך לשחות גם בסוף, ועי"ש בביאור הגר"א מש"כ על דברי רבינו בזה. ¹¹⁹ שם, והו"ד הטור בס' קצו. והשו"ע שם פסק שחותם בלא הזכרת שם ומלכות ועי"ש בב"י ובט"ז סק"ב. ודעת הגר"א שם לומר כא"י אל ההודאות, וכתב המשנ"ב שם סק"ד שהעולם לא נהגו כן.

בדברי רבינו לעיל לג, א ד"ה אלא ולעיל כט, א בד"ה כתב רבינו אלחנן, וכ"פ הרא"ש בפרק ראשון ס' טז שאינו חוזר וכ"פ השו"ע בס' תקפב סעיף ה. ¹¹⁰ תיבות: והדר כרע, לפנינו ליתא. ¹¹¹ לפנינו: דקא עביד הכי. ¹¹² לעיל עמוד א. ומלשון רבינו נראה שזו משנה וכ"ה ברי"ף, במאירי ובפירוש הרשב"ץ. ולפנינו היא ברייתא (והיא תוספתא בפרק א הלכה א) והב"ח על הרי"ף הגיה שזו אינה משנה וכ"כ הרא"ה שהיא ברייתא. ¹¹³ כ"כ גם בתוס' הרא"ש. והריטב"א כתב דכשהקשו על רבא היה יכול לתרץ שסובר כמו הברייתא. ¹¹⁴ הו"ד גם בתוס' הרא"ש ובפירוש הרשב"ץ וכ"כ

הדפסה ברזלוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
חידושי הרשב"א <מוה"ק> - ברכות בן אדרת, שלמה בן אברהם (רשב"א) עמוד מס: 113 הודפס ע"י אוצר החכמה

רישא דנדה שפלטא שכבת זרע שהכל כאחד, וכוון דכן ע"כ יש לנו לומר דמשמשת וראתה נדה בזה אחר זה, כגון ששמשה ואחר מכן

סליק פירקא

אוצר תחכמה

פרק רביעי: תפלת השחר

טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית⁸ שתיים. פירוש ר' יוחנן לא נחית השתא לפלוגתא דתפילת ערבית רשות או חובה, וקתני מילתיה כמאן דאמר חובה, אבל למאן דאמר רשות לא בעי תשלומין כלל, דהיא גופה רשות⁹. והכי משמע במס' יומא¹⁰ דאמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערבית והאמר רב תפלת ערבית רשות כמ"ד חובה, אלמא דמ"ד רשות לא בעי פטור דנעילה, וה"ה דלא מיצריך תשלומין. טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים אלמא זמניה הוא כולי יומא, אלא צלויי כולי יומא מצלי ואזיל, עד חצות יהבי ליה שפר תפלה בזמנה¹¹ וכו'. הוא הדין דהוה יכול לשנויי טעה שאני, ומתניתין מיירי בלכתחלה¹². איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל

תפלת השחר עד חצות. פי' דקסבר ת"ק דתפלות בסמכו לקרבנות¹, ותמיד של שחר היה קרב עד חצות, וסבירא ליה דעד חצות מיקרי בקר², דבקרבו שחרית כתיב בקר, את הכבש אחד תעשה בבקר³. ור' יהודה אומ' עד ד' שעות, דס"ל דעד כאן הוא בקר, ותמיד של שחר לא היה קרב אלא עד ד' שעות בלבד. תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה. בגמרא⁴ מפרש לה שהוא י"א שעות חסר רביעי. תפלת הערב אין לה קבע מפרש בגמרא⁵ שהיא רשות. ושל מוספין כל היום. גמ'. ורמינהו מצותה עם הנץ החמה וכו'. דקס"ד דמקשה דמאי דאמרינן דמצות ק"ש עם הנץ החמה משום תפלה הוא, דזמנה עם הנץ החמה ותו לא⁶. כי תניא ההיא לותיקין⁷.

עיקר הדין נכון דלחכמים זמן תפילה עד חצות הוא מעיקר הדין ומצד תפילה הוי זמן דלכתחילה ואפילו פשע באיחורה מתפלל לכתחילה. 8 לפנינו: בשחרית. 9 אפשר שחולק בזה אשיטת תוס' ור"י שכתבו שדין התשלומין אולי אפילו למ"ד תפלת ערבית רשות, וסובר רבנו דאין שייך לעשות תקנת תשלומין אי כל עיקר התפילה הוי רשות, ואפילו אי קבליננהו חובה מ"מ אין בזה לחייב תיקון התשלומין וזו גם דעת הרא"ה, ולפי"ז למ"ד רשות אין תשלומין בערבית [וזה חידוש גדול, מיהו לדינא אפשר שלרבנו אין בזה גפ"מ כיון שנראה מרבנו לקמן כז, ב שפוסק דתפילת ערבית חובה]. 10 פז, ב ועי' תוס' שם ד"ה והאמר. 11 לפנינו בנוסח אחר עי' גי' רי"ף, וראה בכי"מ ודק"ס. 12 עי' צל"ח שכיון להקשות כן מדעתו ועי' מה שתי' בזה. ויש בזה ג' שיטות, הרמב"ם פ"ג מהל' תפילה ה"א וזו גם דעת המאירי הטור והריא"ז שאפילו עבר במזיד להתפלל אחר ד' שעות עד חצות יצא, דס"ל דיש שני חיובי תפילה מצד חובת היום כדכת' וזמנא תלתא וגו', וכ"ש לדעת הרמב"ם שתפילה מה"ת, וכן יש חיוב תפילה מצד הזמנים דזמן בוקר מחייב

1 מכאן אין הכרע אם פוסק רבנו כריב"ל דכנגד תמידים תקנום וכמשמעות הרמב"ם פ"א מהל' תפילה ה"ה ופ"ג ה"ב וסהמ"צ מצוה ע וכדמפרש בכ"מ, וכ"מ שזו דעת הרי"ף ועוד [ומה שכ' הר"מ בהל' מלכים פ"ט ה"א שהאבות סדרום היינו קבלום עליהם חובה ועי' לח"מ שחלק על כך]. דאפשר דסובר כר"י בן חנינא דאבות תקנום ואסמכינהו רבנו אקרובנות עי' ריו"ב ורא"ה. 2 לקמן כז א, וכן ברש"י ורא"ה. וכן בקרא דדוד ערב ובוקר וגו'. 3 במדבר כח ד. 4 לקמן כז א, כז א. 5 כז ב, ועי' תר"י שם. 6 ואף שגם בק"ש יש ענין נה"ח כדאמרי' יראוך עם שמש, מ"מ הא תנן לעיל דזמן ק"ש עד ג' שעות, ולפי"ז ס"ד דהאי נה"ח משום תפילה הוא, והא דג' שעות לחברים שמפסיקין לק"ש ולא לתפלה. 7 ולפי"ז אפשר דגם ענין הנה"ח הוא משום ק"ש והוא זמן מיוחד לוותיקין, אבל עיקר זמן התפילה הוא עד חצות, ובמפרשים תמהו דכיון דזמן ק"ש עד ג' שעות ובעי למסמך גאולה לתפילה, א"כ נמצא שעיקר זמן תפילה עד חצות אינו אלא לטועים ולשוכחים או לענין תשלומין. ובצל"ח כתב דגפ"מ לנשים שאין חייבות בק"ש. מיהו

השלימו בשחרית, וכן אם לא התפלל שחרית ולא השלימו במנחה, שוב אין לו תשלומין¹⁶, דלעולם אינו משלים מה שטעה אלא בתפלה הסמוכה לה ותו לא¹⁷.

[כו, ב] ת"ר טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל ערבית שתים של שבת¹⁸. דכי היכי דלא אטרחוה בתפלת שבת הכי נמי לא אטרחוה בתשלומין¹⁹. טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל ערבית שתים של חול דמחויב הוא בכל הברכות בשבת נמי²⁰, ורבנן הוא דלא אטרחוה משום כבוד שבת, אבל כיון שעברה שבת הוור לדינו²¹.

מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו

ערבית שתים. (אומ') [איכא] מאן דאמר¹³ דדוקא תפלת מנחה קא מבעיא ליה, אבל תפלת המוספין פשיטא ליה דאינו משלימה בערב, מפני שמזכיר בה קרבן מוסף, והא עבר זמנו¹⁴. ועוד, דקרבן ליכא בלילה, והיאך יזכירנו¹⁵. וכן נמי כל תפלה שהיא באה לחובת היום מחמת המאורע אם טעה ולא התפלל אותו ביומו שוב בטל הוא ואין ל(ג)ו תשלומים כלל, דעבר זמנו לגמרי, אבל שאר התפלות כיון שהן ראויות לומרן בכל יום ויום, יש להן תשלומין אפי' ליום אחר. והא דאמר ר' יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל [שחרית] שתים, דוקא קתני, דערבית משלם שחרית [ושחרית משלם במנחה] ותו לא, אבל טעה ולא התפלל ערבית ולא

של הובת היום שנתחייב בד' תפילות הוא ולכן אין בזה פירכא דעבר יומו בטל קרבנו. 16 וכ"ד התוס' ותוס' ר"י, רמב"ם תפלה פ"ג ה"י רא"ה ורשב"א ועוד. אבל במאירי (עמ' צו) וכן בהגמ"י שם כתבו מרבנו שמחה שאם טעה ולא התפלל אחת מן התפילות ונזכר אפילו אחר עשרה ימים מסתבר שמשלימה. ועי' השגות הראב"ד שם. ודעת בה"ג הובא בטור סי' קח דאם טעה במעריב ושכח בשחרית מתפלל ג' במנחה שכל זמן שלא עבר היום יש תשלומין לתפילותיו. ומשמע דאם שכח מנחה מודה בה"ג דאין משלים רק במעריב, והסברא דיש שני דינים בחיוב התפילה מצד חובת היום וזמנן תלתא ויש חיוב מצד הגעת זמן התפילה. ומש"ה כל שלא עבר יומו יש חיוב ג' תפילות עליו, אבל בעבר היום החיוב רק מצד שעבר הגעת זמן ותקנו לו תשלומים רק בתפילה הסמוכה לה. 17 ונחלקו הפוסקים עי' שו"ע סי' קח סע' ג בפר"ח וא"ר שם אי דוקא סמוך לתפילה העיקרית אבל לאח"כ אין יכול להשלים או העיקר שיהא בזמן התפילה של התפלה הסמוכה לה. וסברת המחלוקת אי חיוב התשלומין הוא מצד חובת הגברא אלא דבעי שיהא בזמן תפילה, או אפשר דהחיוב בא מצד התפילה העיקרית דכיון דמה שביטל הקודמת ועבר זמנה אין עליו חיוב תפילה ורק כשהגיע חיוב התפילה העיקרית נעשה חיובא דתפילה גם על התשלומין אבל אם הפסיק בנתיים ונפטר מחיוב תפלה מצד הגעת הזמן תו ליכא לחיובי בתפילה שעבר זמנה. וא"א להתפלל אם אין הגעת זמן לחיוב בתפילה. 18 כג"ה הרי"ף ועוד, ועי' הגר"א בגל' הגמ'. 19 ונחלקו המג"א קח סק"ב והט"ז שם סק"ח אם התפלל י"ח ולא הזכיר של שבת אם יצא דכיון להחיוב משום חול א"צ להזכיר של שבת. ועי' מכתם שהסברנו המחלוקת. 20 כדלעיל כא, ב. 21 כ"כ ברא"ה רא"ש

תפילת שחרית, ומצד חיוב היום חייב אפילו עבר זמן חיוב תפילה מצד זמן שחרית וזהו שאמרו כולה יומא מצלי ואולי. אלא כשהגיע זמן מנחה מתחייב בחובת היום להתפלל מנחה אלא דעדיין יכול לתקן תפילת שחרית מצד תשלומין, אבל עד חצות לאו מטעם תשלומין הוא אלא מעיקר החיוב ומש"ה ס"ל לרמב"ם דאפילו במזיד מתפלל עד חצות. אבל הרי"ף והרא"ש כתבו דוקא אי טעי מצלי לאחר ד' שעות וכ"ד התוספות כו ב, והיינו דלדידהו מה שיכול להתפלל אחר ד' שעות הוא מצד תשלומין דכיון דעבר זמן שחרית אזיל עיקר מצותה ומש"ה דוקא בשכח. מיהו לאחר מנחה כיון שנתחייב במנחה יש דינים מיוחדים שיהא תפילת תשלומין לאחר חובה ולהרבה ראשונים דוקא בסמוך לתפילת המנחה ודעת הגאון רס"ג בסידורו דאם עבר ד' שעות לא יתפלל בחמישית. ושישית ולא בחצי ראשון של שביעית מפני ששעתים אלו אינם זמן תפילה אלא ימתין עד זמן תפילה של מנחה להתפלל או שתי תפילות. ודעת הגאון דאין רק חובת ג' הזמנים ואחר שעבר זמן שחרית אינו בחיוב תפילה ורק כשיגיע זמן מנחה מתחדש חיוב תפילה ושייך להתחייב בדין תשלומין. אבל בב' שעות עד חצות ל"ה כלל זמן תפילה. ואפשר דלא גריס בגמ' צלויי כולי יומא מצלא ואזיל, או דמפרש כולי יומא כלומר בגמר היום אבל אין הכרח לומר כל היום כולו ממש. 13 רשב"א, ועי' תוספות וראשונים. 14 בכ"י: יומו. 15 רבנו מפרש העיקר משום שהוא לילה, ובאמת שכן הוא לרבנן דזמן מוספין כל היום. אבל בתוס' כתבו כיון שעבר זמן מוסף, ואפשר שגפ"מ לר' יהודה דזמן מוספים עד ז' שעות אם יש לה תשלומין כל היום, ובצל"ח נסתפק בזה, ועי' מכתם שכתב דמוסף אין לה תשלומין לרבנן ואפשר שבא להוציא מדר' יהודה, ובמאירי נסתפק לומר דמוסף יש לה תשלומין, ואפשר הסברא שסובר דענין התשלומין הוא לחיוב תפילות

איוז²⁸ היא מנחה קטנה. שהיא זמן הקרבת התמיד, מט' שעות ומחצה ולמעלה, ובזמן מנחה גדולה דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה היה זמן שחיטת התמיד, ולא היה להם רשות להקדים קודם לכן²⁹.

אבות³⁰ תקנום ואסמינהו רבנן אקרבנות. פירוש ודאי האבות תקנום, אבל מפני תקנתם לא היינו מחויבים לאומרם, ואתו רבנן ואסמינהו אקרבנות כדי שיהו חובה³¹.

פיסק'. ר"י אומר עד ד' שעות איכעיא להו עד ועד בכלל. פי' עד שעה רביעית ושעה רביעית בכלל, וכל ד' שעות הוא בקר³². או דילמא עד ולא עד בכלל ולא הוי שעה רביעית בכלל³³. ת"ש תפלת המנחה עד הערב³⁴ ר' יהודה אומר עד פלג המנחה. וקא ס"ד דעד פלג אחרון קאמר³⁵.

אלא אי אמרת עד ועד בכלל מאי איכא³⁶ בין ר' יהודה לרבנן. דר' יהודה גמי הכי קאמר דכל פלג אחרון של מנחה יתפלל.

[כז, א] אלא מאי עד ולא עד בכלל ואזא הא דתניא³⁷ ושל מוספין כל היום וכו' אי אמרת בשלמא עד ועד בכלל וכו' אלא אי אמרת עד ולא עד בכלל, דתפלת מוספין דקאמר ר' יהודה עד ז' שעות ולא שעה שביעית בכלל, וא"כ לא הוי זמנה אלא שש שעות, אי הכי היכי משכחת לה תפלת מוספין ומנחה בהדי הדדי, דבהתחלת שעה שביעית עבר זמן מוסף, ותפלת מנחה

לחובת היום²² ראשונה לא עלתה לו. מדקתני מבדיל בראשונה, משמע דקסבר האי תנא דלעולם אין לו להקדים תפלת תשלומין לתפלה הבאה בזמנה²³. ומדקאמרינן ואם הבדיל בשניה עלתה לו, משמע דסבר דטעה ולא הבדיל במוצאי שבת מחזירין אותו, דאי²⁴ הוה סבירא ליה דאע"ג דלא הבדיל יצא, הוה ליה לאשמעינן רבותא טפי, וליתני הכי אם טעה ולא הבדיל בשתייהם, וגתכיון בראשונה לשם תשלומין, שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו, והוי רבותא טפי דמשכחת לה אפי' בלא הבדיל בשתייהם, והיינו דאקשינן למימרא דכיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ורמינהו וכו'. ואף על גב דסלקא בקושיא הכי הלכתא, דאם לא הוזכר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו.

אמרו בתוספות²⁵ דאם טעה ולא הוזכר ר"ת בתפלת המנחה, אינו חוזר ומתפלל שתיים בערבית, דמה הועיל בחזרתו, שאף בתשלומיו אינו מזכיר של ראש חודש. והוא הדין למי שהתפלל בשבת במנחה י"ח ברכות. ולא הוזכר של שבת.

ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע. פיר' שהיא רשות כדמפרש לקמן, שהרי אברים ופדרים²⁶ קרבים כל הלילה, כלומר בשלא נתעכלו מבעוד יום, ומשום דלפעמים דליכא איברים כלל שכבר נתעכלו מבעוד יום, מפני כך אמרו דתפלת ערבית רשות²⁷.

וטור סי' תכב. 22 אפשר שזה פי' ולא גירסא.

23 מרבנו משמע דלא כמג"א קח סק"ב שכ' שאפשר שרק במקום שגילה דעתיה שרוצה לתשלומים כגון הכא שהבדיל, ועי' בסמוך. 24 בכה"י: דאי לא הוה ס"ל וכו' ונראה שזה טעות לכן השארתי כנוסחת הנד'. 25 ד"ה טעה. 26 עי' גי' כ"מ ודק"ס אות ג.

27 רש"י ותר"י פירשו דמפרשינן אמאי זמנה כל הלילה דכנגד אברים שקרבים כל הלילה תקנוה, ולפי"ז כתב בתר"י שאין לנו טעם מפורש למה הוה רשות, ורבנו כתב כרא"ה דלפעמים שאין קרבים בלילה, וכ"ה במגהיג תפלת הערב פג ואבודרהם תפלת ערבית (עמ' קלז הוצ' ירושלים), ובמאירי כאן [וכ"ה בתוס' שבת ט, ב ד"ה למ"ד] כתב הטעם משום דהקטר אברים אין מעכב הכפרה. 28 כ"ה בהרבה גירסאות, ולפינו: ואיוז. 29 עי' רש"י וליקוטי ר"ח, ולפי"ז מנחה גדולה מעת שיש רשות לשחוט, ולשון גדולה מפני שיש שהות הרבה ועי' רא"ה. אבל הרמב"ם בהל' תפלה פ"ג ה"ב כתב דנגד שחיטת

הפסח שנשחט בתשע ומחצה. וכונתו לתפוס גוונא שהיו מקריבים כן למעשה. דהא מן התורה בכל יום זמנה בשש ומחצה. 30 בכת"י הגי': אין אבות וכו'. 31 נראה בכונתו שאבות תקנו ענין התפילה וכן זמני התפילה אבל תקנו רק לעצמם, ובאו חכמים וקבעום חובה כקרבנות שהם חובת הציבור, ועי' מהרצ"ח. 32 כונת רבנו דכיון דמשמעות בוקר דקרא דאתינן להלן כז, א משמע בפשיטות בשלש שעות ואכן התם מקשי' מיני' לר' יהודה דלדידיה עד ד' שעות גמי צפרא הוא, וכתב רש"י שם כיון דעד בכלל, ומשום כך דחקינן לפרושי קראי, ונמצא שמשמעות הפסוק מסייע לומר שאין עד בכלל, וגם משנה דעדיות משמע עד ועד בכלל, ומשום כך אבע"ל הכי מיהו לרבנן פשיטא דאינו בכלל כמ"ש רש"י משום דאחר שש ודאי שאינו בכלל בוקר. 33 עי' רא"ה. 34 כגירסת כ"מ ועוד. 35 עי' רש"י כז, א ד"ה היינו רבנן. 36 כג' כ"מ. 37 עי' הגי' לפנינו, ועי' תוס' ותוס' רי"ח דלא הוה גרסי' במשנה.

שנקר מוחו של תינוק במקום שהוא רופף ונקבו⁴⁵. וקמ"ל דשור דאמרה תורה לאו דוקא, דה"ה לכל שאר בהמה חיה ועוף⁴⁶ שהרגו נפש דנסקלין.

ועל היין⁴⁷ בן ארבעים יום שנתנסך ע"ג המזבח. דבארבעים יום הוא גמר עשייתו ויצא מכלל יין מגתו⁴⁸.

בבכירתא. היינו מס' עדיות.

אי בעית אימא רבנן האי⁴⁹ וילקטו אותו בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים. והם היו לוקטין אותו בבקר ראשון דהיינו בג' שעות⁵⁰, דלהכי אהני כפל לשון. אי בעית אימא ר' יהודה, אהני בבקר יתירא להקדים ללקוט שעה אחת⁵¹, קודם לבקר, דבקר שלם הוי עד ד' שעות, והם היו מקדימים שעה אחת, דהיינו עד ג' ותו לא.

איזו היא שעה שהשמש חם וצל צונן הוי אומר בד' שעות. וא"ת, וכיון דמגופיה דקרא משמע, אמאי דייקנין לעיל או אינו אלא בשש שעות, ואיצטרכינן לאתויי ראיא מכחום היום, דהא בקרא משמע דבד' שעות מיירי. יש לומר דאצטריך, דאי לאו כחום היום הוה אמינא וחם השמש היינו חום היום, והוא בשש שעות, אבל השתא דשני קרא בלישניה בדוכתא אחרינא ואמר כחום היום, ודאי משמע דחום היום וחם השמש אין הכל אחד, וא"כ מסתמא חם השמש היינו בד' שעות⁵².

מדרב צדי⁵³ של שבת בע"ש. כלומר בתר פלג מנחה קמיתא⁵⁴. ש"מ כר' יהודה ס"ל, דמשם ואילך הוא שעת ערבית והוי ליליא, ואפשר לקבל שבת, דחייב להוסיף מחול על הקדש מן התורה⁵⁵, ובודאי בתוספת כל שהוא יצא, אבל

לא מטי זימנה אלא בחצי שעה אחרונה שבשעה שביעית, וא"כ קא עבר זמן מוסף כבר חצי שעה³⁸.

לא מאי פלג ראשון³⁹. ועד בכלל, ואיכא בינייהו פלג אחרון, וה"ק. פירוש, משום הכי איצטריך ליה לתרוצי ברייתא, דלא תימא דפלג המנחה דקאמר ר' יהודה הוא דמפרש ואזיל, והוא פלג אחרון, דהכי קאמר אימת נפיק פלג ראשון, פירוש דמהתחלת פלג אחרון אתה למד אימת הוי סוף פלג ראשון דר' יהודה.

אף אנן נמי תנינא. דעד ועד בכלל⁴⁰. שממאנים את הקטנות⁴¹. כגון שני אחים שנשואים שתי אחיות אחת גדולה וקדושה מן התורה, ואחת קטנה שהשיאוה אמה ואחיה שאין קדושה מן התורה, מפני⁴² שיכולה למאן בו כל זמן שלא הגדילה, ורבנן הוא דתקינן לה קדושין כדי שלא תצא לזנות, ומת בעלה של גדולה בלא בנים ונפלה אשתו קמי אחיו לייבום ואינו יכול ליבם מפני שהיא אחות אשתו, ואם היתה אשתו גדולה דקדושה מן התורה היה פטור מן הכל בין לחלוץ בין לייבם, אבל השתא דהיא קטנה ואין קדושה מן התורה, יש לו לחלוץ, וכיון שחלץ לאשת אחיו מתסרא אתתיה עליה, דהוה לה אחות חלוצתו דהויא כאחות גרושתו, ועל זה נאמר ביבמות⁴³ אוי לו על אשתו אוי לו על אשת אחיו, דשתייהן נאסרות עליו, כיצד מתקנין מצוה על ב"ד ללמדה למאן בו ותעקור הקדושין לגמרי, ואח"כ יכול ליבם אשת אחיו בהיתר. ושמשויאין את האשה על פי עד אחד. שהעיד שמת בעלה.

ושנסקל⁴⁴ תרנגול בירושלים שהרג את הנפש.

יום פסול למזבח. 49 לפנינו בגמרא גירסא שונה, ועי' דק"ס אות ל. 50 ברש"י

משמע שלקטו כל ג' שעות ראשונות, וכן צריך לפרש ברבנן. וכ"ה בתרגום יב"ע בשלח טז, כא, והשווה ירושלמי ברכות פ"ד ה"א ושכ"ט שמות שם. ועי' תו"ש בשלח טז אות קטו. 51 אפשר שכן היתה

הנוסחה לרבנן. 52 במכלתא ומכדרשב"י שמות שם אמנם דרשי דהא בג' שעות ממשמעות קרא דוחם השמש וגמס לבד, אולם ע"ש בח"ג שיש שם כלפנינו בגמ'. 53 לפנינו: מצלי. 54 אבל

אם התפללו לפניו לא יצא. ועי' ריו"ג כאן ובהמנוחה (עב א), ובספר הבתים שערי תפילה שער שלישי ה"ו. 55 עי' תוס' כאן ור"ה ט א ועוד ושו"ע

38 וליכא למימר דאם שכח מוסף והנידון לתשלומי מנחה ומוסף דהא כתבו תוספות דלמוסף אין תשלומין.

39 כגירסת כ"מ. ובכ"נ: לא מאי פלג ראשון. 40 עי' רש"י ד"ה אף. 41 לפנינו: את הקטנה.

ועי' גליוה"ש. מנדה ח א מאי קטנות. 42 תיבת מפני מיותרת. 43 יבמות קט א, ועי' רש"י

ד"ה שממאנין, ופירוש ריבב"ן. 44 כנוסחת המשנה בעדיות פ"ו מ"א. 45 עי' רש"י ורנ"ג

מהירושלמי. בכ"נ: שהוא רופס. והא דנקט בירושלים אף שאין מגדלים תרנגולים בירושלים (ב"ק עב ב) ומ"מ היה להם בעלים, דהא ר"י ס"ל בב"ק (מב ב) דשור של הפקר פטור. 46 עי' ב"ק נד, ב.

47 לפנינו: יין. 48 עי' ב"ב צז, א דקודם מ'

ודוקא כנגד פניהם, אבל בצדם לא חיישינן להעברה ⁶¹ בעלמא ⁶².

[כז, ב] אל יתפלל אדם לא כנגד רבו. פי' משום שמשוה עצמו לרבו ⁶³. והנותן שלום לרבו. פירוש כשאר בני אדם, אבל ע"י שינוי משום כבודו מותר ⁶⁴. והמחזיר שלום לרבו. כדרך שאר בני אדם. והאומר דבר שלא שמע מפי רבו, פי' שלא שמע הדבר ממנו ואומר הדבר בשמו ⁶⁵.

ההיא להזיע וקודם גזרה הוי ⁶⁶. דקודם לכן היה מותר לרחוץ, משרבו עוברי עבירה אסרו לרחוץ והתירו זיעה, ואח"כ אסרו הכל ⁶⁷.

איני והא אביי שרי ליה לרב דימי וכו'. פירוש אחר שקבל שבת בתפלה אחר שקיעת החמה ⁶⁸. ההוא טעותא הואי ⁶⁹. פירוש שהיה סבור שחשיכה והתפלל בטעות, ומשום הכי התירו לו, אבל ידי תפלה ודאי יצא, כיון שהתפלל כראוי אחר שקיעה אבל קודם לכן לא ⁷⁰.

וטעותא מי הדרא והאמר אביון ⁷¹ פעם אחת

אם רצה להוסיף יותר הוי תוספת, ודוקא ⁵⁶ משעה זו דצלי רב, והיינו ודאי משעת שקיעת החמה, כיצד הרי אמרו חכמים ⁵⁷ שמהלך אדם בינוני עשר פרסאות ביום, ונמצא שהולך פרסה בשעה וחומש, דחמשה חומשין יש בשעה ושתי שעות הנשארות הם עשרה חומשין. ועוד אמרו ⁵⁸ דמהלך פרסה איכא משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים, נמצא ששקיעת החמה בי"א שעות חסר חומש, וזמן ערבית לר' יהודה היא בי"א שעות חסר רביע ולמעלה, ואותו זמן שיש בין רביע לחומש היה מתפלל רב, והיה גומר תפלתו בשקיעת החמה, ומשם ואילך כשנשקע החמה הוי ליה תוספת ואסור במלאכה מזמן זה. וא"ל לר' ירמיה אין בדילנא ממלאכה. אבל קודם לזה הזמן, לא מהגי קבלה שיאסר במלאכה, ודוקא כשקבל השבת בתפלה אבל בדבור בעלמא לא הוי קבלה ⁵⁹.

ולא פסקי' לצלותיה דר' ירמיה. שלא פסע לפניו ⁶⁰. וש"מ אסור לעבור כנגד המתפללין.

כמו שכ' בתר"י דכל שכן לפני רבו, ולפי"ז גם לפני הר"מ היתה הנוסחה כלפנינו וכנגד רבו בצד רבו כמו לרש"י וכ"ש לפני רבו. אבל ברי"ף משמע שגרס בגמ' לפני רבו. ⁶⁴ כרש"י ותוספות ועוד, וגם ברמב"ם שם ה"ו כתב שלא יתן כדרך שנותנים לרעים, ועי' לעיל ג, א. ⁶⁵ כ"ה בתר"י רא"ש ומאירי, וברמב"ם שם ה"ט ואל יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיוכיר שם אומרו, וכונתו שאומר משל אחרים בשם רבו או בסתם שהשומע מייחסו לרבו, עי' יבמות צו ב וסוכה כז ב. ועי' מג"א קנו סק"ג. ⁶⁶ בכ"י: היה. ⁶⁷ שבת מ, א. ואע"ג דמותר לרחוץ בחמי טבריה, מ"מ ר' אבין דסיפר דחידוש הוא ע"כ ברחיצה קאי דאי בחמי טבריה ידעינן מהא דר"י בר אבדימי בשבת מב, ב. ⁶⁸ כשיטת הרא"ה וכדבסמוך. ⁶⁹ בכ"י: הוא. ⁷⁰ רבנו לשיטתו לעיל בד"ה מדרב ששקיעת החמה בי"א שעות חסר חומש ומאז אפשר לר"י להתפלל מעריב, אבל לפני זה ביחיד לא יצא כיון שעדיין חמה זורחת, והכא בשקעה חמה ועדיין בין השמשות לא הגיע שהוא בסוף השקיעה ולכן לענין תפלה יצא כר' יהודה, ומיהו אין זה קבלה לענין מלאכה, ועדיפא מיניה ציבור דאפילו לפני שקיעה לא מהדרי' להו להתפלל כיון דתפילה דרבנן, וזו דעת הרא"ה ועי' בסמוך ד"ה שאני. אבל לפי הרא"ש ושר"ע סי' רסג התפללו לאחר פלג המנחה והיחיד כיון שהתפלל בטעות לא עלתה לו תפילה. ועי' תר"י ⁷¹ בכ"י: בדאן ועי' דק"ס אות ג' מכ"פ: אבדאן.

רסא סע' ב. ⁵⁶ זו שיטת הרא"ה לפנינו עמ' סו—סח בארוכה ומקור דבריהם בתוה"א הל' אבלות ישנה ע"ש. וכ"ה ברשב"א ברכות כאן, ועי' מלחמות פסחים קה א וש"ע סי' רלג ורסא, ונתבאר היטב בספר "אורות חיים" לידידי הגר"ח דרוק פרק ב. ⁵⁷ פסחים צד, א. ⁵⁸ שם שם. ⁵⁹ כ"כ ברא"ה שם שאין תוספת זו נאסר אלא בקידוש או בתפילה אבל בדיבור בעלמא לא עשה ולא כלום, ועי' שו"ע רסא ובמ"ב ס"ק כא וסי' תקנב ח ובהגר"א שם וסי' תרח ג ברמ"א. ⁶⁰ ברש"י פירש שלא עקר לפניו לישב במקומו והיינו שרב לא התפלל במקומו והיה צריך לעבור על פני ר"י ולכן פסע רב ג' לאחוריו ועמד במקומו ולא חלף על פני ר"י. וזה כעין דלהלן גבי חלפי דרב אמי ורב אסי. וברבנו אפשר לפרש שלא פסע ג' פסיעות לאחוריו לפניו של ר' ירמיה וכן בשו"ע סי' קב ס"ה דאם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו אסור לפסוע ג' פסיעות. ולפי"ז לרש"י יהא מותר לפסוע. והטעם דענין לעבור לפניו הוא שלא לזלזל במקום תפלה וכמו שכ' הרמב"ם בפ"ה מתפלה דתיקון המקום שאסור לעבור לפניו, ולפי"ז לפסוע לאחוריו שהוא מדרכי התפילה מותר. אבל לרבנו הענין שלא לבלבל המתפלל. ⁶¹ בגדפס:

בהעברה. ⁶² כ"ה בתר"י. ⁶³ כ"ה ברא"ה, וערש"י שכתב אצל רבו ומראה כאילו הם שוים. [וע"ש שפי' אחורי רבו מפני שמצער שיינו יכול לפסוע], אבל ברמב"ם פ"ה מת"ת ה"ו לא לפני רבו ולא לאחר רבו ולא בצד רבו, ואפשר שכונתו

לדבר מצוה הוא דשרי, אבל כשאנו טרוד לדבר מצוה לא ⁷⁸. וכן הלכת'. והבדלה זו מהניא לעשות מלאכה בערב, אבל לעשות מיד אסור בודאי, דאי אפשר להוסיף מקדש על חול ⁷⁹.

דתינא ⁸⁰ תפלת ערבית ר"ג אומר חובה ור' יהושע אומר רשות, אמר שמואל הלכה כדברי האומר חובה, ורב אמר הל' כדברי האומר רשות ⁸¹. והגאונים ז"ל ⁸² פסקו כמ"ד רשות, דתפלה כאיסורי הוא, והלכה כרב באיסורי ⁸³. ועוד דתפלה דרבנן ובשל סופרים הלך אחר המיקל ⁸⁴ ואמרו בתוספת ⁸⁵ דאפילו למ"ד רשות לא מבטלינן לה בכדי, והיינו דרב ⁸⁶ דאמר טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו, לפי שאין מקדשין את החודש אלא ביום, דמשמע דהא לאו הכי מחזירין אותו. והיינו נמי דר' יוחנן ⁸⁷ דאמר טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים. וההיא דאמרינן ביומא פ' יום הכפורים ⁸⁸ אמר רב תפלת געילה פוטרת של ערבית, ופריך והאמר רב תפלת ערבית רשות ולמה לי פטור, דמשמע דלמאן דאמר רשות פטור לגמרי. י"ל, דהתם אינו מבטל אותה בחנם אלא מפני שהוא עיף ויגע מהתפללות ומאריכות התענית, ומש"ה אמרו שתפלת געילה פוטרת אותה ⁸⁹. ויש ⁹⁰ לפסוק דת"ע חובה, דהכי משמע

נתקשרו שמים בעבים וכפפורים העם שהשכה והתפללו של שבת בע"ש ⁷² ואח"כ נתפזרו העבים וזרחה חמה וכאו ושאלו את רבי ואמר הואיל והתפללו התפללו. ואין לך טעות גדולה מזו שאחר כך זרחה החמה, ואפי' הכי אמר שתפלתם תפלה, אבל ודאי מותרים היו במלאכה.

שאני צבור דלא מטרחינן להו. לתזור ולהתפלל. וא"ת ולמקשה מי ניחא, והיכי הוה ס"ד שיהא תפלתם תפלה כיון שזרחה החמה, דכל מאי דאמרינן לעיל ⁷³ אינו אלא לאחר שקיעת החמה, אבל מקמי הכי לא מהני קבלה, ואמאי לא קשיא ליה נמי האי. וי"ל דאין הכי נמי דקשיא ליה נמי האי, אלא דתלמודא לא דייק בהכי, והתירוץ שתירץ עולה לשניהם, דצבור שאני ועבדינן בהו רבותא יתירא.

אומר קדושה על הכוס. כלומר תיכף שהתפלל מבעוד יום או לא. ת"ש מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קדושה על הכוס, מיד ⁷⁴, ודוקא משקיעת החמה כדכתיבנא. ואם תשאל וקידוש דאורייתא היכי מצי למימר מבעוד יום, הא אמרן דתוספת מחול על הקדש משקיעת החמה ולהלן דאורייתא הוא ⁷⁵.

רבי יאשיה צ"ל ⁷⁶ של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס מיד ⁷⁷. ודוקא כשהוא טרוד

72. לפנינו בגמרא: של מוצאי שבת בשבת, וכ"ה בתר"י ד"ה רב וספר העתים עמ' 37. ולכאורה כן משמע ברש"י שכתב דלענין מלאכה אסורין ומשמע דעדיין שבת. אבל ברבנו משמע שהיתה לו הגי': של שבת בערב שבת, וגראה שזו גי' רוב הראשונים שכן הם דנים בהיתר מלאכה בערב שבת ולא באיסור מלאכה במוצש"ק עי' מאירי רשב"א רא"ה השלמה ומכתם, ולפי"ז יתבארו היטב דברי התוס' ד"ה שאני וברש"ל ומהרש"א נדחקו מאוד בזה, וכ"מ להדיא ברא"ה, וראיתי באו"ז הל' ערב שבת סי' טז ובשה"ל סי' נט שהביאו כג' רבנו של שבת בע"ש, וגם הביאו פי' רש"י ומשמע שמפר' דבריו לענין איסור מלאכה בע"ש דהוי קבלה וכשי' הרוקח והריא"ז ועוד דהוי קבלה לענין מלאכה [עי' מהרש"א]. ⁷³ לעיל ע"א ד"ה מדרב, ⁷⁴ עי' רשב"א. ⁷⁵ כ"ז כשי' הרא"ה דשקיעת החמה קרוב לפלג המגחה דהיינו י"א פחות חומש שעה ורק מכאן והלאה אפשר שיתפוס בקדושת היום אע"פ שעדיין זמן מרובה עד בהש"מ דלדעתם הוא בסוף השקיעה, מיהו כיון דתוספת מה"ת נמצא שקדושת שעה זו לשבת מה"ת ואפשר לקדש בו וכ"ה ברא"ה עמ' סז. [וכאן מצאתי מקום להוסיף על מה שכתבתי בהשלמה בהערה 27 דעיקר ראית הראשונים שמותר באכילה הוא מדשמואל

שסובר דאין קידוש אלא במקום סעודה, ובזה ישבנו דעת הגר"א. חזיתי השתא הכי בהדיא ברא"ה כאן שכ' דשרי למיכל דהא שמואל סבר שאומר קידוש, והוא סובר דאין קידוש אלא במקום סעודה]. ⁷⁶ כג' כ"מ. ⁷⁷ קיצור לשון הגמרא. ⁷⁸ עי' תוס' ד"ה צלי תר"י ורשב"א בשם רה"ג. ⁷⁹ עי' תוס' ורשב"א ורא"ה, אבל על המאור לא יברך עי' שו"ע רצג ס"ג והטעם גראה דכיון דבריאיתו במוצש"ק טרם הגיע זמנו. ואפשר משום דביום לא נהנה לאורו. ⁸⁰ לפנינו דאמר רב יהודה אמר שמואל. ⁸¹ כג' כ"מ ורוב הראשונים עי' דק"ס אות ל. ⁸² עי' אוצה"ג התשובות קעא קעו ועי' בסמוך. ⁸³ עי' תוס' ד"ה והלכתא ולעיל כו, א ד"ה טעה ותוס' רי"ח בשם ר"ח בה"ג ד, ב רש"ג בגמ"מ סי' קמא וערוך ע' קבע, ספר העתים עמ' 172 ופסקי רי"ד. ⁸⁴ ע"ז ז, א. ⁸⁵ כ"ה ברשב"א. ועי' תוס' לעיל כו, א ד"ה טעה, שבת ט, ב ד"ה למ"ד, יומא פז, ב ד"ה והאמר, הגיגה ט, ב ד"ה או ותוס' רי"ח כאן. ⁸⁶ לקמן ל, ב. ⁸⁷ לעיל שם ובתר"י ריש פרקין. ⁸⁸ פז, ב. ⁸⁹ כן הוא ברשב"א ובתר"י ריש פרקין. ⁹⁰ מכאן ועד סוף הקטע אינו בכתב יד והכל בנוסח הנדפס, ושיטה זו חדשה לפסוק כמאן

על ר"ג שהיה נשיא והוא היה ראוי להיות ראש מתיבתא.

פסקא. ושל מוספין כל היום א"ר יוחנן ונקרא פושע. פירוש דאע"ג דזמנה כל היום, מ"מ יש לו להתפלל בזמן הקרבן, והמאחר אותה כל כך הוא פושע.⁹⁰

ת"ר היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין מתפלל של מנחה ואח"כ של מוספין ר' יהודה אומר וכו' א"ר יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוספין. פירוש משום דר' יהודה יהיב טעמא למילתיה, ורבנן לא יהיב טעמא למילתייהו, מפני כך איצטרך למיפסק כרבנן¹⁰⁰ ויש לשאול¹⁰¹ ביום הכפורים שאנו מתפללין מוסף אחר שש שעות ומחצה, למה אנו מקדימין תפלת מוסף קודם תפלת מנחה, דכיון שהגיע זמן המנחה הוה לן לאקדומי תפלת מנחה תחלה. וי"מ דהא דאמרי' היו לפניו שתי תפלות, פ"י שהיה בדעתו להתפלל עכשיו שתיהן, וכיון שרצונו להתפלל שתי תפלות בהדי הדדי, כשהגיע זמן מנחה גדולה יש לו להקדים המנחה¹⁰², אבל אם אין בדעתו להתפלל מנחה עד זמן מנחה קטנה, מתפלל של מוסף תחלה לבדה, דלמה יתחייב להקדים תפלת המנחה מחמת תפלת המוספין, וכיון דכן ביום הכיפורים שאין כוונתינו להתפלל שתי התפלות זו אצל זו, ודעתינו להתפלל מנחה אחר מיכן, יכולין אנו להקדים תפלת מוסף וכן הוא המנהג.

עליו הכתוב אומר נוגי ממועד חרפתי. כלומר

עליה. ולפי"ז הפשיעה מצד האיחור, ולא תלוי במוסף וזה לא שמענו דהמאחר מנחה לאחר שהגיע זמנה פושע. וע"כ רק אם רוצה להתפלל מוסף חייב להקדים מנחה. ועי' רש"י זבחים יב א ד"ה הלכה. 100 כנראה שרבנו לא גריס הטעם שזה תדירה וכו' בדברי חכמים אלא בדברי רי"ח, ולפי"ז מתפרשין דבריו, וכ"ה ברא"ה. ועי' צל"ח שאמנם תמה אמאי צריך רי"ח לומר כאן הלכה. 101 מיסוד התר"י ועי' תוספות ומכתם ורא"ה. 102 ואם הוא סמוך לערב ואין שהות להתפלל כתב במג"א סי' רפו סק"ג דמתפלל מוסף ומנחה יש לה תשלומין בערב. ובירושלמי לא משמע כן דתפלת המנחה קודמת דוקא כשאין שהות לשניהם ביום, אבל יש שהות ביום להתפלל שניהם מוסף קודמת, ומבואר דאחר חצות זמן מנחה הוא ואפשר להתפלל בו מוסף. וכן דייק לשון הרמב"ם פ"ג ה"ה שהלכה דמוסף עד שבע אבל יוצא בה ידי חובתו מפני שזמנה כל היום.

מההיא עובדא דההוא תלמיד שעמד בבית המדרש באותו מעמד, ושאל ת"ע רשות או חובה ואמר לו ר"ג חובה, וא"ל ר"ג לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה ולא השיב אחד מהם דבר כנגד דעתו, אלא דענה ר' יהושע, דליכא מאן דפליג עליו בדבר זה. והא דקאמר בגמ' לעיל אלא מאי אין לה קבע כמ"ד ת"ע רשות, דמשמע דמתניתין פוסק כמ"ד רשות, לא תפסינו עיקר להך תירוצא, דהא לעיל⁹¹ בברייתא דמסייע לריב"ל תניא ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה, אלמא ש"מ דמה אין לה קבע דקאמרינו, היינו דאין לה זמן קבוע כמו תפלת השחר דיש לה זמן קבוע, אבל ת"ע אין לה זמן קבוע דזמנה כל הלילה, וא"כ לא מוכח מידי מהא דת"ע רשות, ועוד דשמואל פסק כמ"ד ת"ע חובה.⁹² ועל כל אלו הראיות נראה לפענ"ד, דהלכה כשמואל דת"ע חובה.

עד שיכנסו בעלי תריסין. פירוש ת"ח המנצחים זה את זה בהלכה, כגבורים אוהזי מגן וצנה.⁹³

[כת, א] חצבי חיורי דמליא פריקתא⁹⁴. לפי שהיו לבושים בגדי לבן אמר חיורי⁹⁵, ופירושו כדים לבנים מלאים דבר שאינו חשוב⁹⁶, כלומר שלא היו שלמים אותם חכמים.

ומזה⁹⁷ בן מזה יזה. הזאת מי חטאת. מימך מי מערה. דבעינן מים חיים. ואפרך אפר מקלה. כלומר, שאר אפר שאינו אפר פרה⁹⁸, והמשל

דאמר חובה ועיין ת' גמ"מ שם שדן בעיקר הראיות שכתב רבנו. 91 כז, ב. 92 צריך עיון כונתו, ואולי שמסתפק אם תפלה הוי בגדר מילי דאיסורי. 93 עי' רש"י כאן ובכורות לו, א, ותוספות שם, ועיין ערוך ערך תרס ומהרש"א בכורות שם. 94 כג"י כ"מ וערוך ערך חצב. 95 עי' כתובות פה, א גיטין עג, א קאקי חיורי ורש"י פי' שם שזקנים היו, ורבנו מפרש מלשון סדינים לבנים שהם בגדי ת"ח. 96 ומפ' רבנו מלשון סרק. 97 בנדפס ובגמרא: מזה. 98 עי' מהרש"א וקדושין נח ב. 99 בפשטות הביאור דרי"ח דס"ל בסמוך דמתפלל תפלת מנחה ואח"כ מוספין נמצא שבשביל שהתאחר הפך הסדר המכוון של סדר הקרבנות, ועי' רא"ה, ומרבנו משמע שגדר הפשיעה הוא האיחור, ולפי"ז אפשר שיש ללמוד מכאן שאם הקדים בזריזות נשכר. [וברי"ף השמיט דין זה]. וברש"י ד"ה מתפלל מבואר דכיון דהגיע זמן המנחה חייב להקדימה בתחילת זמנה שלא יקרא פושע גם

אמר להם פנו כלים מפני הטומאה. פירוש כשהרגיש שנשמתו רוצה לצאת, אמר להם הוציאו הכלים מן הבית שלא יטמאו.

והפינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא ללוותני. דשבע כתות בג"ע, וחזקיהו הוא מכת שלישית, ובא ללוות את רבן יוחנן בן זכאי שהיה מזומן לכת שלישית, דהכי אמרינן בהגיגה¹¹⁰ על ר' יוחנן בן זכאי שיצתה בת קול ואמרה להם אתם ותלמידים ותלמידי תלמידים מזומנים לכת שלישית¹¹¹.

עולא אמר עד¹¹² שיראה איסר כנגד לבו. רבינו האי¹¹³ ז"ל פירש שיכוף את ראשו כאגמון שיוכל לראות איסר שהוא מונח בארץ כנגד לבו, ולא שיחצה קומתו לשני חלקים ויכופנה כשהיא מוצבת. ואפשר לפרש שיכוף את ראשו, בכדי שאם היה איסר או שום דבר כנגד לבו שיראנו¹¹⁴.

ת"ר שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות וכו'. אין פירושו שהוא סדרם מעיקרא, דודאי עזרא ואנשי כנסת הגדולה תקנום מעיקרא, אלא שנשתכחו וחזר הוא ויסדם¹¹⁵.

בעבור שהן מאחרים המועד הם נוגים והוא מלשון שבר כדמרגם רב יוסף. בתולותיה נוגות. פירושו עגונות¹⁰³.

[כת, ב] בצבור שנו. כלומר, כשעומד בבית הכנסת אין לו להקדים תפלתו, אלא ימתין להתפלל עם הציבור, שתפלת הרבים מקובלת יותר לפני המקום, אלא אם רואה שהשעה עוברת ואין הציבור מתפללין יתפלל הוא בפני עצמו¹⁰⁴. ולית הלכתא כרב הונא. אלא מותר לטעום קודם תפלת המוספים¹⁰⁵.

ולא כר' יהושע בן לוי דאוסר לטעום קודם תפלת המנחה, דמשמע דאפי' התחיל פוסק¹⁰⁶. ולית הלכתא כותיה דודאי אם התחיל אינו פוסק, אבל לכתחלה אסור¹⁰⁷. וה"מ בשעת מנחה קטנה דאיכא למיחש שמא ימשך בסעודתו ויעבור זמנה, אבל במנחה גדולה מותר, ואפילו לכתחלה. דעדיין יש שהות גדול. תוספות¹⁰⁸.

מתני'. רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל וכו'. אידי דאיירי מענין תפלה, אייתי האי תפלה הכא, ולא נפקא לן מידי, ואשמועינן דמי שרוצה לומר הכי הרשות בידו¹⁰⁹.

יהודה כאן. 109 אבל הרמב"ם בפ' המשנה

כאן כתב שתי תפלות אלו חובה על כל מי שנכנס לבהמ"ד ללמוד שהרי לא אמרו מה היה אומר שיהי סיפור ענינו של רנבה"ק אלא מה הוא אומר ע"ש ועי' בהלכות ברכות פ"י הכ"ג ושו"ע סי' קי.

110 יד, ב. 111 אפשר להסביר בעוד דרך דחזקיהו המלך בא לומר שלמלכות יהודה אין תרעומת שריב"ז היה נשיא בזמן החורבן ובשעות הקשות אע"פ שהיה כהן אע"פ שעל החשמונאים שלקחו את המלכות כותב הרמב"ן שהיה קפידא כיון שנאמר לא יסור שבט מיהודה. [שו"ר שכ"כ בצל"ח].

112 כג' כ"מ וכן הוא ברי"ף רשב"א ועוד, ולפנינו: כדי שיראה וכו'. 113 כן הוא ברשב"א בשמו.

ועי' תר"י מאירי ורא"ש. 114 עי' רש"י.

115 בגליון כ"י הגד' נוסף ע"י המעתיק: לא שנשתכחו מעולם רק שהיו אומרים אותם שלא כסדר שאנו אומרים היום והוא הסדירם כסדר הזה אשר הוא בידינו וכן הוא העיקר, כך שמעתי וכך קבלתי אני הכותב, והראיה מהגמרא דאמרי' שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשר ברכות ולא קאמר יסד ע"כ. ואכן כיוון לנכון, שכן הוא ברא"ה לפנינו שמשם מקור דברי רבנו שכבר היה מתוקן ועזרא וב"ד תקנום אלא ששכחו סדר שלהם ושמעון החזירם, וכ"ה במאירי וכן הוא במגילה יו, ב שהסדיר על הסדר ביבנה. ועי' תר"י שמתחילה לא היו מתפללין

103 רבנו גריס בגמרא כגירסת הרא"ה: מאי משמע דהאי נוגי לישנא דאיחורא הוא, וע"ז פי' רבנו מלשון עגונה שהוא מלשון מאחר כמו הלהן תעגנה.

104 כ"ה בתר"י, ומשמע אפילו עומד בבהכ"נ כיון שזמנה עובר מותר להתפלל, אבל בריו"נ כתב הטעם דאם יקדים תפלתו ואחר כך יעמוד בטל יביא עצמו לידי חשד וחילול השם ולפי"ז אפשר שאפילו בשעה שהיא עוברת אין לו להתפלל בבהכ"נ אלא ללכת אל ביתו וכן משמע קצת מלשון רש"י. וכן נפ"מ איפכא דלרבנו ותר"י אסור לצאת מבהכ"נ אם אין עוברת כיון שתפילת ציבור רצויה, [כ"כ במג"א בשם הריב"ש סי' עה] מיהו אין הכרח שריו"נ אינו סובר טעם זה, ואפשר שהוסיף טעם חשד כדי לחלוק על שעה עוברת, אלא דלפי"ז הוי תרתי דסתרי.

105 ומשמע מלשון רבנו כרשב"א ומכתם שהביאו דעת הראב"ד דרק אכילה עד כדי יתובי דעתא שריא וכמוכח גמרא גבי חליש ליבאי. ובבתים שערי תפלה שער ששי פ"א כתבו דסעודה גדולה ודאי אסור. ובתענית כב אמרי' דשחרית ומוסף ל"ש שכרות, ופי' בר"ח משום דאסור לאכול רק לאחר מוסף.

106 דלהתחיל לאכול משנה מפורשת בשבת ט, ב שאסור וריב"ל ס"ל דצריך להפסיק ובזה לית הלכתא כוותיה. ועי' מכתם והשלמה ורשב"א. 107 עי'

תוס' ד"ה כיון ושבת ט, ב ד"ה לימא. 108 כשיטת ר"ת בתוספות שבת שם ד"ה תספורת, ותוספות רבנו

ואומר לפניהם כ"ד ברכות, י"ח שבכל יום ומוסיף עליהם עוד שש, ואמרינן בגמ' ¹²⁶ שהיה אומר אותם בין גואל לרופא. ומפרש להו בגמ' כנגד כ"ד רגנות שאמר שלמה. פירוש, בשעה שרצה להכניס ארון לבית קודש הקדשים שדבקו שערים זה בזה ולא הניחוהו ליכנס ¹²⁷.

מאי מעין שמנה עשרה רב אמר מעין כל ברכה וברכה. כלומר אומרן בקוצר כגון אתה חונן לאדם דעת בא"י חונן הדעת, וכן כולם ¹²⁸.

ושמואל אמר הבינונו. שהוא ברכה אחת מעין כולם, כגון הבינונו ה' אלהינו לדעת דרכיך כנגד אתה חונן, ומול את לבבנו ליראתך, השיבנו. ותסלח ¹²⁹ לנו, סלח לנו. להיות גאולים, ראה בעניינו. ורחקנו ממכאוב ¹³⁰, רפאנו. ודשנו בנאות ארצך, ברכ עלינו. והנפוצים ¹³¹ מארבע כנפות ¹³² הארץ תקבץ, תקע בשופר. והתועים בדעתך ¹³³ ישפטו, השיבה שופטינו. ופירושו, אותם שהם תועים עכשיו במשפט, תשיבם ותלמדם לשפוט בדעתך שתשרה שכינתך על הסנהדרין ¹³⁴. ועל הרשעים תניף ידך, ולמלשינים ¹³⁵. וישמחו צדיקים, על הצדיקים. בבנין עירך בתקון ¹³⁶ היכלך, תשכון. ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך, את צמת. טרם נקרא ואתה תענה בא"י שומע תפלה, כנגד שמע קולנו.

לייט עלה אביי אמאן דמצלי הבינונו במתא ¹³⁷. וקיי"ל כאביי, ולית הלכתא ככל הגי שמעתתא דהבינונו דלקמן, ודוקא במתא אבל בדרך מותר ויוצא בה ידי חובתו ¹³⁸.

טעה ולא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים מחזירים אותו. פי' משום דברכה זו אינה אלא שבת שאנו משבחים לבורא שהוא מחיה מתים ומוריד הגשם, ואינו יכול לומר שבת בשומע תפלה, שהיא תחנונים ¹³⁹.

ליה בגמ'. 125 טו, א. 126 שם טז, ב. 127 עי' שבת ל, א. 128 עי' כ"מ ודק"ס. ועי' רא"ה. 129 בכ"י: לסלוח היה לנו וכגי' בה"ג ורי"ף. ועי' רש"י ורא"ה. 130 כגי' כ"מ וראשונים. 131 כ"ה ברא"ה. 132 עי' כ"מ ודק"ס. 133 עיין דקדוקי סופרים מכי"פ. 134 עי' רא"ה וב"י סי' קי, ועי' רש"י ותר"י. 135 בכ"י: למשומדים. 136 לפנינו: ובהקון. 137 כגי' תוס' ד"ה לייט וכ"ה בבה"ג וגם גי' כ"מ כד. 138 כדמוכח לעיל ג, א גבי ר' יוסי וכ"כ בתוספות שם ד"ה היה. 139 לשון תר"י, ועי' תוס'.

[כט, א] והשקיף בה יותר ¹¹⁶. משתים וג' שעות ולא העלוהו ¹¹⁷. פי' לא העבירוהו מלהתפלל.

ואמאי לא העלוהו, והתנן טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו וכו'. וא"ת והיכי אמרינן דאם טעה בכל הברכות אין מעלין אותו, והא אמרינן לקמן בפ' אין עומדין ¹¹⁸ היה יורד לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה, כלומר השני, וסתם קאמר טעה אף בכל הברכות. י"ל דהכא הכי קאמר, אין מעבירין אותו לעולם, כלומר שלא ירד עוד, ואין ה"נ שמעבירין אותו לשעה כהתם, דהתם מאי דאמרינן דיעבור אחר תחתיו פירוש באותה שעה, אבל אין מעבירין אותו לעולם, ובברכת המינים מעבירין אותו לעולם ¹¹⁹. א"נ י"ל דהכא דאמרינן דאין מעלין אותו כשיודע לחזור למקום שטעה, והתם כשאינו יודע ¹²⁰.

שאני שמואל דהוא תקנה. פירוש, וכיון דאיהו תקנה ליכא משום חשד מינות. וא"ת אע"ג דליכא למיחש למינות מ"מ אמאי לא העלוהו כדין מי שטעה בשאר ברכות שמעבירין אחר תחתיו כדלקמן ¹²¹. ויש לומר, דכי אמרינן שמעבירין אחר תחתיו בטעה בשאר ברכות, ה"מ כשאנו יודעים שאותו האחר יודע אותה ברכה שטעה בה זה, אבל הכא אם שמואל הקטן לא היה יודע אותה מי ידענה עוד ¹²². אמר אביי הוא ינאי הוא יוחנן. וינאי רשע היה מעיקרו, שהרג חכמי ישראל כדאיתא בקדושין ¹²³.

כנגד מ' הזכרות שאמרה חנה בתפלתה. שבראש השנה גפקדה ¹²⁴.

הני כ"ד דתעניתא כנגד מ'. התם במס' תענית ¹²⁵ מפרש הני ברכות, והיו אומרים אותם בתענית צבור דהכי תנן בפ' סדר תעניות ¹²⁵

אותה על הסדר, ואפשר שגם כונתו ששכחו הסדר. 116 כ"ה גירסת כ"מ. 117 עי' מהרש"ל ומהרצ"ח. 118 לד, א. 119 כ"כ בתר"י והרא"ה. 120 כ"כ גם ברשב"א מכתם (עמ' מו) ומאירי, דבשאר הברכות מזכירין אותו ואם יודע לחזור למקומו אין מסלקין אותו אבל בברכת המינים אין ממתינים עליו אלא מסלקין אותו וכ"ה בשו"ע סי' קכו ס"א. ולתי' זה אין מסלקין אותו להיות ש"ץ בפעם אחת וכ"ה במג"א שם. 121 לקמן שם. 122 וכ"כ ברא"ה. 123 טו, א. 124 לפנינו טעם זה בגמרא. וגם ברא"ש ותר"י משמע דל"ג

התחיל בברכה האחרת שחוזר לראש הברכה ומבדיל בה, דכאלו עומד עדיין באמצע ברכה. אבל בתוספות¹⁵⁰ אמרו דכיון שסיים אותה ברכה שוב אינו חוזר כלל, וכן נראה¹⁵¹.

[כט, ב] טעה ולא הזכיר ר"ח בעבודה חוזר לעבודה. וכתב¹⁵² בעל הלכות גדולות ז"ל¹⁵³ דה"מ כשמתפלל ביחיד, אבל אם מתפלל בציבור אינו צריך לחזור, דכיון דהתפלל די לו אם ישמע ענין ר"ח משליח צבור, דאע"ג דאמרי' בר"ה¹⁵⁴ דשליח צבור אינו מוציא הבקיא כדכתי' לעיל¹⁵⁵, ה"מ כשלא התפלל כלל, אבל הכא הא התפלל אלא שטעה¹⁵⁶, והוא שישמע התפלה כשיחזור אותה שליח צבור מראש ועד סוף.

הא דאמרת פיים חוזר לראש¹⁵⁷ לא אמרן אלא שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו וכו'. מכאן משמע כמו שכתבתי לעיל בסוף פרק היה קורא¹⁵⁸ בשם הראב"ד ז"ל דאותן תחנונים היו אומרים אחר יהיו לרצון אמרי פי, דאם איתא דקודם יהיו לרצון היו אומרים אותן, היה לו לומר לא אמרן אלא כשלא אמר עדיין יהיו לרצון, אבל אמר יהיו לרצון שהוא סוף הכל חוזר לראש. וי"א דהני תחנונים אי כתפלה אריכתא דמו ויכול לאומרן קודם יהיו לרצון, דודאי לא עדיף יהיו לרצון מהברכות עצמן, שאם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה

שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שאומרה¹⁴⁰ בשומע תפלה. שתחנונים הוא שאנו מבקשים לבוא שיתן טל ומטר לברכה על פני האדמה. ואיכא דלא גרסי¹⁴¹ הכי ואומ' שאפילו טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחית המתים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה, כדן מי שלא הזכיר שאלה בברכת השנים והכי איתא בירושלמי¹⁴² בהדיא.

לא קשיא הא ביחיד הא בציבור. פי', ביחיד מחזירין אותו. ובציבור מאי טעמא אין מחזירין אותו משום דשמע ליה משלוחא דצבורא¹⁴³. וא"ת והא אמרי' בר"ה¹⁴⁴ דשליח צבור אינו מוציא את מי שהוא בקי. י"ל דטעה שאני, דהוה ליה כמי שאינו בקי. וכהאי תירוצא קי"ל, אע"ג דאיתותב לקמן, דע"כ לא דחינן ליה אלא משום דלא קתני הואיל ושומעה מש"צ, הא עיקר דינא מינח¹⁴⁵ ניחא לו, והכי דינא דמי שמתפלל עם הצבור וטעה דאי שמע לה מש"צ יצא¹⁴⁶, ודוקא בששמע כל התפלה מראש ועד סוף¹⁴⁷.

ואי מדבר לה לאחר שומע תפלה חוזר. פי', חוזר לברך עליה¹⁴⁸ שבה הוא זוכר השאלה. הא דאמרי' טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו. אומר ר"ת ז"ל¹⁴⁹ שאעפ"י שסיים ברכת אתה חונן, כל זמן שלא

הראשון, ע"ש. דמה שאומר בש"ת זה גדר תשלומים ובחזרה חוזר לעיקר התפילה. ¹⁴⁹ בתר"י שמשם מקור דברי רבנו כ"כ בשם רבנו הקדוש ומשום כך נראה לי להגיה כאן ר"א, והכונה לר' אלחנן בנו של רי"צ הזקן [שנהרג על ק"ה עי' שו"ת מהרש"ל סי' כט] ואכן ברשב"א וברא"ש [וכ"ה בתו' רי"ח ורא"ש] בשם ר"א. ועי' תוס' לקמן ל, ב סד"ה מסתברא בשם ר"ת. ¹⁵⁰ עיין בתוס' רי"ח רשב"א ורא"ש. וכל הדברים בתר"י. ¹⁵¹ בתר"י: ולזה נוטה יותר דעת מורי הרב ז"ל, ועי' רשב"א. ¹⁵² ג"ז מיסוד התר"י. ¹⁵³ כ"ה בתוס' ¹⁵⁴ לד, ב. ¹⁵⁵ לעיל כט, א ד"ה לא קשיא וע"ש מה שכת' בזה. ¹⁵⁶ הביאור דבר"ת יש דין הזכרה מצד חובת היום והוא מעין המאורע וכן מדין תפילה, ומדין תפילה אינו דין בעצם התפילה אלא מעיקר ההזכרה ומועיל בזה שמיעה מהש"צ. ¹⁵⁷ עי' גי' הגמרא לפנינו, וכג' רבנו כ"ה ברא"ה. ¹⁵⁸ יז, א

ד"ה מפני. ¹⁴⁰ לפנינו: מפני שיכול לאומרה, וכרבנו כ"ה בגי' ריבב"ן. ¹⁴¹ בכ"י בשם רבני צרפת. ועי' רשב"א ומאירי בשם התוס' ותוס' לפנינו ד"ה והא ותוס' רי"ח וכ"כ הר"ח בראב"ן סי' קעג. ¹⁴² במכלתין פ"ה ה"ב. ¹⁴³ עי' גי' כ"מ. ¹⁴⁴ לג, ב. ¹⁴⁵ בכ"י: מינה. ¹⁴⁶ אפשר שהטעם דכיון דעיקר התפלה התפלל אלא שטעה ולא אמר גשמים בזה גם הבקי מוציא, ועי' תוד"ה טעה. וגם בספק התפלל כתבו התוספות דיכול לשמוע מש"צ, וטעמא דחיובו אינו ברור. ¹⁴⁷ עי' רא"ה. ותוס' כאן ותר"י ד"ה טעה ועי' השלמה ומה שציינתי שם. ¹⁴⁸ צ"ל עלינו וכדעת הראשונים ודעה א' בתוס' דחוזר לראש לעיקר הברכה דהיינו ברכת השנים. וכ"כ רבנו בריטב"א בתענית ג, ב דהא דכתב הרי"ף דבתר שומע תפלה חוזר לראש אין די לו שיחזור לשומע תפלה דההוא לא מקרי ראש וברכת השנים הוא הראש, וטעם דבריו שכל שנתנו מקום לתשלומיו וטעה בו חוזר למקומו

אומר עשה רצונך בשמים ממעל. פירוש, שיש להם לסבול כל רצונך שאין להם יצר הרע ואינם חוטאים. ותן נחת ליראיך מתחת. פי', שלא תתנהג עמהם במדת הדין כי לא יוכלו לסבול שיש להם יצר הרע וחוטאים, אלא התנהג עמהם במדת רחמים. ר' יוסי¹⁶⁷ אומר שמע תפלת וכו' כל חד וחד אמר לישנא דאליה ליה טפי.

לא תירתח ולא תיהמי דבעל חמה רב פשע¹⁶⁸. לא תירוי ולא תחמי. כלומר, לא תשבע¹⁶⁹ כדי שלא תבא לידי חטא, כי כשהאדם שבע וגמשך אחר תענוגיו שוכח עניני הבורא ית'. [ל, א] משעה שיאחו בדרך ועד כמה עד פרסה. בעל הלכות גדולות ז"ל¹⁷⁰ פי' שכשיש לו ללכת פרסה או יותר מברך, אבל בפחות מפרסה לא בריך, ופי' עד כמה מהלך, יהיה הדרך שהולך שיברך. והנכון דהכי פי' עד כמה הוי אחיזת הדרך שיש לו לברך לכתחילה ומהדרי עד פרסה, כלומר בתוך הפרסה הראשונה יש לו לאומרה לכתחילה, אבל אם שכח ולא אמר אותה בתוך הראשונה אומר אותה אחר כך על מה שיש לו ללכת, כל זמן שרוב ממנו הדרך עד שיתקרב למקום שהולך. אבל ליכא לפרושי דאם לא התפלל עד פרסה דעבר זמנה

מעין כל ברכה וברכה אומר, וכיון דבאמצע ברכות אומ' תחנונים כל שכן שיכול לאומרה קודם יהיו לרצון¹⁵⁹.

מכלל דבי עקר את רגליו אעפ"י שרגיל לומר תחנונים חוזר לראש. משום דבעי תרתי שהוא רגיל לומר תחנונים, ושלא עקר את רגליו, וכן הלכתא¹⁶⁰.

מתני'. ר"א אומר וכו'.

גמ'. כל שאינו יכול לאומרה בלשון תחנונים. ומתניתין הכי קאמר אין תפלתו מקובלת כיון שאינה תחנונים¹⁶¹.

מצוה להתפלל עם דמדומי חמה. פירוש בין בשחר בין במנחה. מאי קראה ייראוך עם שמש זו תפלת השחר, ולפני ירח דור דורים זו תפלת המנחה¹⁶².

ליימי עלה במערבא וכו' ובתפלת¹⁶³ המנחה קאמר, שמא תעבור שעתה.

בכל פרשת העבוך יהיו צריכהן לפניך וכו'. בגמרא מפרש בה שני פירושים, ולשני הלשונות פירושו¹⁶⁴ בכל ענין שיעשו עבירה או שתכעוס עליהם, עשה בענין שלא יצטרכו לגוי אחר, אם לא¹⁶⁵ תראה צרכם ותספיק להם מה שהם צריכים¹⁶⁶. ומפני שאין הדבר נאה לאומרו בתפלה אומרו בלשון סתום.

167 כ"ה בנוסחת כ"מ ועי' בדק"ס שכתב שזו הנכונה, וכ"ה בתוספתא. 168 עי' רש"י ותר"י, ורמב"ם פ"א מדעות ה"ד ולח"מ שם. 169 ברש"י לא תשתכח. ועי' גם רמב"ם שם פ"ה ה"ג. 170 בה"ג ד, ב. והובא ברש"י ובראשונים וגירסתו משעה שיאחו בדרך ועד כמה כו'. והא דאמרי' ועד כמה הוא ענין בפנ"ע בגודל הדרך. שיהא חייב בתפילת הדרך. אבל רש"י גריס משעה שמהלך בדרך ועד כמה כו' ועל זמנה שואל ועד כמה שבתוך פרסה יתפלל ולא אח"כ, וברשב"א הסכים לרש"י שאם לא נזכר עד שהלך יותר מפרסה שוב אינו מתפלל, ובראבי"ה משמע ג"כ כרש"י דלאחר פרסה הו"ל מעוות. ורבנו ס"ל כתור"י שתפס ב' הדברים דלכתחילה יברך בתוך הפרסה הראשונה וחייב לאומרה עד קרוב לסוף הדרך. ובסוד מחלוקת בה"ג ורש"י הוא בגירסאות ובסברא, דלבה"ג תפילת הדרך יסודה תפלה על הצלה מסכנת דרכים, ולכן תלוי בדרך אם שייך בסכנה, וכל זמן הליכתה הוי זמנה. אבל רש"י פי' שתקנו תפילת היציאה כדאמר' המלך וצא ומשו"ה זמנה בתוך פרסה דעדיין בגדר יציאה. ועי' צ"ח דהמלך בגדר עצה על היציאה וע"ש מהשל"ה.

ד"ה מר וכ"ה ברשב"א שם וב"י סי' קכב הביא שם"ה בשו"ת הרשב"א וכן במכתם (עמ' מז). וכי הרוקח והאבודרהם חולקים ועי' י"א בסמוך דאומרה סוף התחנונים. ויסוד המחלוקת אם יהי רצון הוא מיסוד תפלת השמונה עשר, וזו דעת רבנו והראב"ד ולכן אומרה בסמוך לברכות הי"ח, אבל דעת הרוקח דהוא סיום התפילות אבל סיום הי"ח הוא בסיום הברכות ויכול גם להפסיק מיד לקדיש ואיש"ר. 159 זו דעת הרא"ה כאן. ועי' לעיל. 160 וכן ברא"ה. 161 כעין זה ברא"ה ולפי פי' זה בא להחמיר דצריך הכנעה ותחנונים ולא לבא בטרוניה וכפי שכ' ברא"ה. ור"ח בתוס' פי' אפילו הוי כמשא מ"מ לא בעינן אלא לשון תחנונים, ועי' תר"י. ואמנם בטור סי' צח משמע דבעי תרוייהו שלא יתפלל מפני המשא והחיוב בלבד ושיהא כרש המבקש בפתח ובנחת. 162 כ"ה גם שיטת רש"י ות"י ב' ברשב"א ומאירי, ועי' תר"י ורא"ש לעיל ט, ב ולפי"ז יש גם דין מצד ק"ש להתפלל עם הנץ ועי' רש"י לעיל ד, ב. 163 בכ"י : ומתפלת. 164 כ"ה בתר"י. 165 וצ"ל : אליו. 166 וכתפילת כה"ג ביוה"כ יומא נג, ב ולא יצטרכו עמך זה לזה כו'.

כדי שלא ילך בלא תפלה, אע"פ שאינו יוצא בה והיא אפילו במהלך. ד' תפלת הדרך שהוא צריך לאומרה בכל דרך שילך, והיא מעומד ¹⁷⁵, מתני'. היה רוכב על החמור ירד וכו'. מפני שנראה גסות הרוח כשמתפלל רכוב, או באסדא. פירושו הוא רפסודות האמור בדברי הימים ¹⁷⁶, והוא שקושרין קורות זו עם זו והולכין עליהם בים כמו בספינה ¹⁷⁷.

אמר רבא הלכת' כרבי. פי' ואינו צריך אפילו לעכב הבהמה ¹⁷⁸ אם השיירא הולכת. דתפלה אפי' במהלך הוא עצמו על רגליו יכול להתפלל ¹⁷⁹, כדאיתא לקמן גבי רב ושמואל. נמצא עומד במזרח. פי' מי שעומד במזרח של ארץ ישראל שהוא מזרחו של עולם, נמצא שאחוריו לארץ ישראל, מה יעשה מחזיר את פניו למערב העולם שהוא מערב ארץ ישראל נמי, ונמצאו פניו כנגד ארץ ישראל. וכן מי שעומד בדרום ארץ ישראל שהוא דרום העולם מחזיר את פניו לצפון העולם כנגד ארץ ישראל, וכן כולם, נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם כנגד מקום אחד שהוא ארץ ישראל שבה ירושלים ובית המקדש ¹⁸⁰.

תל שהכל פונים לו ¹⁸¹. והיינו בית קדשי קדשים ¹⁸².

במאי קא מיפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף. פי' שמתפלל בבקר בביתו, ועדיף משיתפלל

ולא יתפלל שוב, דלמה, דכל שיש לו ללכת ודאי מחוייב הוא בתפלה, ועדיין התפלה צריכה אליו ¹⁷¹.

היכי מצלי ליה רב חסדא אמר מעומד. דכיון שהיא קצרה אינו עכוב גדול ¹⁷², ורב ששת אמר אף מהלך. אמר ליה רב ששת לשמעיה מאי קא עביד רב חסדא. דרב ששת סגי נהור היה. אמר ליה אוקמן לדידי נמי. מהיות טוב שאני יכול להתפלל מעומד שהבורתי ממתנת לי אל תקרא רע.

וכי מטי לביתיה בעי מהדר צלויי. פירוש, ואפי' עבר זמנה יש לו להתפלל. כדן טעה ולא התפלל שחרית או מנחה שמשלים בתפלה הסמוכה לה ¹⁷³.

הביננו מעומד. פי', דכיון דיוצא בה ידי י"ח ברכות והיא קצרה ואינו מתעכב כל כך, דין הוא שיתפלל מעומד ¹⁷⁴ מה שאין כן בתפלה קצרה שאינו יוצא בה ידי חובתו, דהא אי הדר לביתיה בעי צלויי.

נמצא שעלה בידיו ארבעה דיני תפלה. האחת היא תפלה שבעיר שהיא י"ח ברכות שלימות, ומעומד, ובמתא אינו יוצא י"ח באלו האחרות. שגית תפלת הבינו, שהיא לדרך, ונפיק בה ידי שמנה עשרה ברכות, והיא מעומד. שלישית תפלה קצרה שהיא בדרך במקום סכנה מפני שאין דעתו מיושבת עליו, ותקנוה לו

פוטרה ממעומד. ¹⁷⁵ כרי"ף ור"י בתוס' דפסקו כר"ח דבעי מעומד. ואפשר שאם התפלל מיושב כשיחזור יתפלל עוד פעם במעומד. ¹⁷⁶ דהיי"ב ב, טו. ¹⁷⁷ כפי' הערוך בתור"י. ¹⁷⁸ וכן ברשב"א השלמה ורא"ש, אבל ברא"ה כתב דצריך להחמיר באבות, וכ"ד הר"י ברא"ש. ¹⁷⁹ כדעת התוספות הרי"ף ועוד דרבי שלא במקום סכנה אלא שקשה עליו עיכוב הדרך. ועי' ברא"ש שהביא שר' יוסף חולק בזה. ¹⁸⁰ כנראה נתכוין למה שכת' בתר"י שמה שאמרו כנגד א"י היינו כנגד ירושלים ובהמ"ק וכנגד קדשי הקדשים. ובד"ח הכריח מהמשנה דהיה רוכב על החמור כו' יכוין לבו כנגד קה"ק ובודאי שלא ירכוב על חמור בבהמ"ק. ומרמב"ם פ"ד ה"ג לא משמע כן עיי"ש דסתם דחזיר פניו לא"י ומתפלל. ונראה שהוא לשיטתו דפי' במשנה דהמהלך בספינה יכוין את לבו כנגד השכינה ול"ג כנגד ק"ק. ¹⁸¹ לפנינו : תל שכל פיות פונים בו. ובכ"מ רי"ד ורא"ה, וכן משמע ברש"י : שהכל פונים בו. ¹⁸² כן הוא בגדפס, אבל בכ"י הנוסחא, והיינו ארץ ישראל, ועי' רש"י ד"ה לכוין

¹⁷¹ עי' תר"י ורא"ש. ובעיקר הפי' בגמ' רבנו מסכים לרש"י. מיהו אפשר שגם רש"י ס"ל דאם הדרך פחות מפרסה א"צ ברכה, אבל ברא"ה כתב דאין שיעור לדרך ומשמע דאתי לאפוקי מבה"ג. ונראה דמ"מ צריך שיהא חוץ לעיר דהוי גדר כל הדרכים בחזקת סכנה. ¹⁷² הנה דין מעומד לכאורה דין בתפילה ויל"ע מה שייך בתפילת הדרך. וצ"ל דהכא הפלוגתא בצורך הכוונה ור"ש ס"ל דמצד עיכוב הדרך תקנו תפלת הדרך מיושב. ¹⁷³ וכ"ד הרא"ה וכן בב"י ושו"ע סי' קי דהוה כאנוס דיש לו תשלומין ומתפלל שנים. אבל בפיה"מ לר"מ כתב דכשיגיע לישוב וגשאר זמן שאפשר בו למלאות חסרון התפלה יתפלל אותה כראוי. ועיקר הסברא דהרמב"ם ס"ל דהמהלך בדרך פטורוהו מתפלה וחייבוהו בתפלה קצרה, ולכן בתוך זמנה חיובה מצד תפילה בזמנה, אבל אי עבר זמנה כיון דלא היה מחוייב בדרך ל"ש תשלומין. אבל רש"י ורא"ה ס"ל דחייב בתפילה אלא דפטור מצד אנוס ושייך לתשלומין. ¹⁷⁴ כעין סברא זו כתבו בתוד"ה מסמך, דכיון דהוי גדר תפילה עיקרה במעומד ורק טורח עיכוב הדרך

מעומד¹⁸⁷, כדי שלא יכירו העם שהוא¹⁸⁷ מתפלל, ואין דעתו על התורגמן, ולא היו סומכין על התורגמן. ולפיכך מתפלל מיושב שיהיו העם סבורים שדעתו על התורגמן ושומעין לו.

ולכי הדר לביתה מצלי מעומד. פי', חוזר ומתפלל ביחיד י"ח לצאת ידי תפלה מעומד. אמרי ליה רבנן נעביד¹⁸⁸ מר כמרימר ומר זוטרא, כלומר אמאי מצלי מר ביחיד, ליכניף עשרה וליצלי ברבים¹⁸⁹. טריחא לי מלתא לכנוף עשרה ולעכבם כל כך אחר הדרשה. וליעביד מר כאבוה דשמואל ולוי, דמקדמו ומצלו בבתים י"ח ברכות מעומד מכיון שעלה עמוד השחר, ובתר הכי כשהגיע זמן ק"ש קרו.

לא חזינא להו לרבנן קשישא¹⁹⁰ דעבדי הכי. פירוש בעידן פרקא, דלא דמי לדאבוה דשמואל ולוי, דהתם הוא כדנפקו לאורחא דטרידי,

בדרך במהלך. אע"פ שסומך גאולה לתפלה. ומר סבר מיסמך גאולה לתפלה עדיף, אע"פ שמתפלל במהלך. ונקטינן מינה דכולי עלמא תפלה בדרך במהלך היא בין ברכוב בין במהלך ברגליו¹⁸³.

מרימר ומר זוטרא בשכתא דרגלא¹⁸⁴ וכו'. פירוש, שהיו מתפללין לאלתר לאחר שעלה עמוד השחר, מפני שהיו דרשנים והיו צריכים לעיין בעוד שהציבור מתפללין, וללחוש וללמד לתורגמן כדי שיהיה בקי, ולפיכך לא היה להם פנאי להתפלל עמהם. ומכנפי בי עשרה ומצלו בלא סמיכת גאולה לתפלה, וכשמגיע זמן ק"ש היו קורין בעוד שהתורגמן משמיע לרבים¹⁸⁵. רב אשי מצלי בהדי צבורא¹⁸⁶ מיושב. פי' הי' קורא ק"ש בזמנה כשהוא עם הצבור ומתפלל שמונה עשרה, וכל זה היה עושה בעוד שהתורגמן משמיע לרבים, וסומך גאולה לתפלה. ולא היה מתפלל כשהוא עם הצבור

ולפי"ז פירשו דהו מצלי לאחר עה"ש ומ"מ לא קראו ק"ש דלא הגיע זמנה לכתחילה, ומרימר ומר זוטרא הו מתפללים לאחר עה"ש אבל לא סמכו גאולה לתפלה. ולקמן ד"ה ולכי משמע דהיו מעכבין את העשרה עד אחר הדרשה ואז קורים ק"ש. ¹⁸⁶ רבנו לא גריס ביחיד כפי שהוא לפנינו, וכן ליתא ברא"ה ועוד, ואפשר שיש לגרוס זאת להלן כשהיה מצלי בביתיה והיינו ביחיד כמ"ש רבנו להלן. ¹⁸⁷ אבל לרש"י שכ' שמתפלל מיושב שלא היה רוצה להטריח הציבור ולצאת, אין מיושב כל כך למה לא עמד, ואמנם צריך לפרש ברש"י שלעמוד במקומו לא היה יכול, כטעם רבנו, אלא שהוסיף שאפילו לצאת לא הוה סיפק בידו, כדי שלא יטריח. ¹⁸⁷ א"כ בכ"י שהיו. ¹⁸⁸ לפנינו: וליעביד. ¹⁸⁹ כלומר, יכנס עשרה בביתו דומיא דמרימר ומר זוטרא דהיו מדקדקין למיכנף עשרה והיו מתפללין ואחרי הדרשה היו קורין שמע. ואכן רש"י פי' דיעשה כמותם להתפלל לפני כן והיו סומכין גאולה לתפלה, וע"ז תי' בגמרא דטריחא ליה שמא יאחר בהמ"ד, ורבנו לא רצה לפרש כן מכמה טעמים, חדא דהאי לישראל דטריחא משמע דקאי אכינוס עשרה, וכדלעיל ז, סע"ב, ועוד דרבנו לשיטתו לעיל דמר זוטרא ומרימר לא היו סומכין גאולה לתפלה, ולכן אם נפרש הקושיא דהיה צריך לנהוג כמרימר, א"כ לא היה צריך לדחותו דטריחא ליה מילתא, אלא הוה בעי למימר ליה לא חזינא רבנן וכו', ומשום הכי הוצרך נמי רבנו לפרש דהקושיא הב' דהיה לו להתפלל עמידה ואחר כך יקרא קריאת שמע. ¹⁹⁰ לפנינו:

שכתב לצד א"י כדבעינן למימר תל שהכל פונים בו, ומשמע שמפרש על א"י, וברא"ה כתב היינו בהמ"ק וממנו בית ק"ק, ועי' ירוש' ברכות פ"ד ה"ה ושהש"ר פ"ד ו משמע שהם מפרשים על ההיכל ושם הגי' תל שכל הפיות מתפללין עליו, כלומר שיבנה במהרה [ולזה נתכוין בפ"י ריבב"ן], ועי' ערוך ע' תלף וראב"ן סי' קעה ובתנחומא בובר וישלח אות כא ופסק"ר פיס' לג. ¹⁸³ כ"כ הרא"ה ועי' רשב"א בסוף ד"ה וליעבדי שכתב ג"כ הכי. ¹⁸⁴ כג"י כ"מ ועוד. ¹⁸⁵ וכ"כ הרא"ה, אבל ברש"י כתב שהיו סומכין גאולה לתפלה. והנה יש כאן ב' שיטות ורש"י לשיטתו דפירש דאבוה דשמואל ולוי הו מצלי לפני עה"ש, דתפילה לא תליא בדין יום אלא בדין בוקר אחר הערב, וכ"ד הראב"ד הובא בהשלמה ורשב"א. [וכ"מ דס"ל לרה"ג עי' מכתם]. וזה הוכרח לו, דאי מיירי אחרי עה"ש א"כ הו"ל למקרי נמי ק"ש ולמסמך גאולה לתפילה דזמן ק"ש בדיעבד מעה"ש כדלעיל ז, ב. ומשו"ה בברייתא בסמוך ל"ג רש"י ברישא גבי מביאין לו שופר ומתפלל, אלא רק בבבא דהשכים כו' דמתפלל לפני עה"ש. ומשו"ה ס"ל לרש"י דמרימר ומר זוטרא דהיו מתפללין לאחר עה"ש היו קורין נמי ק"ש וסומכים גאולה לתפילה. אבל שיטת רבנו כרא"ה וכנראה שזו גם שיטת התוספות, דענין סמיכת גאולה לתפילה דוקא בעידנא דק"ש בזמנה, אבל מעה"ש אף שבדיעבד אם קרא יצא מ"מ אין זה זמן גאולה ול"ש למסמך בה, ומשו"ה אם מתפלל לפני הנץ או לפני זמן דאחרים ל"ש למסמך גאולה לתפילה,

פי' מגין לך שהתפלל יוצר ומוסף, כי שמא תפלת יוצר בלבד היה¹⁹⁶, ומתחלה לא כיון דעתו באבות¹⁹⁷, ונזכר אחר שהתפלל, והוצרך לחזור ולהתפלל מראש, וה"ה אי אדכר באמצע תפלה דפוסק¹⁹⁸.

א"ל תא¹⁹⁹ חזי וכו', דר' יוחנן לאשמעינן אתא דתפלת המוספין ביחיד, וכיון דכן איתו ודאי הוה קים ליה דתפלת המוספין הוה.

לא הוה מצלו אלא ביני עמודי. פי', והוה מצלי תפלת המוספין ביחיד אף במקום שיש חבר עיר, ומהא משמע דהלכתא כרבנן²⁰⁰.

והתניא²⁰¹ טעה ולא הזכיר של ראש חדש שחרית²⁰² אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוסף²⁰³. ואיכא גוסחי²⁰⁴ דגרסי טעה ולא הזכיר של ר"ח במוסף אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה. ולא גרסינן לה, דהיכי איפשר דיתפלל מוסף ויטעה בר"ח. ועוד, דבמוסף לא שייך לומר טעה, דכולי יומא הוא זמניה²⁰⁵.

ולכא שהותא כלל באורחא לצלויי מעומד¹⁹¹, אבל הכא כיון דאפשר לסמוך גאולה לתפלה, ולהתפלל מיושב, ואח"כ כשהחזיר לבית לצאת ידי תפלה מעומד, הכי עדיף.

מתני'. רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר. פירוש בצבור, דס"ל דכיון שאין בה אלא שבח שאין בה תחנונים כמו בשמונה עשרה, וגם אין אנו מתפללין אותה כנגד תפלת תחנונים של חול, כמו שאנו מתפללים יוצר או מנחה כנגד אותן של חול, די כשהצבור בלבד יתפללו אותה¹⁹².

גמ'. ר' יהודה היינו תנא קמא. פי' דמתוך דברי שניהם משמע, דעיקר חיובא הוא עם¹⁹³ הצבור. ומשני איכא בינייהו יחיד שלא בחבר עיר, פירוש דלת"ק יחיד לעולם אין מתפלל תפלת מוסף דלא נתקנה אלא בצבור, ולרבי יהודה בשם ר' אלעזר בן עזריה כל היכא שאין שם צבור היחיד חייב¹⁹⁴.

[ל, ב] ודילמא לא כיון דעתיה מעיקרא¹⁹⁵.

אוצר החכמה

קאמר אי משום דלא כיון והא אמר ר"א לעולם ימוד אדם עיי"ש. ובצל"ח כתב דהאי מעשה בשבת הוה כיון שאינו שואל צרכיו רק להזכיר קדושת היום אפשר שבזה לא אמרינן ואם לאו אל יתפלל. מיהו ברא"ה קצת משמע דהוה בר"ח, עי' בהערה סז שם. 197 וכדלקמן לד, ב ושו"ע סי' קא. וכ"כ ברא"ה. ובמאירי כתב בפ' הראשון דאפילו לא כיון בכל התפלה לא יצא. וכן משמע במאורות. וברא"ה כתב דאם רצה לחזור ולהתפלל בנדבה ולחדש בה רשאי. 198 וכן ברא"ה. ועי' ביאור הלכה סי' קא סע' א ד"ה והאידיגא. 199 לפנינו: א"ל חזי. 200 וכ"כ תוספות ור"ש. ולשיטתם דאם יש חבר עיר פוטר היחיד בכל מקום, אבל רש"י שפי' שהש"ץ פוטר יפרש הא דר' אסי כקטע נפרד [עי' מהרש"ל] ולענין חזרה בתפילה. 201 כגירסת תוספות והראשונים שאין גורסין בערבית. 202 לפנינו בשחרית. 203 עי' להלן שנתבארו הפירושים בזה. 204 כן הגי' לפנינו [וכ"ה בגי' מאירי] ועי' רא"ש וצל"ח. ובגי' בה"ג (ה, א) צל"ע שתחילה הביא סוגיין ולא הביא גי' זו ואחר כך כתב דטעה יחיד ולא אדכר דר"ח בין בצפרא בין במוסף בין במנחה וכו', וכן הביא בשמו בב"י סי' קכו בשם הסמ"ג בש"ג. 205 צ"ע כונת רבנו בזה, ואפשר שכוונתו שאין לפרש שלא התפלל מוסף ועבר זמנו שהרי כונתו שאפשר שכבר התפלל מנחה לפני מוסף, ולפי"ז אין מוכרח שאפשר להשלים במנחה, ועדיין צ"ע.

קשישי מיגן. 191 אפשר שרבנו הוצרך לזה כדי לישוב דעת ר"ח בתוס' ורה"ג ברשב"א שפסקו כאבוה דשמואל ולוי, אע"ג דקאמר ר"ש דלא חזי [וכן באמת הקשו עליו בתוס'], מ"מ לענין יוצא לדרך הלכה כמותם, ולפי"ז הלכה כת"ק, ודלא כרשב"א דהוי כיחידאי. 192 כ"כ בתר"י ועי' תוס' רי"ה ועי' פנ"י בזה. ואפשר שהכל טעם אחד דאי הוה רחמי הוה היחיד חייב וכדלעיל כ, ב. ואף דשאר תפילות גמי לית בהו תחנונים מ"מ יוצר כלומר שחרית ומנחה כנגד חובת היום תקנו. ועי' רש"ש. ובראבי"ה כתב דמוסף לא תקנהו האבות. 193 בכי"ז: על. 194 ברש"י כתב שהש"ץ פוטר. אבל רבנו להלן כתב שאם יש חבר בעיר אפילו אין מתפלל עמהם נפטר, עי' תוס' לקמן ד"ה אין מהא דר' אמי ור' אסי וכן בהרבה ראשונים. וברא"ה כתב דאם יש חבר עיר אינו יכול לאומרו בנדבה. וכן משמע בגמ' דמוכח מר' ינאי דהדר ומצלי דאין הלכה כר' יהודה ואם נאמר שיכול להתפלל אם ירצה א"כ אין מוכח דאין הלכה כמותו. וכן מהא דר' אמי ור' אסי לימא דלא רצו להפטר עם הש"ץ. ועי' צל"ח. ולפי"ז אם מתפלל עם הציבור יכול להתפלל עמהם תחילה בלחש והש"ץ חוזר בציבור. אבל אם מתפלל לבד ויש ציבור בעיר אינו יכול להתפלל כלל שהוא מופקע מחובת מוסף במקום חבר עיר. 195 לפנינו: מעיקרא לא כוון דעתיה. 196 במהרש"א הקשה הא להלן

בצבור שנו. י"מ²⁰⁶ שלית ציבור כשטעה אין מחזירין אותו מפני טורח ציבור²⁰⁷, כיון שתפלת המוספין לפניו שיוזכר בה ענין ר"ח, אבל יחיד חוזר. וי"מ דיחיד המתפלל עם הצבור אינו חוזר, מפני ששלית ציבור מוציא. ודוקא בששמע משלית צבור כל התפלה כשחוזר אותה, ונתכוין לצאת ידי זכירת ר"ח באמירת שלית צבור, ויהיה לשם מראש התפלה ועד סוף, כדכתיבנא לעיל²⁰⁸. כמה ישהא בין תפלה לתפלה וכו'. פי' ²⁰⁹ היכא שטעה בתפלה וצריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת. אי גמי כשהתפלל יוצר ורוצה להתפלל מוסף מיד. כרי שתתחונן דעתו עליו. שתתישב דעתו שיוכל להתחנן לאלהיו בלב שלם. ורב חסדא

אמר וכו'. והענין הוא אחד אלא שחולקין בלשון²¹⁰. ובירוש' אמרו²¹¹ שישא כדי מהלך ד' אמות. מיסתברא מילתיה דרב בחדש מלא. פי' שהחדש שעבר היה מלא²¹², שאין עכשיו עושין ר"ח אלא יום אחד, וכיון דכן עדין לא נתקדש החדש עד למחר ביום, ומפני כך אין מחזירין אותו, אבל ר"ח שעבר חסר שעושין ר"ח שני ימים מחזירין אותו, שאי אפשר שיהיו שני הימים ר"ח והלילה שבנתיים לא תהא ר"ח דכבר נתקדש ביום ראשון. מכרי רב טעמא קאמר דאין מקדשין החודש אלא ביום מה לי מלא מה לי חסר. ולעולם לא שניא, דהלילה אינה בכלל, ולא חשיבא למטרת ולמהדר עלה²¹³.

סליק פרק תפלת השחר בס"ד

במוסף ש"מ דבש"ץ שטעה קאי. ועי' ביכורי ארץ סי' כד. ²⁰⁷ בספר הבתים פ"ט הכ"ח כתב דאם לא השלים תפלתו חוזר אפילו ש"ץ לעבודה. ²⁰⁸ לעיל כט, ב ד"ה טעה. ²⁰⁹ עי' רש"י תוס' ותר"י. וברא"ה הקדים קטע זה. ²¹⁰ כן ברש"י רא"ה ובספר הנר. ועי' ליקוטי ר"ח שמשמע שהם חלוקים. ²¹¹ בפרקין ה"ו והובא בתוספות וראשונים, ועי' השלמה ומכתם. ²¹² גירסה זו שלפנינו ברבנו לא נתפרשה לנו [ובנדפס יש כאן חסר רב] אם יש כאן טעות ואם היינו מתקנים במקום — מלא — חסר וכן להלן במלא איפכא, היו מתפרשים דברי רבנו נכונה, דבמלא הלילה האמצעי ודאי ר"ח, אבל לפי גי' הספר שלפני בכת"י אין מתפרש וצ"ע. ובעיקר פירושו של רבנו למסקנא להלכה דאפילו טעה בליל ב' של ר"ח אינו חוזר. ודלא כדעת הי"מ בתוספות ד"ה לפי משום שהם מפרשים דהכל הולך על לילה ראשון של ר"ח. ²¹³ וכן ברא"ה והביאור דבתחילה הסברא היתה דכיון דליל ב' ודאי הוה ר"ח החיוב בא מצד קדושת ר"ח וחזור. אבל במסקנא הסברא דכיון דלילה אין זמן קידוש אינו חשוב כ"כ אע"ג דהוה ר"ח ועי' אור שמח תפלה פ"י הי"א.

²⁰⁶ ב' השיטות הובאו ברש"י תר"י ועי' השלמה ומכתם ושם ציינתם, ונסבירם בקוצר. רש"י פי' דשומע מש"ץ וברשב"א וטור סי' תכב הקשו א"כ ליתני מפני ששומע מש"ץ ומהו דאמר' דאומרה במוסף. והבה"ג פי' דהש"ץ טעה וצ"ע אמאי לא פי' כשיטתו לעיל כט, ב דשומע מש"ץ. והביאור דתוס' לעיל שם מביא מסוף ר"ה דהבקיא אינו יכול לצאת בשומע מש"ץ ולכאורה סותר הכא דקחני דבציבור אינו חוזר ובפשטות משמע דש"ץ פוטר. וגם אינו מובן ההוספה שיכול לאומרה במוסף. וע"כ הכריח לרש"י דאמנם דכיון דלא הזכיר דר"ח הוי כאילו לא התפלל כלל. והחסיר בזה ב' דינים חדא הזכרה מצד מעין המאורע [עי' שבת כד, א] ועוד מצד התפילה. וס"ל לרש"י דמצד ההזכרה דשל יום מועיל ששומע מש"ץ וכדדייק רש"י דאיכא מקצת הזכרה. ובלשון רבנו מבואר יותר לצאת ידי זכירת ר"ח באמירת ש"ץ, ומה שחסר מצד התפילה אפשר להשלימה כמה שמתפלל מוסף. ומיושב כל הקושיות. אבל הבה"ג ס"ל דלא חשבינן ליה כאילו לא התפלל כלל ולפי"ז אף שאין מוציאים את הבקיא היינו בכל התפילה, אבל בהתפלל ושכח דר"ח יוצא מן הש"ץ, וא"כ קשה אמאי בעי כאן טעמא מפני שיכול לאומרה

העולם, שרוב השחוק מגבר היצר ⁸ וצריך לעצבו ולעכבו ⁹ זה עם זה, כדי שיהא על קו הממוצע ולא יניח מצות בוראו ¹⁰. לא (זכר) (ספר) לה מר ¹¹ בכל עצב יהיה מותר. כלומר, בכל דבר העצב יהיה מותר מן השמחה ¹², ואינו אומר שישתדל האדם (שלא יהי') [שהיה] עצב, שהעצבון חולי הגוף הוא, וכשהאדם חולה אינו יכול לעבוד הבורא יתברך כראוי, אלא לומר שלא יהיה שמח ולא עצב אלא על קו האמצעי ¹³.

[לא, א] אמרו ליה אנן מה נימא בתוך ¹⁴, פי' מה גענה אחריו לזה השיר. הי תורה והי מצות דבטלו מינן ¹⁵. כלומר האנחו על התורה ועל המצות שבטלין ממנו כשנמות ¹⁶. דמגנו עלן מן המיתה ¹⁷. אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעה"ז. אין הטעם שאסור משום אבילות החורבן, אלא משום שלא יתגבר יצרו עליו מתוך השחוק, אבל לימות המשיח דליכא יצר הרע ליכא למיחש ¹⁸.

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש. פירוש ¹, מתוך הכנעה וישוב הדעת לכוין הדברים שיצאו מפיו. ולאו דוקא ² כובד ראש, אלא דרך משל הוא, כלומר, דמי שראשו שהוא עיקר כל אבריו מכביד עליו, כל אבריו מוכנעים ויושב בהכנעה, ובתפלה שהיא שאלת צרכיו וחמורה מן הברכות, ואף מק"ש, דקריאת שמע היא שנון ³, צריך שישב באימה והכנעה כדי שתהא תפלתו רצויה ומקובלת.

גמרא. מנא הני מילי. דבעינן כובד ראש, שנאמר ⁴ והיא מרת גפשו. הוה מציין נפשיה. שהיה מקשט עצמו. וכן ראוי לעשות ⁵.

עבדו את ה' ביראה וגו'. ומרישיה דקרא דייק, דלשון עבדו משמע תפלה ⁶, כדדרשינן ⁷ ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה.

מאי וגילו ברעדה. מדאייתי קרא לראיה, סיימיה.

אמר רב במקום גילה שם תהא רעדה. טעם הדבר, כדי שלא ימשך מתוך השמחה לתענוגי

דיבורים בפנ"ע, תחילה ד"ה במקום ואח"כ מתחיל ד"ה עבדו, ועי' רא"ה ובהערה שם. 7 תענית ב, א, ספרי דברים פ"ס מב. 8 עי' ריו"נ מלוגיל ומכתם. 9 בכי"נ : ולערבבו. 10 עי' תר"י. 11 כג' הר"ף וכי"מ. 12 כן הוא ברא"ה. 13 כ"ה בתר"י. 14 עי' בכי"מ ובדק"ס אות מ, ואפשר שיש לתקן כאן : מה גימא [א] בתוך, והאלף נבלעה מתוך הכפילות. 15 עי' כי"מ. 16 ולפי"ז גימא כפילות וי לן דמיתנא. ועי' מהרש"א וצל"ח. 17 בכי"מ נשתבש במקצת ונראה שיש לתקן עפ"י גי' כי"מ וכ"ה בילקוט המכירי משלי יד, כג, עי' דק"ס, שגורסין איכא דאמרי הכי אמר להו הי תורה הי מצוות שמגנו עלן. ובדפוסים הוסיפו "ויש ספרים דגרסי" וזה שיבוש. ובעיקר הגירסא עי' רש"י לפנינו. 18 כן היא גם שיטת התר"י והרא"ה, דאילו משום חורבן היה צריך לומר מחורבן בהמ"ק אסור כו', ולפי"ז גם בעת הבית אסור, ועי' שו"ע סי' תקס סעיף ה ומג"א שם ובית יוסף בבדק הבית יורה דעה סי' קנז ועי' מכתם, אבל י"מ בתר"י וכן במאירי וספר הגר וטור סי' תקס סברי שהוא משום חורבן ואבילות. ועי' פי' רה"ג באוצה"ג ורמב"ן בתורת האדם אבל ישנה סט, ב, וכ"מ מהשאלות שאי

1 אפשר שכונת רבינו שתחילה יכניע עצמו לשעבד את עצמו לה' להסיר כל המחשבות כדי שיהא ראוי לעמוד לפני ה' ביראה ובדעת מיושבת ואז יוכל לכוין הדברים שיצאו מפיו, [וזה דלא כריו"נ גבי חסידים הראשונים שכתב דלא שייך לעניין כוונה. ועי' פנ"י]. ולפי"ז יתפרש היטב הלשון מתוך כובד ראש, ויתישב מה שתמהו המפרשים דהו"ל למכתב אין עומדין להתפלל אלא בכובד ראש. ועי' רא"ה וטור סימן צח. 2 כ"ה בתר"י, ועיין פנ"י שרצה לפרש שיכוף ראשו מעט, ואכן בפי' ריבב"ן מפרש כן. 3 השווה ספרי דברים פ"סא לד. 4 לפנינו : דאמר קרא, ועי' תוס' ריה"ח שכת' : מה"מ דצריך כובד ראש דאי לא קרא לא היה צריך אלא כוונת הלב, ועי' רא"ה ורובנו יונתן. 5 עיין שבת דף י ע"א רבא בר"ה רמי פוזמקי כו' ושם לג, ב בעידן צלויי לבשו מיכסו ומצלו, ועי' ירוש' ברכות פ"ד ה"א. וזה הדין רק במדקדקים ות"ח. וכתב רבנו שראוי לדקדק בזה לכו"ע, וכ"ה במאירי שכ' שאע"פ שאין זו מסורה לכל אדם מ"מ ראוי לו לאדם להדר עצמו במה שמצוי לו, ועי' רמב"ם פ"ג מה' ציצית ה"א ותפלה פ"ה ה"ה וראב"ה ה"א סי' צא. 6 עי' רש"י ד"ה עבדו ותפלה שהיא לנו במקום עבודה ועי' מהרש"א ותוס' להלן במקום, והם ב'

ולא היו יודעות להפריש בין נדה לזיבה, החמירו על עצמן ויושבות על הכל ז' ימים, כמו בובה גדולה לצאת ידי ספק. ואין החומרה מטיפה כחרדל, דלעולם [כל] שהוא ממקור דמיה אפי' מפחות מחרדל אסורה, אבל חומר שלהן הוא ישיבת ז' נקיים.

רבא אמר כדרך הושעיא²⁵ דאמר מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר. פירוש, מן התורה כל תבואה קודם שהוקבעה למעשר מותרת באכילת קבע אף לאדם, וכל שכן לבהמה, אבל רבנן אסרו אכילת קבע לאדם ושרו ליה אכילת עראי, ולבהמה אפילו קבע, דכל אכילת בהמה חשיב עראי²⁶, אבל משהוקבעה התבואה למעשר²⁷, גאסרה לכל אדם מן התורה כשאר איסורין עד שיעשר. ואיזהו קביעותה למעשר גמר מלאכתה, ואיזהו גמר מלאכתה מירות, פי' מרוח, הוא שלאחר שנתקנה²⁸ התבואה עושה אותה כמין כרי ומחליק פניה ברחת²⁹. וזהו גמר מלאכתה שקובעתה למעשר³⁰. ואם נקה אותה ולא עשה בה מירות זה שאמרנו, יהיה קביעתה למעשר בראיית פני הבית. ודוקא היכי דאידיגן דכתיב³¹ ראשית דגן, אבל אם הכניסו לבית קודם שיהיה דגן, כלומר דלאחר שדש אותו הכניסו לבית במוץ, פי' בתבן מעורב בתוכו, לא חשיבא ראיית פני הבית במוץ ראייה. מיהו אם עשה לה מירות אחר שהיא בבית חייבת, דמירות קובע בכל מקום³², אבל אם נקה אותה בפנים ולא עשה בה מירות, אלא שהניחה במערה בלא מירות, הרי נפטרה התבואה ושוב

אלא מתוך הלכה פסוקה. פי', שאין בה מחלוקת¹⁹ כדי שלא יהיה טרוד לחשב בה, ויתכוין.

כי הא דאמר ר' זירא בנות ישראל הן²⁰ החמירו על עצמן שאפילו רואות טפת דם בחרדל יושבות עליה ז' נקיים. פי' ²¹ כך הוא דין תורה, דאשה בתחלת ראייתה היא נדה, ודינה כן, (דכיון) [דבין] שלא ראתה אלא יום אחד, בין ששפעה דם כל שבעה, אם פסקה מבעוד יום של שבעה, טובלת ליל שמיני וטהורה לבעלה. אחר שבעה ימים אלו של נדה נכנסין י"א יום שבין סוף נדה להתחלת נדה, והם הנקראים בתלמוד²² י"א יום שבין נדה לנדה. וכל דם שרואה בהם אינו דם נידות אלא דם זיבות. ודינם כן שאם ראתה האשה יום אחד בימים אלו שומרת יום אחר יום²³ כנגדו, כלומר שומרת יום נקי כנגד יום טמא שראתה בו דם, ואם לא ראתה באותו יום ששמרה כנגדו, טובלת לערב וטהורה לבעלה, אבל אם ראתה יום שני שומרת יום שלישי כנגדו, ואם לא ראתה ביום ג' טובלת וטהורה, וזו היא הנקראת זבה קטנה ששומרת יום כנגד יום. ואם ראתה יום ג' גם כן והם עכשיו ג' [ימים]²⁴ רצופים נקראת זבה גדולה, והיא חמורה מן הנדה שטעונה לספור ז' ימים נקיים, ואחר תטהר. ודין זה בתוך י"א ימים אלו שאמרנו, אבל אחר י"א ימים חוזרת לתחלת נדה עד ז' ימים כמו שאמרנו, ואחר אלו הז' נכנסין י"א יום שאמרנו, ואחר י"א באין שבעה של נדות, וכן לעולם חוזרת חלילה. ובנות ישראל מפני שלא היו בקיאות באלו החלוקין

קנח ע"י הע"ש שם. 19 כ"ה גם בריו"נ ותר"י, אבל רש"י פי' שאינה צריכה עיון. ואפשר שהכל טעם אחד משום טירדא וכל אחד מפרש לפי דרכו. [ועי' מאירי לענין פסק מחודש]. וברמב"ם פ"ד מהל' תפלה הי"ח כתב לא מתוך דין והלכה אע"פ שהם ד"ת כדי שלא יהא לבו טרוד בהלכה אלא מתוך ד"ת שאין בה עיון כו'. ועי' בספר הגר כע"ז. ועי' בה"ג (ה, ב) ראבי"ה סי' צב. 20 לפנינו ליתא. 21 כל הענין ברא"ה ועי' תר"י. וכבר האריכו בזה הראשונים. 22 קטע זה מתר"י, ורבנו ערכם ביחד. 23 אפשר שזה מיותר, ובכ"ז ליתא. 24 הוספתי ע"פ הרא"ה. 25 עי' כ"מ ודק"ס. 26 עי'

רש"י מפאה פ"א מ"ו ומקור רבנו מהרא"ה. 27 עי' מעשרות פ"ג מ"א וב"מ פח, ב. 28 בכ"ז: שנתקנת. 29 עי' ירוש' מעשרות פ"א ה"ד רש"י בכורות יא, ב רמב"ם הל' מעשר פ"ג הי"ג. 30 דבמידי דמידגן תלה הכתוב בגורן וכיון שנמרח נגמרה מלאכתו ונתחייב במעשר כדאמרין בב"מ פח, ב, ועיין מעשרות פ"א מ"ו, מיהו אי אדגן ולא נתמרח שיטת הרא"ה ורבנו דמועיל ראת פני הבית. 31 דברים יח, ד. 32 נחלקו בזה הראשונים עי' תוס' ב"מ ורמב"ן וריטב"א שם ומש"כ בתוס' הרא"ש שם הע' נח ובתוס' מנחות סז, ב ובכורות שם ושו"ת הרשב"א סי' שסא, ורמב"ן ע"ז מ"א, ב וראב"ד שם, וכן הרא"ה ביצה יג, א ורבנו לקמן ר"פ

וכבוד ראש. ורב אשי עבד כברייתא⁴³. פי' לצלוי מתוך שמחה, דמתוך שמחה שכלו של אדם מתגבר ופתוח, ובעצב, הלב אטום ומכוסה⁴⁴.

שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומין. ואפילו סיומין של י"ת ק"ק⁴⁵ סימן שבח ונחמה הן לישראל, היאך, ישעיה סיים במפלתן של רשעים ותנחומי צדיקים שיבואו הצדיקים להשתחוות לפני ה' ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים⁴⁶. תרי עשר נמי סיים פן אבא והכיתי את הארץ חרם⁴⁷ אדלעיל קאי, דכתיב⁴⁸ הנה אנכי שולח לכם את אליה והשיב לב אבות על בנים, כדי שלא אבא להכות את הארץ חרם⁴⁹, ותנחומין הן. קהלת שסיים אם טוב ואם רע⁵⁰, קאי אאת אלהים ירא ואת מצותיו שמור, כי כל מה שעושה האדם גלוי לפניו ושבח הוא. קינות שסיימו כי אם מאוס מאסתנו⁵¹, אהשיבנו קאי, כלומר השיבנו אליך כי רב קצפת עלינו ונחמה הוא⁵².

כל ארץ שגזר אדם הראשון עליה⁵³ לישוב נתישבה. שהרבה שנים חיה, בכדי שהלך מסוף העולם ועד סופו⁵⁴. וכש"כ לפי המדרש⁵⁵

אי אפשר לה לבוא לכלל חיוב לעולם, ואפילו מוציאה מן הבית וחזר והכניסה לבית, שעכשו רואה פני הבית בלא מוץ שלה אין בכך כלום לחייבה, כיון שכבר היא בבית כשנתנקה והיינו הערמה דר' אושעיא, ואפילו לאדם מותרת לאכיל' קבע, והאי דקאמר לבהמה. דמשמע דלאדם אסורה לאו דוקא, אלא משום דאסור להערים למאכל אדם אמר הכי³³.

המקו דם לבהמת קדשים אסור בהנאה ומועלין בו. פי' דדם (דמחייב כגון הבהמה) [דמחיים כגוף הבהמה דיינינן]³⁴ ליה ואע"ג דבדם שחיטה ליכא מעילה מן התורה, דקודם כפרה ליכא מעילה, דכתיב³⁵ ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר לכפרה נתתיו ולא למעילה³⁶, לאחר כפרה נמי אין לך דבר שנעשית מצותו ומועלין בו³⁷. ואע"ג דאמרינן³⁸ כל הדמין מוציאין אותן לנחל קדרון ונמכרין לזבל ולגנין³⁹ ומועלין בהן, הנה שאפי' אחר כפרה אם לא נתן הגנן דמים מעל. ההיא מעילה מדרבנן היא⁴⁰, אבל מדאורייתא ליכא מעילה אלא בדם דמחיים⁴¹ דהוי כגופה, לפי שאינה מתקיימת בלא דם⁴².

רבנן עבדי כמתני'. פי' דמצלו מתוך יראה

במכון התלמוד השלם) נמצא כאן קטע מהריטב"א, והם ל"מכתם" (עמ' נא) והובאו גם בפי' הרשב"ץ. וכן שם עוד קטע מהריטב"א שהוא גם מהמכתם (לו, א עמ' בז). 45 ראשי תיבות: י'שעיה ת'רי עשר ק'ינות ק'הלת. 46 ישעיה סו, כד. ועי' ירושלמי ברכות פ"ה ה"א שהקשה מירמיהו וישעיהו ואיכה ומשני בדרך אחרת, וכבר בתוס' כאן ד"ה שכן ובתוס' רי"ח ורא"ש כתבו שחושבו בטוב בדברי תנחומין ועי' תר"י וברא"ה תי' שהם ג"כ דברי שבח ונחמות הן. וראב"ה סי' צא כתב שבכל אלו כופלין בנחמה. 47 מלאכי ג, יד. 48 שם שם כג. 49 דהפירוש הפשוט אינו לתנחומים לכן הוצרך רבנו לפ' כך, ועי' תרגום ורד"ק שם. 50 קהלת יב, יד. 51 איכה ה, כב. 52 שם שם כא ועיין ירושלמי ברכות שם. 53 בכ"י: שגזר עליה אדם הראשון. 54 עיין בר"ר פרק יט ג ושם: נטלו וחזירו בכל העולם כולו ואמר לו כאן בית גטע כאן בית זרע שנאמר ארץ וגו'. ובספר חסידים סי' תתשמה אמר לו הקב"ה טול אלו כו' ובכל מקום שתוליד ותשליך אותם כו' ויהיה מתישב כו' שנאמר ארץ וגו'. 55 עי' חגיגה יב, א סנהדרין לת, ב אדר"ג פ"ח ובר"ר פת,

כיצד מברכין ושם הארכנו. 33 עי' רשב"א ורא"ה. 34 כן צריך לתקן [וגם בכ"ז לא ידע המעתיק לקרא] ועי' תר"י ורא"ה ורש"י מעילה יב, ב ד"ה המקו שכ' טעם זה דהוי כגופה. וכה"ע ברא"ה כאן. 35 ויקרא יז, יא. 36 מעילה יא, א חולין קיז, א זבחים מז, א. וכיון שנשחטה הבהמה וראויה לכפרה כמי שכפר דמי. 37 מעילה שם, ועי' סוכה מט, ב וש"נ. 38 יומא נח, ב. 39 לפנינו: לגנין לזבל. 40 כ"כ בתר"י ורא"ה כאן ותוס' יומא נט, ב ד"ה הוא, מעילה יב, ב ד"ה המקו. אבל דעת ר"ח כהן ועוד ראשונים שמיצא לנחל קדרון הוי דאורייתא ואכמ"ל. עי' רמב"ם הל' מעילה פ"ב ה"א, ובפי' קדמון למעילה שחזר לקדושתו הראשונה שהיתה לו קודם שחיטה. 41 אבל בתוספות לפנינו ד"ה המקו כתבו לחלק בין לפני זריקה ללאחר זריקה, וכבר תמהו האחרונים בזה, עי' הגהות מלא הרועים כאן, וצל"ח כאן ופנ"י פסחים כב, א. 42 כ"ה במעילה יב, ב וברמב"ם שם, ועי' תוס' רי"ח כאן. 43 וגריס כג' הרי"ף ותר"י: עבד כברייתא דתניא אין עומדין כו'. 44 כ"ה ברא"ה ועי' רי"ף ותר"י שם בשינוי הנוסחאות והפירושים. בהגהות כ"י ר"ב אשכנזי לברכות (כ"י הסמיגר ג. י. נמצא העתק שלו

מכאן לשכור⁶⁵ שאסור להתפלל. ובירושלמי⁶⁶ אמרו דדוקא תפלה, שהוא כמדבר עם בורא, אבל בברכת המזון אעפ"י שאינו יכול לדבר כראוי מתוך שכרותו מותר, דכתיב⁶⁷ ואכלת ושבעת וברכת ומתוך שביעה ושכרות היא נאמרת.

[לא, ב] אני האשה הנצבת עמכה בזה מכאן⁶⁸ שאסור לעבור⁶⁹ בדי' אמות של תפלה. יש מפרשים⁷⁰ דממאי דכתיב עמכה בהא, קא יליף, דמשמע דהיתה רחוקה ממנו ה' אמות, דעליה היה יושב באמה חמישית בעודה מתפללת. ועוד יש מפרשים⁷¹ דמנצבת עמכה יליף, (לשמע) [דמשמע] שכמו שהיתה היא עומדת גם הוא היה עומד, [ומפני שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה היה עומד]⁷². שאעפ"י שאסרו לישב לא אסרו לעמוד. וטעמא משום ששכינה תופשת ד' אמות של תפלה⁷³. ואמרו הגאונים ז"ל⁷⁴ דהני מילי ביושב ודומם, אבל

שאומר דמתחלה קודם שחטא היה מלא כל העולם דכתיב⁵⁶ אחור וקדם צרתני. וסימן לדבר תכין לבם תקשיב אזניך. ולא אמר ראייה לדבר, מפני שהפסוק אינו מצוה לו שיכוין, אלא שאם מכוין בתפלתו שתהא מקובלת יותר מכשאינו מכוין⁵⁷.

אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת⁵⁸ מפני הכרעות⁵⁹ והשתחויות. פי', ולא היה עושה זה בתפלה של שמונה עשרה, דבהנהו אינו רשאי לשחות, אלא באבות והודאה כדלקמן⁶⁰. ועוד שאינו רשאי לזנו ממקומו. אלא בתחנונים שהיה אומר אחר תפילתו היה עושה כך⁶¹. יכול יתפלל אדם כל היום כולו. פי' דרך חיבה, אבל תפלת נדבה הרשות בידו, כדלעיל, ובמחדש בה דבר⁶².

כבר פירש דניאל. החובה⁶³ וכו'. אין אומרים דבר אחר אמת ויציב. פי' בין אמת ויציב לתפלה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה⁶⁴.

א ועוד. 56 תהלים קלט, ה. 57 גם בתר"י תמה למה נקט סימן ולא ראייה, וכתב שכאן הכונה לכיון לבו לאמירת המילות והפסוק מדבר בכונת הלב, ועי' בתר"י גם בריש הפרק. אבל רבינו אפשר שמפרש גם הגמ' בכונת הלב וכמ"כ ברמב"ם פ"ד מה' תפילה הט"ז שיפנה את לבו מכל המחשבות, ועי' שם פ"ב ה"ב. 58 לפנינו גוסף: כל כך למה, אבל בתוספתא ובהרבה נוסחאות אינו, עי' דק"ס אות ז. 59 כגי' כ"מ. 60 לד, א. 61 כ"כ ברשב"א לפנינו ומשם במאירי. ובתוס' כאן דחו שא"א לפרש כן דהא מי"ח קאמר, ובתר"י גסתפקו בזה, ועי' תוס' רי"ה ושו"ת הריב"ש סימן שלב, ועי' שו"ע סי' קד ט"ז סק"א ומג"א סק"ג וב"ח בהגהותיו על הרי"ף. 62 עיין בתר"י שנסתפק בזה אי אפילו מתפילת הרשות קאמר, ועיקר הדוחק מלעיל כא, א דארי"ח הלואי ויתפלל כל היום, וע"ש בתוס' שכתבו שדוקא בספק התפלל, ועי' גם לעיל כט, א תוד"ה מפני ותוס' רי"ח כאן. 63 אבל ודאי אם ירצה להתפלל בחידוש אפילו כל היום כולו הרשות בידו. 64 ברי"ף גוסף כדי לסמוך גאולה לתפילה ואפשר שכן גרס בגמרא, ועי' ראבי"ה עמ' 71 בשם ר"ח ובציונים שם, וכן בתר"י כתב גם כן דאע"פ שכבר אמר רגה דהיינו ק"ש וברכותיה אפילו הכי אינו שואל עד שיתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה ועיין רא"ה ומאירי, אבל ברש"י כתב קודם ג' ראשונות וכ"ה בפסקי רי"ד ועי' תוס' לעיל יג, ב ד"ה שואל [ומה שכ' בגליון שם] דבין גאולה לתפלה אין לענות וכ"ש בתפלה עצמה, ועיין שבלי הלקט סי' טז. 65 לפנינו: ששכור. 66 תרומות פ"א ה"ד והובא בתר"י רשב"א ומאירי

להלן, ובתוס' ערובין סד, א, וע"ש בגליון הירושלמי שם. 67 דברים ח, י. 68 עי' דק"ס. ועי' מכתם שדייק מלשון "מכאן" כלומר ממה שראינו שאירע לעלי ששמע בכיה וחשבה לשיכורה יש סברא דבעי הרחקה שלא יתביש מלבכות ושלא יחשדו שני שהוא מתעתע. ולפי"ז אפשר דאין תלוי בד"א, אלא בהרחקה מספיקה. ועי' מאירי (עמ' קיז). 69 לפנינו: שאסור לישב בתוך ואפשר שזו אשגרת לשון מלעיל כז, א סע"א דאריב"ל אסור לעבור נגד המתפללין. 70 עי' תוס' ד"ה עמך ותוס' רי"ח ורא"ש. והשווה בה"ג ברכות פרק רביעי ד, א ושל אספמיא צד 35 ותשובת הגאונים שע"ת סי' נח, אוצה"ג התשובות עמ' 74, רא"ה כאן עמ' צב, רבנו יונתן ומכתם, אבודרהם סדר שחרית של חול (עמ' צא הוצאת ירושלים) וכל הענין בתר"י. 71 כעין זה ברש"י, ועי' תר"י וטור סי' קב, ועי' ט"ז שהקשה דהא עלי חשבה לשיכורה. ואפשר שעלי היה עומד מקודם והיא התרחקה ממנו, אך אין הלשון משמע כן. ובראש יוסף כ' דודאי ידע שהיא מתפללת אלא שסבר דשיכורה אסורה להתפלל. וגם זה צ"ע דאפשר דכיון דאינה יכולה להתפלל א"צ הרחקה. 72 ע"פ כ"ג. 73 כ"כ הרא"ה, והשווה שו"ת הגאונים חמדה גנוזה סי' מז עמ' ט, ב, שע"ת סי' נח, שבה"ל השלם סי' כה בשם רב האי גאון שד' אמות של תפלה מקום שכינה הם, ועי' אוצה"ג שם. אבל בטור כתב מפני שנראה כאילו חברו מקבל עליו מלכות שמים והוא אינו מקבל, ונפ"מ לענין לאחריו, ובט"ז סי' קב סק"ג כיון לטעם זה. 74 תוס' ותוס' רי"ה כאן ד"ה מכאן, תר"י רשב"א רא"ש מאירי וטור שם, שבה"ל שם, ארחות חיים

גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל. דמתחיל אלה אלהיך ישראל. ואנכי לא אשכחך זה מעשה סיני דכתיב ומתחיל אנכי ה' אלהיך.⁸⁵

קודם תפלתו מניין דכתיב אשרי יושבי ביתך וכו'. בתחלה ישבו והדר יהללך. ומפני כך תקנו לומר פסוק זה קודם תהלה לדוד, אע"פ שאינו מאותו מזמור, דמתהלה לדוד מתחיל.⁸⁶

לאחר תפלתו מניין דכתיב אך צדיקים יודו לשמך. ברישא יודו והדר ישבו ישרים את פניך.⁸⁷

מתוך שהסידים הן תורתן משתמרת וכו'. וא"ת והא ברייתא דלעיל דתני המתפלל צריך שישעה שעה אחת קודם תפלתו, בכל אדם קאמר, וא"כ אימת יעשו תורתם ומלאכתם, דליכא למימר בכל אדם טעמא דחסידים. יש לומר דשעה דתני בשאר בני אדם לאו דוקא, אלא בשישהו פורתא סגי.⁸⁸

אבל מלכי⁸⁹ אומות העולם פוסק. פי' מספק חשש סכנה, דאלו ודאי סכנה לא צריכא למימר.⁹⁰

(א) לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר י'. פי' אם רואה שיוכל למהר ולסיים תפלתו קודם שיגיעו אליו יקצר ויאמר פתיחת הברכה

אם הוא קורא ק"ש או שום דבר תורה אין בכך כלום וכן אמרו בירושלמי.⁷⁵

מימר שפיר אמרת⁷⁶ מיהו מורה הלכה בפני רבו הוא.⁷⁷ וקרא רמז מאי דהוי בתר הכי, דשמואל ודאי בההיא שעתא לא הוה בר עונשין.⁷⁸

כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של שבועים שנה. פירוש בתענית תשובה מיירי⁷⁹, כלומר, כשאדם חטא ורוצה לשוב לה' בכל לבו ומתחרט מפשעיו ומתענה אפילו בשבת, כשהאחרים מתענגים⁸⁰, ודאי זו היא תשובה שלימה וראוי לקרוע לגזר דינו מפני כך, ואע"פ שאסרו להתענות בשבת⁸¹, תענית תשובה או תענית חלום התירו לו, שתענוג הוא לו שיתכפרו פשעיו ויתבטל חלומו הרע, וחוזרין וגפרעין ממנו דין עונג שבת, דמ"מ חייב הוא לענג שבת.⁸²

[לב, ב] שנים עשר מזלות בראתי בעולם⁸³ כנגד י"ב שבטים וכו' וכל רהטון וכו'.⁸⁴ מיני שרים מעולים זה מזה.

82 בכי"א כתוב "כאן חסר". וגם בכי"ג חסר [וכנראה שנאבד דף שלם, וכי"א לא היה לו מאין להעתיק. וגם בנדפס לא היה לפניו]. ונמצא רק קטע של סוף פיסקא ששייך כנראה ללהלן לב ע"ב לענין ד' דברים צריכים חיוזק: "אדם מצליח, ואין מזדמנים בידו אלא על ידי חיוזק גדול בלא עצלה".⁸³ כ"ה הגי' באה"ת עי' דק"ס סק"ד ושם: בעולמי, ומה שבגי' ספרנו כנגד שנים עשר שבטים כ"ה גם בכי"מ ובילקוט. ועי' רמב"ם פ"ג מה' יסוה"ת ה"ו ומהר"צ חיות.⁸⁴ עיין כי"מ אות ה' בגי' רבנו.

85 עי' רש"י. 86 שפסוק זה במזמור פד הוא. ועי' תוס' ד"ה קודם, רשב"א ומאירי. 87 עי' רש"י ורא"ה. 88 ואכן גם הרמב"ם פ"ד מה'

תפלה הט"ז וטור ריש סי' צג ומג"א ריש סי' צג כתבו שישעה מעט ולא כתבו שעה אחת, וזה כרבנו. ועי' תר"י ריש פרקין שהוכיח מסוגיין דשעה אחת של חסידים הוי שעה דוקא, מדקאמר הכא תורתן ומלאכתן אימת געשית, ועי' דברי חמודות על הרא"ש סי' יא אות לו. מיהו יש לעיין דא"כ אמאי לא משני בגמ' בחסידים הכונה של שעה אחת שהיה מועטת, וכמו שמפרשין הא דלעיל דשאר אדם. וי"ל משום דבחסידים קתני שמתפללין שעה אחת, ובוזה לא שייך לומר בשהיה מועטת וע"כ דוקא קאמר'י.⁸⁹ כגי' הרי"ף ועוד. 90 עי' ט"ז סימן סו סק"א שכיוון לדברי רבינו וכ"ה ברא"ה. 91 לפנינו:

תפלה נא ומכתם, בה"ג וגאונים באוצה"ג שם, הרוקח סי' שכד, ראבי"ה סי' צב, אהל מועד סז, ב. 75 כ"כ הרשב"א מאירי ובאבודרהם שם ולפנינו ליתא. אבל ברא"ה כתב דאפילו אם מתפלל אסור. 76 בכ"י: אמר, ולפנינו: קא אמרת. 77 כ"ה גם בכי"מ. 78 עי' רה"ג באוצה"ג חלק הפירושים עמ' 45 שכתב שמעשה של שמואל דהורה בפני עלי אפשר שברגל אחר היה בתר דגדל, ואסמכה רבנו אהני קראי, ופי' של רבנו כע"ז, ועי' מהרש"א שתמה מעצמו כן שהרי שמואל קטן מב' שנים היה, ובתנחומא בובר במבוא בקטעים כ"י (עמוד ע, א): למה גענשו ער ואונן והלא לא היו בני עונשין, וי"ל דכך דין שמים לפי חכמת הקטן אם יחכם כמו בן עשרים, וראיה משמואל שעלי רצה להענישו בעבור שהורה הלכה לפניו אף על פי שהיה קטן. ועיין בפירוש בעלי התוספות והטור על התורה בפרשת וישב שם, ועיין צ"ח. 79 גראה שרבנו לשיטתו בתענית יב, ב שכתב שאין במשמע שתהא המימרא ההיא בתענית חלום דוקא אלא בתענית בעלמא היא שראה יצרו מתגבר עליו בהנאות העולם ורוצה להכניעו וכו' ורוצה להתענות אפילו בשבתות שבני אדם מתענגים כו' כשעשה לכוונה זו חשובה לתשובה גמורה וקורעים גזר דינו וחוזרים וגפרעים ממנו. ובתחילה נסתפק שם דאפשר דבתענית חלום א"צ לחזור ולהתענות עי"ש. ועי' רשב"א. 80 עי' רש"י. 81 עי' שבת שם ותענית יב, ב.

נסתרסו קאמר, שהם רעים ומזיקים, אבל אותם סריסים כעין שלנו אין צריך לפסוק, דלית בהו סכנה ¹⁰⁴.

דתניא מרחיקין משור תם. פי', שלא נגח ג' פעמים עדיין ולא הועד קרוי תם. ומשור מועד שנגח ג' פעמים והועד ¹⁰⁵, כמלא עיניו.

ריש תורא בדיקולא. כלומר, אפי' בשעה שראשו באותו שק שתולין לו על צוארו, ובו מאכל והוא אוכל, השמר ממנו ¹⁰⁶.

וסק ¹⁰⁷ לאגרא ושדי דרגא מתותך. כלומר, הסר הסולם. ולאו דוקא, אלא שיוהר ממנו הרבה ¹⁰⁸. בשור שחור וביומי ניפן. פי', מתוך שעבר החורף שהיתה הארץ יבשה ואין כל, ועכשיו היא מלאה דשאים, זחה דעתו ונכנס בו יצר הרע ¹⁰⁹.

יצא ונשכו ומת הערוד ¹¹⁰. פי' כך הוא דרך כשהערוד נושך אדם, אם (עמד) [ערוד] קודם למים מת האדם, ואם האדם קודם למים מת הערוד, ולעשות ¹¹¹ נס לרבי חנינא ונקרע מעין תחתיו ¹¹².

מתני'. מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים. פי' מתוך שענין גשם הוא דבר פלא ויורדין

וחתימתן ⁹², ואם לאו פוסק שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ⁹⁴. ובירושלמי אמרי' ⁹⁵ היה עומד ומתפלל באסרטיא או באפליטיא הרי זה מעביר מפני החמור או מפני הקרון ובלבד שלא יפסיק את תפלתו. דמשמע דכיון שיכול להנצל כשיתרחק לצד אחד אין לו לפסוק ולדבר ⁹⁶.

[לג, א] לא שאנו אלא נחש. משום דסתמא לא הוי סכנה ⁹⁷, אבל עקרב דסתמו סכנה פוסק ⁹⁸. ובירושלמי ⁹⁹ אמרי' שאפי' נחש אם היה בא כנגדו מתרחק לצד אחד, ולא הוי הפסקה ¹⁰⁰, דגרסי' התם לא אמרו אלא כרוך אבל היה מרתיע ¹⁰¹ ובא כנגדו, הרי זה מסתיר ¹⁰² מלפניו, ובלבד שלא יפסיק תפלתו.

נפל לגוב אריות אין מעידין עליו שמת. ויתירו אשתו להנשא.

לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת. או עקרבים קאמר ¹⁰³, דאי לא תיפוק ליה משום עקרבים.

שאני התם דאגב איצטא מזקי. פי', מפני שמכביד עצמו עליהם ודוחקן, מוזיקין אותו.

ראה שוורים פוסק. פי', באותם שוורים שלא

שלנו שהם סריסים אנן בקיאין בהו ומסתמא לא סכנתא. וכ"ה בשו"ע קד, ד שבמקום שמוחזקים שאינם מוזיקין אינו פוסק, ומשמע דדוקא אם מוחזק דלא נגח אבל מסתמא פוסק ועי' ב"ח. ¹⁰⁵ כ"כ

גם בתר"י, אבל רש"י לא הזכיר ענין העדאה, ואפשר שגם רבינו לא נתכוין לומר דוקא שיועד בבית דין כדן שור לענין נזקים, אלא עיקר כונתו שטרם הורגל בנגיחה. ¹⁰⁶ עי' רש"י כאן ורשב"ם פסחים

קיב, ב. וערוך ע' דקל א. ¹⁰⁷ עי' הגי' בכי"מ ובפסחים שם ובערוך בנו"ג שם. ¹⁰⁸ עי'

רש"י. ¹⁰⁹ עי' רש"י ועי' נצוצי אור

(להררא"מ ירושלים תשכ"ה) שביאר ע"פ גזיר לא, ב דאוכמא — שור שחור למשכא, כלומר טוב לעורו ושור אדום לבשרו והלבן לחרישה, וכיון שכל עיקרו של שור שחור לעורו כל ימי החורף שהמספוא ביוקר אינו ניזון די שבעו לזאת דעתו זחה עליו בראותו בניסן שדה מלא דשאים. ¹¹⁰ לפנינו: ומת אותו ערוד. ¹¹¹ צ"ל: ונעשה וכן בכי"ג.

¹¹² עי' רש"י בשם בה"ג (ד"ו ו, עמ' ג וד"ב עמ' נב), והוא בירושלמי בפרקין ה"א וע"ע ערוך ע' ערוד וע"ע חברבר. ואע"ג דנעשה נס מ"מ קרבו לדרך הטבע ומוטב שיברא מעין ויהיה דרך הרפואה, וכמו שמצאנו גבי דובים דאלישע דאיברי דובים ואיברי יער מפני שכך הטבע שדובים בלא יער בעיתי עי' סוטה מז, א. ואפשר שמפני הערוד שימות

ל"ק הא דאפשר הא דלא אפשר. ⁹² כ"ה

בתר"י. ובר' יונתן כתב שיאמר מכל ברכה חתימה, וזה צע"ק. וברא"ה כת' קורא בחפזה [וזה כרש"י וכמו שכתב במכתם] או מקצר ממש בברכות, או אומר הבינונו [ובצל"ח כתב שאם התחיל כבר בברכות ל"ש לומר הבינונו]. ועי' או"ח סי' קד סע' א.

⁹⁴ יומא פו, א. ⁹⁵ בפרקין ה"א. ⁹⁶ וכ"ה

בתר"י. ומשמע דאין לו לפסוק ולדבר, דהפסקה בהליכה אף דלא לצורך אסור לו לזוז ממקומו מ"מ אין זו הפסקה והכא לענין הפסק בדיבור שיצחק על הנוהג על החמור או על הקרון אסור כיון דיכול להתרחק. ועי' שו"ע סי' קד סע' ב, ט"ז והגר"א שם.

⁹⁷ היינו רוב הרגיל ואין לו ספק בדבר אבל אם יש ספק סכנה מותר להפסיק דהוי ספק פיקו"ב.

⁹⁸ ופוסק אפילו בדיבור. ⁹⁹ רא"ה כאן

והובא בראשונים ולשיטת רבנו שהיא שיטת תר"י אפילו בדיבור. ¹⁰⁰ אפילו לא הוי סכנה

ומ"מ הוי לצורך והליכה אינה הפסק. ובתוספות פי' לפי שבא בכעס. ועי' צל"ח. וע"ש דאמאי לא אקשי' על המשנה. ¹⁰¹ ברא"ש: מריתח. ¹⁰² כ"ה

לפנינו. ובכי"ג: מסטיר, וכע"ז בתר"י ה"ז מסטר מלפניו, ולשון מסטר לסטר משכנא, תרגום ולצלע המשכן (שמות כז). ובמאירי מסרט, וצריך לתקן מסטר, והוא מלשון סטרא, כלומר מצדד. ¹⁰³ עי'

רש"י. ¹⁰⁴ כע"ז בתר"י. אבל ברא"ה שאותם

דאמר עולא שתי הופעות אלו¹²⁴ למה. פי' דהופיע תוור על שתי גקמות, והווי להו תרי הופעות.

אחת לטובה ואחת לרעה. כלומר, אחת לטובה שהוא שילום שכר לצדיקים, ואחת לרעה שהוא נקמת הרשעים¹²⁵.

לטובה מנין¹²⁶. פי', מנין שהוא לשון טובה, דכתיב הופיע מהר פארן. לרעה דכתיב אל נקמות הופיע לאבד הרשעים, אלמא נקמת הרשעים טובה גדולה היא, כמו שילום שכר טוב לצדיקים, ולפיכך נתן בין שני שמות¹²⁷.

נחזי עזרא¹²⁸ היכי תקין. פי' דבדברים שרגילין כל יום כמו אלו ליכא לאיפלוגי¹²⁹.

אמר ליה בתחלה קבעוה בתפלה. העשירו והיה להם יין קבעוה על הכוס, ועקרוה מן התפלה¹³⁰, ומתוך שהיתה ברכה זו מטולטלת פעמים בתפלה פעמים בכוס שכחו באיזה מקום נתקנה תחלה¹³¹ ונחלקו בה¹³².

חזרו והעניו קבעוה בתפלה והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס¹³³. פי' היכא

בגבורה אמר גבורות גשמים¹¹³, ולהכי פותחין באותה ברכה באתה גבור שכל עניני אותה ברכה נסים¹¹⁴, ותקנוה בתחיית המתים מפני שהגשם הוא כמו תחיית המתים שעל ידי כן העולם חי וניזון¹¹⁵.

ושואלין את הגשמים¹¹⁶ בברכת השנים. מפרשינן בגמ' מתוך שהיא פרנסה קבעוה בברכת פרנסה. והבדלה בחונן הדעת. מפרשינן בגמרא מתוך שהיא חול¹¹⁷ דהיינו הבדלה בין קודש לחול, קבעוה בברכת חול דהיינו אמצעיות, וקבעוה בראשונה מפני זריזין מקדימין¹¹⁸. ואיכא דאמרי¹¹⁹ מתוך שהיא חכמה, להבדיל בין קודש לחול ובין טמא לטהור קבעוה בברכת חכמה, שעל ידי הדעת אנו מכירין מעלת המנוחה, ואנו יודעין להבדיל בין קודש לחול¹²⁰.

רבי אליעזר אומר בהודאה¹²¹. פי' קודם שיחתום בברכת מודים, וטעמא ידידיה מפני שמודה לשם שזיכה אותו להכיר ולהבדיל בין קודש לחול¹²². ור' עקיבא אומר ברכה רביעית בפני עצמה. פי' אומרה להבדלה ברכה רביעית, כלומר אחר שלש ראשונות, והיינו דקרי לה רביעית¹²³.

נבקע המעין וזה בזכות הצדיק. ועי' תנחומא וארא סי' ד שמו"ר פ"ג, יב ועוד. 113 עי' תענית ב, א מאי גבורות גשמים ארי"ח מפני שיורדין בגבורה ועי' תוס' שם ד"ה וליתני, ותו' ריה"ח כאן, ותוס' הרא"ש. ועי' פי' המשנה לר"מ תוי"ט וצל"ח. 114 כ"ה ברא"ה. 115 שאלולא הגשם היו מוטלין חללי רעב. עי' רא"ה ותר"י. ועי' מאירי שפי' מפני שיבש דומה למת. ועי' ירוש' כשם שתה"מ חיים לעולם כך ירידת גשמים. 116 ולפנינו ושאלה בברכת השנים. ואפשר שיש כאן תוספת פירוש. 117 בגירסת רבנו וכן ברא"ה היה תי' זה קודם לפני התירוץ לפי שהיא חכמה. 118 בכי"נ: משום זריזים ומקדימים. ועי' רא"ה. ובמהרש"א כתב טעם אחר. ובירושלמי הובא במ"א וט"ז סי' רצד שאסור לתבוע צרכיו קודם הבדלה. ועי' שו"ת רשב"א סי' תשלט. ובהגר"א שם כתב לפרש סברת פלוגתתם של ב' הטעמים ע"ש. ובאבודרהם (עמ' קפד) הטעם מפני שהוא ראש לכל הנצרכים. 119 כ"ה בגמרא משום רב יוסף. וברא"ה נוסף לנכון: התם. 120 עי' תר"י. 121 לפנינו קטע זה מאוחר. 122 כ"ה בתר"י וריו"ג ומאירי. ובריב"ב כתב במקום שאומרים על הניסים. 123 עי' רא"ה. 124 כ"ה גם בכי"פ בדק"ס, ועי' סנהדרין צב, א. 125 עי' רש"י כאן ורמ"ה בסנהדרין שם. 126 עי' דק"ס. 127 שגם בהופעה לרשעים ההופעה לטובה, אלא

שהם מידות של הנהגות הטובות, ומפי ה' לא תצא הרעות. 128 כ"ה בש"נ בכ"י, ועי' רש"י ותורי"ה [ובחנם תמה במהר"ץ חיות] ומעשה הגאונים עמ' יג, רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ד, ועי' דק"ס. 129 כ"כ בתוס' לעיל כב, ב ד"ה ונחזי. ובתורי"ה כאן. 130 שאל"כ איך שכחוה אחר כך, ועי' רש"י. ובקידוש דאומרה בתפילה ועל הכוס נראה שלא היו ב' תקנות אלא בתחילה תיקנו גם בתפילה וגם על הכוס. ואע"ג דהעני מ"מ אפשר בפת. אבל הבדלה א"א על הפת, וכלקמן בד"ה חזרו. 131 אולי יש לתקן: בתפלה. ויש לעיין אמאי כשהעשירו בטלו בתפילה ולא השאירו כמו קידוש, אפשר מפני הטורח כיון שנכנס חול ויש ממהרים לצרכם. ואפשר דכיון דבתפלה אין לה ברכה מיוחדת הוי הלכתחילה בברכה מיוחדת על הכוס. [ואפשר דלהר"ם דהבדלה מן התורה, אע"פ שאם אמר בתפילה בין אין לו כוס יצא בתפילה [ועי' רשב"א שעשאוה תקנה קבועה עד שקבעוה על הכוס כקדוש, וכוונתו שאין לזה גדר הזכרה, אלא חלק מן י"ח ודין ברכה עליה]. אחר שתיקנו על הכוס בברכה הוי קיומה מדין תורה. וצ"ע אם שייכא סברא זו אחר שאפשר שיצא בתפילה לבד]. והא דאין אומרים בברכה כבר אמרי' כט, א ד"ח תקנו כו'. ועי' להלן גבי תפלה דעיקר תקנתא כו'. 132 עי' רא"ה. 133 בראב"ה סי' צד כתב שהם אמרו המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס מעיקרא. וצ"ב כוונתו. וכנראה שרצה לומר מעיקר

תשא וכו'. פי', מדרבנן קאמר, ואסמכתא בעלמא הוא, והכי משמע ממאי דאמרי' לעיל בפ' מי שמתו¹⁴⁰ ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר אמת ויציב חוזר ואומר אמת ויציב, מ"ט אמת ויציב מדאורייתא, ואי אמרת ברכה שאינה צריכה אסורה מדאורייתא הרי מכניס עצמו בספק איסורא דאורייתא, ועדיף ליה דלא לימא כלל בספק לו, שאינו אלא שב ואל תעשה, מלעבור בספק לאו דאורייתא. אלא ודאי מדרבנן הוא וטוב לו שיוציא עצמו מספק דאורייתא אף על פי' שעובר בספק איסורא דרבנן¹⁴¹.

טעה בזו ובזו מהו. פי' ¹⁴² טעה ולא הזכיר הבדלה בתפלה, וטעה עוד [שאכל]¹⁴³ או עשה מלאכה קודם לכן¹⁴⁴, כלומר קודם שהבדיל על הכוס, מי אמרינן שכיון שטעה בשניהם שלא (יבא) [יצא] באמירת הבדלה [על הכוס בלבד, וצריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפילה]. או אמרי' שכמו שאם היה זוכר קודם שיאכל היה מבדיל על הכוס ולא היה צריך לחזור ולהתפלל, ה"נ השתא אין צריך לחזור ולהתפלל אלא מבדיל

דאפשר ליה דאית ליה כוס¹³⁴, אבל היכא דלית ליה פוטר עצמו בהבדלת תפלה. ומהא דאמרינן דחזרו והענו קבעוה בתפלה שמעינן דאין מבדילין על הפת¹³⁵, דאמאי לא תקנוה על הפת, דל"ל דהענו דלא הוה להו פת, דא"כ במאי חייו. וכן בדין דלא דמי לקידוש, דקידוש מתוך שהוא בא על סעודה מקדשין על הפת, מה שאין כן בהבדלה. ואפילו למ"ד¹³⁶ יש קידוש שלא במקום סעודה, מכל מקום חייב אדם לאכול לכבוד שבת¹³⁷.

הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס. אלמא דבחדא מינייהו סגי, דהכי משמע לישנא. אימא הואיל ואומרה על הכוס. וכן הלכתא. וכתב רבינו סעדיה גאון ז"ל¹³⁸ שאם אין לו כוס חוזר ומתפלל.

כוס דלאו עיקר תקנתא לא כל שכן. ואע"ג דכוס חשיב טפי כדמשמע לעיל דעקרוה מן התפלה כשהעשירו וקבעוה על הכוס, מ"מ עיקר תקנתא בתפלה הואי¹³⁹.

כל המכרך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא

139 נראה שכוונתם שתחילת התקנה היתה בתפילה, וכפי שכתבנו שקבעוה כדין הברכה ויוצאים בזה אפילו הבדלה דאורייתא. ועי' רשב"א שפירש לשיטתו דכיון שלבסוף תקנו שאינה זזה מן התפילה כל עיקר אפילו כשהעשירו ומן הכוס היא זזה כשאין לו, נמצא דעכשיו עיקר תקנתא בתפילה, ועי' בספר הגר ש"כ דעתה קבעוה בתפלה פי', עיקר הבדלה בתפילה והחזירות כתקנה הראשון. 140 לעיל כא, א.

141 מקור דברי רבנו הוא ברא"ה לעיל שם עמ' מב ש"כ בשם הרב ר' אשר בר' משולם דאיסור ברכה שא"צ לאו דאורייתא אלא דרבנן דאל"ה איך חוזר באמת ויציב, וכן הזכיר סברא זו לקמן פ"ח עמ' קסח ובש"ת ריב"ש סוס"י שפד שהרא"ה ז"ל בפרק מי שמתו כתב שברכה שא"צ דרבנן ואסמכוה אקרא, ועיין ספר החינוך מצוה תל, וכבר קדם בסברא וראיה זו תוס' ברי"ה לג, א ד"ה הא והובא ברא"ה ש' קדושין פ"א סימן מט, ור"ן ר"ה פ"ד ט, ב, תשב"ץ ח"ג סי' מא, תה"ד סי' לו ועוד, ועי' מג"א סי' רטו סק"ו, ברכי יוסף או"ח סי' מו אות ו. 142 כע"ז בתר"י ועי' רשב"א, מאירי ורא"ש. ועי' כע"ז גם בהשלמה אלא דדן דאפשר דאינו צריך לחזור אלא לכוס. ועי' מכתם מה שהביא מרי"ב מלונל, ולזה נתכוין המאירי. 143 כל המתוקן במרובעים הוספתי ע"פ כ"נ. ואף דקיי"ל פסחים קו, ב טעם מבדיל היינו שיכול להבדיל על הכוס אחר שאכל, אבל הוי טועה וצריך לחזור.

144 עי' שבת קנ, ב דאם אמר המבדיל יכול לעשות

הדין, או אפשר שצריך לתקן: כדמעיקרא. [ואפשר שזה הולך על ההמשך]. 134 וכן ברא"ה

ומאירי. וכוונתם דכיון דהענו אין שייך לומר דהם אמרו דצריך שיבדיל על הכוס. ועי' פירשו, דתיקנו דלמי שאין לו יצא בתפילה, ותקנו דתפילה לא זזה למקומה ואם יעשירו או למי שיש לו כוס חייב להבדיל גם בתפילה וגם בכוס ולפי"ז גם כשהעשירו ויש לכו"ע כוס מ"מ נראה דחייב גם בתפילה דיש לחוש שמא יענו וראוי שלא מטולטלת בכל זמן. מיהו ברבנו אין זה מוכרח, דאפשר דאם יעשירו יחזרו לקדמותם דהעיקר בכוס וכמו שכתבנו לעיל דאיכא ברכת הבדלה מיוחדת. אבל ברשב"א פי' הגמ' הכי דזה היה התקנה דכיון דהענו אומר בתפלה בלבד ותיקנו עוד דאם יעשירו שלא תזוז מן התפילה. 135 בעיקר הדברים נחלקו הקדמונים, עי' רי"ף לקמן פרק ח רשב"ם ותוס' והראשונים פסחים קו, ב ומכתם לקמן פרק ח וטור סי' רצו וכ"ה ברא"ה ור"ן פסחים שם ומכתם והשלמה. 136 פסחים שם.

137 עי' תוס' פסחים שם, סידור רב עמרם גאון ע' כו רי"ף גאות הבדלה ע' יד, העיטור מצה ומרור, המנהיג ה' שבת סימן סו, שבה"ל סי' קל ועוד. 138 כ"כ בשמו ברי"ף גאות שם יג, והובא גם ברשב"א. וסברתו דכיון דתיקנוה כקבועה הוי עליה דין ברכה ולא כהזכרה בעלמא, ואם לא אמרה חסר לה בתיקון התפילה שצריך שיאמר בה כעין המאורע כאילו מחסר ברכה. ותפילת ערבית יש בה מעין הבדלה בין קודש לחול, ומש"כ חזון ומתפלל.

על הכוס. ומסקנא (ב) [ד] חוזר לראש, דכיון שטעה בשניהם חוזר לסדרו.

[לג, ב] הלכתא מאי. פי' צריך להבדיל בתפלה ובכוס. ¹⁴⁵ אמר ליה כקידושא, מאי קידושא מקדש בתפלה ובכוס, אפי' הבדלה נמי ¹⁴⁶.

ודאי דאמריתו משמיה דר' יוחנן הלכה כר' אליעזר כיום טוב שחל להיות באחד ¹⁴⁷ בשבת. משום דליכא אמצעות אומר אותה בהודאה ¹⁴⁸.

אמו כל השנה כולה עבדינן ¹⁴⁹ כרבי עקיבא דהשתא נעביר. פי', דכיון דלא עבדינן כוותיה לעולם לא חשבינן פלוגתייהו לכלום ביו"ט, אבל אי הוו פליגי רבנן עלי' דר"א, כיון דעבדינן כוותייהו כולי שתא חשיבא פלוגתא.

ר' חייא בר אבא אמר נראין דברי ר"א וכו' א"ר יוסף אנן תקינו לו רב ושמואל מרגניתא בבבל ¹⁵⁰ ותודיענו משפטי צדקך. ואתיא כרבנן דאמרי דכוללה בברכה ראשונה, והכי נמי בתחלת ברכה הסמוכה לשלש ראשונות אמרינן לה ¹⁵¹, וכן הלכה ¹⁵².

מתני'. האומר יברכוך טובים הרי זה דרך צדוקים ¹⁵³. פי' ¹⁵⁴ אותם שהשפעת עליהם ¹⁵⁵ טובה והם שבעים, מלשון ¹⁵⁶ ונשבע לחם וגו' טובים, וזהו דרך צדוקים ¹⁵⁷, דמשמע שמפני שאמרה תורה ¹⁵⁸ ואכלת ושבעת, הוא אומר שהשבעים יש להם לברך ולא האחרים ואינו כן. ואיכא ¹⁵⁹ דלא גרסי הכא יברכוך טובים, דהתם

מלאכתו. והנה הא דעשה מלאכה לא הזכירו כל הראשונים ורבנו לקחה מהרשב"א. ועי' שבה"ל סי' רצד שאמנם יש מפקפקים בזה עיי"ש. ופשוט דלענין מלאכה אין מועיל אם אמר המבדיל לפניו, עי' מג"א רצט סקי"ג. ¹⁴⁵ עי' רש"י. ¹⁴⁶ לכאורה בקידוש אפשר דבתפילה אומר מצד קדושת היום, ועל הכוס משום הסעודה ומדין הקריאה של וקראת לשבת עונג. ואם אינו רוצה לאכול אפשר דא"צ לקדש וזה לא שייך בהבדלה. ומוכרח דגם הקידוש על הכוס הוא מדין חובת זכור את יום השבת לקדשו ואינו משום דין הסעודה, ומכאן יש לחייב חולה הניזון בהזנה מלאכותית או למי שאין לו סעודה לקדש גם על היין. [שור' במשכנות יעקב ח"א סי' קו שכ"כ].

¹⁴⁸ וכעיי' ברש"י שאין מתפללין אתה חונן. ¹⁴⁹ בכי"נ: מי עבדינן, וכן לפנינו. ¹⁵⁰ כ"ה בגי' סדרע"ג (מב, ב) ועי' דק"ס. ¹⁵¹ עי' רא"ה. ¹⁵² ולאפוקי מדעת הגאונים ברשב"א שנהגים כר"א. ¹⁵³ כגי' הרי"ף, ריו"ב, רי"ד, תור"י, מכתם, ראבי"ה ועוד ועי' דק"ס. [בכי"נ: דרך המינות]. ¹⁵⁴ כ"ה

במגלה ¹⁶⁰ הוא דגרסינן ליה משום דאיירי בדרכי הצדוקים, אבל הכא לא איירי אלא מענין תפלה, ולא גרסי אלא האומר על קן צפור יגיעו רחמיך וכו' שאומר כך בתפלתו ¹⁶¹ אב הרחמן שהגיעו רחמיו על קן צפור שצוית לא תקח האם על הבנים.

ומודים ¹⁶² מודים כו'. פי' כשהגיע בתפלתו למודים כופלו.

מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית. פי' שאומר שחס על אלו יותר משאר מעשיו ¹⁶³. ואיכא דאמרי מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות, וכמו שהמלך גזור ויש על העבדים לעשות, כך יש לנו לעשות כל מה שצוה עלינו ואפילו המצות שהם גזירות ולא ידעינן טעמייהו כגון כלאים ופרה אדומה וכיוצא בהן ¹⁶⁴. ועוד דטעמא דקן צפור לאו משום חמלה הוא, דמאי שנא משחיטה שהותרה בהן ולאכול בשרן, הילכך האומר כך טועה הוא ¹⁶⁵.

אמשול לך מושל למה הדבר דומה למלך שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף לא גנאי הוא לו. ואמר הרמב"ם ז"ל ¹⁶⁶ לא אמר והיו מקלסין אותו באלף דינרי זהב, שיהיה המושל בין מועט למרובה, אלא החילוק בין כסף לזהב הם מינין חלוקין לגמרי, כך כל השבחים שאנו יכולים לומר אינן כלל ממין שבח ותהלות הבורא יתעלה כי גבהו ויקרו

בפי' השני בתור"י וכ"ה במכתם ומאירי. ¹⁵⁵ בכ"י: להם, וכן בתר"י. ¹⁵⁶ ירמיה מז, יז. ¹⁵⁷ בכי"נ: מינות, וכן בתר"י. ¹⁵⁸ דברים ז, יא. ¹⁵⁹ כ"כ הרא"ה כאן וכן הגי' לפנינו בגמרא, ועי' לקמן לד, א במשנה. ¹⁶⁰ מגילה כה, א. ¹⁶¹ כ"כ רש"י ורא"ה ועי' רא"ש וטור סימן קיג, ובתוי"ט כתב שכ"מ בגמרא ההוא דנחית, אבל דרך דרש או פשוט מותר, ואכן הראשונים אמרו בטעם המצוה מטעם רחמנות, עי' מורה נבוכים, רמב"ן ועוד. ועי' ספר החינוך מצוה תקמה אבל הרמב"ם כתב שאפילו דרך תחנונים אין אומר, עי' ב"י שם. ¹⁶² לפנינו מודים. ועי' רא"ה. ועי' מהרש"א דההוא דנחות דלאחר התפילה משתקין אותו שלא יתפלל כן פעם אחרת. מיהו במודים ג"כ יפרש בתוך תפילתו. ¹⁶³ עי' רש"י. ¹⁶⁴ כ"ה בתר"י. ¹⁶⁵ וכן ברמב"ם פ"ט הי"ז וספר הבתים שערי תפלה ש"ט הכ"ז. ומקור רבנו ברא"ה ועיי"ש מה שהביא מאחיו בביאור ענין זה והכל בחינוך מצוה תקמה וקסט. וכנראה שהחינוך אחיו של הרא"ה. ¹⁶⁶ מורה נבוכים ח"א פי' גט והובא ברא"ה, מכתם וב"י סי'

למעלה למעלה מאלה. והני¹⁶⁶ מילי לאדכורי שבחא דרחמנא ית' [כגון] יראוי ואמיץ דאנן לית לן דעה לאדכורי מעין שבחיה הילכך שתיקותא עדיפא לן, אבל לספר נפלאותיו ונסיו וגבורותיו כל המוסיף הרי זה משובת, וזהו כל ספר תהלים ותשבחות הצדיקים.

אמר ר' חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. פי', כל ענין האדם אם יהיה עשיר או עני או ארוך או גוף או אוכם או חיוור או חכם או טפש, חוץ מיראת שמים¹⁶⁷, ומצינו סיוע לר' חנינא מדאמרינן בנדה¹⁶⁸ דמלאך הממונה על ההריון מביא הטפה לפני המקום ואומר טפה זו חכם או טפש עשיר או עני כעור או יפה ארוך או קצר ולא אמר צדיק או רשע¹⁶⁹.

אמו יראה מלתא זוטרתא היא. דקאמר כי אם ליראה את ה' וכו'¹⁷⁰.

לא קשיא הא דאמר מלתא (מלתא) וכופלה. משתקינ' ליה דדמי כשתי רשויות. כהאומר מודים מודים. הא דאמר פסוקא פסוקא וכופלה אחר כך, מגונה הוא דהוי אבל שתוקי לא משתקינ' ליה¹⁷¹. ויש שפירשו הפך¹⁷².

אמר ליה חברותא כלפי שמיא. פי', שלא יכוין בתפלתו, כאדם שמדבר עם הדיוט חברו שאינו משגיח.

[לד, א] מתני'. העובר לפני התיבה וטעה יעבור

קיג. ועי' ספר הבתים מצוה לא תעשה שו. ועי' ריטב"א בעין יעקב ומהרש"א. 166 מקורו ברא"ה והובא בהגר"א סוסי קיג. ועי' ב"י שם, שמשמע דהטור ס"ל דהרמב"ם חולק בזה. ועי' תוספות לעיל כט, א ד"ה מהני ותר"י. 167 עי' רש"י. 168 טז, ב. 169 לפנינו בגמ' שם. 170 עי' מהרש"א והגהות הר"י עמדין. 171 כדעת ר"ח ורי"ף ורמב"ם פ"ב מק"ש הי"א והגאונים וכו"ה במכתם ורא"ה. ועי' תוס' להלן ד"ה אמר ומהרש"א. ועי' שנות אליהו בביאור דבריהם. 172 זו דעת רש"י בסוגיין. 173 רבנו מישיב בזה מה שקשה מלעיל כט, א דאם טעה בכל הברכות אין מעבירין אותו, ומשו"ה כתב דהכא היינו לשעה והתם הכונה לענין להעבירו לעולם וע"ש מש"כ רבנו בזה. 174 עי' רש"י. 175 כ"ה ברש"י. ועי' במכתם שהוא מלשון הבה נא אבא אליך שהוא לשון הזמנה. והמכתם מפרש שממעט בסירובו ע"ש, ובירושלמי בשמעתין כתב שמעמעם, מיהו אפשר גם לפרשה לפי רש"י שמתחיל לעמוד ואינו עומד. 176 כ"כ גם ברא"ה שכל שלא חתם אין זה טעות וכן במאירי כ' שאם טעה אף באחרונות וראשונות ונזכר קודם שיגמור את הברכה

אחר תחתיו, פירוש לשעה¹⁷³.

ולא יהא פרבן. פירוש השני. באותה שעה, אע"פ שצריך לסרב במקום אחר כדאיתא בגמרא, כדי שלא יפסיק התפלה כל כך¹⁷⁴.

מהבהב. פירושו מתעורר לעמוד¹⁷⁵.

טעה בג' ראשונות חוזר לראש. פי' לאבות, ודוקא כשגמר אותה ברכה וחתם בה, אבל אם לא גמרה חוזר למקום שטעה¹⁷⁶. וכן נמי בשליח צבור שנשתתק ואינו יודע לחזור למקום שטעה. העובר תחתיו חוזר לראש, ובאמצעות חוזר לאתה חונן, שהוא ראשון של אמצעות.

ורב אפי אמר אמצעות אין להם פדר. יש מפרשים¹⁷⁸ שאין להם סדר כלל, ואם טעה ששכת ברכה אחת ואחר שאמר שתי ברכות או שלש נזכר ששכת אותה, אין צריך לחזור לתחלת ברכה שטעה בה, אלא אומרה במקום שזווכרה, ואחר מכן חוזר לברכה שהוא עומד בה. ולא מחזור שהרי במגלה¹⁷⁹ אמרי' מפני מה נסדרו כך ומביא ראיה מפסוקים לכולן, וכן שמעון הפקולי שהסדירן על הסדר¹⁸⁰. והפי' הנכון¹⁸¹ שאין להם סדר כראשונות שיצטרך לחזור לראש, אלא לעולם חוזר למקום שטעה, כגון שטעה בברכת השנים ולא נזכר עד שומע תפלה אינו חוזר לאתה חונן, אלא חוזר לברכת השנים, ומתפלל מכאן ואילך כסדר. ופסק הרב אלפסי

שאינו חוזר אלא לראש הברכה, ועי' פסקי ריא"ז ושם לענין משיב הרוח, ובארחות חיים הל' תפלה סי' צח כתב שמשמע בשם הרשב"א שכל זמן שטעה באחד מהם כיון שעבר מקום הטעות חוזר לראש התפלה, ועי' מג"א סימן קיד סק"ט ובפמ"ג שם, ולדעת הפוסקים שכל שלא התחיל בברכה אחרת אפילו חתם בזה עדיין כעסוק באותה ברכה הוא, עיין או"ח סימן קיד סעיף ו ועוד, אפשר שגם בג' ראשונות כן, ומלשון רבנו שהכל תלוי בחתימה לכאורה משמע דלא ס"ל הכי, מיהו זה אינו דרבנו קאי בטעות בברכה עצמה משא"כ אם שכח להזכיר מה שייך לברכה זו כמו הזכרת גשמים או יעלה ויבא אפשר שאפילו חתם כעסוק בה. 178 כן דעת רש"י בשמעתין ועי' האורה סימן טו עמ' 9 ובהערה שם, וזו דעת רה"ג הובא ברי"ף, ור"ח הובא באו"ז סי' קג וריבב"ן ובמאור, וכ"מ בבה"ג ו, ד ועי' רשב"א ומכתם עמ' נד. 179 יז, א וזו קושית הרי"ף כאן ועי' תוס' כאן ומגילה שם השגת הראב"ד על הרי"ף ועוד. 180 וברשב"א מפרש דרש"י סובר דעל הסדר היינו דראשונות אמצעות ואחרונות אבל תוך האמצעות הסדר אינו מעכב. 181 זו דעת רוב ראשונים הרי"ף,

האדם ראוי לו להכניע עצמו יותר לפני בוראו. ויש מפרשים שטעם מלך שהוא שוחה ואינו זוקף, לפי שאמרו רבותינו ז"ל בראש השנה ¹⁸³ מלך גדון בכל יום, וכיון שכן ראוי לו לעמוד נכנע וכפוף. ומהאי טעמא נוהגין העם לשחות בכל הברכות דראש השנה מפני שהוא יום הדין לכל ¹⁸⁴. ודין זה ¹⁸⁵ כיון דלא איתמר בגמרא דילן, מסתיין לשחות במלכיות זכרונות ושופרות, דהם עיקר חיובא דיומא ¹⁸⁶.

חזינא לאביי ורבא דמצלו אצלוי. פי' כשנופלים על פניהם היו מטין על צדיהם. אית דאמרי ¹⁸⁷ טעמא משום דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון, ואחרים ¹⁸⁸ אומרים דרצפת אבנים היתה שם ואסור להשתחוות כנגדה דמרבינן ליה מאבן משכית ¹⁸⁹. והיא בהודאה של הלל. פי' בהודו לה' שאומרים בהלל ¹⁹⁰.

ההיא בהודאה של ברכת המזון. פירוש על הכל ה' אלהינו אנו מודים לך וכו'. וה"ה דהוה יכול למימר דרבא סבירא לעיל כמתניתא ¹⁹¹ דלעיל ¹⁹² דאמר בהודאה תחלה וסוף, אלא דלא

ז"ל ¹⁸³ כרב אסי. וכן גמי פי' ¹⁸⁴ הגי כולוהו כחדא ברכה אריכת' דמיאן ואתה חונן קרי תחלת ברכה.

אמר רב הונא ¹⁸⁵ לא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות וכו' אלא באמצעיות. ובמס' ע"ן ¹⁸⁶ אמרי' דהא דאמרי' דיכול לשאול באמצעיות דוקא בכל ברכה וברכה מעין אותה ברכה גופה, אבל בשומע תפלה יכול לשאול כל צרכו. ^{לוצר התכונה}

אלו ברכות שאדם שוחה בהם באבות תחלה וסוף. [יש] ¹⁸⁷ גותנים סמך לדבר מדכתיב ¹⁸⁸ ואקוד ואשתחוה לי"י ואברך את ד' אלקי אדוני אברהם, דמשמע כש[א]ברך אליו אקוד ואשתחוה, דהיינו תרי זימני.

ואם בא לשחות ¹⁸⁹ בכל ברכה וברכה מלמדיו אותו שלא ישחה. משום שהכנעת הדיוט במקום שאינה ראויה לו יוהרא היא לו, שמחזיק עצמו באדם כשר ¹⁹⁰.

[לד, ב] מלך כיון ששוחה שוב אינו זוקף ¹⁹¹ וכו'. איכא ¹⁹² מאן דמפרש בהא דלפי מעלת

במחזור ויטרי סימן שכד מספר הישר, וכ"כ גם במאירי שמלך כיון שמעלתו גדולה משאר בני"א מדת הדין מתוחה אצלו יותר ולכן בימי הדין נהגו כל העם לעשות עצמם מלכים, וכ"ה בחיבור התשובה עמ' שסח, ועי' תוס' לעיל יב, ב ד"ה כר"ע, לא, א ד"ה ומוצאו, תר"י סמ"ג יא אות לג וטור סי' תקפב, [ועי' עינים למשפט שכ' שתי' זה סובר דכה"ג גדול ממלך ולכן בעי לומר משום דגידון בכל יום וע"ש דף י א, ד"ה חזקיה], וע"ע ראבי"ה סי' לט וסי' צה. ¹⁹⁵ ברא"ה יש שיבוש והמהדיר תקנו לפי חבורנו זה. אבל יש לתקן שם כך: ודין זה הואיל ואינו (מחזור) [מחזור] בגמ' אפשר (שרי) [שדי] לנו שנשחה וכו'. ¹⁹⁶ בריטב"א ר"ה שם כ' שכן דעת מורו שאין לשוח אלא במה שהוסיפו מפני הדין דהיינו במלכיות וכו' ולאפוקי מדעת רבו של מורו שכורע כל התפלה. ¹⁹⁷ כן פי' הרי"ף ורש"י במגילה כב, ב, ועי' רא"ש שהשיג עליהם. ¹⁹⁸ כ"כ בתוס' רי"ה כאן, ושכן מפרש רה"ג וכן ברי"ג כאן וכ"ה בתוס' מגילה כב, ב ד"ה ואב"א ועי' ריטב"א שם, ומאירי שם והערה 105, ואוצה"ג כאן חלק התשובות ושב"ה ל' סי' ל. ¹⁹⁹ ויקרא כו, א ועי' מגילה שם. ²⁰⁰ כ"ה ברש"י תר"י ורא"ה. ועי' מאירי שהביא כמה פירושים. ²⁰¹ כרא"ה שפי' הא דכתב הרי"ף לעיל מתניתין היינו מתניתא, אבל במכתם ועוד משמע שזה קטע מהמשנה. ²⁰² לעיל עמוד א.

תוס', הראב"ד בהשגות על הרו"ה, רמב"ם ורי"ד וכן ברשב"א בשם רובן של גאונים על הכל (עמ' יא) מכתם ועוד. ¹⁸³ הרי"ף לפנינו. ¹⁸⁴ עי' רי"ף שם. ורש"י ד"ה חדא. והכוונה דלרב אסי יתפרש דחזור לתחילת הברכה אף שפסק באמצעה, אין מצרפין ברכה אחת מב' אנשים, ולכן חוזר זה מתחילת הברכה. [עי' תוס' מו, א ד"ה ולמאן וחי' הגרע"א שם וכ, ע"ב]. וכ"מ בירושלמי כאן ה"ג גבי בטיטי דאמר דכיון דעניתון קדושתא כמי שהוא תחלת הברכה. ¹⁸⁵ וכ"ה ברשב"א. ולפנינו: א"ר יהודה כו' לעולם אל ישאל כו'. ¹⁸⁶ ח ע"א. ועי' רא"ה לעיל יב, א (עמ' יד) ולא, ב (עמ' פח), רמב"ם פ"ו מתפלה ה"ג ושם פ"א ה"ט. ועי' ריטב"א ע"ז ח, א (עמ' כז—כח) שהזכיר מה שכ' בברכות וליחא לפנינו. ¹⁸⁷ כ"ה בתר"י והמקור בת' רי"ה ובאבודרהם סדר שחרית של חול (עמ' צה מהדורת ירושלים) בשם ירושלמי. ובתורה שלימה בראשית נשמת. ¹⁸⁸ בראשית כד, מח. ¹⁸⁹ כג' כ"מ ועי' דק"ס אות ש. ¹⁹⁰ עי' תר"י רא"ה ותוס' ד"ה מלמדין ועי' תוס' לעיל יג, ב ד"ה שואל. ¹⁹¹ כן הגי' גם ברא"ה ולפנינו בשינוי. ¹⁹² כה"ע ברא"ה ועי' רש"י. ¹⁹³ ירוש' ר"ה פ"א ה"ג. ¹⁹⁴ כ"כ גם הריטב"א בר"ה לב, א בשם רבו [הרא"ה] שכן היה נוהג רבו [כנראה הכונה לרמב"ן] ומקור הדברים

צריכה כונה, אבל אם אינו יכול לכיין את לבו בכל התפילה אין לו להניח מלהתפלל, כיון דבדיעבד לא בעי כוונה אלא באבות.

מנא הני מילי דכתיב בורא ניב שפתים שלום. פירוש בזמן שניב שפתים ברור שלום לו²¹⁵. ברישא רחוק. פירוש ונתקרב שעשה תשובה, והדר לקרוב מעיקרו. ואידך מאי רחוק רחוק מעבירה, והיינו צדיק גמור מתחלתו, ומאי קרוב קרוב לעבירה²¹⁶, פירוש ונתרחק הימנה והיינו בעל תשובה.

אמר לה²¹⁷ הוא דומה כעבד לפני המלך. פירוש, שכל היום עובד עבודת אלהיו תדיר ואינו מסיח דעתו ממנו, והוא קרוב לו ומקבל תחנוניו מהר, והשגחת הבורא עליו תמיד כעבד המזומן אצל רבו. ואני דומה כשר לפני המלך, שהוא נכבד אך אינו מתמיד כל כך בעבודת המלך, אבל מכל מקום השר הרחוק נכבד מן העבד הקרוב בשאר דברים²¹⁸.

אלא בבית שיש בו חלונות וכו'. פירוש, ושיהיו החלונות פתוחות כנגד המזרח, כדמייתי בקרא נגד ירושלים, מפני שעל ידי ההבטה הזאת יכיון בתפלתו כנגד המקדש יותר, ותהיה תפלתו רצויה ומקובלת²¹⁹.

בפקתא. פירוש ברחוב, במקום שבני אדם מצויין שם תמיד²²⁰.

סליק פרק אין עומדין במ"ד

יחזור מעיקר הדין ויתפלל. וברמב"ם פ"י ה"א לא הביא אלא ב' דינים, וכנראה סמך על מה שכתב פ"ד הט"ו ומיושב בזה מה שתמה בלח"מ בפ"ד שם. [וגם מיושב מה שתמה בבה"ל ריש סי' קא ד"ה ואם].
212 ע"י דק"ס וש"נ. 213 יל"ע אם לא כיון בשאר ברכות אם מותר לו לחזור ולהתפלל.
214 ל, ב. וכו' בתור"י, ועי' תוספות כאן ד"ה וכיון, תוס' רי"ה, רא"ש וראב"י סי' פט. ועי' מאירי שהביא דעה דאם לא כיון בכל התפילה לא יצא. וכנראה דס"ל דפליגי סוגיין אדלעיל ל, ב. 215 עי' רש"י שפי' מלשון בריא ורבנו פי' מלשון ברור ועי' מהרש"א. 216 עי' דק"ס. 217 עי' ש"ג ודק"ס. 218 שהעבד אין לו הסח הדעת מן המלך, אבל השגותיו יותר תמימות וקטנות, אבל השר שיש לו עיסוקים בשררותו והכל לשם המלך, מ"מ בשעה שעוסק בשררותו הוא רחוק מבית המלך, אבל קרבתו מצד השכלתו וידיעתו את המלך.
219 כ"ה בפ"י ה"ב בתר"י. ועי' רמב"ם פ"ה מתפלה שכתב נגד ירושלים [ולר"ם מקדש היינו ירושלים בכלל]. 220 עי' תוספות ד"ה חציף בפ"י ה'ב'.

איכפת ליה, ואשכחן דכותה²⁰³. ודוקא²⁰⁴ בהני הודאות שהן קבועות ותקנום בלא שחייה, אבל אם בא אדם לחדש ולומר תחנונים הרשות בידו לשחות כמה פעמים כמו שמצינו בר' עקיבא²⁰⁵ שאמרו עליו כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מגיחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מפני השתחואות והכרעות. הילכך בגשמת כל חי כשאנו אומרים ולך לבדך אנחנו מודים אם בא לשחות הרשות בידו. לפי²⁰⁶ שאינו דבר קבוע, ואינו חייב לאמרו כמו הלל וברכת מזון, אלא מנהג הגאונים ז"ל, ואינו אלא שבחים שאנו מוסיפין לכבוד השבת.

מתניתין. המתפלל וטעה כו' ששלוחו של אדם כמותו. וילפינן לה²⁰⁷ מדכתיב²⁰⁸ ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל, ובודאי לא היו כל ישראל שוחטין, אלא ששלוחו של אדם כמותו. גמרא. אהיאי. פירוש, הוי סימן רע אם טעה²⁰⁹, באבות.

ואם לאו יכיון לבו באחת מהן²¹⁰. פירוש, ואם לאו לא יצא, דאי לכתחלה אפילו בכולן נמי צריך לכיון לכתחלה²¹¹.

אהיאי²¹² אמר רב ספרא באבות. פירוש, ואם לא כיון חוזר לראש²¹³. ולפי זה מאי דאמרינן לעיל²¹⁴ אם יכול לכיון את לבו יתפלל ואם לאו לא יתפלל, הכי קאמר אם יכול לכיון את לבו באבות יתפלל ואם לאו לא, דודאי ברכת אבות

203 כ"ה גם בתו' רי"ה דה"נ הוה מצי למימר מבריתא דלעיל כי אין גראה לחלק בין לשון שחיה לכריעה, וכונתו לדחות מה שכ' בהשלמה ובמכתם לחלק בזה, עי' מש"כ שם. וברבא ל"ג לעיל תחלה וסוף משום קושיה זו. 204 כ"ה ברא"ה, ודלא כתר"י שסובר שאין לשחות בנשמת, ועי' ברכ"י סי' קיג, ובחידושי אנשי שם בגליון הרי"ף כתב כעין רבנו, מיהו שם כתב שנשמת מכלל אלו שאין לשחות בהם. ועי' גם תשובת הראב"ד הובא בשבה"ל סימן יח שאסור רק בעיקר התפלה. 205 לעיל לא, א. 206 מכאן לשון התר"י. וכנראה שנשמט כאן קטע מתחילת דברי התר"י. מיהו אפשר שרבנו הסכים לרא"ה ונסתייע בסברת התר"י שאין לנשמת דין קביעות. 207 קדושין מב, א. 208 שמות יב, ו. 209 עי' רש"י. 210 עי' דק"ס. 211 יש כאן ג' דינים. לכתחילה צריך לכיון בכולן וזהו שאמרו כאן צריך שיכיון את לבו בכולן. ובדיעבד אם אינו יכול לכיון בכולן ויכול לכיון באבות מותר לו לעמוד ולהתפלל. ואם אינו יכול לכיון אפילו באבות אל יתפלל והוא לעיל ל, ב. ואם התפלל ולא כיון באבות אפילו כיון בשאר ברכות